

ספר
זיו המועדים

הערות ופולמים בעניני
חג הפסח

ממה שחנני השי"ת ברוב רחמי וחסדיו

יוסף זאב וועטענשטיין

בעמ"ס "אמרי זיו" על מסכת הש"ס

לונדון יצ"ו

©

כל הזכויות שמורות
מכון 'זיו התורה'

כתובת המחבר:

17 Paget Rd LONDON N16 5ND

טלפקס:

+44-2088002240

+44-7957654017

siferimryziv@gmail.com

מכתב קודש מכ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א

ישכר דוב רוקח

קרית בעלזא

ירושלים ת"ז

בס"ד, חודש מנ"א תשס"ח לפ"ק

הנני בזה לחזק את ידי האברך המו"מ בתורה וביראה, עוסק באורייתא תדירא, מוה"ר ר' יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א מעיה"ב לונדון יצ"ו, העומד להעלות על מכבש הדפוס את ביכורי פרי עמלו בתורה, ובשם יקבנו ספר "אמרי זיו" על מסכת בבא בתרא, והוא אוצר חידושים והערות ובירורים על סדר הדף, וכבר הגידו רבנן עדיהן בשבח המגיע לכתבים ובמיוחד חו"ז ידידנו הגה"צ רבי שמואל ישכר רוזנגרטן שליט"א - ראש הישיבה וחבר הבר"צ מחזיקי הדת.

ואמינא לפעלא טבא יישר, חן חן לו, ויזכה לברך על המוגמר ולהו"ל בלי שו"מ, ושימצא חן בעיני הלומדים, והנני בזה לבקש מכל שוחרי תורה להביא ברכה אל תוך ביתם ולקנות את הספר בכסף מלא, ואי"ה בלי"ג גם אני אקח הספר כאשר יצא ממכבש הדפוס במחיר כאשר יושת ע"י המחבר שיחי, וממני יראו וכן יעשו.

ויה"ר שייזכה המחבר לישב באהלה של תורה בלי שו"מ, ולהתעלות מעלה מעלה ללמוד וללמד מתוך רוב נחת והרחבת הדעת, ולראות בנים וב"ב עוסקים בתו"מ, ולכוח"ט ושטו"מ וכט"ס.

הכ"ד הכו"ח לכבוד התורה ולומדי'

הק' ישכר דוב

הסכמת מוח"ז הגה"צ רבי שמואל-ל' ישכר רוזנגרטן שליט"א

ראש ישיבה דחסידי בעלזא וחבר בד"צ דקהל מחזיקי הדת

ט"ז מנחם אב תשס"ח לפ"ק פה ירושלים עיה"ק ת"ו

למע"כ נכדי - חתן בני שליט"א - החשוב והיקר מופלא ומופלג בתורה חריף ושנון אוצר כל כלי חמדה יראת ד' היא אוצרו

כש"ת הרב יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א
ממצויני האברכים דחסידי בעלזא בלונדון הבירה יצ"ו
אחדשה"ט בא"ר

קבלתי גליונות מחדושי תורה שלך על מס' בבא בתרא ומה מאד ישמח לבי ותגל נפשי בראותי בהם שקידתך העצומה ורוב יגיעתך להבין ולהשכיל דבר דבור על אפנו, וכשרונך הרב לדלות פנינים יקרים מעומק ים התלמוד לפרק הויות ולתרץ שברים ולישר הדורים בעמקות וסברות ישרות וראוים הדברים להעלותם על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן.

והנני בזה לחזק את ידך להמשיך בדרך הזה להעלות על הכתב את פרי הגיוןך וחידושי תורתך על שאר מסכתות הש"ס לזכות בהם את הרבים ומתן שכרו בצדו שמתוך כך יתגברו ויתרבו אצלך מעינות החכמה לחדש חידושים לאמיתיה של תורה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ולקראת הבאת פרי בכורך תחת מכבש הדפוס הנני לברכך מעומקא דליבא שהשי"ת יהא בסעדך שיתבדרון שמעותיך בין חובשי ספסלי בית המדרש והוגי תורה ועמלי' ותזכה ללמוד וללמד מתוך נחת והרחבת הדעת בלי טרדות ומניעות ח"ו ולא תמוש התורה מפידך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך מעתה ועד עולם.

המברך בלונ"ח זקנך מוקירך ומכבדך
שמואל רוזנגרטן

הסכמת הרה"ג ר' משה חיים אפרים פדווא שליט"א

אב"ד התאחדות קהלות החרדים

לונדון תע"א

י"ז תמוז תשס"ח

האברך היקר חו"ב טובא עדיו לגאון ולתפארת מו"ה יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א חתן ידידי הרב הגאון מו"ה יצחק ראזנגארטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא פה עירנו הראה לפני חיבור מושלם על מס' בבא בתרא אשר פיו יקראנו "אמרי זיו" והוא אוצר בלום הערות יקרות וביישוב קושיות אשר הניחום בצ"ע. ומהמעט שראיתי ועיינתי ראיתיו ישר הולך בהבנה ישרה ועמוקה בדרך הפשט. ובודאי לומדי המסכתא יתענגו על ביאוריו הערותיו וחידושיו היקרים.

וברכתי לו אמורה כה יזכהו ד' לישיב באהלה של תורה ולהרבות מקנתו להגדיל תורה ולהאדירה מתוך הרחבת הדעת ומנוחת הנפש.

כעתירת וברכת הדו"ש

משה חיים אפרים פדווא

הסכמת הרה"ג ר' יוסף דוב באב"ד שליט"א

דומ"ץ דקהל חסידי בעלזא

לונדון יצ"ו

טו"ב אלול תשס"ח לפ"ק פה לונדון יצ"ו

הן הובא לפני ספר "אמרי זיו" הערות ובירורים על מס' בבא בתרא שמחברו היא האברך "אב בחכמה ורך בשנים" הרה"ג מוה"ר יוסף זאב וועטנשטיין שליט"א משובי הלומדים בכולל דפה. הרב המחבר שליט"א ידוע לי משנים בשקדנותו העצומה ובקיאותו הנפלאה בש"ס ובפוסקים וכעת שנפשו איוותה להעלות מחידושיו על מזבח הדפוס אמינא יישר פעלו ובודאי יהי' לתועלת הלומדים והתלמידים שעוסקים במס' ב"ב.

ויה"ר שיזכה הרב המחבר שליט"א לישב באהלו של תורה כה"י מתוך נחת והרחבת הדעת ויפוצו מעינותיו החוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

כ"ד הכותב לכבוד התורה ועמלי' בטהרה

יוסף דוב באב"ד

הסכמת הרה"ג ר' נתן בנימין עקשטיין שליט"א

דומ"ץ בקהל מחזיקי הדת ורב ביהמ"ד סט קילדעס
דחסידי בעלזא לונודן יצ"ו

בס"ד

חודש תמוז תשס"ח

הנה בא לפני אברך מחשובי מתפללי ולומדי בית מדרשינו הרה"ג ר' יוסף זאב וועטענשטיין הי"ו חתנו של פאר בית מדרשינו הרב הגאון הגדול ר' יצחק ראזנגרטען שליט"א ראש ישיבתינו הק' ותכריך כתבים בידו חידושים על כל מסכת בבא בתרא.

יודע אני מך ערכי ושאיני ראוי להיות שר המסכים ורק באתי בזה להעיד על הרב המחבר שהוא מעודו מתמיד גדול ולן בעומקו של תורה ובכתביו ניכרין עמלה של תורה וברכתי בזה שחפץ ד' בידו יצליח שהספר ימצא חן בעיני הלומדים ועוסקים במס' זו.

והשי"ת יעזור שיזכה לישב באהלה של תורה לאויוש"ט ולחדש חידושים לאמיתה של תורה ולהפיצם חוצה ויהיו דבריו מתאמרין ומתקבלין בבי מדרשא.

הכותב וחותם לכבוד התורה ועמלי' בטהרה

נתן בנימין עקשטיין

הסכמת מו"ח הרה"ג חיים יצחק עוזר רוזנגרטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא וראש כולל "לומדי ש"ס"

לונדון יצ"ו יום ג' לסדר זאת חוקת התורה
תשס"ח לפ"ק

באתי בשורות אלו להעיד על חתני הגאון כבני מוה"ר יוסף זאב ווועטנשטיין שליט"א שכל ימיו עסק בש"ס ופוסקים ועתה עלה בדעתו להוציא החידושים דף על דף על מסכת בבא בתרא בגפ"ת.

ובאמת זהו חידוש גדול להוציא חיבור כזה על מסכתא כה קשה כל דף ודף ובפרט כאלו חידושים המאירים כספירים וממש ברכתי הנהנין וכלום אב מעיד על בנו.

אבל האמת הוא כי יגיעה אמיתית התייגע חתני שליט"א כל השנים ובס"ד ראה פירות בחידושיו הנחמדים.

וברכתי ברכת הדיוט שיזכה להוציא כל החידושים שיש לו בכתובים ויהי' לו רוב נחת דקדושה כל הימים ביחד עם רעייתו ובתי תחי' והנכדים והנכדות שיחיו.

הכו"ח לכבוד התורה ולומדי
חיים יצחק עוזר רוזנגרטן

דברים אחדים

אודה ד' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה לראות ספרי זיו המועדים על חג הפסח יוצא לאור עולם מודה אני לפניך ד' אלוקי ואלוקי אבותי על כל החסד אשר עשית עמדי ועל כל החסד אשר אתה עתיד לעשות עמי ועם כל בני ביתי ועם כל עמך בית ישראל בני בריתך.

בשבת והודי' להשי"ת ובשמחה רבה הנני בזה להגיש לפני ציבור הלומדים והמעיינים ספר חדש על עניני חג הפסח שזהו החלק השני מסדרת זיו המועדים על כל המועדים אחר שזכיתי ת"ל להוציא בתחילת שנה זו חלק הראשון על עניני חנוכה וב"ה הספר נתקבל באהדה רבה ובחביבות אצל כל שוחרי ואוהבי תורה ותיכף ומיד נמכר הכל ובמהירות אזלו וכלו מן השוק בבחינת עודם בכפם יבלענה עד שלא נשאר לי כלום מהמהדורה הראשונה וב"ה שמעתי מהרבה לומדים שנהנו מאד מהדברים וזה נתן לי החשק והכח להמשיך להוציא גם על חג הפסח יעזור השי"ת שבקרוב נוכל להוציא גם על שאר המועדים וחגים שחלק מהם ישנם כבר אתי בכתובים.

מבואר בגמ' במס' פסחים דף ו' ע"א שואלין ודורשין בעניני החג ל' יום קודם החג ונחלקו הראשונים והאחרונים בהלכות פסח סימן תכ"ט אי דין זה שייך גם בשאר המועדים או רק בפסח אבל עכ"פ בפסח לכו"ע יש דין של שואלין ודורשין ומפשטות הלשון שלא נכתב ל' יום קודם החג לומדים הלכות החג רק לשאול ולדרוש משמע לכאורה שיש ענין לרדת לעומק הדברים לשאול ולדרוש בפלפול ובחריפות כ"א לפום חורפא דילי' להקשות ולתרוץ לבנות ולסתור ולצלול במים אדירים להעלות פנינים בכל עניני פסח אם זה בעניני הקרבת קרבן פסח או איסור חמץ ואכילת מצה וד' כוסות והסיבה ועוד ועוד שהלומדות והדינים בכל אחד מהן רחבה מני ים ועמוק עמוק מי ימצאנו.

והרי ידוע מה שכתבו הספרים הק' דעיקר קדושת החג מונח בהמסכתא של אותו החג ובטור וב"י ובשאר ראשונים ואחרים שכל דבריהן כגחלי אש ורק ללמוד דבריהם מעורר את לב ונשמת האדם שיוכל להרגיש מקצת דמקצת מגודל הקדושה והטהרה שהקב"ה שופך על בני ישראל כשמתקרבין להליל הקדוש והנורא של ליל הסדר ליל שמורים שהיה הקב"ה יושב ומצפה לה וכ"ש כשאדם זוכה בעצמו להתעמק יותר ויותר ולחדש חידושים בשאר עניני הפסח שודאי עי"ז יכולין להרגיש טעם אמיתי בקדושת החג ולהתקדש וליטהר בקדושה של מעלה.

ואשר ע"כ צריך אני להודות להלל ולשבח לד' שזכיתי להוסיף עוד נדבך בסדרת זיו המועדים והספר הזה מחולק לב' חלקים.

חלק א' היא חלק הפלפולים ומערכות בעניני החג להבין שורש הענין וכל צדדי השיטות אשר לפעמים ע"י שיורדין לעומק ושורש הענין מיושב ע"ז ממילא הרבה קושיות אשר נתחבטו בהן האחרנים בלי שיצליחו לפענח הענין כראוי.

ועוד יש בה כמה מהלכים לבאר שיטת רש"י ותוס' בפ"ק דמס' פסחים שנחלקו שם הרבה פעמים ובעזה"י כתבנו כמה מהלכים ליישב שכל אחד הולך לשיטתי כל הזמן וכל המחלוקת תלויה אחד בהשני כידוע דדברי הראשונים כמלאכים יש בהן שבעים פנים וכל דבריהם היא כתורה מסיני שיש לדרוש ולפלפל בהן עד אין שיעור וסוף.

חלק ב' סדר ההערות שהיא הערות קטנות ליישב ולתרץ הרבה קושיות והערות שנתקשו בהן האחרונים וכדי לציין שכל הקושיות שבספר הזה הם מלוקטים מספרי הראשונים ואחרונים ובמיוחד מספרי עיון המועדים להרה"ג ר' מיכאל אזולאי זצ"ל שליקט כעמיר גורנה בהרבה קושיות והערות בכל עניני החג וגם הוסיף הרבה קושיות מדילי ועל זה כתבתי התיורן שלי מה שעלה בידי לתרץ בעזר החונן לאדם דעת וכן יש לציין שגם הרבה פעמים עלה בידי שאר תירוצים על הקושיות אבל מה שראיתי שכבר תירצו אחד מן האחרונים לא כתבתי את זה כיון שמטרת הספר היא רק להביא מן החדש.

למותר לציין שכל הני דברים שנכתבו בחלק הפלפול וכן בשאר חלקי הספר אינם יותר מפלפול לשם פלפול בלי שום קשר לההלכה וחלילה להעלות על הדעת לרגע אחד לדון ולהוציא איזה חידוש הלכה מכל הפלפולים כיון שכל זה אינו אלא בבחינת דרוש וקבל שכר.

אני מקוה שהלומדים יתנו מהספר הזה אבל מ"מ אבקש שמי שיש לו איזה הערה או הארה או איזה הוספה שלא ימנע טוב ממני ונא לכתוב אלי ואקבל את זה ברצינות ובתשומת לב ואשתדל בל"נ להשיב לכל אחד כיד ד' הטובה עלי בעזה"י.

בראש ובראשונה אבוא בזה בברכת הדיוט קדם מלכא קדישא עילאה מאן מלכי רבנן ה"ה עט"ר ותפארתינו כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א אשר מוסר גופו ונפשו למעננו שנוכל ללמוד בקדושה ובטהרה בלי שום מניעות וזהו כל משאת חייו להדריך אותנו על דרך הסלולה לנו מרבותינו הק' מבעלזא ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תורתך באהבה ומעודד ומחזק אותנו כל הזמן להעלות חידושי תורה על הכתב ולהוציאם לאור עולם להגדיל תורה ולהאדירה לעשות נחת רוח להבורא יתברך שמו.

ובכן אתפלל להבורא עולם מעומקא דליבא ימים על ימי מלך תוסיף כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לו מתוך בריאת הגוף והנפש ומתוך נחת והרחבת הדעת ושנוכה

עוד הרבה בשנים ליהנות מהודו ומזיוו אשר משפיע עלינו תמיד באנפין נהירין ושיזכה להוביל אותנו לקראת משיח צדקנו בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן.

לזכרון עולם יוחק בספר כבוד זקני הרה"ח המפורסם מזקני חסידי בעלזא ר' ישראל ב"ר מנחם מנדל וועטטענשטיין זצ"ל שזכה עוד להסתופף בצל הקודש בבעלזא ולהגות שם בתורה ולהיות נמנה בין היושבים והיה דוגמא אמיתי של יהודי חסידי שהיה ת"ח גדול ופזר נתן לאביונים ביד רחבה וגם היה דבוק ברבותינו הק' מבעלזא בכל נימי נפשו והיה רגיל הרבה לדבר מבעלזא כשנחלי דמעות זולגין מעיניו זכה להקים דורות ישרים ומבורכים בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות נלב"ע כ' סימן תשד"מ לפ"ק תנצב"ה.

וגם לרבות אשתו זקנתי האשה החשובה והצדקנית מרת פערל ב"ר אליהו ע"ה בת גדולים וקדושים ונכדת אדמור"י זידוטשוב אשר עמדה לימין בעלה ועזרה אותו בכל הצדקות שלו וגם עזרה לו הרבה שיוכל לכתת רגליו לאסוף כספים עבור מוסדות בעלזא גידלה את צאצאיה במסירת נפש אין קץ השיבה נשמתה ליוצרה בכ"ו סימן תשמ"ט לפ"ק תנצב"ה.

לזכרון עולם יוחק בספר שם מורי זקני הרה"ח ר' משה אלימלך ב"ר שמואל אברהם ז"ל סימקאוויטש מחשובי חסידי ויזניץ שה' דוגמא מיוחד בהתמדתו בתורה ויראתו קודמת לחכמתו והיה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות נלב"ע י"ד אלול תנש"א תנצב"ה.

ולע"נ זוגתו זקנתי האשה החשובה וצנועה מרת רייזל בת ר' חיים ע"ה אשר סבלה הרבה יסורים קשים ומרים וקבלתם באהבה נפטרה בדמ"י י"ג טבת תשמ"א לפ"ק תנצב"ה.

ובחדא מחתא אזכיר את בנם היקר והחשוב מוה"ר חיים ב"ר משה אלימלך ז"ל שהיה איש חמודות ורב תבונות מסר נפשו למען הזולת עסק באוריתא תדירא ורדף צדקה וחסד לבו הטהור נדם ביום ט"ו בשבט תשע"ב והשיב את נשמתו הטהורה ליוצרו במיטב שנותיו לדאבון לב מכיריו וידידו ובני משפחתו תהא הלימוד בספר זה לע"נ וזכרונו הטוב לא ימוש מאתנו.

גם אזכיר בזה מוח"ז הרה"ח המפורסם ר' משה צבי הלוי אבעלעס זצ"ל שהיה בבחינת שייף עייל ושייף נפיק וגריס באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשי והיה מפורסם כאיש ירא אלוקים וביתו היה פתוח כביתו של אברהם אבינו נלב"ע בכ"ז בתשרי תשס"ט לפ"ק תנצב"ה ושיהי' מליץ יושר בעד כל המשפחה ובמיוחד לפאר המשפחה ה"ה אלמנותו החשובה שתח"י שתזכה לראות הרבה נחת מכל צאצאי' לאורך ימים ושנים טובים מתוך אושר ותענוג וכט"ס.

כמו"כ הנני להזכיר כאן נשמת ש"ב הרה"ח ר' אליעזר ב"ר נפתלי יוסף שליסעל ז"ל מנכ"ל חסידי באבוב בלונדון יצ"ו אשר כל ימיו כיתת רגליו מבית לבית לאסוף כספים עבור מוסדות באבוב הת"ת והישיבה קטנה נסתלק לבית עולמו ביום י' כסליו תשס"ט לפ"ק תנצב"ה.

גם כאן המקום להעמיד מצבת זכרון לע"נ הילדה היקרה רויזא ע"ה בת יבלחט"א ש"ב ר' בן ציון דוד עליאס נ"ו השיבה נשמתה ליוצרה ביום א' אדר תשע"ב והיא בת ג' שנים תנצב"ה.

כבוד היא לי להזכיר כבוד מוח"ז הרהגה"צ מו"ה רבי שמואל ישכר רוזנגרטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא וחבר בד"צ דקהל מחזיקי הדת אשר זכיתי שהאיר לי פנים באופן מיוחד בהוצאת הספרים והתעניין על כל פרט ופרט והעיר לי הערות חשובות ויקרות באופן כתיבת הספרים הן בסגנון הכתיבה והן בחלק הלומדות שבה והיה זה לי לעידוד וחיזוק רב.

יעזור השי"ת שיוכל להמשיך להרביץ תורה לאלפי תלמידים השותים בצמא את דבריו לאורך ימים ושנים טובים מתוך נחת והרחבת הדעת ובבריאות השלימות ביחד עם זוגתו הרבנית הצ' תליט"א אשת חיל עטרת בעלה עוד ינובין בשיבה דשנים ורעננים יהיו.

אין בפי די מילין להודות להורי היקרים והחשובים אבי מורי הרה"ח ר' מנחם מנדל שליט"א ואמי מורתי שתחי' על כל מה שעשו למעני במשך כל השנים ורק אוכל לאחל להם מעומק הלב שהשי"ת יהא בסעדן כל זמן ועידן ושאך טוב וחסד ירדפו אותם כל ימי חייהם ושיהי' להם הרבה תענוג ורוב נחת דקדושה במדה גדושה מתוך עושר וכבוד וכט"ס.

והברכה אחת היא גם למעלת כבוד חמי היקר והחשוב הרה"ג רבי חיים יצחק עוזר ראזנגרטן שליט"א ראש ישיבה דחסידי בעלזא פה לונדון וראש הכולל "לומדי ש"ס" בעמ"ס נטעי יצחק ב' חלקים וספר מאורי יצחק על הלכות שבת ולנו"ב חמותי תליט"א שהשי"ת יתן להם בכל מכל כל וישלם להם על כל מה שעשו בשבילי אלף פעמים ככה ושימלא ד' כל משאלות לבם לטובה.

תודה מיוחד לידידי מאז ומקדם המחנך הנפלא הרה"ח ר' שמואל אוסוביל נ"ו וגם חברי היקר הנגיד הנכבד ר' אהרן הכהן גראס נ"ו בעל הדפוס עקספרעס פרינטינג אשר הקדישו מזמנם היקר שעות ע"ג שעות למען הצלחת הספר שלא ע"מ לקבל פרס ישלם להם ד' כפעלם הטוב ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו.

כמו"כ חובה עלי להזכיר ידידי בנש"ק ר' שמואל בערגער שליט"א מאשדוד אשר השקיע כוחות עצומים בספר הזה ובכל הספרים שהוצאתי עד עכשיו לאור הן בההדפסה והן בהעימוד והן בההפצה זכות מצוה הזאת ודאי יעמוד לו להתברך בכל מילי דמיטב.

תודה מקרב לב לגיסי היקר והחשוב העילוי הנפלא חריף ובקי צנא מלא ספרא הרה"ג ר' שלמה דוד קליין שליט"א בעמ"ס אוצר התשובות אשר עבר על חלק גדול מהספרים והעיר הרבה הערות והארות חשובות חן חן לו.

אחרון אחרון חביב אזכיר בזה אחי החשוב והיקר הנגיד הנכבד הרה"ג ר' אהרן אליהו וועטטענשטיין שליט"א מגי"ש במרכז עולמי וראש כולל חושן משפט דחסידי בעלזא ירושלים עיה"ק ת"ו על אשר הוזיל זהב מכיסו ונידב חלק גדול מהוצאת הספרים 'מלא ד' כל משאלות לבו לטובה.

ובזה אסיים, ואשא כפי לאבי שבשמים, שיתן לנו כח להמשיך ככה בכפלי כפליים, ויראנו ניסים כימי צאתנו ממצרים, ויתן לנו נחת דקדושה וכט"ס במלא חפניים, עד שנזכה לראות בנחמת ציון וירושלים בב"א.

יוסף זאב וועטטענשטיין
בעמ"ס "אמרי זיו" על מסכתות הש"ס
לונדון תע"א י"ח לחודש תמוז תשע"ב

הקדמה לפסח

בקרא בראשית ט"ו פסוק ח' ויאמר אברם במה אדע כי אירשנה וגו' ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

וצ"ע דמה תירץ לו ד' על מה שהקשה במה אדע כי אירשנה?

ועוד יותר מה שי"ך הכא וגם הגוי אשר יעבדו דן אנכי הלא זה לא שי"ך בכלל לבני ישראל רק שזהו דבר נפרד מה שד' יעשה עם הגוים ולא נוגע לעתידו של כלל ישראל?

ועוד צ"ע דלמה באמת הוריד הקב"ה את ישראל דוקא לאומה טמאה כזו כמו מצרים שהיה מקום זימה היותר גרוע שבאומות?

בקרא שמות ג' פסוק י"א וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים פי' דאיזה זכות יש לבני ישראל שאוציאים ממצרים והקב"ה השיב לו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה.

וצ"ע מהו הלשון בהוציאך את העם ממצרים וכי לא ידע משה שהם יוצאין עכשיו ממצרים והו"ל לומר שעתידין לקבל התורה ומהו הלשון בהוציאך את העם ממצרים?

במדרש בשעה שאמר הקב"ה אנכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים פתח משה רבינו ואמר ברוך אתה ד' שלא עשני גוי וצ"ב הכוונה?

ועוד צ"ע דלמה נצטוו בני ישראל קודם שיצאו ממצרים דוקא להקריב פסח ומילה?

ועוד דלמה היו צריכין שכל אחד יכנס לבית שלו והקב"ה ילך להרוג המצריים ויראה הדם ויפסח על בני ישראל הלא היה הרבה יותר קל אם כל הבני ישראל היו במקום אחד ואז לא היה הקב"ה צריך לפסוח על כל בית של ישראל?

בפסוק הופיע מהר פך זורח משעיר למו שהקב"ה סיבב לכל אומות העולם אולי הם יקבלו התורה וצ"ע דמה היה הכוונה בזה דלמה יסובב הקב"ה עם התורה גם לאומות העולם?

ונראה בעזה"י דהכוונה בכל זה היא דהרי ידוע דהקב"ה היא חפץ חסד הוא וכשרואה שבני ישראל בעצמן אין להם זכות להושיע אותם אז הוא משוה את בני ישראל נגד האומות העולם ונגד הגוים בני ישראל הם לעולם בתכלית השלימות.

וזה היה הכוונה במה שהקשה אברהם אבינו במה אדע כי אירשנה הלא אפשר שלא יהי' שום זכות לבני ישראל שיוכלו לירש את ארץ ישראל ע"ז ענה לו ד' שאני ארד את בני ישראל לתוך מצרים ואז כשהם יהיו ביחד עם האומות העולם אז אדון אותם נגד המצריים ונגד המצריים ודאי שהם לעולם יהיו בתכלית השלימות דאפי' עם יגיעו למ"ט שערי טומאה עדיין יהיו טובים יותר מהמצריים שהם כבר בתוך שער הנ' ועי"ז אוכל ליתן להם את ארץ ישראל וזהו הכוונה מה שתירץ לו ד' ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם וכיון שיהיו שם בין הגוים אז וגם הגוי אשר יעבודו דן אנכי דהיינו שאדון את הגוים ואסתכל במעשיהם וכנגדם יהיו בני ישראל בתכלית השלימות וממילא ואחרי כן יצאו ברכוש גדול תזכו לממון ולארץ ישראל ולכל הברכות.

וזה היה גם מה שהקב"ה השיב למשה רבינו כשהקשה וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים דאיזה זכות יהי' לבני ישראל ליצא מארץ מצרים ע"ז השיב לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים דכיון שבני ישראל יוצאין מתוך מצרים שהם הגרועים שבאומות ממילא כשיצאו מהם אז תעבדון את "האלוקים" על ההר הזה שאז יגיע להם אפי' ע"פ מדת הדין שאני אבחר אותם לעם שלי דכנגד הגוים הם ודאי בתכלית השלימות.

וזהו מה שמשה אמר אח"כ בפסוק י"ג הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלוקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרי לי מה שמו מה אומר אליהם ויאמר אלוקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם ופי' רש"י אהי' עמם בגלות זה ואהי' עמם בגליות אחרות ומשה אמר דיה לצרה בשעתה והקב"ה אמר יפה אמרת כה תאמר אהיה שלחני אליכם.

וצ"ע דמה היה הכוונה לומר להם עכשיו שיהי' עוד גליות מה ענינו לכאן?

רק דהפי' היא דמשה אמר דבני ישראל יאמרו מה שמו הלא שמו אלוקים שהיא מדת הדין דהרי בני ישראל לא ידעו עוד אז שם הוי' כמו שאמר ד' בפרשת וארא ושמי ד' לא נודעתי להם בשלמא עכשיו שאנחנו במצרים ונגד הגוים אנו צדיקים ולפיכך אנחנו ראויין ליגאל אבל ברגע שנצא מפה הלא אין לנו שום מצוה והלא יש לחוש שלא יפגע בנו ח"ו מדת הדין ע"ז אמר לו ד' שייגיד להם שאם חלילה יחטאו לא יפגע בהם ד' ולא יהרוג אותם רק שעוד הפעם ישלח אותם בגלות בין הגוים ואז יראה ד' עוה"פ שמ"מ נגד הגוים הם צדיקים ועי"ז לא יפגע בהם מדת הדין של שם אלוקים לפיכך אמר לו ד' שיאמר להם אהיה אשר אהיה בשאר גליות ע"ז אמר משה דאע"ג דזהו דבר טוב לבני ישראל שידעו שלא יפגע בהם מדת הדין לעתיד ע"י שיהיו בשאר גלות מ"מ מצד השני דיה לצרה בשעתה ואז הודה לו ד' ואמר יפה אמרת.

ובזה מובן נמי מה שאחר העגל אמר משה למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה שוב מחרון אפיך והנחם על הרעה לעמך.

וצ"ע דבשלמא מה שביקש שלא יהרגו הבני ישראל זה מובן כדי שלא יאמרו הגוים ברעה הוציאם להרוג אותם אבל בשביל זה לא יחרה אפו בהם? ומה ביקש למה יחרה אפך בעמך?

ועוד מהו שאמר אשר הוצאת ממצרים בכח גדול וביד חזקה אדרבה הלא כיון שהוציאם ביד חזקה אדרבה בשביל זה יחרה אפו עוד יותר?

ולפי הנ"ל מובן דהכוונה היא דמשה אמר לד' למה יחרה אפך על העם אשר הוצאת מארץ מצרים כיון שכנגדם היו בני ישראל צדיקים ולמה הוצרכת להוציאם ביד חזקה ובזרוע נטויה כיון דהטומאה היתה כה כ"כ גדולה שהיה חשש שבני ישראל יפלו לתוך נ' שערי הטומאה א"כ ה"נ עכשיו אפי' אם בני ישראל חטאו במה שאמרו שלא ד' הוציאם במצרים זה עדיין לא מגיע להרשעות של הגוים שהם יאמרו שד' הוציאם כדי להרוג אותם שזה חמיר פי אלף ממה שהיא לומר שד' לא הוציאם ממצרים ולפיכך בשביל זה לא תחרה אפך בהם שנגד הגוים הם עדיין צדיקים.

ולפיכך מצינו שאחר חטא העגל אמר הקב"ה לבני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה ופי' רש"י בשם ר' משה הדרשן שהיא כפרה על חטא העגל תבוא אמו ותקנח את צואת בנה ולכאורה איך הוי הפרה אדומה כפרה על חטא העגל רק דהפי' היא כמו שפי' רש"י גבי פרה אדומה לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל ומה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך אמר הקב"ה גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה.

דהפי' היא דהעכו"ם אין עושין דבר שאין מבינין רק דבר שמבינין הטעם כיון דלעולם לא יעשו רצון ד' בלי שבינו גם הם שיש איזה תועלת בשבילם ולפיכך צוחקין מבני ישראל שעושין החק ואמרים להם מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה ובזה יכול הקב"ה לראות החילוק בין ישראל להעכו"ם וכיון שהקב"ה משוה הישראל נגד העכו"ם לפיכך מכפר כבר גם על חטא העגל כנ"ל.

ובזה מובן נמי המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרה אדומה ראה.

דהפי' היא דהרי קרח לקח בית מלא ספרים ושאל למשה האם זה צריך מזוזה ואח"כ לקח טלית שכולה תכלת ואמר למשה האם זה חייב בתכלת או לא אמר לו משה שזה חייב בציצית אמר קרח ומה חוט אחד של תכלת פוטר את הציצית כ"ש טלית שכולה תכלת שודאי אינו חייב בציצית דהיינו דקרח לא רצה לקיים שום מצוה

אשר לא הבין הסברא בזה אבל לכאורה הלא אז יחזור ויתעורר חטא העגל שהכפרה שלו היה רק ע"י שהשווה ישראל נגד העכו"ם והמעלה של בני ישראל היא רק במה שעושים המצוות אע"ג שלא מבינים הטעם וא"כ הלא יחזור ויתעורר חטא העגל ע"ז פי' המדרש מה ראה פרה אדומה ראה וא"כ כבר ממילא יש כפרה על חטא העגל ע"י הפרה אדומה וע"ז פי' רש"י עינו הטעתו דהרי זה היה הטעות שלו דמצד אחד ראה שהפרה מכפרה אבל הוא לא התבונן בעמקות הדבר למה הפרה אדומה מכפר שזהו רק מחמת שזהו בעצמו חוק וכיון שהיא לעג מהחוק ממילא נתעורר אצלו עוה"פ החטא העגל.

ולפיכך מצינו בפרשת דברים שמשם רבינו אמר וחצירות ודי זהב דוחצירות קאי על המחלוקת של קרח ודי זהב פי' עשיית העגל ולכאורה הלא החטא העגל היה הרבה מקודם רק דעל חטא העגל היה כפרה לבני ישראל במה שהם עכ"פ יותר טוב מהגוים במה ששומרים החוקים אבל כיון שקרח לעג על החוקים א"כ נתעורר עוה"פ החטא העגל.

וזה מובן מה שמצינו בפרשת תולדות כ"ו ה' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי ופרש"י חוקותי דברים שיצה"ר ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר וכו' ולכאורה זהו תמוה דהרי רש"י מפרש לעולם פשטי' דקרא ומה זה שפי' הכא דחוקותי פי' דברים שאומות העולם משיבין עליהם וכי זהו הפי' של חוקותי הלא זהו דבר צדדי ואם משיבין משיבין ואם לא לא דהחוקים פי' שאין טעם בזה.

ולפי הנ"ל מובן דזהו באמת הפי' של חוקים דרק בשביל זה נתן הקב"ה לבני ישראל החוקים כיון שזהו דברים שהאומות העולם משיבין עליהם וע"ז רואין החילוק בין ישראל להעכו"ם כמו שכתב תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חוק לישראל היא משפט לאלוקי יעקב דהפי' היא כמו שכתב במדרש חדשו מעשיכם שפרו מעשיכם ולמה מהני תשובה רק לבני ישראל כי חוק היא לישראל דבני ישראל שומרים החוק ולפיכך משפט לאלוקי יעקב אז מגיע להם ע"פ המשפט שיקבלו תשובתם.

וזהו נמי מ"ש מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ולכאורה מה נפק"מ אי לא צוה כן להגוים רק דלפי הנ"ל מובן דכיון שדבר זה לשמור החוקים היא רק אצל בני ישראל ולא אצל הגוים אז ניכר בזה המעלה של בני ישראל מול העכו"ם.

וזה היה נמי הסיבה למה נולד ישמעאל ביחד עם יצחק ועשיו ביחד עם יעקב כדי שבכל מצב שלא יהי' לעולם יסתכל הקב"ה על יצחק נגד ישמעאל ועל יעקב נגד עשיו וכנגדם לעולם יהיו בתכלית השלימות.

ולפיכך מצינו דקודם שנולד יצחק אמר הקב"ה לאברהם התהלך לפני והיה תמים דקודם שנולד יצחק היו צריכין לזכות זה של מילה שהיא דבר בלי טעם שע"ז יהי' ליצחק זכות גדול יותר מהגוים בזה שהוא עושה מילה שהיא בלי טעם ועי"ז נקרא תמים מלשון תם שעושה הכל בלי שיבין.

ובזה מובן מה שמצינו ויהי אחר הדברים האלה והאלוקים ניסה את אברהם ופי' רש"י אחר שאמר ישמעאל ליצחק שהוא גדול ממנו שהוא מל את עצמו בן י"ג שנה וענה לו יצחק שאם יצוה לו ד' שיעקוד את עצמו לגמרי נמי יסכים ולכאורה צ"ע וכי בשביל זה צוה ד' שיעקוד את יצחק וכי מה איכפת לן אם ישמעאל יותר גדול או יצחק.

רק דהפי' היא כמו שכתבנו שישמעאל נולד רק כדי שיראו גדולתו של יצחק וכיון שגם ישמעאל מל א"ע הרי לא היה שום יתור מיצחק נגד ישמעאל לפיכך צוה לו ד' שיעקוד את יצחק וישחטנו שזהו ממש נגד השכל לגמרי ומה גם שהקב"ה אמר לו בהדי' כי ביצחק יקרא לך זרע וכיון שיצחק הסכים גם לזה אז ראו שהוא הרבה יותר מקיים מצוות בלי טעם מישמעאל שרק הסכים למול א"ע אבל לא ליעקד לגמרי לקרבן.

וכן היה גם ביעקב שנקרא איש תם מלשון תמימות שעשה הכל מה שד' צוה אפי' בלי שיבין הטעם.

ובזה מובן מה שאומרים בתפלה עוד יזכור לנו אהבת איתן אדונינו דכתיב בי' וישמור משמרתי מצותי וחוקותי וגם מל א"ע ובבין הנעקד ישבית מדינינו זהו יצחק שנעקד לגמרי נגד השכל והסברא ובזכות התם יוציא איום לצדק דינינו דהיינו בזכות יעקב שהיה בבחינת תם שעשה הכל אפי' בלי שיבין הטעם ולמה כיון דבאין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר "חוק" ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט דעי"ז שבני ישראל עושין החוק עי"ז מגיע להם ע"פ משפט שיצדיקו אותם בדין.

וזהו נמי הכוונה במדרש דבני ישראל והעכו"ם נכנסין לדין איני יודע מי נצח כשבני ישראל יוצאין ולולביהן בידיהן רואין שהם נצחו.

דהכוונה היא דהקב"ה רואה את בני ישראל נגד האומות ואיני יודע מי נצח כשרואין דבני ישראל יוצאין ולולביהן בידיהן שזהו דבר בלי שום סיבה וטעם שזהו דבר שלא שייך בכלל אצל הגוים אז רואין שבני ישראל נצחו בדין.

ולפ"ז מובן למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק דלפי הנ"ל מובן דהכוונה היא שתוקעין השופר שזהו בעצמו דבר בלי טעם כמו שכתבנו לעיל תקעו בחודש שופר וגו' כי חוק לישראל היא

וזה נמי מזכיר העקידה שזה היה בעצמו דבר שאינו מובן שעי"ז רואין החילוק בין ישראל לעוכ"ם.

כמו שמצינו בקרא אשרי העם יודעי תרועה ומקשה הגמ' וכי אין אומות העולם יודעין להריע אלא שיודעין לפתות את רבונם בתרועה ולכאורה הלא זה גופי' קשה למה באמת רק בני ישראל יודעין לפתות את רבונם בתרועה הלא שניהם יכולין לתקוע בשוה רק דהפי' היא דבני ישראל ע"י שתוקעין מזכירין את העקידת יצחק שבני ישראל עושין דברים אפי' בלי טעם שזה לא שייך גבי אומות העולם אבל האומות אין רוצים לתקוע כיון שאין מבינין הטעם שבה.

ובזה מובן הגמ' בר"ה ט"ז שמקשה למה תוקעין ומתרין למה תוקעין רחמנא אמר תקעו ולכאורה מה הכוונה בזה וכי לא ידע השואל דרחמנא אמר תקעו.

רק דהפי' היא דזהו גופי' היא הטעם למה תוקעין כיון דרחמנא אמר תקעו ואנו שומעין להתורה אע"ג שאין אנו מבינין הטעם זה גופי' היא הטעם של השופר שעי"ז רואין מעלת ישראל יותר מן האומות כנ"ל.

ובזה מובן נמי ההמשך תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו וגו' עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים דהרי מצינו דהמדינים מכרו את יוסף לפוטיפר והיא רצתה לינשא לו והטעם היתה כיון שכולן ראו באיציגנות שלהם שהיא צריכה לינשא לו אבל יוסף אמר דאע"ג שע"פ סברא זהו דבר המסתבר מ"מ הוא צריך לשמור התורה אפי' אם זהו נגד הסברא ובזכות זה זכה לימלך על ארץ מצרים שהם לא עבדו את ד' רק במה שהבינו בשכלם.

ובזה נבוא להבין קצת מה שמצינו שפנחס שהיה מבני בניו של יוסף הלך לנקום מאת המדינים על מה שמכרו אותו לפוטיפר אבל קודם הבה ונתבונן בכמה דיוקים בולטים שיש בפרשה של נקמת המדינים.

כתיב במדבר ל"א פסוק א' וידבר ד' אל משה לאמר נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים ואחר תאסף אל עמך וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים על צבא ויהו על מדין לתת נקמת ד' במדין וגו' וישלח אותם משה וגו' ואת פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו.

וצ"ע קודם כל למה שינה משה מהלשון שאמר לו ד' נקום נקמת בני ישראל והוא אמר נקום נקמת ד'? ועוד דמה אמר להם משה ויהיו על מדין דהו"ל לומר וילחמו במדין?

ועוד דמה חשיב וחצוצרות התרועה בידו וכי בזה עושין מלחמה הלא זהו דבר צדדי שמוציאין בכל מלחמה ולמה חשב זאת?

ועוד מה שפי' רש"י דבלעם אמר להמדינים שלא כדי לילחם בבני ישראל שהרי אפי' אם תאספו כל החיילות שבעולם וכי חזקים אתם ממש מאות רכב בחור שהיה לפרעה וזה לכאורה מושלל הבנה וכי בכל העולם ליכא יותר ממש מאות רכב בחור?

ולפי הנ"ל מובן דבלעם אמר להמדינים הלא גם בקריעת ים סוף הטעם למה בני ישראל נצחו היא כיון שהקב"ה ראה הבני ישראל נגד העכו"ם וכנגדם בני ישראל היו בתכלית השלימות וכמו שכתוב בצאת בני ישראל ממצרים לפיכך היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו וממילא הם ראה וינוס כיון דבני ישראל יצאו ממצרים וכנגדם הבני ישראל היו בתכלית השלימות.

כמו שמובא במדרש הם ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ראה דהפי' היא דראה ארונו של יוסף דהוא לא הסתכל אם זהו נגד הסברא לעשות רצון ד' רק שעשה רצון ד' אפי' כשהיא נגד הסברא.

וזה נמי מה שמצינו במדרש אז ישיר משה א"ז בגמטרי' שמונה בזכות מילה שמקיימין ביום השמיני נבקע הים ולכאורה מהו השייכות.

ולפי הנ"ל מובן דבזכות שמקיימין מצות מילה שאין בזה שום טעם לפיכך זכו לנצח את המצריים כיון שכנגד המצריים ישראל הם בתכלית השלימות.

ולפיכך אמר להם בלעם להמדינים דכיון שבני ישראל נצחו את השש מאות רכב בחור אע"ג שהיו הרבה חזקין יותר מישראל כיון דאדרבה כשבאו המצריים נגד בני ישראל אז היה ניכר השלימות של בני ישראל נגד המצריים וא"כ אפי' אם תאספו כל המחנות שבעולם לא תנצחו אותם דאדרבה עי"ז יראה ד' החילוק ביניכם לבין בני ישראל ולפיכך העצה היא רק שיחטאו את בני ישראל ועי"ז יוכלנו לנצח אותם.

אבל בלעם לא הבין דאדרבה בזה יראו עדיין החילוק בין בני ישראל להעכו"ם דאע"ג דבני ישראל יחטאו מחמת שלא יוכלו לעמוד בנסיון אבל הגוים הם חמיר פי אלף שהולכין מחמת רשעות גרידא להחטיא את בני ישראל בלי שום הנאה כלל רק מחמת רשעות ובזה גופי' יהי' המפלה של אנשי מדין וזהו מה שאמר משה לבני ישראל שלא ילכו ללחום במדין כיון שכבר חטאו רק שילכו ויהיו על מדין דרך יעמדו אצל מדין שהקב"ה יראה החילוק בין ישראל להמדינים ואז לתת נקמת ד' במדין ממילא ינקום ד' וישפוך חמתו על המדינים.

כמו שמצינו שאמר הקב"ה לבלעם כשרצה לנסוע להמדינים ויחבוש את חמורו אמר לו ד' כבר קדמך אברהם דלכאורה מהו השייכות רק דכשהלך אברהם להעקידה היה זה לגמרי נגד השכל והסברא ודבר זה שייך רק אצל בני ישראל ולפיכך לא יהני לך להחטיא את בני ישראל דלעולם יהיו הבני ישראל יותר צדיקים נגד המדינים.

וזהו הכוונה במה שנטל פנחס החצוצרות כמו שכתוב בקרא ותקעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ד' אלוקיכם ונושעתם מאוביכם והטעם למה דוקא ע"י החצוצרות יושעו מאוביהם התירוץ היא כמ"ש ובני אהרן יתקעו בחצוצרות והיתה לכם לחוקת עולם לדורותיכם וכיון שזהו דבר של חוק בלי טעם לפיכך עי"ז ונושעתם מאוביכם וזה היה הנקמה של פנחס מהמדינים שמכרו את יוסף לפוטיפר שרצו להכשילו כיון שראו שכן צריך להיות ע"פ השכל אפי' שזהו נגד רצון ד'.

ובזה מובן המדרש פליאה לא שלח משה למלחמה עם מדין אלא אלו שלא הקדימו תפילין של ראש לתפילין של יד ואילו הקדימו תפילין של ראש לא היו נוצחין וצ"ע השייכות.

ולפי הנ"ל מובן דהרי התפילין של ראש מרמז נגד המצוות שאדם מבין בדעתו עם השכל שבראש אבל התפילין של יד מרמז נגד הדברים שהאדם עושה סתם בלי שיבין הטעם ואדם צריך להקדים התפילין של יד דהיינו שצריך לעשות אפי' מה שאינו מבין כיון שזהו רצון ד' ובכח זה נצחו את המדינים שבדבר זה ניכר החשיבות של בני ישראל אפי' נגד העכו"ם שעושים רצון ד' כיון שהם לא עושין דבר בלי שיבינו שזהו דבר טוב.

ובזה מובן היטב למה במצרים צוה הקב"ה את בני ישראל הני שני מצוות פסח ומילה כיון דהני שני מצוות אין בהן טעם ועי"ז שעשו מצוות שאין בהן טעם בזה ראה הקב"ה החשיבות של בני ישראל.

וזה היה הטעם למה הקב"ה רצה שבני ישראל יהיו מעורבים בין המצריים ואז כשיראה דם פסח ומילה יפסח עליהם כיון שרק מכח זה כיון שבני ישראל היו נגד המצריים וראו שהם עושים גם החוקים בזה נכרו רחמיו עליהם דכנגד הגוים הם בתכלית השלימות.

וזהו נמי מה שאחר הסדר שאוכלים הפסח מצה ומרור אומרים שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו דהפי' היא דלאחר שעשו כל הדינים של פסח שהרבה מהם אין להם שום הסבר רק להתמי' התינוקות וכדו' ואז נראה החילוק בין ישראל להעכו"ם אז יכולין לומר שפוך חמתך אל הגוים שבזה ניכר מעלת הישראל מן הגוים.

ובזה מובן נמי מה שאמר ד' בהר סיני אנכי ד' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ומדרש מובא דבשעה שאמר ד' אנכי ד' אלוקיך אמר משה ברוך אתה ד' שלא עשני גוי דהכוונה היא דהרי לכאורה למה לא אמר ד' אנכי ד' אלוקיך אשר בראתיך רק דהכונה היא שהרי היה קטרוג גדול מצד המלאכים שבני ישראל אינם ראויין לקבל התורה לפיכך רצה ד' לומר דמ"מ נגד המצרים שהוצאתים משם הם בתכלית השלימות

וזהו שאמר משה שלא עשני גוי שמזה יכול לראות דהיהודי הגרוע ביותר היא עדיין יותר טוב מהגוי היותר טוב.

וזה היה נמי הכוונה במה שהקב"ה סיבב מקודם את התורה לבני עשיו ובני ישמעאל כדכתיב הופיע מהר פרן ואתא מרבבות קודש דהקב"ה רצה להראות דאע"ג דבני ישראל אין להם עוד זכותם לקבל התורה מ"מ הגוים הם חמורים פי אלף שאינם רוצים אפי' לקבל התורה.

אבל בני ישראל אמרו נעשה ונשמע דהכוונה היא דלא שמקודם נשמע התורה אם הם דברים של טעם שהשכל מסכים לזה ואז נעשה המצוה רק שמקודם נעשה מה שתצוה אפי' אם אנו לא מבינין כלל ורק אח"כ נשמע וזה היא החילוק בין ישראל להעכו"ם דהגוים אפי' אם עושין רצון ד' זהו רק כשמבינין ולא חוקים שלא מבינים הטעם.

והשי"ת יעזור שנזכה שיתקיים בנו ושבזר עול הגליות מעל צוארינו ותולכנו מהרה קוממיות לארצנו וכימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים בביאת גואל צדק בב"א.

תוכן

הערות בעניני פסח

הערה א'	בענין אי ניהא לי' להפסיד ממון בשביל המצוה.....	לג
הערה ב'	בענין שיש לברך על הד' כוסות.....	לד
הערה ג'	בענין לחנך קטן ע"י עשיית איסור.....	לד
הערה ד'	בענין יבוא עשה של מצות וידחה לאו של חדש.....	לה
הערה ה'	בענין ברכת על ביעור חמץ על ידי שליח.....	לה
הערה ו'	בענין אי ילפינן עבד מאשה להקל.....	לו
הערה ז'	בענין אי מקיים מצות קרבן פסח באכילת נא.....	לז
הערה ח'	בענין אי רשאי להפקיע את עצמו מחיוב קרבן פסח.....	לז
הערה ט'	בענין שהפקיעו החמץ מרשותו.....	לח
הערה י'	בענין שהשליח הבודק מברך (ב').....	לח
הערה י"א	בענין חמץ העומד לשרף אי אמרינן כתותי מיכתת שיעורא.....	לט
הערה י"ב	בענין אי בנין ביהמק"ד דוחה שבת.....	לט
הערה י"ג	בענין שריפת חמץ ביו"ט.....	מ
הערה י"ד	בענין לאכול חמץ מעופש.....	מ
הערה ט"ו	בענין שאין מברכים על ביטול חמץ.....	מא
הערה ט"ז	בענין ללמוד לפני בדיקת חמץ.....	מא
הערה י"ז	בענין לברך על אכילת מצה באמצע פסח (ב').....	מב
הערה י"ח	בענין תרתי דסתרי.....	מג
הערה י"ט	בענין שיש לברך גם בליל הסדר.....	מד
הערה כ'	בענין לאו שאין בו מעשה שיכולין לעבור ע"י מעשה.....	מד
הערה כ"א	בענין לאו יש בו מעשה שיכולין לעבור עליו בלי מעשה.....	מה
הערה כ"ב	בענין איסור פחות מכזית כשלא כתיב אכילה.....	מו
הערה כ"ג	בענין לא תאכל כל תועבה.....	מז

הערה כ"ד	בענין עשה דתאכלו מצות ידחה לאו דחדש (ב').....	מז
הערה כ"ה	בענין עשה דתאכלו מצות ידחה לאו דחדש (ג').....	מח
הערה כ"ו	בענין אי פירות שבעית הוי לכם.....	מח
הערה כ"ז	בענין פסח שבישל בחמי טברי'.....	מט
הערה כ"ח	בענין מילה בלילה.....	מט
הערה כ"ט	בענין השחט הפסח על החמץ.....	נ
הערה ל'	בענין איך אברהם אבינו אכל קרבן פסח.....	נ
הערה ל"א	בענין חמץ שאינו שו"פ.....	נא
הערה ל"ב	בענין אין חוששין שמא גיררה חולדה.....	נא
הערה ל"ג	בענין אין חוששין שמא גיררה חולדה (ב').....	נא
הערה ל"ד	בענין שלוקין על כל יראה כשקונה חמץ.....	נב
הערה ל"ה	בענין שקורין המגילה לאור הנר.....	נב
הערה ל"ו	בענין שליחות על ביטול.....	נג
הערה ל"ז	בענין קטן האופה מצות.....	נג
הערה ל"ח	בענין שוטה שנתרפא.....	נד
הערה ל"ט	בענין נוסח זכר למקדש כהלל.....	נד
הערה מ'	בענין הלל על נס שבח"ל.....	נה
הערה מ"א	בענין איך ישראל הקריבו קרבן פסח בלי קרקע.....	נה
הערה מ"ב	בענין למה אין מברכין על סיפור יציאת מצרים.....	נה
הערה מ"ג	בענין לברך על דבר שאין לו קצבה.....	נו
הערה מ"ד	בענין שאין מברכין על ההסיבה.....	נו
הערה מ"ה	בענין ד' כוסות מעכבין זה את זה.....	נז
הערה מ"ו	בענין למה לא גזרינן במצה שמא יעבירונו.....	נז
הערה מ"ז	בענין ברכת אשר גאלנו.....	נח
הערה מ"ח	בענין לאכול לתיאבון.....	נח
הערה מ"ט	בענין מצות צריכות כוונה.....	נט
הערה נ'	בענין אי חמץ הוי דבר שיש לו מתירין.....	נט
הערה נ"א	בענין הנזהר ממה שהוא חמץ.....	ס
הערה נ"ב	בענין למה אין מברכין על חרוסת.....	ס

הערה נ"ג	בענין הסיבה לפני רבו.....	סא
הערה נ"ד	בענין מצוה שאינה נעשית בבת אחת.....	סא
הערה נ"ה	בענין לאכול מצה בתוספות יום טוב.....	סב
הערה נ"ו	בענין לבער החמץ לפני הזמן.....	סב
הערה נ"ז	בענין עוסק במצוה פטור מן המצוה.....	סג
הערה נ"ח	בענין שומע כעונה בהגדה של פסח.....	סד
הערה נ"ט	בענין לקנות איסורי הנאה.....	סד
הערה ס'	בענין שאין מברכין שהחיינו על בדיקת חמץ.....	סה
הערה ס"א	בענין היה כורך פסח מצה ומרור.....	סה
הערה ס"ב	בענין שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים (ב').....	סו
הערה ס"ג	בענין לקרוא ההגדה בע"פ.....	סו
הערה ס"ד	בענין למה אין אומרים הלל שלם בסוכות.....	סז
הערה ס"ה	בענין כזית מצה בליל ראשון.....	סז
הערה ס"ו	בענין אכילת מצה ע"י חצי עבד וחצי בר חורין.....	סח
הערה ס"ז	בענין למה מתענים הבכורים ערב פסח.....	סט
הערה ס"ח	בענין עשה דוחה לא תעשה.....	סט
הערה ס"ט	בענין אכילת מצה כל שבעה אי מקיים מצוה.....	ע
הערה ע'	בענין למה אין אומרים שהחיינו על מצות הלל.....	עא
הערה ע"א	בענין לבער חמץ ע"י עכו"ם.....	עא
הערה ע"ב	בענין שאין לבטל החמץ עד שישרף.....	עב
הערה ע"ג	בענין אמירת הלל בפסח.....	עב
הערה ע"ד	בענין כתותי מיכתת שיעורא גבי חמץ (ב').....	עג
הערה ע"ה	בענין עשיית מצה ע"י גוי.....	עג
הערה ע"ו	בענין אנסוהו לאכול אי הוי דרך חירות.....	עד
הערה ע"ז	בענין שוטה שאוכל מצה.....	עד
הערה ע"ח	בענין כל תגרע באוכל פחות משיעור כזית מצה.....	עה
הערה ע"ט	בענין שיש לברך עובר לעשייתן.....	עה
הערה פ'	בענין אין עושין מצות חבילות חבילות.....	עו
הערה פ"א	בענין אין עושין מצות חבילות חבילות (ב').....	עו

הערה פ"ב	בענין עשה דוחה לא תעשה (ב')	עז
הערה פ"ג	בענין חזקת בדוק	עח
הערה פ"ד	בענין זכירת יציאת מצרים	עח
הערה פ"ה	בענין הגיע זמן ק"ש של שחרית	עט
הערה פ"ו	בענין למה אין מברכין עוה"פ בופה"א על המרור	עט
הערה פ"ז	בענין אכילת מצה שלא כדרך	פ
הערה פ"ח	בענין כל ערל לא יאכל בו	פ
הערה פ"ט	בענין לאחר שמילא כריסו יברך	פא
הערה צ'	בענין עוסק במצוה פטור מן המצוה (ב')	פא
הערה צ"א	בענין שקטן חייב בד' כוסות	פב
הערה צ"ב	בענין אכילת יותר מכזית מצה	פג
הערה צ"ג	בענין חיוב של סומא באמירת ההגדה	פג
הערה צ"ד	בענין אכילת חדש בלי הנאה	פד
הערה צ"ה	בענין תדיר קודם	פד
הערה צ"ו	בענין כופין על עשיית המצוות	פד
הערה צ"ז	בענין איסור הנאה בחצי שיעור	פה
הערה צ"ח	בענין המפקיד חמץ שקיבל בפקדון	פה
הערה צ"ט	בענין מה שאומרים חצי הלל	פו
הערה ק'	בענין ברכת על אכילת מרור	פו
הערה ק"א	בענין הבאת נדרים ונדבות בערב פסח	פז
הערה ק"ב	בענין לילך בתר שרוב פסחיהם היה טלי	פז
הערה ק"ג	בענין חמץ אי הוי דבר שיש לו מתירין	פח
הערה ק"ד	בענין שואל שלא מדעת	פח
הערה ק"ה	בענין לספר יצי"מ קודם חצות	פט
הערה ק"ו	ברכת שהחיינו פוטר כל המצות	פט
הערה ק"ז	בענין איסור קריאת הגדה לאור הנר	צ
הערה ק"ח	בענין למה סיפור יצי"מ לא הוי מעשהז"ג	צ
הערה ק"ט	בענין כל המרבה לספר	צא
הערה ק"י	בענין מעשי ידי טובעים בים	צא

הערה קי"א	בענין נשים חייבין בד' כוסות	צא
הערה קי"ב	בענין אי צריך להרגיש הטעם של המצה	צב
הערה קי"ג	בענין המוצא חמץ ביו"ט שלא יטלטלנו	צג
הערה קי"ד	בענין תענית בכורים בע"פ שחל בשבת	צג
הערה קט"ו	בענין למה אין אומרים הלל שלם בכל ימי הפסח	צד
הערה קט"ז	בענין דאמירה על ד' כוסות הוי דרך חירות	צד
הערה קי"ז	בענין שנוטל ד' כוסות אפי' מן התמחוי	צד
הערה קי"ח	בענין שואלין ודורשין	צה
הערה קי"ט	בענין ד' כוסות אי הוי חיוב גברא או חפצא	צה
הערה ק"כ	בענין הפסח נאכל על השובע	צו
הערה קכ"א	בענין מי שאין לו אלא כוס אחד	צו
הערה קכ"ב	בענין ברכת שהחיינו על הבדיקה	צז
הערה קכ"ג	בענין תלמיד היושב לפני רבו	צז
הערה קכ"ד	בענין הפסח בין בדיקה להביעור	צח
הערה קכ"ה	בענין שמברכין על הבדיקה (ב')	צח
הערה קכ"ו	בענין שאין לברך על מחשבה שבלב	צט
הערה קכ"ז	בענין שלא הוי הפסח בשח באמצע הבדיקה	צט
הערה קכ"ח	בענין שלא הוי הפסח בשח באמצע הבדיקה (ב')	ק
הערה ק"ל	בענין שלא הוי הפסח בין בדיקה לביעור (ב')	ק
הערה קל"א	בענין דהליכה מבית לבית לא הוי הפסח בבדיקה	קא
הערה קל"ב	בענין דהליכה מבית לבית לא הוי הפסח בבדיקה (ב')	קא
הערה קל"ג	למה דוקא בחמץ חיישינן שמא יבוא לאוכלו	קב
הערה קל"ד	בענין לבדוק מוקדם ולהפקיע עצמו מן הברכה	קב
הערה קל"ה	בענין ביטול בלב	קג
הערה קל"ו	בענין שאין מברכין על הרהור	קד
הערה קל"ז	בענין ביטול הוי הפקר	קד
הערה קל"ח	בענין איך מהני הביטול על החמץ	קה
הערה קל"ט	בענין למה מברכין על ביעור חמץ	קה
הערה ק"מ	בענין שהעני חייב בהסיבה	קו

הערה קמ"א	בענין הקונה חמץ בפסח (ב')	קו
הערה קמ"ב	בענין המשהה חמץ ע"מ לבערו	קז
הערה קמ"ג	בענין הקדש בדילי אנשי מינה	קז
הערה קמ"ד	בענין הלימוד שחמץ אסור בהנאה	קח
הערה קמ"ה	בענין זכי' באיסורי הנאה	קח
הערה קמ"ה	בענין אי עביד לא מהני	קט
הערה קמ"ו	בענין חמץ שאין בו שו"פ	קט
הערה קמ"ז	בענין חזקת מרא קמא	קי
הערה קמ"ח	בענין למכור חמץ ע"י עכו"ם	קי
הערה קמ"ט	בענין שגוי יקנה בשביל ישראל	קיא
הערה ק"נ	בענין למכור חמץ במתנה ע"מ להחזיר	קיא
הערה קנ"א	בענין שאין מברכין שהחיינו על אפיית מצות	קיא
הערה קנ"ב	בענין אי בעינן עשיית מצה לשמה	קיב
הערה קנ"ג	בענין עשיית מצה ע"י קטן	קיב
הערה קנ"ד	בענין שאין עושין מלאכה בערב פסח	קיג
הערה קנ"ה	בענין למה הבכורות מתענין בע"פ	קיג
הערה קנ"ו	בענין שילפינן מכזית הראשון של פסח	קיד
הערה קנ"ז	בענין שיש לאכול מצה בט"ו ניסן	קטו
הערה קנ"ח	בענין מצה של טבל	קטו
הערה קנ"ט	בענין שיחזור ויאכל אם לא הסב	קטז
הערה ק"ס	בענין הבולע מצה יצא	קטז
הערה קס"א	בענין למה אין מברכין על דבר שאכל באונס	קיז
הערה קס"ב	בענין הלימוד של פסח משבת	קיז
הערה קס"ג	בענין רוב כוס	קיח
הערה קס"ד	בענין לברך על מצה גזולה	קיח
הערה קס"ה	בענין לברך על מצה שרוי'	קיט
הערה קס"ו	בענין למה לא שואלים על הד' כוסות	קיט
הערה קס"ז	בענין הסיבה למה בעינן ד' כוסות	קכ
הערה קס"ח	בענין מ"ש מצה מד' כוסות בהסיבה	קכ

הערה קס"ט	בענין שומע כעונה בד' כוסות.....	קכא
הערה ק"ע	בענין הסיבה בד' כוסות.....	קכא
הערה קע"א	בענין אכל מצה בלי הסיבה.....	קכב
הערה קע"ב	בענין לצאת בד' כוסות שאינו שלו.....	קכג
הערה קע"ד	בענין אי' יוצא בין שאסור בהנאה.....	קכג
הערה קע"ה	בענין אין עושין מצוות חבילות (ב').....	קכד

מערכות בעניני פסח

סימן א'	בענין אי' הד' כוסות היא להתמי' התינוקת.....	קכו
סימן ב'	בענין אי' בדיקת החמץ הוי מצוה בפנ"ע או רק חלק מאיסור חמץ.....	קלג
סימן ג'	בענין אי' הבדיקה משום גלוסקא יפה או שלא יבוא לאוכלו.....	קלט
סימן ד'	בענין שעיקר מצוות אכילת מצה היא כדי לקיים מצוות והגדת לבנך.....	קמג
סימן ה'	בענין אי' חיוב הבדיקה היא על הבית או על האדם.....	קמט
סימן ו'	אי' הבדיקה הוי כדי שיזכור לאכול מצה או כדי שלא יאכל החמץ עצמו.....	קנו
סימן ז'	בענין שהד' כוסות היא ענין של פרסום הנס.....	קס
סימן ח'	בענין אי' חיוב בדיקה הוי חיוב בקום ועשה או בשב ואל תעשה.....	קסו
סימן ט'	בענין שיש לבדוק החמץ רק מחמת הרחק מן הכיעור.....	קע
סימן י'	בענין שסיפור יציאת מצרים היא משום הלל והודאה.....	קעז
סימן י"א	בענין אי' חיוב בדיקה כדי שלא יקנה לו ביתו החמץ עוה"פ.....	קפ
סימן י"ב	בענין אי' הד' כוסות היא ענין של שמחה.....	קפד
סימן י"ג	בענין אי' בדיקת חמץ היא כדי שישאלו התינוקת.....	קפט
סימן י"ד	בענין שעיקר אכילת מצה היא להרבות בהלל והודאה.....	קצז
סימן ט"ו	בענין אי' בדיקה הוי כדי לפרסם הנס או כדי שלא יבוא לאוכלו.....	רד
סימן ט"ז	בענין שיש לחלק בין עצם המצוה לפועל יוצא.....	רז
סימן י"ז	בענין אי' בדיקת חמץ היא מחמת היכר שיזכרו לאכול מצות ולא חמץ.....	רי
סימן י"ח	בענין אי' הבדיקה הוי חובת גברא או חובת הבית (ב').....	רטו

סימון י"ט	בענין שהסיבה היא להתמי' התינוקת.....	ריח
סימון כ'	בענין אי הבדיקה והביעור הוי מצוה אחד או שני מצות נפרדות.....	רכא
סימון כ"א	בענין שעיקר אכילת מצה היא כדי להרבות בשמחה.....	רכד
סימון כ"ב	בענין שבדיקת חמץ היא רק משום פרסום הנס.....	רלא
סימון כ"ג	האם יש חיוב מיוחד לבדוק או דהוי רק ענין טכני שעי"ז יוכל לבערו.....	רלז
סימון כ"ד	בענין שהסיבה היא כדי להרבות בשמחה.....	רמ
סימון כ"ה	אי לבער החמץ ולאכול מצה הוי כולו מצוה אחד או שני מצוות נפרדות.....	רמג
סימון כ"ו	בענין שסיפור יציאת מצרים היא כדי להרבות בשמחה.....	רמו
סימון כ"ז	בענין אי בדיקה וביעור הוי חד מצוה או שני מצות.....	רמט
סימון כ"ח	בענין שהסיבה היא כדי לפרסם הנס.....	רנז
סימון כ"ט	אי חיוב בדיקה היא כדי שיבוא לשורפו או שלא יבוא לאוכלו.....	רס
סימון ל'	בענין אי הבדיקה בעצמו הוי מצוה אע"ג שלא מצא או השאיר חמץ.....	רסג
סימון ל"א	חמץ הוי איסור גברא או איסור חפצא.....	רסט

הערות בעניני פסח

הערה א'

בענין אי ניהא לי' להפסיד ממון בשביל המצוה

בגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הווי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצווה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

ודייקו האחרונים דיש להבין מ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

וי"ל דהא דניחא לי' להפסיד ממון היינו היכן דהוא יקיים המצווה אבל לא ניהא לי' להפסיד ממון כדאי שאדם אחר יקיים מצווה.

א"נ תירץ מו"ח שליט"א דשאני התם דהקריעה היא דבר צדדי ואינו נעשה ע"י המצווה ממש אבל הכא ההפסד היא בזה גופי' דמחפש אחר החמץ.

א"נ יש לחלק בין מצוה שאדם עושה בגופו למצוה שממונו עושה דרך במצוה שאדם חייב לקיים בגופו ניהא לי' לשלם ממון בשביל זה אבל במצוה שנעשה רק ע"י ממונו אין לו חשיבות כזה שיהי' מוכן להפסיד ממון בשביל זה.

א"נ דיש לחלק בין מצוה שמחויב בה כגון בדיקת חמץ דמחמת החיוב שחייב לבדוק ניהא לי' לשלם ממון על זה אבל לעשות מצוה שאינו מחויב בה כגון להשאל הספר לאחרים ללמוד לא ניהא לי' רק אי לא מפסיד ממון בזה.

הערה ב'

בענין שיש לברך על הד' כוסות

במנחת שלמה ח"א סי' י"ח ס"ק ה' דייק בדין ברכה בשתיית ד' כוסות וז"ל
הכא הרי היא אנוס על השתי' עצמה והוי כאנסוהו לאכול ולשתות
שאינו מברך אע"פ שבחיך נהנה כיון שהאנוס היא על האכילה עצמה וה"נ גם
כאן דכך לי אם היא אנוס מן השמים או שהיא אנוס ע"י בני אדם וא"כ למה
מברכין על הכוסות.

וי"ל דהרי הטעם למה מברכין על כוס וכוס היא משום דכל אחד הוי מצווה
בפנ"ע ולכאורה צ"ע דמאי נפק"מ דהוי מצווה בפנ"ע דבשביל זה יברך
על כל אחד ברכה בפנ"ע וע"כ צ"ל דזהו חלק מהתקנה דחכמים תקנו לשתות
ולברך על ד' כוסות וממילא צריך לברך על כל כוס כיון דכל חד הוי מצווה
בפנ"ע וזהו כל התקנה לברך.

הערה ג'

בענין להנך קטן ע"י עשיית איסור

מבואר בתוס' בפסחים דף פ"ח ע"א דקטן יתום יכול לאכול קרבן פסח אף
בקרבן שלא נמנה עליו ואף שאין מאכילין בפסח אלא על המנוין על
הקרבן ואסור לספות לקטן איסור בידים מ"מ מותר דאיסור ספי' ילפינן מלא
תאכלום שנאמר אצל שרצים ונבילות דשם הוי רק איסור אבל הכא בקרבן פסח
דיש בזה גם חינוך מצווה שרי לספות איסור בידים.

ודייקו האחרונים דקשה דבגמ' אמרו דקטן שמודר הנאה אסור ללמדו תורה
וכתב בר"ן דהיא משום איסור ספי' לקטן ולכאורה אמאי לא נימא כיון
דהוי חינוך ומצווה ללמדו תורה אין איסור ספי'.

וי"ל דשאני התם דאין ברירה אחרת דעכשיו בלילה כיון דלא נמנה עד עכשיו
על שום קרבן ממילא לא שייך רק ליתן לו של איסור אבל התם כיוון
דיכול ללמוד מאחרים לא הותר לו לעשות איסור בכדי.

א"נ י"ל לפי הני דסוברין דלימוד של כל היום היא מצוה קיומית מובן דרך במצוה חיובית מהני החיוב של חינוך ולא במצוה קיומית.

הערה ד'

בענין יבוא עשה של מצות וידחה לאו של חדש

בתוס' קידושין ל"ח הביאו קושות הירושלמי דאמאי לא אכלו מצה של חדש כשבאו לא"י משום איסור חדש יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש.

ודייקו האחרונים דיש להקשות מהגמ' בפסחים ל"ה דמבואר שם דאפשר לצאת ידי חובת מצה רק במצה כזאת שאילו היה חמץ היה בה איסור כל תאכל חמץ אבל מצה שאם היה חמץ לא היה בה איסור כל תאכל חמץ אין יוצאין בה ידי חובת מצה כגון מצה של טבל שאילו היה חמץ לא היה חל איסור דכל תאכל חמץ משום שהיא כבר אסור משום טבל ואין איסור חל על איסור וא"כ ה"נ חדש ואיך רצה הירושלמי שיאכלו חדש מ"ש טבל מחדש שגם בחדש אם היה חמץ לא היה משום כל תאכל חמץ שכבר אסור משום חדש.

וי"ל דקושיות התוס' היא דכיוון דעשה דוחה לא תעשה נמצא דליכא כאן האיסור של חדש וא"כ באופן דליכא האיסור של חדש אם היה אוכלו כשהיא חמץ לא היה עובר רק משום כל תאכל חמץ.

א"נ י"ל דשאני חמץ דהוי איסור מוסיף על חדש דאסור לעולם אבל חדש אינו אסור רק עד יום ט"ז ולא דמי לטבל דאסור לעולם עד שיתקנו.

הערה ה'

בענין ברכת על ביעור חמץ על ידי שליח

במשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצווה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהווי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל.

ודייקו האחרונים דיש להבין אמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצוה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

וי"ל דשאני בדיקת חמץ דאין המצוה בעצם הביעור רק בזה שאין לו עוד חמץ בבית נמצא דהשליח אינו עושה אפי' המצוה בפועל דהרי המצוה היא שלא יהי' כאן החמץ ומצוה זה עושה הבעה"ב ולפיכך בעי' שיעשנו שליח על הברכה ועי' לקמן הערה י' שתירצנו באופן אחר.

הערה ו'

בעינן אי ילפינן עבד מאשה להקל

בגמ' חגיגה ד' ע"א אמרינן דעבדים כנענים פטורים מראי' דילפינן בגז"ש לה לה מאשה כשם שנשים פטורות מראי' כך עבדים פטורים.

ודייקו האחרונים דקשה מהתוס' בב"ק פ"ח ע"א ד"ה יהא עבד כשר לעדות דמבואר שם דילפינן עבד מאשה רק להחמיר עליו ולא להקל עליו דהתם שקלינן וטרינן בגמ' להכשיר עבד לעדות והקשה שם בתוס' דהא ילפינן בכל דוכתא גז"ש דלה לה מאשה א"כ כשם שאשה פסולה לעדות כך עבד פסול לעדות ותי' דכל מה דילפינן עבד מאשה היינו להחמיר על העבד לעשותו כישראל-ל לכל הפחות בהמצות שהאשה חייבת בהן אבל לגרוע מאיש ולפוסלו לעדות כאשה לא נלמד א"כ איך אמרינן בגמ' דילפינן עבד מאשה לפוטרו ממצוות ראי' הרי מבואר שם דילפינן מאשה רק להחמיר ולא להקל.

וי"ל דאין הנפק"מ בין להקל או להחמיר דודאי לא מחיוב בשום מצוה יותר מאשה רק דכוונת התוס' דלענין המצוות איתקש לאשה אבל לא לענין נאמנות שיהי' פסול לעדות ולפיכך כתבו התוס' להחמיר במצוות אבל ודאי אין הכוונה להחמיר או להקל.

הערה ז'

בענין אי מקיים מצות קרבן פסח באכילת נא

במשנה בסנהדרין דף ע' ע"א מבואר דאינו נעשה בן סורר ומורה אם אכל את התרתימר בשר בחבורת מצוה וברש"י שם כתב דהיינו חבורה שאוכלים קדשים ופסחים מבואר דאם אכל קרבן פסח בחבורה אינו נעשה בן סורר ומורה משום דהוי חבורת מצוה.

ודי"קו האחרונים דלכאורה יש לתמוה דהא מבואר בסנהדרין ע' ע"א דנעשה בן סורר ומורה רק אם אכל בשר חי דהיינו מבושל ואינו מבושל ובקרבן פסח נאמר בקרא אל תאכלו ממנו נא וברש"י מבואר דנא היינו צלי ואינו צלי א"כ איך כתב רש"י דאכל בחבורת פסחים אינו נעשה בן סו"מ משום חבורת מצוה והא ממנ"פ אי אכל את הקרבן פסח בשל ואינו בשל אינו מקיים מצוות פסח דעובר בזה על לאו דלא תאכלו ממנו נא ואם אכל את הקרבן פסח כדינו צלי אינו נעשה בן סורר ומורה אפילו אם אינו חבורה דמצווה.

וי"ל דאע"ג דעובר על לא תאכלו ממנו נא הלא מ"מ עדיין מקיים המצוה.

הערה ח'

בענין אי רשאי להפקיע את עצמו מחיוב קרבן פסח

דעת ר"א במשנה בפסחים ס"ה ע"ב דמכשירי מצוה דוחין את השבת ולכן מכשירי קרבן פסח כגון הבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו וכדו' דוחה את השבת וכמו"כ מותר להביא את הסכין בשבת למול התינוק ומבואר במס' שבת קל"א דמצוות שיכול להפטר ממנה אין מכשיריו דוחין את השבת כגון ציצית ומזוזה דבידו להפקיר את הבגד או את הבגד או את הבית ואז יפטר מהמצוה.

וידוע קושיות האחרונים דלדעת התוס' בפסחים דף ג' ע"ב ד"ה מאילי דמי שאין לו קרקע פטור מקרבן פסח איך מכשירי קרבן דוחין את השבת הרי בידו להפקיר את קרקעותיו ואז יפטר מקרבן מפסח.

וי"ל דדווקא התם דאין שום חיוב על האדם לעשות ציצית או להניח מזוזה רק דאם יש לו בגד אז אין ללבוש הבגד בלי ציצית ולפיכך אם הפקיר דאין לו עוד הבגד אינו מחיוב עוד אבל הכא הלא יש עליו חיוב לעשות קרבן פסח אז ודאי דאינו רשאי להפקיע עצמו מהמצוה שלא יהי' מחיוב בה.

הערה ט'

בענין שהפקיעו החמץ מרשותו

קי"ל שאם משהה ברשותו חמץ בפסח בזמן הזה עובר עליו בבל יראה ובל ימצא והחת"ס תמה דהאיך שייך שיהודי יעבור על בל יראה בזמן הזה הרי החכמים הפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית ולא מהני הא דעשאו הכתוב כאילו היא ברשותו רק על החלק שהתורה הפקיע ממנו ולא על מה שחז"ל הפקיעו ממנו.

וי"ל דכדי לעבור על חמץ לא בעינן שיהי' שלו ודי בזה שהיא תחת אחריותו רצ"ע.

הערה י'

בענין שהשליח הבודק מברך (ב')

כתב המשנ"ב בסי' תל"ד ס"ק י' דמי שעושה שליח לבדוק בשבילו יכול השליח לברך כיון דהוא גם שליחו של בעה"ב על הברכה ולכאורה הלא אפי' בלא"ה יכול לברך כיון דבמציאות הוא עושה המצווה דכן היא הכלל בכל התורה דמי שעושה מצווה בין לעצמו ובין לאחרים מברך.

והנראה בזה בעזהי"ת היא דרש"י סובר דהתורה צוה לבער את החמץ לגמרי מן הבית כדאי שישאלו התינוקת כשיראו שמבערין לגמרי החמץ ולפ"ז מובן דהרי המצווה היא להראות להתינוקת של הבעה"ב שבודקין החמץ נמצא

דהבעה"ב עושה המצווה ולא השליח דהרי אין המצווה עצם הבדיקה רק מה שהתינוקת שואלין ע"ז וזהו המצווה של הבעה"ב שבניו ישאלו ע"ז.

הערה י"א

בענין חמץ העומד לישרף אי אמרינן כתותי מיכתת שיעורא

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביארה הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי הוא כאילו הוא שרוף ודייקו האחרונים דקשה לדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאוים אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

וי"ל דהרי מ"מ כתב התורה הלאו של בל יראה אפי' על חמץ שעומד לישרף וא"כ ע"כ דזהו גזיה"כ דאפי' הני חמץ העומד לישרף מ"מ כ"ז שלא שרפו עובר עליו.

א"נ י"ל דדוקא כשרוצה לקיים בה מצוה בעי' חשיבות של איזה שיעור ולפיכך אמרינן דכיון דעומד לישרף כשרוף דמי דהשיעור שיש לו עכשיו אין לו שום חשיבות אבל הכא לעבור עליו לא בעי' חשיבות וכיון דבמציאות אית בה כזית עובר עליו ועי' לקמן שתירצנו באופן אחר.

הערה י"ב

בענין אי בנין ביהמק"ד דוחה שבת

בתוס' במס' שבת דף צ"ה ע"א ד"ה והרודה חלות דבש מבואר דמדאורייתא אמרינן מתוך שהותר בנין לצורך אוכל נפש כגון במגבן הותר נמי שלא לצורך אוכל נפש ומדרבנן היא דאסור.

ודייקן האחרונים דקשה דא"כ אמאי אין בנין ביהמק"ד דוחה יו"ט כמבואר בשבועות ט"ו ע"ב הא אין שבות במקדש.

י"ל דהיינו כשכבר הביהמק"ד בנוי ומשוכלל על מכוננו אבל כשעדיין בונין הביהמק"ד לא שייך עוד לומר דאין שבות במקדש.

הערה י"ג

בענין שריפת חמץ ביו"ט

במס' פסחים ה' ע"ב מבואר דלדעת הסוברים מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך יהי' מותר לשרוף חמץ ביו"ט וביארו התוס' ד"ה לא דלמרות דגם לדעה זו צריך שיהי' קצת צורך מ"מ שריפת החמץ נחשבת לצורך ועל אף שאסור לשרוף קדשים ביו"ט הרי זה משום שניתן לשורפם למחר משא"כ חמץ כל רגע שמשהו הרי היא עובר משום בל יראה.

ודייקן האחרונים דקשה דהלא התוס' בעצמם כתבו דאדם המשהה חמץ על מנת לבערו אינו עובר בבל יראה ונמצא כי גם חמץ כקדשים ניתן לבערו למחר ושוב אין שריפת חמץ בו ביום נחשבת כצורך ומדוע הותר לשרוף את החמץ ביום טוב.

וי"ל דהתם בגמ' קאי לפרש דע"כ הקרא דאך ביום הראשון תשביתו מיירי בעיו"ט דאי ביו"ט הלא אסור לשרוף ומינה מדייק הגמ' דע"כ סבר דלא אמרינן מתוך דאי אמרינן מתוך היה אפשר לאוקמי קרא כפשטי' דמיירי ביום הראשון ואז ודאי דהיה מותר לשורפו ביום הראשון ולא שייך למימר דהיא שלא לצורך דהרי זהו לצורך לקיים הקרא דאמר בפירוש דביום הראשון תשביתו.

הערה י"ד

בענין לאכול חמץ מעופש

הטור או"ח סימן תרי"ב פסק דאדם שאכל ביוה"כ מאכלים שאינם ראויים לאכילה כגון מאכלים מרים או באושים או מקולקלים לא רק שאינו חייב כרת אלא אפי' איסור ליכא.

ודייקו האחרונים דקשה דהלא הטור בעצמו באו"ח סימן תמ"ב כתב דחמץ שאינו ראוי לאכילת כלב למרות שמותר לקיימו בפסח מ"מ אסור לאוכלו ונימק הרא"ש את טעם הדבר דאע"ג דהחמץ אינו ראוי לאכילת כלב מ"מ כיוון שהוא אכלו אחשבי' וקשה דא"כ כיצד התיר הטור לאכול ביוהכ"פ מאכלים שאינם ראויים לאכילה והלא כשרוצה לאוכלם אחשבי'.

וי"ל דלגבי יוהכ"פ העיקר היא דהאדם יענה א"ע וכיון דהאוכלים הן מקולקלים נמצא דעדיין עינה את עצמו ומה מהני לן הא דאחשבי' סוכו"ס לא נהנה ממנו כלום אבל היכן דהאיסור היא לאכול חמץ כיון דהיא אחשבי' נמצא דאכל דבר חשוב של חמץ.

הערה ט"ו

בענין שאין מברכים על ביטול חמץ

הבית יוסף או"ח סימן תל"ב כתב דהטעם שאין מברכים על ביטול חמץ היא משום דעיקר הביטול היא בלב ואין מברכין על דברים שבלב.

ודייקו האחרונים דקשה דמצינו דכהן המפריש תרומה לעצמו במחשבתו מברך.

וי"ל דשאני התם דע"י מחשבתו נעשית מעשה דהפירות נעשין תרומה אבל הכא אינו נעשה כלום ע"י מחשבתו לפיכך לא שייך לברך על מחשבה גרידא וצ"ע דהא נעשה הפקר ע"י מחשבתו ועי' לקמן שתירצנו באופן אחר.

הערה ט"ז

בענין ללמוד לפני בדיקת חמץ

במס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומבריייתא זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע.

ודייקו האחרונים דקשה מדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצוה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

וי"ל דשאני קרי"ש דכיון שהיא בכל יום ממילא נעשה רגיל בכך אבל בבדיקת חמץ כיון דהיא רק פעם אחת בשנה חששו דאם ילמוד ישכח לגמרי שחייב לבדוק.

א"נ דגם מצוות קריאת שמע היא רק מפני חיוב לימוד התורה דבזה מקיים והגית בו יומם ולילה ממילא הוי דבר אחד ואין חוששין שע"י הלימוד ישכח ללמוד תורה.

הערה י"ז

בענין לברך על אכילת מצה באמצע פסח (ב')

כתב האבודרהם דהסיבה שאין ברכין על אכילת מצה כשאוכלים מצות בשאר ימי החג היא משום דבשאר ימי החג אין חובה לאכול מצה אלא שאם אוכלים פת קיימת חובה לאכול מצה ולא חמץ.

ודייקו האחרונים דקשה דלפ"ז מדוע תקנו ברכה על נטילת ידים לסעודה והלא אין חיוב לאכול פת אלא שאם רוצים לאכול פת קיימת חובה ליטול ידיים וכמו"כ קשה מדוע נתקנה ברכה על מצוות שחיטה והלא אין חובה לשחוט אלא שאם רוצים לאכול צריך להתיר את הבהמה באכילה ע"י שחיטה וכמו"כ קשה מדוע נתקנה ברכה על טבילת כלים והלא אין מצווה לטבול כלים אלא שאם רוצים להשתמש בכלים צריך לטבולם.

וי"ל דלגבי נטילת ידים אה"נ דאם רצה לא היה מחיוב לאכול פת כל עיקר מ"מ עכשיו כשכבר רוצה לאכול הרי היא מחיוב ליטול ידיו קודם האכילה אבל גבי מצה אין שום זמן שאומרים דמחויב עכשיו לאכול מצה דגבי טבילת כלים כשבא להשתמש בה הרי עכשיו מחיוב מקודם לטבולו וכן בשחיטה צריך מקודם לשחוט אבל גבי מצה הברכה היא על האכילה גופי'.

ועוד דאינו יכול לברך על אכילת מצה דהרי אינו מחויב לאכול מצה רק מחויב שלא לאכול חמץ.

הערה י"ח

בענין תרתי דסתרי

במשנ"ב בהלכות פסח סימן תצ"א ס"ק א' כתב דאדם שהתחיל לאכול במוצאי פסח מבעוד יום עד הלילה ועדיין לא התפלל ולא הבדיל מותר לו לאכול חמץ דכיון שחשיכה הוי לילה לכל מילי אלא שחכמים אסרו במלאכה עד שיבדיל והוסיף "אמנם אם עדיין לא בירך ברכת המזון בוודאי אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה וא"כ יהי' תרתי דסתרי".

ודייקו האחרונים דקשה דהמשנ"ב בהלכות ברכות המזון סימן קפ"ח ס"ק ל"ג הביא שיטות הסוברות כי כאשר יו"ט וראש חודש חלים במוצאי שבת ואדם התחיל את סעודתו בשבת והמשיכה במוצאי שבת יאמר רצה וגם יעלה ויבוא דאזלינן בתר התחלת הסעודה וגם בתר שעה שהיא מברך בו ולא קפדינן במה שנראה כסותרים אהדדי וצ"ע מדוע לגבי פסח אנו מקפידים שלא יהי' תרתי דסתרי ואילו לגבי הזכרת רצה ויעלה ויבוא לא קפדינן במה שנראה כסותרים אהדדי.

וי"ל דבשבת אמרינן מקודם רצה ואח"כ יעלה ויבוא לפיכך לא נראה כ"כ כסותרין אהדדי אבל היכן דמקודם אוכל חמץ ואח"כ אומר יעלה ויבוא נראה כחוכא וטלולא.

א"נ דרצה ויעלה ויבוא אינם סתירה בעצם דהרי בשבת שבתוך הפסח אומרים יעלה ויבוא וגם רצה א"כ אע"ג דעכשיו הוי סתירה דאם היא עדיין יום לא הוי לילה וכן להיפך מ"מ אין הקפידא רק כשהדברים בעצמן סותרין אהדדי דכשאוכל חמץ ואח"כ אומר יעלה ויבוא הוי סתירה אבל רצה ויעלה ויבא לא הוי סתירה זה לזה.

הערה י"ט

בענין שיש לברך גם בליל הסדר

באגרות משה ח"א סי' נ"ה הקשה בעיקר חובת ברכת המזון שעל אכילת מצה ופת בליל סוכות הרי עיקר ברכות המזון באכילת רשות נאמרה ואכילת מצווה מנין שמחייבת ברכת המזון בשלמא באכילת פת בשבת ויו"ט ודאי דצריך לברך ברכת המזון שכן עיקר המצוה היא להתענג באכילה אך באכילת מצוה דמצות אכילה בעלמא היא שאין בה שום שייכות להנאת הגוף מניין שצריך לברך ברכת המזון הרי קרא מיירי בסתם האוכל פת להנאת הגוף.

וי"ל דהרי חייב גם בסעודות יו"ט בפסח א"כ ע"כ צריך לכיין גם בהכזית ליהנות כדאי לקיים מצוות סעודות יו"ט.

הערה כ'

בענין לאו שאין בו מעשה שיכולין לעבור ע"י מעשה

כתב הרמב"ם בהלכות שכירות פי"ג ה"ב כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הוי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

ודייקו האחרונים דקשה דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה

מפני שלא עשה בו מעשה וצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

וי"ל דדוקא דבר כגון חסימה דעצם החסימה הוי מעשה וכשהתורה אומר לא תחסום פירושו מעשה של חסימה וא"כ אפילו אם יעשה איזה ערמה שיעשה החסימה בלי מעשה כגון בקול עדיין לוקה עליו כיון שלא זו נאמר על מעשה של חסימה והכוונה היא שילקו עליו אבל בחמץ דהאיסור היא שישאר החמץ בביתו בלי מעשה ורק אפשר בכמה אופנים לעשותו במעשה אז ודאי דאין לוקין כ"ז דלא עשה מעשה.

א"נ י"ל דכוונת הרב המגיד היא דהיכן דהמעשה יכולין לעשות ע"י קול וכדו' היינו דעושה אותו דבר דהיה עושה במעשה ועכשיו עושה אותו ע"י הקול אז אמרינן דעדיין לוקה עליו אבל אם עושה פעולה אחרת לגמרי כגון שהיה מעמיד מבחוץ ארי' דע"ז לא היה הבהמה אוכל מחמת פחד אז בודאי לא סובר הרמב"ם דלוקין עליו וה"נ אצל חמץ אם היה שייך שיקנה בדיבור בעלמא היה לוקה עליו אבל כשיש דרך אחרת לגמרי שיתחייב עליו כגון אם יש לו החמץ בביתו אז בודאי לא אמרינן אפי' להרמב"ם שילקה עליו.

הערה כ"א

בענין לאו יש בו מעשה שיכולין לעבור עליו בלי מעשה

ידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

ודייקו האחרונים דקשה דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור בל יראה ובל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא שהרי

עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמוה דהרי ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא גם ללא מעשה.

וי"ל דבחמץ ע"כ צריכין לעשות מעשה כדאי לעבור עליו ואע"ג דאפשר לעשות המעשה קודם החג דאפשר לקנותו או להחמיצו מקודם מ"מ בעינן מעשה כדאי לעבור עליו משא"כ בלא תתורו דלא בעינן לעולם שום מעשה.

הערה כ"ב

בענין איסור פחות מכזית כשלא כתיב אכילה

דעת הרא"ש בפסחים קי"ד ע"ב שהסיבה שיש לאכול את כזית המרור בכדי אכילת פרס היא משום שמברכים על אכילת מרור ואין אכילה בפחות מכזית והשאגת ארי' לומד מכך שאין צורך לאכול כזית מרור אלא אך ורק מחמת הברכה שמברכים על אכילת מרור ולפיכך בכורך שלא מברכים על אכילת מרור לא יהי' צורך באכילת כזית מרור.

מדברי השאגת ארי' אנו לומדים שרק כאשר מוזכרת המילה אכילה בכל צורה שהיא או בלשון התורה או בנוסח הברכה אז יש לאכול כזית אבל במקום שלא נכתבה או נאמרה המילה אכילה אין צורך באכילת כזית ודייקו האחרונים דקשה מדוע א"כ על אכילת בשר וחלב לוקים רק על אכילת כזית ולא פחות מכך הלא בתורה לא נאמר האיסור בלשון לא תאכל.

וי"ל דודאי כל האיסורים הן בכזית כדילפינן בסוכה דף ו' מארץ חטה ושעורה וכו' רק דבמרור דעיקר הטעם שאוכלין היא כדאי להרגיש טעם מרירות אז הו"א דלא בעינן כזית אי לאו דאמרינן על אכילת מרור ואין אכילה פחות מכזית.

א"נ דמפסוק הנ"ל ילפינן רק לאיסורים ולא לשאר מצוות.

אבל צ"ע דברי השאגת ארי' דהרי ברכת אכילת מרור קאי נמי על הכורך.

הערה כ"ג

בענין לא תאכל כל תועבה

המנחת חינוך מצוה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחימץ בידים בצק בפסח מכיון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור כל יראה ובל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דכו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה ודייקו האחרונים דקשה דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

וי"ל דלגבי איסור בשר וחלב דעדיין האיסור במקומה הראשון עומדת אמרינן דאיסור משום לא תאכל כל תועבה אבל בחמץ כיון שכבר עליו הפסח לא שייך עוד התועבה מחמת חמץ רק אם עשאו בידים אז עדיין הוי תועבה מחמת האיסור שעשה בה.

הערה כ"ד

בענין עשה דתאכלו מצות ידחה לאו דחדש (ב')

תוס' בקידושין ל"ח ע"א מקשים מדוע בנ"י נמנעו מלקיים מצות מצה כשנכנסו לארץ מכיון שהתבואה החדשה היתה אסורה להם באיסור חדש הלא הכלל היא עשה דוחה לא תעשה ותבוא מצוות אכילה של אכילת מצה ותדחה את הלא תעשה של איסור חדש ומתרצין התוס' שאין עשה של לפני הדיבור דוחה את הלא תעשה של איסור חדש שנאמר בהר סיני.

ודייקו האחרונים דקשה דהלכה ידיעה היא (ע"י יו"ד סי' שכ"ד) שכאשר האדם עושה עיסה מחיטים ואורז אם יש בעיסה טעם דגן ניתן לעשות ממנו מצה ולקיים בה את מצוות אכילת מצה בליל הפסח ואם כך מדוע בני ישראל-

לא עירבו מעט אורז בחיטים באופן שכזה שבכל כזית מצה שיאכלו אין כזית איסור חדש שהרי מעורב במצה גם מעט אורז ושיעור האיסור היא פחות מכזית ואילו לגבי מצה יש פה שיעור המספיק כדי לצאת ידי חובת אכילת מצה.

וי"ל דאע"ג דאין לוקין על פחות מכזית מ"מ הלא חצי שיעור אסור מן התורה נמצא דעדיין היה צריכין להלימוד של עשה דוחה לא תעשה.

הערה כ"ה

בענין עשה דתאכלו מצות ידחה לאו דחדש (ג')

הירושלמי מקשה מדוע בני ישראל-ל בכניסתם לארץ נמנעו מלקיים מצוות אכילת מצה מפני שלא היתה ברשותם תבואה ישנה יבוא עשה של אכילת מצה וידחה לא תעשה של איסור חדש ודייקו האחרונים דקשה דהלא כלל ברור היא בדיני מצה כמבואר בגמ' פסחים ל"ח ע"ב שבעת ימים מצות תאכלו מצה הנאכלת לשבעת ימים יצתה זו שאינה נאכלת לשבעת ימים ולפיכך אין יוצאין בחלת תודה כיוון דאינו נאכל רק ליום ולילה לפי זה בני"ה היו יכולין לאכול מהתבואה חדשה רק בליל ט"ו כזית בודד כדאי לקיים מצוות אכילת מצה אבל לא יותר מכך אם כך מצות אלו אינם ראוין לכל שבעת ימי החג אלא כזית אחד בלבד כיצד א"כ מקשה הירושלמי שהיה ניתן לקיים במצוות אלו את מצוות אכילת מצה.

וי"ל דעדיין נקרא דראוין לשבעה דאם היה המצווה כל שבעה היו יכולין לקיים המצווה בזה משא"כ בחלות תודה דאין נאכלין אלא ליום ולילה.

הערה כ"ו

בענין אי פירות שבעית הוי לכם

בירושלמי שבת ח' ע"א הסתפק האם ניתן לצאת ידי חובת ארבע כוסות ביין של שבעית שכן יתכן שדין לכם נאמר אף לגבי ד' כוסות כפי שהיא נאמר גבי מצה ואילו פירות שבעית אינו בגדר לכם.

ודייקו האחרונים דקשה דכיצד יתכן לומר שפירות שבעית אינו בגדר לכם והלא מקרא מלא אומר והיתה שבת הארץ לכם.

ותמוה דאדרבה שפיל לסיפא דקרא דכתיב לכם ולעבדך וכו' ולבהמתך ולחי' אשר בארצך דמינה דרשינן דאם כלה לחי' בשדה כלה לבהמתך בבית א"כ ודאי דאינו רק לכם.

הערה כ"ז

בענין פסח שבישול בחמי טברי'

במס' פסחים מ"א ע"א מובא פסח שבישלו בחמי טברי' חייב שעבר משום צלי אש וקשה דכיצד תיתכן מציאות של בישול פסח בחמי טברי' והלא אין הפסח נאכל אלא בירושלים ואם הביאוהו לטברי' על מנת לבשלו בחמי טברי' הרי הוא נפסל משום יוצא ואם הביאוהו בכלי מים מחימי טברי' לירושלים ע"מ לבשל בהם את הפסח הרי כלי שני אינו מבשל.

וי"ל ע"פ מה שמצינו בגמ' פסחים דף ח' ע"ב דקאמר מפני מה אין חמי טברי' בירושלים וכו' וקשה דהרי אם היא בירושלים הרי היא חמי ירושלים ולא חמי טברי' אלא ודאי דהשם חמי טברי' היא שם הכולל לכל מים חמין מאד שיש לבשל בהן.

הערה כ"ח

בענין מילה בלילה

בתוספתא מובא פסחים פרק ד' הלכה ח' מובא דשתי מצוות ניתן להם לישראל דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמין ודייקו האחרונים דקשה דהלא נפסק להלכה דאף מילה שלא בזמנה אין מלים אלא ביום ולא בלילה וכיצד א"כ בנ"י מלו באותו הלילה.

וי"ל דשאני התם דהיה גזיה"כ כדכתיב מתבוססת בדמין.

אבל תמוה לי דהרי בגמ' בפסחים דף ד' ע"א מביא ראי' לענין בדיקת חמץ דאין להקדים קודם הבוקר מהא דמצינו גבי מילה דאין להקדים קודם אור הבוקר הלא אין למול בלילה מן הדין ומהו הדמיון לבדיקת חמץ.

הערה כ"ט

בענין השחט הפסח על החמץ

שנינו במשנה בפסחים ס"ג ע"א השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה שהרי נאמר בפסוק לא תשחט על חמץ דם זבחי ואם בכל זאת היה ברשות השוחט או זורק הדם כזית חמץ בשעת ההקרבה בעל החמץ לוקה.

ודייקו האחרונים דקשה דכיצד ניתן להתרות באדם השוחט על החמץ מדוע לא נחשוש שמא ביטל את החמץ בלבו ובכך מספיק כדאי שלא לעבור על בל יראה ובל ימצא וא"כ ההתראה היא התראת ספק.

וי"ל דהרי האדם אינו משקר שיש לשאול אותו אם ביטל או לא וא"כ לא הוי התראת ספק אבל צ"ע דהרי יכול לבטל אח"כ בין ההתראה להשחיטה שזהו רגע כמימרא לבטל בלבו וצ"ע.

הערה ל'

בענין איך אברהם אבינו אכל קרבן פסח

בגמ' ביומא כ"ח ע"ב מובא דקיים א"א כל התורה כולה ודייקו האחרונים דקשה דכיצד יכול אברהם אבינו לקיים את מצוות קרבן פסח והרי נאמר בפסוק וכל ערל לא יאכל בו.

וי"ל דהגע בעצמך האיך קיים כל התורה הלא לא קיים מצוות מילה עד תשעים ותשע שנים אלא ודאי דאין הכוונה דכל ימי חייו קיים כל התורה רק דבמשך השנים קיים כל התורה וא"כ ה"נ מצוות קרבן פסח קיים לאחר שמל א"ע.

הערה ל"א

בענין חמץ שאינו שו"פ

ידוע שיטת רש"י בסוכה כ"ז דבפחות משו"פ לא נקרא לכם ולפיכך אין יכולין כל ישראל-ל לישוב בסוכה אחת אם היה בעינן לכם ודייק בספר אמרי בינה דא"כ אמאי לגבי חמץ לא אמרינן דאם היא פחות משו"פ לא יתחייב לבדוק החמץ כיון דלא נקרא לכם.

וי"ל דודאי לכתחילה אין יכולין לקנות דבר שהיא פחות משו"פ אבל כשהיא כבר שלו לא נימא שכשנשאר פחות משו"פ ממילא יוצא מעצמו מרשותו.

הערה ל"ב

בענין אין חוששין שמא גיררה חולדה

במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית וממקום למקום דאם כן מחצר לחצר ומעיר לעיר אין לדבר סוף.

ודייק הפנ"י דמאי יש לחשוש הלא אפי' אם מביא נמי אין לחוש דהרי שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה.

וי"ל דהרי מ"מ היו חייבין לבדוק דשמא יבואו לאוכלו.

הערה ל"ג

בענין אין חוששין שמא גיררה חולדה (ב')

כנ"ל במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה ודייקו האחרונים דקשה דאפי' אם חוששין למה צריכין בדיקה הלא הווי ספק וספיקא דרבנן לקולא כיון דמיירי כשביטל כדאמרינן לקמן בגמ' ובשלמא בעלמא צריכין בדיקה כיון דיש חזקת איסור אבל עכשיו כשכבר בדקו למה ניחש דגרר ממקום למקום.

וי"ל דאה"נ דאין הפי' דידעינן בודאי דלא גרר ולפיכך אין לחוש רק דאין לחשוש לכך כיון דספיקא דרבנן לקולא.

הערה ל"ד

בענין שלוקין על בל יראה כשקונה חמץ

ברמב"ם פסק דאינו לוקה על לאו דלא יראה רק אם קנה חמץ בפסח ודייקו האחרונים דקשה דהלא קי"ל בתמורה דף ו' דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וא"כ האיך נעשה הקנין של החמץ בפסח.

וי"ל דאע"ג דלא הווי קנין ממש מ"מ הלא עכ"פ נכנס לאחריות שלו ע"י מה שנתן המעות נמצא דעשה מעשה דעי"ז יכנס לאחריות שלו ועי"ז יעבור בבל יראה דלא גרע ממי שמקבל פקדון מחבירו ומקבל עליו אחריות שגם עובר בבל יראה.

הערה ל"ה

בענין שקורין המגילה לאור הנר

בפמ"ג סימן ער"ה מ"ז ס"ק ח' מבואר דאדם שאין ההגדה שגורה בפיו ואין ברשותו כי אם נר שמן מותר לו לקרוא לאור הנר שכן מצות סיפור יציאת מצרים דוחה את איסור הקריאה לאור הנר.

ודייקו האחרונים דקשה דהרי החכמים בטלו את מצוות שופר ולולב בשבת מחשש שמא יעבירו ד' אמות ברה"ר ובמה עדיפא גזירת שמא יעבירו מגזירת שמא יטה.

וי"ל דשאני התם דכל הגזירה מתחילה נתקנה רק על שופר ולולב דשמא ילך למומחה ללמוד איך לתקוע א"כ הרי נתקנה כל הגזירה במקום מצוה אבל הכא דהוי גזירה שגזרו על כל אדם שקורא אמרינן דגבי מצוה לא חיישינן לזה.

הערה ל"ו

בענין שליחות על ביטול

הב"י סי' תל"ד הביא מחלוקת הראשונים האם מועילה שליחות על ביטול חמץ או לא.

ודייקו האחרונים דקשה דמה שייך שליחות על ביטול חמץ הלא בו ברגע שהבעה"ב גמר בלבו לבטל נעשית מצוות הביעור.

וי"ל דאה"נ דדי בביטול בלב אבל כשאומר לחבירו שיבטל בשבילו הרי גילה בהדי' דאינו מבטלו בלו רק דרוצה דהשני יבטלו בשבילו.

הערה ל"ז

בענין קטן האופה מצות

המשנ"ב סי' ת"ס ס"ק ג' מביא בשם הפוסקים שעל אף שמבואר בשו"ע שאין לשים ואופים מצות מצוה ע"י קטן מפני שאין הקטן יודע לשמור את העיסה לשם מצות מצוה מ"מ בשעת הדחק כשגדול עומד על גביו ומלמדו לשמור לשמה ניתן לסמוך על הקטן.

ודייקו האחרונים דקשה דהרי כשהקטן לש ואופה את המצות הרי הוא קונה אותו מדין אומן קונה בשבח כלי ובמצה הרי נאמר דין לכם כפי המבואר בשו"ע אם כך כיצד ניתן לצאת ידי חובה במצה שנעשית ע"י קטן הרי היא שלו והקטן אינו יודע להקנות כפי שאומרת הגמ' גבי ד' מינים דינוקא מקנא קני אקנוי לא מקני.

וי"ל דיש ליתן לו הכסף קודם שעושה המצות ואז אינו קונה בשבח כלי כיון דרק קונה כדאי שיהי' לו מאיפה ליפרע ועי' לקמן שתירצנו באופן אחר.

הערה ל"ח

בענין שוטה שנתרפא

במס' ראש השנה אומרת הגמ' ששוטה שאכל מצה ולאחר מכן נתרפא לא יצא ידי חובתו וחייב לאכול פעם נוספת לאחר שהתרפא משום ששוטה אינו בר חיובא ונמצא שבשעת אכילתו לא היה בר חיובא הרי לנו שאין אדם יוצא ידי חובתו כשמקיימה בזמן שאינו בר חיובא.

ודייקו האחרונים דקשה דבמס' יבמות מובא שגוי שהיה לו בנים ולאחר מכן התגייר אם בניו שנולדו לו בהיותו גוי אכן מתייחסים אחריו הריהו מקיים מצוות פרי' ורבי' בבניו שנולדו לו בגיותו למרות שכן נח אינו מצווה על פרי' ורבי' ולכאורה כיצד יתכן הדבר הרי אין אדם יוצא ידי חובת המצווה כשמקיימו בזמן שאינו בר חיובא.

וי"ל דמצוות פרי' ורבי' אינו מקיים כשנולדו לו הבנים רק המצווה היא שישאיר אחריו בנים והמשכת הדורות דהרי אם מתו הבנים אח"כ יש שסוברין דלא קיים המצווה נמצא דקיים המצווה כשהוא בר חיובא ועי' לקמן שתירצנו באופן אחר.

הערה ל"ט

בענין נוסח זכר למקדש כהלל

לפני שאוכלים כורך אמרינן זכר למקדש כהלל לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ודייקו האחרונים דקשה דהלא פסוק זה נאמר בפסח שני ומדוע לא אומרים את הפסוק ומצות על מרורים יאכלוהו שנאמר בפסח ראשון.

וי"ל דהרי רוצה להביא ראי' שצריכין לאכול הקרבן פסח ביחד עם המצה ומרור א"כ מובן דזה רואין רק מקרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו דהיינו שיאכלו הפסח על מצות ומרורים אבל מקרא דפסח ראשון רק רואין דאוכלין מצות על מרורים אבל לא רואין שצריכין לאכול גם הפסח על המצות ומרורים.

הערה מ'

בענין הלל על נס שבחו"ל

במס' ערכין דף י' ע"א מובא שאין אומרים שירה על נס שבחו"ל מתקיף לה רב נחמן בר יצחק והרי יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ היא ואמרינן הלל.

ודייקו האחרונים דמאי מקשה רב נחמן אולי מה שאומרים הלל ביום טוב הראשון של פסח היא אין זה משום נס של יציאת מצרים רק משום שהיא מועד כמו בכל מועד דאמרינן הלל.

וי"ל דמדייק מהא דאמרינן בהלל גופי' בצאת ישראל ממצרים וגו' רואין דאומרים הלל על נס של חו"ל.

הערה מ"א

בענין איך ישראל הקריבו קרבן פסח בלי קרקע

התוס' בפסחים דף מ"ג ע"ב כתבו שמי שאין לו קרקע פטור מקרבן פסח ויש שדייקו דא"כ איך אכלו בני ישראל את הקרבן פסח במדבר הלא עדיין לא היה להם קרקע.

וי"ל דכבר קנה אברהם אבינו את ארץ ישראל בחזקה נמצא דכבר היה להם קרקע.

הערה מ"ב

בענין למה אין מברכין על סיפור יציאת מצרים

ידוע הקושיא למה אין מברכין על המצוה של סיפור יציאת מצרים.

וי"ל דאין מברכין רק על מצוה שקבעו חז"ל בדיוק איך להגיד את זה כגון במגילה שיש לומר המגילה אבל הכא שהמצוה היא רק לספר וכל אחד יכול לספר את זה באופן שלו ואין שום מצוה לומר דבר מסיום אין מברכין עליו.

הערה מ"ג

בענין לברך על דבר שאין לו קצבה

האבודרהם כתב בשם הרשב"א שהטעם שלא תקנו ברכה על קיום המצוה של סיפור יציאת מצרים היא כיון שהיא מצוה שאין לה קצבה ולא תקנו ברכה על דבר שאין לה קצבה.

ודייקו האחרונים שהרי לימוד התורה היא דבר שאין לה קצבה דהיא רחבה מני ים ובכל זאת תקנו לברך עליה כמה ברכות לעסוק בדברי תורה ואשר בחר בנו ואין לומר דברכת התורה הוי ברכת השבח דהא הרשב"א גופי' ס"ל דברכת התורה הוי ברכת המצוות כמבואר בב"י או"ח סי' מ"ז.

וי"ל דשאני בברכת התורה דהברכה היא על זמן של יום אחד דהרי בכל יום מברכין על המצוה שיש היום וזה יש לו קצבה דהמצוה היא מעלות השחר עד עלות השחר ולא דמי לסיפור יציאת מצרים דברגע שסיפר המעשה אין המצוה נמשך עוד יותר במשך הלילה דכל המרבה לספר הרי זה משובח אבל עצם המצוה כבר יצא ועוד דאפי' אם נאמר דמקיים המצוה כל הזמן הלא השיעור היא עד שתחטפנו שינה וזהו ודאי דבר שאין לו קצבה נמצא דלא שייך לברך על זה.

הערה מ"ד

בענין שאין מברכין על ההסיבה

תנן בפסחים דף צ"ט ע"א וכן פסק הרמב"ם פ"ז מחמץ ומצה ה"ז כל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשותות בלילה הזה ד' כוסות של יין ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה.

ודייקו האחרונים דמדוע לא ראו חז"ל לתקן ברכה על מצות ד' כוסות שיברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשותות ד' כוסות כמו שמברכים על מרור אף שהיא מדרבנן בזמן הזה.

וי"ל דשתיית ד' כוסות היא רק חלק מהחירות דבני חורין שותין יין בהסיבה וכמו שאין מברכין על ההסיבה ועל הטבילה ה"נ אין מברכין על היין.

הערה מ"ה

בענין ד' כוסות מעכבין זה את זה

המהר"ל פרק מ"ט כתב שמצוות ד' כוסות מצוה אחת הם ומעכבות זו את זו וכשאין לו ד' כוסות אינו מצוה כלל על מקצתן.

ודייקן האחרונים דדהרי המשנה במנחות בהקומץ רבה דף כ"ז – כ"ח מונה דברים המעכבים זה את זה ארבעה מיני לולב שבעה קני מנורה ד' ציצית מעכבים זה את זה ולכאורה לפי דברי המהר"ל הו"ל לחשוב גם ד' כוסות שמעכבים זה את זה.

וי"ל דהד' כוסות הם ד' פעמים אותו דבר ולא מחשיב רק דברים נפרדים שיש לעשותן ביחד כגון ד' ציצית ושבע קני מנורה אבל לא מחשיב דברים שיש לעשות אותו דבר ד' פעמים.

הערה מ"ו

בענין למה לא גזרינן במצה שמא יעבירונו

בגמ' בסוכה אמר רבה גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד וכתב רש"י ילך ללמוד ברכתו של הלולב לכן גזרו בלולב שלא יטלנו בסוכות שחל להיות בשבת.

ודייקן האחרונים דצ"ע דלפי מה שכתב רש"י אמאי לא גזרו בפסח שחל להיות בשבת שלא יאכל מצה שמא יעבירונו ד' אמות ללמוד ברכתה.

וי"ל דודאי אין הפי' כפשוטו שילמד אותו לומר הברכה דהרי בשביל זה אין צריכין להביא הלולב רק דהכוונה היא שילמדנו האיך להחזיק הלולב והאתרוג בשעת הברכה שיש להפוך אותו בעת הברכה ולחזור ולהפכו אחר

הברכה ומה שיש להחזיק ביד ימין ומה ביד שמאל ואיזה צד ההדסים ואיזה צד הערבות וכן במגילה צריך ללומדו הנקודות והטעמים איך לקרוא המגילה אבל גבי אכילת מצה אין שום דבר ללומדו דכל אחד יודע איך לאכול.

הערה מ"ז

בענין ברכת אשר גאלנו

בימי החנוכה מברכין שעשה ניסים לאבותינו וכו' ודייקן האחרונים דמדוע בימי החנוכה אנו מברכים רק שעשה ניסים לאבותינו מה שאין כן בפסח בנס יציאת מצרים מזכירין ג"כ שאותנו גאל עמהם.

וי"ל דהרי בפסח חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וא"כ הרי אומרים הלל על מה שיצאנו עכשיו ממצרים ולא על מה שיצאו אבותינו לפני אלפי שנים ועי"ז נחשב כאילו אנחנו יצאנו רק דהכוונה היא על מה שיצאנו היום ממש אבל בחנוכה אין חיוב לראות כאילו נעשה הנס לנו עכשיו.

הערה מ"ח

בענין לאכול לתיאבון

שנינו במשנה בפסחים פרק ערבי פסחים דף צ"ט ע"ב סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ופי' רש"י והרמב"ם דהטעם היא כדאי שיאכל המצה לתיאבון משום הידור מצוה.

ודייקן האחרונים דהרי הידור מצוה ילפינן מואנוהו דבעינן שיהי' המצוה יפה וא"כ מה מהני הא דאוכל לתיאבון להדר המצוה וכי המצוה יפה יותר כשאוכל לתיאבון.

וי"ל דצורת המצוה היא יותר יפה כשאוכל לתיאבון דאז נראה כאילו הוא אוהב המצוה וחושק לאכול אותה משא"כ כשאוכל בלי חשק הרי נראה כאילו הוא אינו אוהב המצוה ועושה אותה מתוך הכרח.

הערה מ"ט

בענין מצות צריכות כוונה

בגמ' בנזיר דף כ"ג ע"א אמר ר' יוחנן מאי דכתיב צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהם זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בם אמר לי' ריש לקיש האי רשע קרית לי' נהי דלא קעביד מצוה מן המובחר פסח מיהו קעביד.

ודייק הטורי אבן בר"ה כ"ט שמשמע מכאן שריש לקיש סבר דאפי' אם לא התכוין לשם מצוה רק לשם תאוה אמרינן שיצא והרי ריש לקיש אמר בהדי' בפסחים קי"ד ע"ב אמר ריש לקיש זאת אומרת מצות צריכות כוונה מדאינו יוצר במרור שאכל קודם הסעודה לשם כרפס.

וי"ל דאין צריכין כוונה ממש לצאת מצוה רק שלא יהי' לו היפך כוונה ולפיכך התם שמכוין דוקא לשם כרפס לא יצא אבל הכא שרק התכוין לשם אכילה סתם משום תאוה ולא משום דבר מיוחד אז יצא אפי' בלי כוונה להמצוה.

הערה נ'

בענין אי חמץ הוי דבר שיש לו מתירין

איתא בשו"ע דחמץ בפסח אסור במשהוא ואם נתערב בדבר אחר אפי' באלף לא בטיל וברמ"א יו"ד סי' ק"ב סעיף ד' הביא דנחלקו הרמב"ם והמרדכי אי חמץ שיש רוב כנגדו חשיב דבר שיש לו מתירים דהרי לאחר הפסח היא מותר באכילה או שחשוב דבר שאין לו מתירין בדבר שיש לו מתירין בעי' התרה לעולם ואילו חמץ חוזר ונאסר לשנה הבא ולכן נחשב דבר שאין לו מתירין והטעם דגזרו שאינו בטל ברוב היינו כי היכא דבדלו מיני' אינשי ולפיכך לפי הרמב"ם חשיב דבר שיש לו מתירין ולהמרדכי הוי דבר שאין לו מתירין וכמו שנתבאר.

ודייקו האחרונים דצ"ע דעת המרדכי מדברי תוס' בביצה דף י' ע"ב שכתבו דמוקצה מקרי דבר שיש לו מתירים אף דיאסר שוב לשבת הבא ומאי שנא דין חמץ בפסח ממוקצה.

וי"ל דהרי במוקצה אם דבר היא עכשיו מוקצה עדיין יכול להיות שיעשה מזה כלי במשך השבוע או שייחד אותו לתשמיש ועד שיבוא השבת הבא כבר לא יהי' מוקצה אבל בחמץ אין שום אופן שבשנה הבא לא יהי' חמץ נמצא דלא הוי דבר שיש לו מתירין דודאי יחזור עוד לאיסורו.

הערה נ"א

בענין הנזהר ממה שהוא חמץ

ידועים דברי האריז"ל המובאים בבאר היטב סימן תמ"ז ס"ק א' שהנזהר ממה שהוא חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה.

וידוע קושיות האחרונים שהרי שנינו בגיטין דף ז' ע"א שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים וביארו בתוס' שם ד"ה השתא שהקב"ה שומר על הצדיקים שלא יכשלו באכילת דבר איסור וא"כ איך נכשל ר' ישמעאל והטה נר בשבת הרי כיון שלא אכל חמץ כיון שאין הקב"ה מביא תקלה באכילת איסור לצדיקים א"כ איך נכשל בחטא במשך השנה.

ויש הרבה תירוצים אבל בפשטות י"ל דרק אכילת איסור של כזית אין הצדיק נכשל בה אבל לא במשהוא ולפיכך אפשר שנכשל במשהוא ועי"ז נכשל באיסור שבת.

הערה נ"ב

בענין למה אין מברכין על חרוסת

הקשו המפרשים מאי טעמא אין מברכין על מצות חרוסת.

וי"ל דכיון שבא רק להתמי' התינוקת לא מברכין כמו שלא מברכין על כרפס ועל חלוקת אגוזין ועקירת הקערה.

הערה נ"ג

בענין הסיבה לפני רבו

בשער הציון סימן תע"ב אות כ' כתב שהטעם למה תלמיד בפני רבו לא צריך הסיבה היא משום שהסיבה היא מצוה וכבוד רבו היא ג"כ מצוה ומצוה דכבוד התורה עדיף.

ודייקו האחרונים דמדוע היה צריך לומר הטעם משום שמצוה דכבוד התורה עדיף תיפוק ל"י משום שיש לפניו שתי מצוות סותרות דהיינו מצות הסיבה בצד אחד ומצות כבוד רבו מצד אחר ואמרינן שב ואל תעשה ואין לו להסב אף אם מצוה דכבוד התורה לא עדיפא.

וי"ל דשאני הכא דבס"ה מיסב זה לא נקרא קום ועשה רק שזה נכלל גם בשב ואל תעשה ולפיכך היה צריך להטעם האחר ועי' לקמן שתירצנו באופן אחר.

הערה נ"ד

בענין מצוה שאינה נעשית בבת אחת

האבודרהם כתב דהטעם למה אין מברכים ברכה על הד' כוסות היא כיון שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבת אחת בלי הפסק ומצוות ד' כוסות אינה נעשית בבת אחת שהרי אם שתאן בבת אחת לא יצא וכן כתב האורחות חיים בהלכות פסח.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממצות ספירת העומר שלדעת הבה"ג והאורחות חיים בהלכות ספירת העומר מי ששכח לספור ספירת העומר באחד מימי הספירה אינו יכול לספור עוד כיון שצריך לספור שבעה שבועות תמימות דהיינו שכל מ"ט הימים הם מצוה אחת המתמשכת ובכל זאת מברכין על מצות ספירת העומר ומאי שנא ממצות ד' כוסות שאין מברכין כיון שאינה נעשית בבת אחת.

וי"ל דשאני ספירת העומר דהמצוה שיש בכל יום לספור אותו יום זה עושה בבת אחת ומה שסופר ביום אחר זהו דבר אחר לגמרי שמונה יום אחר אבל המצוה שיש לעשות היום עושה בפעם אחת.

הערה נ"ה

בענין לאכול מצה בתוספות יום טוב

תוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב ד"ה עד שתחשך כתבו שאין לאכול מצה מבעוד יום עד שתחשך גם אם קיבל עליו יום טוב של פסח ואף שבשאר ימים טובים יכול לקדש ולאכול מבעוד יום מ"מ בפסח אינו יכול לאכול את המצה מבעוד יום כיון שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור הוקשו לפסח ומשמע מדבריהם שלולא המיעוט של בלילה היה יכול לאכול מצה בתוספות יום טוב כיון שתוספות נחשבת כיו"ט גם לקיום מצות הנוהגות בחג כגון אכילת מצה.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממה שכתבו התוס' בכתובות דף מ"ז ע"א ד"ה דמסר לה דבתוספות יום טוב אפשר לישא אשה ואין זה בכלל המיעוט של ושמחת בחגך ולא באשתך כיון שאין חיוב שמחה בתוספות יום טוב הרי מבואר דהזמן של תוספות יום טוב לא נחשב כיום טוב לגבי מצות שמחת יום טוב וזה סותר למה שכתבו בפסחים שזמן תוספות יום טוב נחשב חג גבי אכילת מצה אלולא המיעוט של הלילה.

וי"ל דשאני השמחה שזה ודאי ליכא רק ביום טוב עצמו שזהו דבר התלוי בהאדם והאדם עצמו אין לו שמחה רק ביום טוב עצמו ולא בתוספות יום טוב לפיכך לא חייב אותו התורה להיות בשמחה אז אבל בשאר דיני יום טוב כבר חל עליו היום טוב גם בתוספות יום טוב.

הערה נ"ו

בענין לבער החמץ לפני הזמן

המנחת חינוך הביא בשם המשנה למלך שאם מל לפני שמונה ימים ביטל מצות עשה של מילה ודייקו האחרונים דצ"ע מדוע שונה הדין של שורף חמצו קודם זמן איסורו שלא נחשב שביטל מצות עשה של תשביתו מהדין של מילה שאם מל לפני זמן חיובו נחשב שביטל מצות עשה.

וי"ל דהזמן של החמץ היא רק זמן שעד אז יכולין לשרוף וכ"ש לפני זה אבל במילה המצוה מתחיל רק ביום ח' ולפני זה אין שום מצוה למול והוי כמחתך בבשר בעלמא.

הערה נ"ז

בענין עוסק במצוה פטור מן המצוה

השו"ע פוסק ששוטה שאכל מצה ונתרפא חייב לחזור ולאכול לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצוות וכתב המשנה ברורה בשערי ציון שזה נאמר דוקא בשוטה שאינו נחשב איש אבל מי שעוסק במצוה ואכל מצה אף שהיה פטור מלאכול מצה משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מכל מקום אינו חייב לחזור ולאכול כיון שהוא בכלל איש ורק התורה לא חייב אותו.

ודייקו האחרונים דצ"ע לפי מה שכתב הריטב"א בסוכה דף כ"ה ע"א דעוסק במצוה פטור מן המצוה הפי' היא שלגביו אין שום חיוב של המצוה ואם יעזוב המצוה הקודמות ויעסוק במצוה אחרת הרי הוא כמבטל מצוה ולפ"ז אם אכל מצה באותו שעה יצטרך לחזור ולאכול שהרי לא עשה מצוה באכילתו.

וי"ל דהשערי ציון למד דכוונת הריטב"א היא שאינו מחיוב אז בהמצוה האחר כיון שהוא עוסק במצוה אבל עדיין הוי כמקיים המצוה כמי שאינו מצוה ועושה וכיון שמקיים המצוה בכוונה לקיים המצוה ולצאת.

ידי המצוה אז אע"ג שעשה אותה בבחינת אינו מצוה ועושה הרי קיים המצוה ואין לומר דאם היא בבחינת אינו מצוה ועושה אינו מקיים המצוה דהרי בב"ק פ"ז ע"א אמרינן דמקודם סבר רב יוסף דאינו מצוה ועושה היא אפי' יותר גדול ממצוה ועושה.

הערה נ"ח

בענין שומע כעונה בהגדה של פסח

בגמ' בפסחים קט"ו ע"ב אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה וכו' מאן אמר אגדתא בי רב יוסף וביאר המנחת חינוך מצוה כ"א דכוונת הגמ' במה שאמר מאן אמר אגדתא היא שאחד אומר והשאר שומעים ומזה הוכיח שאפשר לצאת ידי חובת סיפור יציאת מצרים ע"י שומע כעונה וכן מבואר במאירי.

ודייקו האחרונים דצ"ע איך שייך שומע כעונה במצות סיפור יציאת מצרים הרי ידוע חידושו של הבית הלוי שאין כהן אחד יכול להוציא את חבריו בברכת כהנים משום שצריך לומר ברכת כהנים בקול רם ולא יוכל להוציא את חבריו בזה וא"כ לפ"ז צ"ע דאיך מוציא את חבריו במצות סיפור יציאת מצרים הלא המצוה היא שישמעו אחרים וזה אינו יכול לצאת בשומע כעונה דהרי המצוה אינו מה שאומר רק מה שאומר לחבריו וזה לא מהני שהשומע יהי' כאילו דיבר אל חבריו.

וי"ל דשאני הכא דאין שום דין בעצם האמירה באיזה אופן צריכין לומר את זה שרק אז לא מהני שומע כעונה שהשמיעה יהי' כאילו אמרו בקול רם או בנשימה אחת אבל אם המדבר מדבר באופן רגיל רק שצריך שאדם אחר ישמע אותו אז מהני שומע כעונה.

הערה נ"ט

בענין לקנות איסורי הנאה

כתב הרמב"ם בפ"א מחמץ ומצה ה"ג דהקונה חמץ בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא דחשיב לאו שיש בו מעשה ודייקו האחרונים דצ"ע איך שייך לקנות חמץ בפסח הרי חמץ בפסח אסור בהנאה ואין זכי' באיסור הנאה ולא נעשה שלו.

וי"ל דשאני הכא שחייב התורה בבל יראה ובל ימצא ולא שייך שיעבור רק ע"י שעושה מעשה שבלא"ה אינו חייב וע"כ דהכא גילה התורה שיכול לקנות חמץ בפסח.

הערה ס'

בענין שאין מברכין שהחיינו על בדיקת חמץ

הקשו המפרשים למה אין מברכין שהחיינו על מצות בדיקת וביעור חמץ.

ונראה דקודם כל הלא המצוה יכול כבר לקיים מקודם י"ד אם נוסע מביתו שכבר נעשה מחיוב לבדוק את ביתו מחמץ אז ואע"ג שליכא עוד החיוב של חז"ל שחייבו לבדוק בי"ד מ"מ הרי יכול כבר לקיים המצוה מקודם ומה שייך לומר שהחיינו והגייענו לזמן הזה.

ועוד דלא שייך לומר שהגייענו רק כשמגיע לעשות איזה מצוה שיש שמחה במה שעושה המצוה אבל הכא אין שום ענין בעצם המצוה רק שלא יהי' חמץ בביתו ביום טוב אז יש ענין טכני שצריך לבודקו אבל אם לא היה לו חמץ הרי יש דעות שאינו חיוב לקנות חמץ כדי לבערו לפיכך אין מברכין עליו שהחיינו.

הערה ס"א

בענין היה כורך פסח מצה ומרור

בגמ' בכריתות דף י"ד אמרינן שיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים.

ודייקו האחרונים דא"כ איך היה הלל כורך בבת אחת ואוכלן דהיינו כזית מצה וכזית מרור וכזית פסח הרי אמרינן דשיעור בית הבליעה אינו מחזיק יותר משני זיתים.

וי"ל דסבר הלל דכיון דהתורה אמר לאכול הכל ביחד והרי הבית הבליעה אינו מחזיק יותר משני זיתים ע"כ דהכא גילה התורה דלא בעינן שיבלענו בבת אחת רק דדי בזה שנוטלן בפיו בבת אחת.

הערה ס"ב

בענין שומע כעונה בסיפור יציאת מצרים (ב')

הקשו האחרונים על המנחת חינוך מצוה כ"א שכתב שיש לצאת מצות סיפור יציאת מצרים ע"י שומע כעונה דהרי ידוע מה שכתב הבית הלוי שלא ניתן לצאת ידי חובת ברכת כהנים על ידי שומע כעונה משום שאת ברכת כהנים צריך לומר בקול רם ולכן לא ניתן לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה שכן נחשב לשומע כאילו אמר אך לא נחשב לו שאמר בקול רם וא"כ הכא גבי סיפור יציאת מצרים שנאמר לחם עוני ודרשו חז"ל זה שעונין עליו דברים הרבה ולשון עונים משמע בקול רם ואם כן איך יוצאים ע"י שומע כעונה הרי צריך לומר בקול רם.

וי"ל דהרי ידוע שיש שתי פי' בשומע כעונה או שנחשב כאילו אמר השומע בעצמו או שהאומר היא שליח של השומע והכא גבי סיפור יציאת מצרים דהמצוה היא לספר לאחרים ע"כ דאין הפי' דהוי כאילו אמר השומע דהרי השומע לא דיבר לאחרים וע"כ שהכא הפי' היא שהאומר היא שליח של השומע וא"כ כבר יצא אפי' אם בעינן קול רם והדין של הבית הלוי היא רק כשיוצא מחמת שהוי כאילו אמר השומע בעצמו.

הערה ס"ג

בענין לקרוא ההגדה בע"פ

הפמ"ג כתב בסימן ער"ה מ"ז ס"ק ח' בשם הפוסקים שאדם שאין ההגדה שגורה בפיו ואין ברשותו אלא נר שמן בלבד מותר לו לקרוא לאור הנר שכן סיפור יציאת מצרים דוחה את איסור הקריאה לאור הנר.

ודייקו האחרונים דצ"ע מדוע בשאר שבתות השנה אסור ללמוד תורה לאור הנר ואין אומרים שתבוא מצות תלמוד תורה ותדחה את איסור הקריאה לאור הנר.

וי"ל דשאני מצוות תלמוד תורה שקיל שנדחה מפני כל המצוות אבל ההגדה אינו נדחה בשביל שום מצוה.

ועוד דבתלמוד תורה בודאי יש דברים אחרים שיכול ללמוד בע"פ שכל אחד מישראל יודע לכה"פ פסוק אחד בע"פ אבל ההגדה כמעט אף אחד אינו יודע כל ההגדה בע"פ.

הערה ס"ד

בענין למה אין אומרים הלל שלם בסוכות

ידוע שיש הבדל בין חג הסוכות לחג הפסח שבפסח גומרים את ההלל רק ביום הראשון והבית יוסף סימן תר"ץ כתב הטעם מפני מה אין גומרים את ההלל בכל ימי הפסח והוא לפי שטבעו המצרים בים ונאמר בנפול אוביך אל תשמח וכן כתב הט"ז וא"כ כיון שבשבעי אין גומרים אותו גם בחול המועד אין גומרים שלא יהי' עדיף מיו"ט האחרון.

ודייקו האחרונים דצ"ע מהא דאמרינן בגמ' מס' ערכין דף י' ע"ב שימי הסוכות חלוקים בקרבנותיהם לכן גומרים בכל יום את ההלל אבל ימי חג הפסח אין חלוקין בקרבנותיהם א"כ מדוע הוצרך הב"י לכתוב טעם אחר לאחר שנתבאר הטעם בגמ'.

וי"ל דהטעם של הגמ' היא רק בזמן הבית דאז היו אומרים הלל שהיה שמחה במה שמביאין קרבן חדש אבל בזמן הזה שממילא אין מקריבים קרבנות הוצרכו טעם אחר למה בסוכות אומרים הלל ולא בפסח.

הערה ס"ה

בענין כזית מצה בליל ראשון

החת"ס בתשובותיו חלק חו"מ סימן קצ"ו כתב שמצות עשה של אכילת מצה בליל פסח היא המצוה היחידה שנשארה לנו מכל המצוות שקיומם ע"י

אכילה שבכל התורה שהרי אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר רק מצוה זו משנה לשנה.

ודייקו האחרונים דצ"ע התינוח שמצות אכילה בשבת יום טוב אינה מצות אכילה בפנ"ע אלא היא בכלל המצוה דשבת ויום טוב אבל הלא בחג הסוכות ישנה מצות אכילת כזית לחם בסוכה בליל א' דסוכות אף בזמן הזה ואם כן למה כתב החתם סופר שרק מצות עשה של אכילת מצה נשארה לנו.

וי"ל דבסוכה אין האכילה עצמה המצוה רק מה שאוכל אותה בתוך הסוכה ומה שישן בתוך הסוכה אבל בפסח האכילה עצמה היא המצוה אבל בסוכה העיקר היא שידור בתוך הסוכה וממילא כתוצאה מזה צריך לאכול ולישון בסוכה אבל בפסח המצוה היא עצם האכילה.

א"נ דהרי גם מה שחייבין בסוכות היא רק משום שילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות וא"כ זהו כוונת החת"ס שיש רק כזית מצה ומה שילפינן מינה.

הערה ס"ו

בענין אכילת מצה ע"י חצי עבד וחצי בר חורין

במנחת חינוך מבואר שמי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב במצות אכילת מצה ודייקו האחרונים דצ"ע מאי שנא ממה שנפסק בשו"ע סימן תקפ"ט סעיף ה' שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא את עצמו בתקיעת שופר כיון שצד עבדות שבו אינו יכול להוציא את צד החירות שבו ואילו באכילת מצה על אף שהאכילה נעשית גם ע"י צד עבדות שבו יוצא ידי חובתו ולא אמרינן דאין צד העבדות יכול להוציא את צד החירות שבו.

וי"ל דדוקא בתקיעת שופר שעושה פעולה שתוקע ועי"ז יוצא קול ויוצא ע"י שמיעת הקול אז אמרינן דהקול כיון שאינו בא רק מחצי בר חורין אינו יכול לצאת בשמיעה ששומע מחצי בר חורין אבל אם היה המצוה רק לתקוע בלי שמיעה ודאי שהיה יוצא בהתקיעה וה"נ המצוה היא רק לאכול ולא כמו בתקיעת שופר שיוצאין ע"י שמיעה מהחצי בר חורין שאז אינם יוצאין שהקול שיוצא מחצי בר חורין אינו קול אבל הכא הרי יוצא ע"י האכילה עצמה.

הערה ס"ז

בענין למה מתענים הבכורים ערב פסח

השו"ע כתב בסימן ת"ע סעיף א' הבכורות מתענים בערב פסח זכר לנס שניצלו ממכות בכורות וביאר הברכי יוסף שהוא כדי לפרסם הנס שניצלו הבכורים והיה מן הראוי להתענות ביום טוב עצמו לפי שבליל ט"ו היה הנס אלא שביום טוב אסור להתענות לכן הקדימיהו ליום שלפניו.

ודי"ק בספר זכרון יהודה הרי יותר יש לעשות זכר לנס על ידי משתה ושמחה כמו שמצינו בשאר הזמנים שנעשה בהם הנס שתקנו ימי משתה ושמחה כזכר לנס ולא על ידי תענית.

וי"ל דהא שעושין משתה ושמחה כשניצלו זהו רק כשניצלו מהרשעים של המן ופרעה אבל הכא הרי הבכורים של מצרים נהרגו על ידי הקב"ה לא מתאים שנעשה סעודות שניצלנו כביכול מד' רק שיש להודות לד' וזהו ע"י התענית שזהו כמו קרבן שמודים ומשבחים לד'.

הערה ס"ח

בענין עשה דוחה לא תעשה

האוכל מצה בליל ראשון יותר מכשיעור נחשבת התוספות בכלל מצות עשה של בערב תאכלו מצות כדמוכח בגמ' פסחים דף ק"ז ע"ב שמבואר שרבא היה שותה הרבה יין בערב פסח כדי שזה יגרם לו שיהי' לו תיאבון בלילה לאכול הרבה מצות ואע"פ ששיעור אכילת מצה היא בכזית בלבד מ"מ כשאוכל יותר גם התוספות על שיעור כזית נכלל במצות עשה של אכילת מצה וכ"כ השדי חמד בשם המהר"ל מפראג בספרו גבורת ד' שאף שמקיים את המצוה של בערב תאכלו מצות מכל מקום אם אוכל יותר מקיים גם כן המצוה.

ודי"קו האחרונים דצ"ע מדברי התוס' בקידושין דף ל"ח ע"א ד"ה אקרוי עומר שכתבו לתרץ קושיות הירושלמי דלמה לא אכלו בני ישראל מצות בליל פסח משום איסור חדש הרי מצות עשה של אכילת מצה תדחה את הלא תעשה

של חדש ותירצו התוס' שיש לגזור כזית ראשון אטו כזית שני שמא יבוא לאכול יותר מכזית ולפי דברי המהר"ל שגם באכילת כזית שני מקיים המצוה אם כן עדיין שפיר ידחה אכילת כזית שני את הלא תעשה של חדש.

וי"ל דודאי יש מצוה קיומית בכל כזית שאוכל אבל המצוה החיובית ודאי שליכא יותר מכזית אחד והא דעשה דוחה לא תעשה היא רק במצוה חיובית שזה דוחה הלא תעשה אבל לא החלק של מצוה קיומית.

הערה ס"ט

בענין אכילת מצה כל שבעה אי מקיים מצוה

ידוע דעת הגר"א שאף שחיוב מצה אינו אלא באכילת כזית בליל ט"ו מ"מ בשאר ימי הפסח יש קיום מצוה בכל כזית שאוכל.

ודייקו האחרונים שדבריו נסתרים מדברי התוס' בר"ה דף כ"ח ע"ב ד"ה ומנא תימרא דנראה שאינו כן דהתוס' שם כתבו דבעשיית המצוה כמה פעמים אין בעל תוסיף והביאו לכך כמה דוגמאות כגון לברך ברכת כהנים ב' פעמים לציבור אחד או נטל לולב כמה פעמים ביום או אוכל בפסח כמה כזיתים של מצה ולדברי הגר"א הרי יש באמת קיום מצוה בכל כזית נוסף שאוכל ולא שייך כאן הכלל של כל תוסיף ובתוס' מבואר הטעם שאין כל תוסיף היא משום דבעשיית המצוה ב' פעמים אין כל תוסיף.

וי"ל דהמצוה שיש כל הפסח היא מצוה אחרת מהמצוה של בערב תאכלו מצות שיש רק בליל פסח והתוס' מדברים ממצוה זו שמצוה זו מקיימין רק פעם אחד בכזית אחד ואח"כ אם מוסיף הרי אינו מקיים עוד המצוה של בערב תאכלו מצות והו"א שיהי' כל תוסיף קמ"ל שליכא כל תוסיף אם מקיימין מצוה אחד כמה פעמים.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים דלדעת הגר"א שמקיימין מצוה בכל כזית שאוכלים למה אין מברכין על אכילת מצה בכל שבעה אע"ג דהוי רק מצוה קיומית הלא גם על מצוה קיומית מברכין כמו שמברכין הנשים על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דאינם חייבין לעשותם.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה היא מצוה נפרדת מבערב תאכלו מצות והברכה לא נתקן רק על בערב תאכלו מצות ולא על שאר המצות שיש בכל החג.

הערה ע'

בענין למה אין אומרים שהחיינו על מצות הלל

כתב המג"א סימן תר"ב סק"ח בשם האבודרהם שמה שאין מברכין זמן על ההלל מפני שפעמים החודשים חסרים והוי תוך שלושים והיינו דסבירא ל' שמברכים שהחיינו על דבר המתחדש אחת לשלושים יום ודייקו האחרונים דצ"ע דאם כן בחג הסוכות יברך שהחיינו על ההלל שהרי מראש חודש אלול ועד חג הסוכות אין הלל והוא יותר משלושים יום.

וי"ל דהרי גם בחודשים יש כמה חודשים שיש בהם ל' יום ואפ"ה אמרינן דכיון שיש כמה חדשים חסרים הפקיעו כבר חז"ל השהחיינו מכל הלל שאומרים וא"כ ה"נ ביום טוב כבר הפקיעו חז"ל החיוב של שהחיינו מהלל.

הערה ע"א

בענין לבער חמץ ע"י עכו"ם

בכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

וצ"ע דאה"נ דלא מקיים מצוות תשביתו אבל הרי מקיים המצוה שעיי"ז אינו עובר על כל יראה ובל ימצא וזהו מציאות שמקיים המצוה אפי' אם אין שליחות לעכו"ם דהרי במציאות אין עוד חמץ בביתו.

הערה ע"ב

בענין שאין לבטל החמץ עד שישרף

כתבו הפוסקים שכאשר שורף החמץ ביום לא יבטל מיד אלא לאחר זמן שנעשה ודאי אפר דכיון דמצותו בשריפה אם יבטל מיד כשהניח לישורף הרי לא קיים מצות שריפה שכבר ביטל.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי ידוע מה שכתב הנמוק"י דלמ"ד אש משום חציו בב"ק כ"ב מ"מ מותר להדליק נר בע"ש דהוי כמי שדלק תיכף כל זמן השריפה וא"כ לפ"ז הרי ה"נ הכא כבר נחשב ברגע הראשון כאילו דלק כל זמן השריפה וא"כ כבר נשרף תיכף החמץ ויכול לבטל תיכף.

וי"ל דרק לגבי החיוב של האדם נחשב שהפעולה שלו כבר נעשה ברגע הראשון כמו בחץ שאם ימשיך לילך להרבה זמן עד שיכנס זמן שבת לא יתחייב אע"ג שהולך מכוחו דלגבי החיוב שלו נחשב שכוחו כבר נגמר ברגע הראשון דהפעולה שלו כבר נגמר אבל ודאי דבמציאות החץ לא הגיע עוד אל יעדו וגם השריפה במציאות לא דלק וא"כ ה"נ ודאי דבמציאות לא נחשב כאילו החמץ כבר נשרף.

הערה ע"ג

בענין אמירת הלל בפסח

ידוע שלא אומרים הלל בפורים דקריאת המגילה היא הילולא ודייקו האחרונים דצ"ע דא"כ למה אומרים הלל בפסח ולא אומרים דקריאת הגדה היא הילולא.

וי"ל דבמגילה יש חיוב לקרוא ומה לקרוא אבל הגדה אין שום חיוב לאומרו והוי רק דבר המועיל לספר אבל אין שום חיוב לומר כל ההגדה ואם רוצה להודות לד' ולספר המעשה בנוסח שלו לא הפסיד שום מצוה א"כ לא שייך לומר שתקנו ההגדה תחת ההלל.

הערה ע"ד

בענין כתותי מיכתת שיעורא גבי חמץ (ב')

שופר ולולב של עיר הנדחת היות ואסורים בהנאה פסול משום דכתותי מיכתת שיעורי' כיון דכל העומד לשרוף כשרוף דמי ונחשב כאינו קיים וחסר בשיעורו ודייק בספר עיון המועדים דלר' יהודא במשנה בפסחים רפ"ב דסבירא ל' דחמץ בפסח השבתתו דוקא בשריפה והרי זה עומד לשריפה אם כן האיך עוברים בבל יראה והרי כדי לעבור עליו צריך שיעור של כזית ומכיון שכתותי מיכתת שיעורי' מחמת שעומד לישרף הרי חסר בשיעור עי"ש מה שתירץ.

וי"ל דהחיוב לשרוף היא עד שעה שישית ואח"כ הרי אינו חייב עוד לשורפו כמבואר בגמ' בהדי' י"ב ע"ב אמר ר' יהודה אימתי שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר נמצא דאז אינו עומד עוד לישרף ולא אמרינן ב' כתותי מיכתת שיעורי'.

הערה ע"ה

בענין עשיית מצה ע"י גוי

השו"ע בהלכות פסח כתב שגוי שאפה מצות מצוה המצות פסולות כי לא שמר אותן לשמה וצ"ע דלמה לא כתב דפסול מצד שאינו בתורת אכילת מצה כשיטת ר"ת במסכת גיטין דף מ"ה ע"ב שדין כל שאינו בקשירה אינו בכתיבת תפילין שייך בכל המצוות שאם אינו בתורת המצוה אינו יכול לעשות את החפצא דמצוה.

וי"ל דשאני אפיה שזה אינו עושה מצה רק הלישה אבל כשהיא כבר בצורת מצה רק שאופה אותו זה לא נקרא ממש עשיית המצה.

ועוד שעצם האפ' נעשה מאיליו והגוי רק מניחו בתנור א"כ לא נקרא שנעשה ע"י גוי.

הערה ע"ו

בענין אנסוהו לאכול אי הוי דרך חירות

השו"ע פסק שכל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה.

ודייקו האחרונים דצ"ע דבגמ' בר"ה דף כ"ח ע"א שנינו שלחו לי' לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא וכן נפסק בשו"ע אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו נכרים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח והקשה האבי עזרי דאמאי יצא הרי אין לך היפך דרך חירות גדול מזה שהרי אין הוא חפץ באכילה ואונסים אותו לאכול ואם כן אף אם היסב מכל מקום אין כאן דרך חירות ולדעת השו"ע לא יצא וצריך לאכול כזית מצה שנית.

ואינו מובן לכאורה דלפי דבריהם מי שיושב ח"ו בבית הסוהר אטו נימא דלא יצא מצוות מצוה כיון שאינו אוכל זה דרך חירות וע"כ דכיון דבמציאות עשה כדברי חז"ל כבר נראה דרך חירות ולא משגחנין על דברים צדדים.

הערה ע"ז

בענין שוטה שאוכל מצה

בגמ' מסכת ראש השנה דף כ"ח ע"א מבואר ששוטה שאכל מצה ולאחר מכן התרפא לא יצא ידי חובתו וחייב לאכול פעם נוספות מצה לאחר שהתרפא משום שבעת אכילתו לא היה בר חיובא ורואים מזה שאין אדם יוצא ידי חובתו במצוה שעשה בשעת שלא היה בר חיובא.

ודייקו האחרונים דצ"ע מאי שנא ממצות פריה ורבי' שמצינו שגוי שהיו לו בנים ולאחר מכן התגייר עולים לו הבנים מלפני הגירות לקיום מצות פרי' ורבי' כמבואר במס' יבמות דף ס"ד ע"א ומדוע מצות פרי' ורבי' יוצא ידי חובת המצוה אף שקיימה בזמן שאינו בר חיובא ואילו במצה לא יצא ידי חובתו באופן זה.

וי"ל דאם נתגייר עם בניו הרי הדין היא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי נמצא דהוי כאילו הוליד עכשיו עוה"פ הבנים כשהוא כבר יהודי ולפיכך יצא בזה ועי' לעיל שתירצנו באופן אחר.

הערה ע"ח

בענין בל תגרע באוכל פחות משיעור כזית מצה

החיד"א בספר חיים שאל ח"א סימן ד' כתב שאם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אפי' אם אמרין שבחצי שיעור ליכא מצוה כלל מכל מקום חייב לאכול חצי זית שבידו כדי שלא תשתכח תורת המצוה לגמרי.

ודייקו האחרונים דצ"ע הרי עובר על בל תגרע בזה שאוכל חצי שיעור ויסוד עבירת בל תגרע משום שנעשה שינוי בצורת המצוה.

וי"ל דבל תגרע היא רק כשמכוין לקיים המצוה בפחות אבל הכא מכוין בהדי' שלא לקיים המצוה רק שאוכל לזכר בעלמא שלא תשתכח המצוה.

הערה ע"ט

בענין שיש לברך עובר לעשייתו

הקשו האחרונים איך כתבו התוס' בפסחים קי"ד ע"ב ד"ה זאת לפי רב חסדא דאפי' מ"ד מצות צריכות כוונה מ"מ יברך על אכילת מרור באכילת כרפס אם אוכל אז מרור אע"ג דלא יצא אז מצוות מרור רק אח"כ.

ויש שדייקו דהרי קי"ל מצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתו וכיון שלא יצא בטיבול ראשון לא שייך שיברך עליהן.

וי"ל דהמצוה מתחיל כבר בהכרפס רק שאינו יוצא המצוה רק בהמרור שאוכל לבסוף והרי בכל מצוה מתחיל קודם בחצי שיעור ויכול להתמשך הרבה זמן עד שגומר המצוה כמו קריאת המגילה שלוקח שעה מההתחלה עד הסוף

ה"נ הכא מתחיל בהכרפס וזה נגמר בהמרור ואע"ג דלענין לצאת המצוה ממש בעינן שיאכל בכדי אכילת פרס מ"מ לענין זה שיקרא שעושה המצוה עובר לעשייתן די בזה.

הערה פ'

בענין אין עושין מצות חבילות חבילות

ידוע שהכוס הראשון מהד' כוסות היא כוס של קידוש והכוס השלישי היא כוס של ברכת המזון ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי יש לנו כלל שאין אומרים שני קדושות על כוס אחד משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות אם כן איך עושים בכוס ראשון קידוש ובכוס שלישי ברכת המזון הרי עי"ז הוא יוצא גם ידי קידוש וגם ידי כוס מד' כוסות וכן ברהמ"ז וא"כ קשה הרי אין עושים מצות חבילות חבילות.

וי"ל דדוקא לומר שני דברים על כוס אחד נקרא שעושה חבילות חבילות אבל אם אומר דבר לשם מצוה אחת ושותה הכוס לשם מצוה אחרת לא נקרא שעושה חבילות דהאמירה והשתי' הוי שני דברים נפרדים לגמרי.

הערה פ"א

בענין אין עושין מצות חבילות חבילות (ב')

אמרינן בהגדה כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך מצה ומרור ואוכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ובגמ' בפסחים קט"ו ע"א מובא שרבנן נחלקו על הלל וסוברין שאין לכרוך ביחד את המצה ומרור משום שסברו שמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומכיון שמצות מבטלות זו את זו יבוא המרור שהיא מדרבנן ויבטל את המצה שהיא דאורייתא.

ודייק בספר משבית נפש דמדוע היו רבנן צריכים את הטעם של מצוות מבטלות זו את זו והלא יכלו להקשות על הלל מכח הכלל שאין עושין מצות חבילות חבילות עי"ש מה שתירץ.

וי"ל דהרי גם כשאוכלין זו אחר זו יש הבעי' של אין אין עושין מצות חבילות כמו שמצינו בסוטה דף ח' ע"א אין משקין שני סוטות בבת אחת משום שאין עושין מצוות חבילות וע"כ דהכא זה היה רצון התורה שיאכלן ביחד כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו רק דמ"מ עכ"פ לא יאכלן ביחד ממש כדי שלא לבטל מצוות זו את זו.

הערה פ"ב

בענין עשה דוחה לא תעשה (ב')

התוס' בקידושין ל"ח ע"א הביאו את קושיות הירושלמי למה לא אכלו בני"י כשבאו לארץ ישראל מצה של חדש נייתי עשה דמצה וידחה לא תעשה דחדש.

ודייק בספר עיון המועדים דכיון דחצי שיעור אסור מן התורה והמצוה של אכילת מצה לא תתקיים אלא עד שיאכל כל הכזית א"כ לא הוי בעידנא שהרי מיד שמתחיל לאכול עובר על איסור חדש ואילו קיום המצוה של מצה היא רק לאחר שיאכל כזית עי"ש מה שתירץ.

וי"ל דהתורה לא אמר לצאת המצוה של אכילת מצה רק התורה צוה לאכול כזית וכמו שמי שיש לו צרעת על המילה יכול לחתוך הצרעת כדי לחתוך הערלה ואינו עובר באיסור של השמר בנגע צרעת דעשה דוחה לא תעשה אע"ג שאינו מקיים מצות מילה עד שגומר ה"נ הכא המצוה היא האכילה גופי' וזה היא הצוי של התורה שיכול לאכול אע"ג דאינו יוצא המצוה עד שגומר הכזית.

א"נ דמה אם באיסור אמרינן דחצי שיעור אסור מן התורה כיון שראוי להצטרף אז כ"ש דחצי מצוה הוי מצוה הוי מן התורה כיון שראוי להצטרף לכזית וצ"ע.

הערה פ"ג

בענין חזקת בדוק

היד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

ודייקו האחרונים דצ"ע מאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

וי"ל דשאני הכא דהבית היה מוחזק בכל השנה שיש בה הרבה חמץ ורק הכא כיון שבדק פעם אחת יצא מחזקתו אבל ברגע שראה שלא היה בדיקה מעליא שהרי עדיין יש בה חמץ חזר לחזקתו הקודמות אבל בס"ת הרי הספר היה מעולם בחזקת כשרות וכן בתבואה שהיה מעולם בחזקת שאין בה תולעים א"כ לא נאבד החזקת כשרות עד שיראה בה ג' פעמים תולעים.

הערה פ"ד

בענין זכירת יציאת מצרים

כתב הרמב"ם הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"א מצות עשה מן התורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו ניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו עכ"ל.

ודייקו המפרשים דמה כוונת הרמב"ם במה שסיים כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו דמה ענין זכירת השבת לזכירת יציאת מצרים.

ונראה בפשיטות דהכוונה היא דהרי זכירה בעלמא היא במחשבה בלבד ומנ"ל שיש להזכיר בפה לפיכך מביא הרמב"ם רא' משבת שגם שם כתיב סתם זכור ודרשו חז"ל דבעי' זכירה בפה ה"נ הכא דכתיב זכור את היום הזה חייב להזכיר בפה.

הערה פ"ה

בענין הגיע זמן ק"ש של שחרית

בהגדה מעשה בר"א ור' יושע וגו' עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית ודייק בספר טללי אורות דאיך יתכן דהגדולי הדור לא קראו קריאת שמע עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם שכבר הגיע סוף זמן קריאת שמע הרי קריאת שמע עדיף על ת"ת כמו שאמרו הקורא מכן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה וא"כ הו"ל להפסיק כדי לקרוא קריאת שמע עי"ש מה שתירץ.

ובפשטות נראה שהם היו עסוקין בסיפור יציאת מצרים עד שלא הבחינו שכבר הגיע סוף זמן ק"ש.

אבל בלא"ה נראה דהא דכתיב הגיע זמן ק"ש של שחרית הפי' היא דעכשיו כבר מתחיל תחילת זמן שיכולין כבר לקרוא קריאת שמע ולא קאי על סוף זמן ק"ש רק על ההתחלה.

הערה פ"ו

בענין למה אין מברכין עוה"פ בופה"א על המרור

הקשו האחרונים למה בד' כוסות אמרינן דכיון דכל אחד היא מצוה בפנ"ע מברכין עוה"פ בורא פרי האדמה ובכרפס אמרינן שיאמר בורא פרי האדמה ויפטור בזה את המרור הלא המרור היא נמי מצוה בפנ"ע וא"כ ה"נ היה לן לברך בורא פרי האדמה על המרור כיון שהיא מצוה בפנ"ע.

וי"ל דהכא במרור כיון דכבר מברכין ברכה מיוחדת על אכילת מרור ובזה רואין כבר שהיא מצוה בפנ"ע אין צריכין עוד ברכה אבל בהכוסות כיון שרצו חז"ל שכל אחד יראה שהיא מצוה בפנ"ע לפיכך תקנו שיעשו ברכה אחרת על כל כוס וכוס.

הערה פ"ז

בענין אכילת מצה שלא כדרך

המשנה למלך מצדד לומר שאפשר לצאת ידי חובת מצות של אכילה כשאוכלים שלא כדרך אכילה והקשה בספר עיון המועדים שיש להביא ראי' מראש השנה כ"ט ע"ב שמבואר שם שאדם מוציא חבירו בברכת הלחם של אכילת מצה מפני שאי אפשר ליהנות בלי ברכה והרי מקושרת ברכת הנהנין לברכת המצוה ולפי המשנה למלך הרי משכחת לי' שיאכל שלא כדרך אכילה ויקיים המצוה אע"פ שאינו צריך לברך אז ברכת הנהנין ונשאר בצ"ע.

ונראה דכיון שעכשיו רוצה האדם לאכול כדרכו ואז חייב לברך נמצא שחייב מן הדין לברך ברכת הנהנין כדי שיוכל לקיים המצוה א"כ הוי ברכת הנהנין בכלל ברכת המצוה.

וראי' לזה יש להביא ממה שכתבו התוס' בקידושין ל"ח ע"א שהקשו דלמה לא אכלו בני" מצה בשנה הראשונה שבאו לא"י למה לא אמרו שיבוא עשה דבערב תאכל מצות וידחה הלאו של חדש ולכאורה לפי העיון המועדים הלא יכולין לאכול המצה שלא כדרך וא"כ למה ידחה הלאו של חדש לאכול כדרכו וע"כ דאע"ג דיכולין לאכול שלא כדרכו מ"מ אם רוצה לאכול כדרכו הוי זה המצוה ויכול לדחות הלאו של חדש.

הערה פ"ח

בענין כל ערל לא יאכל בו

מבואר בחז"ל שהאבות קיימו כל התורה כולה קודם שניתנה וכמו שמצינו אצל יצחק ששחט גדיי עזים לקרבן פסח וחגיגה.

ודייקו האחרונים על מה שאמרו חז"ל ביומא כ"ח ע"ב שאברהם אבינו קיים כל התורה כולה קודם שניתנה ולכאורה איך יכול היה להקריב קרבן פסח קודם שנימול והלא נאמר וכל ערל לא יאכל בו.

וי"ל דלכאורה מה שעשה אברהם אבינו היא המצות הקביעות אבל המצות שנתקנו מכח איזה נס לא מסתבר שעשה זה אברהם אבינו דאטו נימא דאברהם אבינו הדליק נר חנוכה או קרא מגילת אסתר וה"נ לכאורה לא הקריב קרבן פסח דאע"ג דמצינו שאכל יצחק פסח וחסדיהו זה היא רק זכר לזה דהרי לא הקריבו את זה בביהמק"ד או בבמה ועי' לעיל שתירצנו באופן אחר.

הערה פ"ט

בענין לאחר שמילא כריסו יברך

בגמ' פסחים קי"ד ע"ב איתא מי שאין לו לטיבול ראשון אלא מרור כיצד יעשה אמר רב הונא אוכל מרור ומברך בורא פרי האדמה ואוכל מצה ומברך על אכילת מרור ואכיל מתקיף לה רב חסדא וכו' לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך עליו ומבואר מזה שאם אכל כזית מרור אינו יכול לברך ולאכול כזית שני.

ודייקו האחרונים דצ"ע שהרי הנצי"ב בהעמק שאלה מוכיח דבכל מצוה אם ממשיך ועושה המצוה הרבה פעמים הכל היא בכלל המצוה והכל נחשב לחלק מהמצוה כמו בלולב דיוצא בהגבהה בעלמא ומ"מ כל כמה שהוא מחזיק בה הוא מקיים עדיין המצוה.

וי"ל דאה"נ דהמצוה נמשך אבל הכא הבעי' היא מחמת הברכה דאם אוכל מקודם ואח"כ מברך נראה כחוכא וטלולא.

הערה צ'

בענין עוסק במצוה פטור מן המצוה (ב')

השער הציון סימן תע"ה ס"ק ל"ט כתב שאם אכל מצה בשעה שעוסק במצוה אחרת יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולאכול מצה על אף שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ודייק בספר עיון המועדים דצ"ע ממה שנפסק בשו"ע סימן ע"א סעיף א' שאם מת לו מת פטור מקריאת שמע ומתפלה ובמ"ב סק"ג כתב שאם קרא לא יצא וצריך לחזור ולקרוא לאחר הקבורה והרי הטעם במת היא מחמת שהוא עוסק במצוה ולפי מה שכתב בשער הציון מדוע צריך לחזור על קריאת שמע ותפלה מאי שנא ממצה שלא צריך לחזור אף ששניהם בגדר הפטור של עוסק במצוה.

וי"ל דשאני באונן שיש פטור לגמרי מכל המצות אפי' בשעה שאינו עוסק בהמצוה וא"כ ע"כ דהפקיעו ממנו לגמרי כל המצות אבל בעוסק במצוה שאז בשעה שאינו עוסק במצוה חייב תיכף בהמצוה ע"כ דלא הפקיעו ממנו לגמרי כל המצווה.

הערה צ"א

בענין שקטן חייב בד' כוסות

איתא בגמ' בפסחים דף ק"ח ע"ב ת"ר הכל חייבים בד' כוסות אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות וכתב הרשב"ם שקטנים חייבים בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס.

ודייקו האחרונים דצ"ע מדוע צריך להגיע לטעם שגם הם היו באותו הנס תיפוק ל' מצד מצות חינוך.

וי"ל דאם חייבים רק מצד מצוות חינוך הוי שתי דרבנן אבל אם הם בכלל החיוב הוי רק חד דרבנן כמו שכתבו התוס' במגילה י"ט ע"ב דמהאי טעמא אין קטן יכול להוציא גדול המגילה אע"ג דגם הגדול מחיוב רק מדרבנן דבהקטן הוי שתי דרבנן.

הערה צ"ב

בענין אכילת יותר מכזית מצה

המהר"ל בהגדה של פסח כתב שאם אוכל בליל פסח כמה כזיתים מצה נחשב שמקיים יותר המצוה וראי' לזה מהגמ' בפסחים דף ק"ז ע"ב רבא הוי שתי חמרא כולי יומא דמעלי פיסחא כדי שיגביר את התיאבון שיאכל יותר מצה.

וי"ש שהקשו מדוע לא מצינו מצוה זאת בשאר המצוות כגון בשופר ראש השנה שאם תקע כל היום נימא דהוסיף מצוה ומדוע מצינו כן רק במצה.

וי"ל דבשופר הרי הענין היא כדי שיעמוד ד' מכסא דין לכסא רחמים וכיון שכבר תקע מה יש לו ליתקע עוד אבל הכא האכילה היא כדי שיזכור הנס והכא הכלל היא דכל המרבה לספר הרי זה משובח ה"נ כל כמה שזוכר יותר הנס הוי יותר מצוה.

הערה צ"ג

בענין חיוב של סומא באמירת ההגדה

התוס' במגילה י"ט ע"ב כתבו דקטן שאכל כדי שביעה יכול להוציא גדול שאכל רק כזית דאתי דרבנן ומפיק דרבנן אבל אם הקטן ג"כ לא אכל אלא כזית לא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן וישנם ראשונים שחולקים ע"ז וסוברים דכיון דשניהם חייבים מדרבנן אין לחלק.

ודייקו האחרונים דצ"ע על התוס' מגמ' פסחים קט"ז ע"ב דלמאן דאמר דמצה בזמן הזה דרבנן יכול הסומא שאינו מחיוב במצה זו אלא מדרבנן להוציא אחרים ידי חובה אע"ג דאתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן.

וי"ל דשאני בקטן דכשנתחייב מדרבנן נתחייב רק מטעם חינוך ולא מעצם התקנה לפיכך הוי לעולם תרי דרבנן משא"כ בסומא גדול כיון דהוא מחיוב מדרבנן אז כשתיקנו התקנה של מצה בזמן הזה תקנהו תיכף גם עליו והוא חייב מטעם התקנה עצמה ולא הוי תרי דרבנן.

הערה צ"ד

בענין אכילת חדש בלי הנאה

תוס' בקידושין ל"ח הביאו דברי הירושלמי דבני ישראל כשנכנסו לארץ ישראל לא אכלו מצה בליל ט"ו כיון דכל התבואה היה באיסור חדש.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי לכאורה יש להתיר אכילת חדש מטעם שמצות לאו ליהנות ניתנו כמו שמותר למודר הנאה מן השופר לתקוע שופר.

וי"ל דמ"מ איכא גם איסור אכילה אפי' כשאנו נהנה שזהו איסור מיוחד לאכילה אפי' בלי הנאה.

הערה צ"ה

בענין תדיר קודם

איתא במכילתא פרשת בא פרשה ט"ו רבי יונתן אומר אין מילת זכרים מעכבתו מלאכול הפסח ומה ת"ל המול לו כל זכר הרי שהיה לפניו שתי מצוות פסח ומצות מילה איני יודע איזה מהן תקדים כשהוא אומר המול לו כל זכר תקדים מצות מילה למצות פסח.

ודייקו האחרונים דצ"ע למה צריך פסוק שמילה קודמות לפסח תיפוק לי' מצד שמצות מילה תדיר ופסח אינו תדיר ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

וי"ל דסובר המכילתא דהמצוה אינו להיות מהול רק המילה עצמה וזהו פעם בחיים והפסח היא בכל שנה ושנה א"כ הרי פסח תדיר ולא מילה.

הערה צ"ו

בענין כופין על עשיית המצוות

בגמ' בכתובות פ"ו ע"א אמרו שאם אומרים לו לאדם עשה סוכה ואינו עושה עשה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו.

ודייקן האחרונים דצ"ע דלמאן דאמר בר"ה כ"ח ע"א וכן סוברים כמה פוסקים להלכה שמצוות צריכות כוונה הרי אינו יוצא ידי חובת המצוה כיון שעושה בלי כוונה כשכופין אותו.

וי"ל דכמו שמצינו דכופין אותו עד שיאמר רוצה אני ה"נ הכוונה דכופין אותו עד שיאמר שמכין לצאת המצוה.

הערה צ"ז

בענין איסור הנאה בחצי שיעור

יש סוברים שחצי שיעור מותר בהנאה גם בדברים שאסורים בהנאה מן התורה.

ודייקן האחרונים דצ"ע שהרי בגמ' בפסחים דף ו' ע"ב מבואר שאינו יכול לבטל חמץ לאחר זמן איסורו דשני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הן ברשותו ואלו הן חמץ בפסח ובור ברה"ר ומכיון שהם אסורים בהנאה ואינם שלו אינו יכול לבטל והלא יכול לבטל כל חצי שיעור בפני עצמו שהרי כל חצי שיעור מותר בהנאה והוי שלו.

ואינו מובן דהרי כל זמן שיש כזית ברשותו הרי זה אינו ברשותו ואם נטלו כל השאר והניחו חצי זית הרי זה אינו איסור בכלל ולא צריכין לבטל.

הערה צ"ח

בענין המפקיד חמץ שקיבל בפקדון

שיטת הריא"ז היא שאם ישראל קיבל אחריות על חמצו של גוי עובר עליו אפי' אם הישראל מפקיד החמץ לגוי אחר.

ודייקן בספר עיון המועדים דהרי הריא"ז בעצמו סובר כשיטת ר"ת בפסחים ו' ע"א שחמצו של גוי שיחד לו מקום מותר אפי' כשקיבל עליו אחריות דהוי כאילו מפקיד חמצו ביד הגוי שייחד לו בית דיחד לו בית הוי הבית כרשות הגוי וא"כ איך גרע כשמפקיד החמץ לגוי אחר מאילו יחד לו מקום בביתו ונשאר בצ"ע.

וי"ל דשפיר גרע דהרי הכלל היא דהמקבל הפקדון מקנה מקום בביתו להמפקיד וא"כ נמצא דכשמפקיד בבית הגוי והגוי מקנה מקום בביתו להישראל א"כ הוי ברשות ישראל משא"כ כשהישראל מקנה מקום בביתו לגוי אז הוי ברשות הגוי.

הערה צ"ט

בענין מה שאומרים חצי הלל

הבית יוסף סימן ת"ץ כתב בשם השבולי הלקט שהטעם שאין גומרין הלל כל ימי הפסח לפי שטבעו המצריים בים וכתוב בנפול אוביך אל תשמח.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי בגמ' במגילה דף ט"ז ע"א מבואר שמרדכי אמר להמן שמה שכתוב בנפול אוביך אל תשמח מדבר רק על ישראל אבל על עכו"ם נאמר ואתה על במותימו תדרוך.

ועוד קשה שמטעם זה לא יאמרו הלל כלל ולמה אומרים חצי.

וי"ל דמצד אחד מצינו במדרש דמלאכי השרת רצו לומר שירה ואמר להם הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה ומצד שני מצינו דבנ"י אמרו שירה וגם ליכא משום בנפול אוביך לפיכך עושין כעין פשרה דאומרים חצי הלל.

הערה ק'

בענין ברכת על אכילת מרור

בליל פסח קודם אכילת מרור מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור.

ודייקו האחרונים דצ"ע דאיך מברכים על אכילת מרור הרי יש לנו כלל בהלכות ברכות שאם אין זה דרך אכילה לא מברכין אם כן במרור הרי אין זה דרך אכילה.

וי"ל דקודם כל הלא המצוה אחשבי' ועושה זה דרך אכילה.

ועוד דהרבה פעמים אוכל אדם מרור במשך השנה ביחד עם אוכל אז זה נקרא דרך אכילה אפי' אם עכשיו הוא אוכל זה לבד.

ועוד דהברכה קאי גם על כורך שאז אוכלין פסח מצה ומרור ביחד וזהו ודאי כבר דרך אכילה לאכול מרור ביחד עם מצה.

הערה ק"א

בענין הבאת נדרים ונדבות בערב פסח

בפסחים נ"ח ע"א שנינו שהיו מביאים נדרים ונדבות בערב פסח ודייקו האחרונים דהא ממעטים באכילתם דהרי קי"ל שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן והפסח אינו נאכל אלא עד חצות הרי שממעטים חצי לילה מאכילה ונאסור הבאת נדרים ונדבות בערב הפסח מטעם זה.

וי"ל דהרי ידוע התנאי של האבני נזר שעושין בהאפיקומן דלמ"ד עד חצות מותר כבר לאכול אחר חצות וא"כ יכול לאכול האפיקומן ממש סמוך לחצות ואח"כ יכול לאכול כרגיל ולמ"ד כל הלילה הרי אינו ממעט כלל זמן אכילתו.

ועוד י"ל דכיון דפסח נאכל על השובע הרי ממילא חייב לאכול מקודם כל מה שרוצה עוד לאכול ובלא"ה לא היה אוכל עוד בלילה לפיכך לא נקרא שממעט זמנו.

הערה ק"ב

בענין לילך בתר שרוב פסחיהם היה טלי

במשנה פסחים פ"ח ע"ב שנינו שהאומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח והעבד שכח מה שאמר לו רבו אם לשחוט גדי או טלה צריך לשחוט טלה וגדי ולהתנות שאם אחד לרבו השני עבורו.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהתוס' כתבו בפסחים ג' ע"ב שרוב פסחיהם היו טלאים ומדוע אין העבד יכול לסמוך על הרוב שהרב אמר לו לשחוט טלה.

וי"ל דאדרבה כיון דרוב פסחיהם טלה אם היה כוונת הרב על טלה למה היה צריך להגיד לו מה לעשות הרי ממילא יבין שכוונתו על טלה ואם כן מסתבר יותר שמסתמא הגיד לו לקנות גדי ולפיכך אין יכולין לילך בתר רוב.

הערה ק"ג

בענין חמץ אי הוי דבר שיש לו מתירין

הרי ידוע דחמץ בפסח אינו בטל אפי' באלף כיון שהוי דבר שיש לו מתירין וצ"ע דהרי לאחר הפסח יהי' אסור משום חמץ שעבר עליו הפסח.

ובפשטות י"ל דהאיסור של אחר פסח היא איסור אחר לגמרי מחמת חמץ שעבר עליו הפסח או מדאוריתא או מדרבנן אבל האיסור כרת של פסח יש לו מתירין אחר פסח.

אבל עדיין צ"ע לפרש"י שהטעם למה דבר שיש לו מתירין אינו בטל היא מחמת דעד שתאכלו באיסור תאכלנו בהיתר והרי הכא במציאות לא יוכל יותר לאוכלו א"כ לא הוי דבר שיש לו מתירין.

הערה ק"ד

בענין שואל שלא מדעת

במ"ב סימן תע"ב ס"ק ו' כתב שאמרו על המהרי"ל שכשהיו בידו משכונות של נכרים לא היה משתמש בהם אף פעם רק בפסח היה מנהגו להניחם על השלחן מיוחד לשמוח בראיתם.

ודייקו האחרונים דצ"ע דאיך היה מותר לו ליקח אותם הרי זה השתמשות והוי שואל שלא מדעת דהרי מצינו בב"מ צ"ב ע"ב שנסתפקו אם שואל בהמה

ליראות בה דהיינו שלא משתמש בה רק שמניחו כדי שיראה כעשיר אם נעשה בכך שואל או לא והרמב"ם פסק דהוי שואל הרי רואין דזה גופי' הוי השתמשות.

וי"ל דבשואל החיוב בא על מה שלקח חפץ של חבירו לרשותו אפי' אם אינה משתמש בה כלל אבל גבי משכון דממילא היה כבר ברשות מחמת שהיה משכון אם כן לא מעלה ומוריד מה שרואה אותה ונהנה ממנה.

הערה ק"ה

בענין לספר יצי"מ קודם חצות

בהגדה אומרים בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך והיינו דהחיוב לספר יציאת מצרים היא בזמן האכילה עד חצות.

ודייקו האחרונים דצ"ע מדוע יש לספר סיפור יציאת מצרים גם לפני חצות הלילה והרי היציאה ממצרים היה רק לאחר חצות בבוקר וגם ההיתר והרשות לצאת ממצרים ניתנה להם רק לאחר חצות הלילה.

וי"ל דהרי ידוע מה שכתב התרגום יהונתן דהקב"ה הגבי' את בני' בשעת אכילת הפסח והביא אותם לארץ ישראל ועל הוצאה זו שנעשה קודם חצות אנו מספרים גם קודם חצות.

הערה ק"ו

ברכת שהחיינו פוטר כל המצות

כתבו הפוסקים דהטעם למה אין מברכים שהחיינו על מצה ומרור היא משום שנכלל בהשהחיינו שאומרים על היום.

ודייקו האחרונים דצ"ע דא"כ אמאי אינו צריך לכוין בעת השהחיינו לפטור גם המצה והמרור מ"ש ממה שמצינו גבי קריאת המגילה שיש לכוין בברכת שהחיינו לפטור גם מתנות לאביונים ומשלוח מנות.

וי"ל דשאני התם שעושין על מצוה אחד של מגילה צריכין לכוין אם רוצים לפטור גם שאר מצוות אבל הכא שמכונין על היום ממילא נכלל בזה נמי כל מצוות היום.

הערה ק"ז

בענין איסור קריאת הגדה לאור הנר

כתב בשו"ת הרשב"א סימן ר"מ שמי שאינו בקי אסור לו לקרוא את ההגדה בליל פסח שחל להיות בשבת כיון שחכמים העמידו את דבריהם אף בשל תורה בשב ואל תעשה.

ודייקו האחרונים דצ"ע אמאי מצות עשה דוהגדת לבנך לא תדחה הספק שמא יטה.

וי"ל דאין נפק"מ מפני מה תקנו חז"ל שלא יקרא כיון דסוכו"ס תקנו כן דוחה התקנה דרבנן אף מצוה דאורייתא בשב ואל תעשה.

הערה ק"ח

בענין למה סיפור יצי"מ לא הוי מעשהז"ג

החינוך מביא שנשים חייבות לספר ביציאת מצרים מן התורה שלא כשאר הפוסקים הסוברים דהמצוה היא מדרבנן.

ודייקו האחרונים דצ"ע דלכאורה הרי הוי מצות עשה שהזמן גרמא והטעם שאף הן היו באותו הנס מהני רק שיתחייבו מדרבנן אבל לא מדאורייתא.

וי"ל דהחינוך סבר דכיון דכל השנה יש מצוה קיומית לספר יציאת מצרים א"כ לא הוי מצות עשה שהזמן גרמא.

הערה ק"ט

בענין כל המרבה לספר

בהגדה של פסח אומרים שכל המרבה לספר הרי זה משובח.

ודייקן האחרונים דמדוע דוקא במצות סיפור יציאת מצרים אמרו חז"ל שכל המרבה לספר הרי זה משובח ולא בשאר מצות ששייך להוסיף בהן.

וי"ל דדוקא הכא שיש חיוב לראות את עצמו כאילו הוא יצא במצרים יש להרבות בזה דרך עי"ז מרגיש כאילו יצא בעצמו ממצרים.

הערה ק"י

בענין מעשי ידי טובעים בים

איתא בהגדה של פסח שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ודייק השו"מ דהרי כבר אמרו מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה.

וי"ל דהכא אין אומרים שירה רק שמספרים לעצמנו הסיפור לידע גודל הניסים.

הערה קי"א

בענין נשים חייבין בד' כוסות

בגמ' אמר ר' יושע בן לוי נשים חייבות בד' כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס ודייק בתוס' ר"י החסיד דלכאורה לפי שיטת רש"י בברכות כ' דבמצוות דרבנן אין הפטור של מצעשהז"ג של נשים א"כ למה בעינן טעם מיוחד לחייב נשים הלא ממילא חייבין כיון דד' כוסות היא רק חיוב דרבנן ובזה ליכא הפטור של מצוות עשה שהזמן גרמא.

וי"ל דהרי ידוע שיטת המנחת חינוך דנשים אינן חייבין בסיפור יציאת מצרים וא"כ הו"א דד' כוסות שהיא נגד ד' לשונות של גאולה הרי זה חלק של סיפור יציאת מצרים ופטורים קמ"ל דזה אינו חלק של סיפור יציאת מצרים רק כשבח והודאה על הנס וכיון דגם הם היו בהנס ממילא חייבין בד' כוסות.

ובזה מיושב נמי קושיות השדה חמד על מה שפרש"י בדף ק"ח ע"ב על הא דאמרי' בגמ' אמר ר' יושע בן לוי נשים חייבין בד' כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס ופרש"י ד"ה ארבע ג' נגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק וכוס פרעה וגו' ורבעית ברכת המזון ודייק השדה חמד דלמה לא פי' רש"י דהטעם היא דחייב בד' כוסות כמבואר בגמ' בפסחים צ"ט ע"ב דצריך לשתות ד' כוסות כיון דהיא נגד ד' לשונות של גאולה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי הנשים כיון דאינן חייבין בסיפור יציאת מצרים הרי אינם חייבין נגד הד' לשונות של גאולה רק חייבין כהודאה על הנס.

הערה קי"ב

בענין אי צריך להרגיש הטעם של המצה

הרשב"א בברכות ל"ח ע"ב ד"ה לא הוא כתב דבעינן טעם מצה לעיכובא ומפרש דמה"ט אמרו בפסחים קט"ו אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהאיך יפרנס לפ"ז מימרא דרבא בפסחים קט"ו ע"ב בלע מצה יצא.

וי"ל דבעינן שיהיה טעם בהמצה אבל לא בעינן שהוא בעצמו ירגיש הטעם וכשיש מצה עם מרור מבטל המרור כל הטעם של המצה.

הערה קי"ג

בענין המוצא חמץ ביו"ט שלא יטלטלנו

קי"ל בסימן תמ"ו דהמוצא חמץ בביתו ביו"ט יכפה עליו הכלי עד הלילה וכ' המ"ב בס"ק ו' שמשמע מלשון המחבר שאפי' אם לא ביטל ג"כ לא יטלטלנו לבערו ביו"ט משום מוקצה עי"ש שמסיק דכן קי"ל דשב ואל תעשה עדיף.

ודייקו האחרונים דצ"ע מזה על מה שכתב החזון איש שאם הניח תבשיל ע"ג האש באופן שאסור להניחו בשבת חייב להורידו מיד כשנזכר ואע"פ שהוא מוקצה האם החזו"א יחלוק על המ"ב הנ"ל.

וי"ל דשאני באחד שהניח תבשיל בתוך שבת על האש לבשל שהראה בזה שהוא אינו מקצה את עצמו מן האוכל והוי כמו מי שמבשל בשביל חולה בשבת שאין שם בעי' של מוקצה דהרי הוא אומר בפ"י שלא הוקצה את עצמו ממנו.

הערה קי"ד

בענין תענית בכורים בע"פ שחל בשבת

איתא בשו"ע אם חל ערב פסח בשבת י"א שמתענים הבכורים ביום ה' וי"א שאינם מתענים כלל וכתב הרמ"א שיש לנהוג כסברא הראשונה.

ודייק בספר עיון המועדים דהרי קי"ל במגילה ה' ע"א שאם תענית חלה בשבת מאחרים ולא מקדימים דאקדומי פרעונותא לא מקדמינן ומה הטעם שנשתנה תענית בכורות שמקדימים ליום ה'.

וי"ל דשאני הכא שא"א להתענות אחר פסח שיש חול המועד ואחר כך גם שבעי של פסח ולדחותו עד אחר שבעה ימי פסח זהו כבר מאוחר מידי.

הערה קט"ו

בענין למה אין אומרים הלל שלם בכל ימי הפסח

בערכין י' ע"ב אמרו שבחג הסוכות גומרים הלל כל יום מה שאין כן בפסח מפני שבסוכות כל יום חלוק בקרבנותיו וצריך עיון דמטעם זה נחייב לומר הלל ביום שני של פסח כיון שאז מביאים קרבן העומר והרי הוא חלוק בקרבנותיו.

וי"ל דודאי לאו בכל פעם שמביאים קרבן אומרים הלל ורק בפרי החג שמביאים מחמת החג אומרים הלל בכל פעם שחלוק בקרבנותיו ולפיכך העומר שאינו מחמת החג אין אומרים עליו הלל.

הערה קט"ז

בענין דאמירה על ד' כוסות הוי דרך חירות

בגמ' בפסחים איתא דתקנו ד' כוסות דרך חירות וידועים דברי הגר"ח שהמצוה בד' כוסות אינה השתי' אלא הברכה על הכוס.

ודייקו האחרונים דצ"ע אליבא דהגר"ח במה מתקיים דרך חירות על ידי הברכה הרי חזינן בגמ' שדרך חירות הוי כחלק מן המצוה.

וי"ל דזה גופי' שלוקח ד' כוסות כדי להודות ולהלל עליו הוי כבר דרך חירות דעני אינו לוקח כוס בכלל וכ"ש שלא יותר מכוס אחד.

הערה קי"ז

בענין שנוטל ד' כוסות אפי' מן התמחוי

במשנה בפסחים דף צ"ט ע"ב איתא לא יפחתו לו הד' כוסות אפי' מן התמחוי.

ודייקו האחרונים דמדוע המשנה נקטה אפילו מן תמחוי מאי שנא תמחוי ומשמע שהיה הו"א דתמחוי לא מחיוב לדאוג לו ומדוע שלא יהי' מחיוב ומה החידוש בזה.

ויש לומר דהרי התמחוי נותן רק צרכי סעודה והרי אין דרך של אדם לשתות ד' כוסות בסעודה אחד וא"כ הו"א דלא יתנו לו ד' כוסות קמ"ל דכיון דסוכו"ס הוא שותה את זה אע"ג דהוי רק משום שמחויב לשתות הוי בכלל צרכי האכילה.

הערה קי"ח

בענין שואלין ודורשין

המ"ב בשער הציון סי' תכ"ט הביא דדעת רש"י והרוקח דבכל יום טוב יש דין דשואלין ודורשין ל' יום קודם החג ויש חולקין ואומרים דרק בפסח וכתב הב"י הטעם כיון שהלכותיה מרובות שיש בה איסור חמץ והגעלת כלים והקשה הגאון ר' יהונתן איבשיץ זצ"ל הרי מקור דין זה היא ממה שמשה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני והתם אין שיעור איסור חמץ והגעלת כלים.

וי"ל דפשוט דלדוגמא בעלמא נקט כיון שרצה לומר מה צריכין ללמוד בזמן הזה אבל בימי משה היו צריכין ללמוד כל דיני הקרבת קרבן פסח שזה שייך בפסח שני.

הערה קי"ט

בענין ד' כוסות אי הוי חיוב גברא או הפצא

בירושלמי מספקא ל' אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ופירשו כמה אחרונים דהספק היא אם עושין מצות חבילות חבילות כיון שיש שתי מצות של ד' כוסות ואכילת יין שביעית

ודייקו האחרונים דהרי קי"ל שיוצאין במעשר שני ומדוע לא נחשב לחבילות חבילות שמקיים בבת אחת מצות מעשר שני ומצות מצה וע"כ צ"ל דמצות אכילת מעשר היא מצד החפצא ואכילת מצה היא מצד הגברא ואילו

מצות שביעית מצותה היא מצד החפצא ושתיית ד' כוסות היא חיוב על הגברא ובאופן זה אין הדין שאין עושין מצוות חבילות חבילות

וי"ל דסובר הירושלמי דגם בד' כוסות אין המצוה לשתות ד' כוסות רק שיהי' ד' כוסות על השלחן בעת שאומרים ההגדה וזה אינו חיוב גברא רק חיוב חפצא כמו יין שביעית

הערה ק"כ

בענין הפסח נאכל על השובע

כתב הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"ח ה"ב מצוה מן המובחר לאכול בשר הפסח אכילת שובע ולפיכך יש לאכול מקודם החגיגה ואח"כ הפסח והקשה הגרי"ז דהרי בכל הקדשים יש דין שתהא נאכל על השובע כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות פ"י ה"א אוכלין עמה חולין ותרומות כדי שיהא נאכל על השובע וא"כ מ"ש פסח מחגיגה.

וי"ל דהתם נמי אינו יכול לאכול שום קדשים על לב ריקן אבל הפסח כיון שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן צריכין לאכול האוכל שזה יעשה אותו שבע לגמרי שלא יוכל לאכול אחריו כלום רק אכילה גסה נמצא שיש שני מיני שובע דבכל קדשים גם צריכין שיאכל משהוא מקודם אבל בפסח בעינן שיאכל לשובע גמור שלא יצטרך לאכול אח"כ כלום.

הערה קכ"א

בענין מי שאין לו אלא כוס אחד

המג"א תחילת סימן תפ"ג כתב מי שאין לו אלא כוס אחד מקדש עליו.

ודי"קו האחרונים דהרי בנר חנוכה מבואר שנר חנוכה וקידוש נר חנוכה עדיף דפרסומי ניסא עדיף אם כן הכי נמי יסדר כוס האחד על ההגדה דפרסומי ניסא עדיפא ולמה יקדש עליו.

וי"ל דהרי הכא יכול לומר ההגדה ולפרסם הנס בלי כוס אבל התם אינו יכול להדליק נר חנוכה אם אין לו כסף לזה.

הערה קכ"ב

בענין ברכת שהחיינו על הבדיקה

הטור כתב בשם הרא"ש שכתב שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

ודייקו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

וי"ל דהרי המצוה נמשך עד אחר הפסח דהרי אם יראה באמצע הפסח דעכבר נכנס ופתו בידו ודאי שחייב לבדוק אפי' בתוך הפסח נמצא דהמצוה מתחיל קודם פסח אבל נמשך עד לאחר הפסח ולפיכך יכול לברך שהחיינו.

הערה קכ"ג

בענין תלמיד היושב לפני רבו

כתב הרי"ץ גאות בספרו מאה שערים סימן צ"ה תלמוד אצל רבו אין צריך הסיבה ואע"ג דהסיבה היא מצוה וכבוד רבו היא מצוה כבוד רבו עדיף דכבוד התורה עדיף והובאו דבריו בשער הציון בסימן תע"ב אות כ'.

ודייקו האחרונים דלמה צריך לטעם דכבוד התורה עדיף הא הסיבה דרבנן וכבוד התורה דאורייתא ופשיטא דאין כח לחייבו לעבור על דין תורה שכן היא בכל התורה אפי' בב' מצוות שוות קי"ל שב ואל תעשה עדיף.

וי"ל דהכא לא הוי שב ואל תעשה דאדרבה הוא עושה בקום ועשה שאוכל המצה בלא הסיבה ועי' לעיל שתירצנו באופן אחר.

הערה קכ"ד

בענין הפסק בין בדיקה להביעור

העיטור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ץ גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על הבדיקה משום שבדיקת חמץ דרבנן והביעור היא העיקר ולכן עליו מברכין וכתב העיטור שנראה מדבריו שהביעור היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישורף למחרת.

ודייק החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה בליל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

וי"ל דכיון דהמצוה כבר מתחיל מעת שבודק כדי לבערנו לא הוי הפסק דכולו הוי מצוה אחת גדול.

הערה קכ"ה

בענין שמברכין על הבדיקה (ב')

הבאר היטב יו"ד סימן י"ח ס"ק ו' כתב לבאר הטעם שמברכים ברכה על בדיקת חמץ ואילו על בדיקת סכין לשחיטה אין מברכין כיון שחוששים שמא לא ישחוט.

ודייקו האחרונים דצ"ע דברי הבאר היטב שלפי דבריו איך יכול לברך בכל המצות עובר לעשייתן הרי יש לחוש שמא לא יקיים אותן.

וי"ל דודאי בעלמא לא יחוש שיארע דבר על טבעי שלא יוכל לקיים המצוה רק דהכא הרי הולך עכשיו לבדוק הסכין שיש חשש של חמשים אחוז שהסכין לא יהי' כשר לגמרי בלי שום פגימה אז יש לחוש שלא יוכל לשחוט.

הערה קכ"ו

בענין שאין לברך על מחשבה שבלב

הבית יוסף או"ח סימן תל"ב כתב לבאר הטעם שתקנו לברך על בדיקת חמץ שהוא מדבריהם ולא תקנו לברך על ביטול חמץ משום דביטול היא בלב ואין מברכין על מצוה שקיומה בלב.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממה שכתב האור זרוע ח"א סימן ק"מ לבאר הטעם שאין מברכין על מצות יראת ד' ואהבת ד' כיון שהם מצות תמידיות ולכאורה קשה לדברי הב"י דלדבריו היה צריך לומר הטעם שאין ברכה במצות אלו משום דקיומם בלב.

וי"ל דשאני אהבה ויראה שזהו הרגשה שיש בהגוף וזה אינו מחשבה בעלמא רק דבר אחר לגמרי שהיא הרגשה שזהו יותר ממחשבה בעלמא.

הערה קכ"ז

בענין שלא הוי הפסק בשה באמצע הבדיקה

בשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

ודייקו האחרונים דצ"ע אמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

וי"ל דהרי הכא מברך על ביעור חמץ נמצא דהמצוה נמשך עד אחר הביעור ולפיכך לא שייך לומר דכיון שדיבר הוי כהפסיק והסיח דעתו מן המצוה דהרי צריך עוד לבער אבל בשחיטה הרי בזה ששח הראה שדי לו במה ששחט כבר ואינו רוצה לשחוט עוד יותר.

הערה קכ"ה

בענין שלא הוי הפסק בשח באמצע הבדיקה (ב')

הפוסקים דנו אי מותר לדבר באמצע הבדיקה והרא"ש בפסחים פ"ק סימן י' כתב שמותר לדבר אחר שהתחיל את הבדיקה ומוכיח זאת מהא דמותר לדבר באמצע הסעודה בסוכה ואין זה נחשב להפסק משום שכבר התחיל באכילה וא"כ ה"ה אם התחיל בבדיקת חמץ מותר לו לדבר ואין זה נחשב להפסק.

ודייק בספר עיון המועדים דצ"ע דברי הרא"ש דמה הדמיון בין מצות ישיבת סוכה למצות בדיקת חמץ הלא מצות ישיבת סוכה אינה רק האכילה בסוכה אלא מצוה זו כוללות בתוכה את כל ההנהגות שאדם נוהג בביתו כמו אכילה שינה וטיול ועל כן אין הדיבור באמצע הסעודה נחשב להפסק שכן הדיבור היא חלק מהמצוה של כעין תדירו שהברכה חלה עליה מה שאין כן במצות בדיקת חמץ שהמצוה היא הבדיקה ולא הדיבור ומנין לנו שאין הדיבור נחשב להפסק ונשאר בצ"ע.

וי"ל דאה"נ שיש מצוה לדבר בתוך הסוכה אבל מ"מ הלא אין מברכין לישב בסוכה אם רוצה רק לדבר בתוך הסוכה נמצא דלגבי הברכה הוי הדיבור הפסק בסוכה כמו בבדיקת חמץ.

הערה ק"ל

בענין שלא הוי הפסק בין בדיקה לביעור (ב')

המהרי"ל בסדר הגדה כתב וז"ל אמר מהר"י סגל דהטעם למה לא מייחדין ברכה על הד' כוסות כגון וצונו לשתות ד' כוסות נראה לו משום דהן מפוזרין ולא מכונסין בפעם אחת והיינו נמי טעמא דלא מברך על הלל דליל פסח מאחר דמחולק מקצתו קודם סעודה ומקצתו אחריה עכ"ל.

ודייקו האחרונים דאי נימא דהברכה של על ביעור חמץ כוללות עמה אף את הביעור אם כן קשה הרי הבדיקה היא בלילה והביעור היא ביום בשעה

שישית ואם כן מחולקין הן ואינם מכונסים בפעם אחת ולפ"ז לא היה לנו לברך כלל.

וי"ל דמצות בדיקה נמשך כל הלילה ותיכף ברגע אח"כ מתחיל זמן שריפה נמצא דהכל הולך בהמשך אחד.

הערה קל"א

בענין דהליכה מבית לבית לא הוי הפסק בבדיקה

השו"ע או"ח סי' תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים וכתב החק יעקב וז"ל וכתב בבית הלל על יו"ד דלא הוי הפסק בהליכה מבית לבית דאף אם שח אין צריך לברך שנית והקשה הגרעק"א דיש לעיין מבית לבית אמאי לא הוי שינוי מקום הפסק כמו שמצינו גבי ברכות דשינוי מקום באכילה מחייב ברכה ונשאר בצ"ע.

וי"ל דלגבי ברכה כיון שהולך למקום אחר הרי מתחיל סעודה חדשה אבל לגבי בדיקת חמץ הרי כל זמן שלא בדק כל החמץ שברשותו בכל מקום שהיא לא התחיל בכלל לקיים המצוה ומוכן דהכל הוי דבר אחד.

הערה קל"ב

בענין דהליכה מבית לבית לא הוי הפסק בבדיקה (ב')

השו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

ודייקו האחרונים מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלוכש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מבית לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

וי"ל דהרי התם משני מטלית קטן לטלית גדול והוי דבר אחר לגמרי אבל על הטלית קטן בעצמו אינו צריך לברך עוה"פ אע"ג דהולך מבית לבית וה"נ אינו צריך לברך עוה"פ בשביל בדיקה חדשה.

הערה קל"ג

למה דוקא בחמץ חיישינן שמא יבוא לאוכלו

תוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער היא משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

ודייקו האחרונים דצ"ע דלפ"ז אמאי לא חשש ביוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' ואם כן יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב י' טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

וי"ל דביום כיפור החיוב היא על האדם שחייב בעינוי ויש לו גם דברים אחרים שעושין לו עינוי שאין לו מנעלים והוא מרגיש רעב ואינו רוחץ וכל זה מזכירו כל הזמן שהוא חייב בעינוי וממילא יודע דכחלק מהענוי היא שלא יאכל וממילא לא חיישינן שיאכל אבל בפסח הלא אין החיוב על האדם שיענה את עצמו רק שכמה מאכלים נאסרו לאכול אז יש חשש שלא יבוא לאוכלו שהרי יכול לישכח לגמרי כיון שאינו מענה את עצמו כלל והוי אצלו כמו יום רגיל.

הערה קל"ד

בענין לבדוק מוקדם ולהפקיע עצמו מן הברכה

המ"ב סימן תל"ג בשעה"צ אות ה' כתב וז"ל הנה מדברי הפרי חדש והגר"א והלכות קטנות וחק יעקב משמע דאפילו לכתחילה יכול לבדוק בליל י"ג לאור הנר אם רק מתכוין לשם בדיקה.

אולם בספר חק יוסף מפקפק בזה דאף דמצד הבדיקה אין קפידא בזה מכל מקום יש למנוע מזה כיון שיפסיד אז את הברכה לפי מה שכתב הרמ"א בסימן תל"ו דהבודק קודם הזמן לא יוכל לברך והוי דומיא דקי"ל דערום לא יתרום משום שאינו יכול אז לברך.

ודיין בספר עיון המועדים דצ"ע דברי החק יוסף במה שמדמה ענין ערום שלא יתרום לענין בדיקה ב"ג דלא דמיא כלל להא דלא יתרום ערום דבערום הרי תורם בזמן שיש חיוב ברכה ורק הוא אינו יכול לברך נמצא שמבטל את הברכה אשר מחיוב בה מה שאין כן בבדיקה כליל י"ג שאז אינו מחיוב בברכה אם כן הרי אינו מבטל שום חיוב.

וי"ל דקודם כל מה הנפק"מ אי עושה שלא יוכל לברך או שמפקיע לגמרי החיוב של הברכה.

ועוד נראה דמה בתרומה שאינו מחיוב לתרום ואינו מחיוב לברך מ"מ כיון דעכשיו הוא תורם חייב לעשות ברכה ולא יתרום ערום כ"ש בבדיקת חמץ שיש עליו חיוב לבדוק וממילא יש עליו חיוב לברך שצריך ליזהר שלא להקדים ולהפקיע את עצמו מן הברכה.

הערה קל"ה

בענין ביטול בלב

הב"י סימן תל"ד כתב וז"ל הרי מצינו שתקנו חז"ל דלא סגי במה שביטלו בלבם אלא בענין שיבטל בפה ודייקו האחרונים דצ"ע דכיון שיש תקנת חכמים לבטל את החמץ בפה אם כן תו לא הוי דברים שבלב כיון שצריך לומר את הביטול בפה א"כ מדוע לא תקנו ברכה על ביטול חמץ.

וי"ל דלא עקרו הביטול בלב דעדיין הביטול היא בלב דהרי אם אמר את הביטול ולא התכוין מה שאמר או שלא ידע מה הוא אומר ודאי דלא הוי ביטול דמ"מ הביטול נעשה רק בלב.

הערה קל"ו

בענין שאין מברכין על הרהור

הב"י באו"ח סימן תל"ב כתב לבאר מדוע אין מברכין על ביטול חמץ שהיא מהתורה ובדיקת חמץ שהיא מדרבנן מברכין ותירץ שאין מברכין על ביטול חמץ משום שהיא דבר שבלב ואין מברכים על דבר שבלב.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממה שפסק הגר"א סימן מ"ז שעל הרהור בדברי תורה צריך לברך משום דהוי מצוה דכתיב והגית בו יומם ולילה ולכאורה הרי הוי דברים שבלב ואין מברכין אמנם הבית יוסף שם פליג וסבירא ל' שעל הרהור לא מברכים אבל לדעת הגר"א קשה דהרי גם הוא סובר דבביטול חמץ אין מברכין מהאי טעמא דהוי הרהור בעלמא.

וי"ל דהרי גם בתורה אם חושב סתם לעצמו שדבר זה אסור או מותר לא נקרא עדיין לימוד שיצטרך לברך עליו וה"נ גבי ביטול לא הוי דבר שמהרהר בלבו רק החלטה אחת בלב שהוא מבטל והוי כמו מי שמהרהר שדבר זה אסור או מותר דעל זה ודאי אין מברכין.

הערה קל"ז

בענין ביטול הוי הפקר

שיטת הר"ן בריש פסחים שביטול חמץ הוא מדין הפקר וצ"ע דלפי זה איך התירו לבטל חמץ בשבת הרי אסור להפקיר בשבת.

וי"ל דודאי אין הביטול הפי' שמפקיר דא"כ היה אומר לשון הפקר רק דביטול פי' שמבטלו כעפרא דארעא רק דממילא כיון שהיא כעפרא דארעא הרי היא הפקר וזהו כוונת התוס' דביטול מהני משום הפקר אבל ודאי אין הפי' דביטול פי' שמפקירו.

הערה קל"ה

בענין איך מהני הביטול על החמץ

ידוע דכשמבטל חמץ עושהו כעפרא דארעא ודייקו המפרשים דהאיך מהני ביטול חמץ בזה שעושהו האדם כעפרא דארעא הלא אמרינן בפ"ק דסוכה דאם היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה והניח בתוכה כרים וכסתות וביטל לא מהני דבטלה דעתו אצל כל אדם ואם כן איך מועיל ביטול כזה להפקיע מדבר שיש תורת מאכל מעליו שיאמר האדם שמחשיבהו כעפרא דארעא ולא יעבור עליו בבל יראה הרי בטלה דעתו אצל כל אדם.

וי"ל דשאני הכא שעכשיו נעשה החמץ אסור בהנאה וממילא נאסר לגמרי עליו שאינו יכול לעשות כלום עם זה והרי כל אדם אם היה לו דבר שאינו יכול ליהנות ממנו היה מבטל אותו.

הערה קל"ט

בענין למה מברכין על ביעור חמץ

בספר הישר לר"ת כתב שמצוה הנמשך כגון תורה ותפלה אומרים לעסוק בדברי תורה ולהניח תפילין ומה שהיא רק לרגע קטן אומרים על וא"כ הקשה בספר המכריע להרי"ד דלמה בבדיקת חמץ אומרים על ביעור חמץ ובהדלקת נר חנוכה אומרים להדליק נר חנוכה הלא מצות בדיקה היא מצוה הנמשך כל שבעה אם נכנס עכבר עם חמץ ובנר חנוכה אחר שהדליק אם כבתה אין זקוק לה.

וי"ל דמ"מ במציאות המצוה של נר חנוכה נמשך לחצי שעה אע"ג דבדיעבד אם כבתה אין זקוק לה מ"מ לכתחילה יש להדליקו לחצי שעה אבל בבדיקה די בזה שבודק דקה אחד אע"ג שיכול להיות שיצטרך לבדוק עוה"פ מ"מ עצם המצוה היא רק לדקה אחת בלבד ובזה כבר יצא המצוה.

הערה ק"מ

בענין שהעני חייב בהסיבה

תנן במשנה ריש ערבי פסחים דף צ"ט ע"ב אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ודייקו האחרונים דמה בא המשנה לחדש וכי היתה הו"א שעני יהא פטור מן המצוות.

וי"ל דהו"א דכיון שעני אין דרכו להסב נמצא דאם יסב הוי כחוכא וטלולא קמ"ל דאפ"ה חייב בהסיבה.

הערה קמ"א

בענין הקונה חמץ בפסח (ב')

הרמב"ם כתב בפ"א מהל' חמץ ומצה דאינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חימצו שעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ מקודם אע"פ שעבר אינו לוקה מפני שלא עשה בו מעשה ומאידך כתב הרמב"ם בהלכות גניבה פ"ז ה"ג לענין הלאו של לא יהי' בביתך אבן ואבן כל מי שמששה בביתו מדה חסירה עובר על לא תעשה ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה וצ"ע למה לא חילק הרמב"ם שאם קנה מדה חסירה דלוקה משום שעשה בה מעשה ומאי שנא מחמץ.

וי"ל דהרי במדה אינו עובר עד שיחשוב שרוצה להשתמש בהחפץ לשם מדידה נמצא דבעת הקניה אינו עובר עד שיחשוב ואז אינו עושה מעשה אבל הכא בחמץ תיכף בעת הקני' עובר נמצא דעשה האיסור ע"י מעשה.

הערה קמ"ב

בענין המשהה חמץ ע"מ לבערו

התוס' בפסחים כ"ט ע"ב ד"ה רב אשי אמר כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בבל יראה ובל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ודייקו האחרונים דצ"ע הרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

וי"ל דבלא תגזול האיסור היא מה שמצער חבירו ונוטל ממנו והוא הרי אינו יודע שבדעתו להחזירו אבל בחמץ תלוי רק בו והוא הרי בדעתו לבערו א"כ אינו עובר.

הערה קמ"ג

בענין הקדש בדילי אנשי מינה

בגמ' במס' פסחים דף ו' ע"א מובא אמר רב יהודא אמר רב חמצו של נכרי עושה לו מחיצה י' טפחים משום היכר ואם של הקדש היא אינו צריך מאי טעמא מיבדלי בדילי אינשי מיני'.

ודייקו האחרונים דהרי במס' פסחים דף כ"ט ע"ב מבואר שרב סובר כר' יהודה שחמץ שעבר עליו הפסח אסור ונמצא שההקדש נפקע מקדושתו בגלל החמץ שהרי אין החמץ ראו לא למזבח ולא לבדק הבית ודינו כדין קדשים שמתו שיצאו מידי מעילה כיון שאין הם ראויים לא למזבח ולא לבדק הבית כמבואר במסכת מעילה י"ב ע"ב ואם כן מדוע אין צריך לעשות מחיצה לחמץ של הקדש הלא מאחר וההקדש נפקע מן החמץ שוב לא בדילי אינשי מיני'.

וי"ל דהאיסור של חמץ לאחר הפסח זהו דין מיוחד שבא רק לאחר הפסח נמצא שלא שייך לומר שכבר באמצע פסח נפקע שם הקדש מינה כיון דלאחר הפסח יחול עליו איסור של חמץ שעבר עליו הפסח ואז יפקע ממנו שם הקדש אבל עכשיו עדיין שם הקדש עליו וממילא בדילי אינשי מיני'.

הערה קמ"ד

בענין הלימוד שחמץ אסור בהנאה

בגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בכמה לימודים למילף שחמץ בפסח אסור בהנאה וצ"ע דלכאורה בסוף פרק שני דקידושין ילפינן דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ויש שרצו לתרץ שבעינן קרא שגם חמץ של גוי אסור בהנאה אבל זה עדיין קשה דהרי גם הא דכלאים של גוי אסור בהנאה ילפינן רק מפן תקדש.

וי"ל דבכלאים כיון שאינו אסור להחזיק בבית א"כ למה כתוב התורה שישורפו אותו הלא אין איסור להחזיקו בבית וע"כ דכוונת התורה היא להגיד שזה אסור בהנאה אבל בחמץ מה שהתורה צוה לשורפו היא כיון שאסור להחזיקו ברשותו וע"כ צריכין לשורפו אבל לא משום שאסור בהנאה לפיכך צריכין לימוד מיוחד ללמוד שאסור בהנאה.

הערה קמ"ה

בענין זכ' באיסורי הנאה

הנודע ביהודא מהדו"ק או"ח סימן ב' כתב שאם מת אחד אחר שש שעות ולא מכר או ביטל את החמץ אין היורשים חייבים לבער וגם החמץ אחר הפסח מותר דחמץ אינו ממון להורישו לבניו.

ודייק בספר עיון המועדים דהרי הנודע ביהודה בסימן י"ט כתב ליישב דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ומצה שאם קנה חמץ בפסח הרי זה לוקה וקשה הא אין זכ' באיסורי הנאה ועל זה תירץ דכיון דלענין כל יראה גילה התורה דהוי שלו הוי ממון לענין זכ' וצריך ביאור החילוק בין קנה לירש מדוע חמץ אפשר לקנות ולהוריש חמץ אינו ממון.

וי"ל דכיון דכל הדין שקונה חמץ היא חידוש התורה כדי שיעבור עליו מקרי שלו רק לגבי איסור חמץ ולא לשאר דברים דכל היכן דגלי גלי והיכן דלא גלי לא גלי.

הערה קמ"ה

בענין אי עביד לא מהני

קיי"ל בתמורה כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והרמב"ם פ"א מהלכות חמץ ומצה ה"ג פסק שאינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח והקשה הגאון רעק"א מהדו"ת תשובה קמ"ח דנימא אי עביד לא מהני לפי הסוברים בדעת הרמב"ם דקיי"ל כרבא דאי עביד לא מהני.

וי"ל דהרי ע"כ כיון דהתורה חייב בלא יראה ולא ימצא ולפי הרמב"ם לא שייך לעבור רק כשקונה חמץ ע"כ דגילה התורה דהכא אמרינן דאי עביד מהני.

הערה קמ"ו

בענין חמץ שאין בו שו"פ

מסתימת הפוסקים נראה שאדם עובר בלא יראה אם יש לו כזית חמץ אף אם אינו שוה פרוטה ודייקו האחרונים דצ"ע מאי שנא מאתרוג דכתב רש"י בסוכה דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב שלו לענין שיעבור על בלא יראה ובל ימצא אם אינו שוה פרוטה.

וי"ל דבאתרוג הרי בעינן שיעשה מצוה עם האתרוג ולפיכך בעינן שיהי' שיעור חשוב לעשות בו המצוה אבל הכא הרי בעינן שלא יראה ולא ימצא כזית של חמץ לא בעינן שיהי' דבר חשוב מה שאינו רשאי לראות.

הערה קמ"ז

בענין חזקת מרא קמא

בספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיוון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

וי"ל ע"פ מה שמצינו בב"ב דף ל"ב ע"ב בתוד"ה הלכתא כותי' דרבה דבספק איך לפסוק הדין לא אמרינן דמוקמינן בחזקת מרא קמא ולפיכך ליכא הכא הדין של מוקמינן בחזקת מרא קמא.

הערה קמ"ח

בענין למכור חמץ ע"י עכו"ם

כתב המשנה ברורה בסימן תמ"ח ס"ק י"ד שמכירת חמץ אפשר לעשותה אף ע"י אשתו אולם אין יכול להקנות לשליחו של העכו"ם או ששלח עכו"ם למכור חמצו שלו כיון שאין שליחות לעכו"ם.

ודייקו האחרונים דצ"ע הרי לשיטת המחנה אפרים בהלכות שלוחין סימן ט"ו כל מה שנתמעט עכו"ם היא דוקא באופן שהקנין היא ע"י השליח אבל בכסף לא שייך זה דהיכן שהקנין היה בכסף לא משגחינן כלל אשליח שהרי אם נוציא מכאן את השליח הרי הכסף בעצמו קונה את הדבר ובעל החפץ מקנה את הכסף בלי אמצעות השליח ולמה לא יועיל.

וי"ל דאדא"נ דהיה יכול לקנות בלי השליח מ"מ למעשה כיון שלקח שליח הרי מכווין הקונה והמקנה לקנות ולהקנות להשליח שהוא עכו"ם וכיון שלא הוי השליח לא מועיל הקנין והמכירה.

הערה קמ"ט

בענין שגוי יקנה בשביל ישראל

הטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי שלאחר הפסח יקנה ממנו.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי קי"ל שכל שרוצה בקיומו אסור ואם כן האיך שרי לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

וי"ל דהכא אינו רוצה בדבר איסור דהרי החמץ ברשותו של הגוי אינו איסור בכלל דאין האיסור רק שיהי' חמץ ברשותו של ישראל נמצא דאינו רוצה בקיומו של איסור.

הערה ק"נ

בענין למכור חמץ במתנה ע"מ להחזיר

בשו"ע סימן תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא דחמץ ודייקו האחרונים דצ"ע שהרי גם בלי חומרא דחמץ יהי' אסור משום דחיישין שמא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי שהתנה להחזיר לא התקיים תבטל המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש אמיתי.

וי"ל דאי משום הכי היו יכולין להתנות שבמקרה שלא יחזירנה עדיין יהי' מתנה.

הערה קנ"א

בענין שאין מברכין שהחיינו על אפיית מצות

איתא בסוכה דף מ"ו ע"א העושה לולב לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה נטלו לצאת בו אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן

הזה נטלו לצאת בו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב העושה סוכה לעצמו אומר ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה נכנס לישב בה אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לישב בסוכה ודייקו האחרונים דלמה באופה מצות לא מצינו שיברך שהחיינו בעת אפיית המצות כמו שמברכין בעת עשיית הסוכה והלולב.

וי"ל דשאני עשיית המצות שאין בזה שום צורה של עשיית מצווה דהרי כל השנה אופין מצות לאכילה ולא שייך לומר שהחיינו לזמן הזה בדבר שהוא עושה כל השנה.

הערה קנ"ב

בענין אי בעינן עשיית מצה לשמה

איתא בירושלמי פ"ק דסוכה ה"ב מצה ישנה שעשאה קודם לחג ל' יום ולא פירש לשם חג בית שמאי פוסלין וב"ה מכשירין.

ודייקו האחרונים דאיך אפשר לומר דמצה לא בעי' לשמה לבית הלל והא תנן בפסחים ל"ה חלות תודה ורקיקי נזיר עשאן לעצמו פסול כיון שלא עשאן לשמה למכור בשוק כשר כיון שחושב שאם לא יצליח למוכרו בשוק אפשר ישתמש בו בעצמו לשם מצות מצה הרי דסתם מתניתין סובר שצריך עשי' לשמה ואטו הך מתניתין דלא כב"ה.

וי"ל דאדרבה משם רואין דרק אם אם עשאן לעצמו שעשאן בפי' שלא לשמה אז הוי פסול אבל אם עשאן למכור בשוק שחושב שאולי ישתמש בו לשם מצה כבר כשר.

הערה קנ"ג

בענין עשיית מצה ע"י קטן

איתא בשו"ע סי' ת"ס סעיף א' אין לשין ואין אופין את מצות מצוה על ידי חרש שוטה וקטן וכתב המ"ב דכתיב ושמרתם את המצות כלומר שצריך שימור למצה וחרש שוטה וקטן לאו בני שימור נינהו.

ודייקן האחרונים דאף אם לא בעינן דין שימור למצה אי אפשר לצאת ידי חובת מצה אם נילווה ונאפתה ע"י קטן שהרי קנאה הקטן מדין אומן קונה בשבח כלי וקי"ל בסוכה דף מ"ו ע"ב שקטן אינו יכול רק לקנות ולא להקנות ואם כן לא יהי' זה לכם ובמצה ילפינן גז"ש לחם לחם מחלה דבעינן לכם כמבואר בשו"ע.

וי"ל דהרי הא דקונה בשבח כלי היא רק חלק קטן מהכלי כפי מה שעולה בעבודתו וה"נ במצה נאמר לדוגמא שקונה שליש מהמצה אז יכולין לשלם לו ע"י שנותנין לו שליש מהמצה אבל בהשני שלשים האחרים יכול לצאת ידי חובתו אי לאו משום האי טעמא דקטן לאו בר שימור ניהו ועי' לעיל שתירצנו באופן אחר.

הערה קנ"ד

בענין שאין עושין מלאכה בערב פסח

בגמ' פסחים ריש מקום שנהגו מבואר שמקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח אין עושין ופי' רש"י כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח חמצו ושחיטת הפסח ויש שדייקו דלמה לא תקנו בערב סוכות שלא יעשה מלאכה הרי איכא ארבעת המינים וכן סוכה.

ובפשטות י"ל דהרי המצוה של שחיטת הפסח ובדיקת ושריפת חמץ חייב לעשות ממש בערב פסח אבל שאר המצוות אם יש לו מוכן סוכה וד' מינים אינו חייב כלל לעשותו בערב יום טוב.

הערה קנ"ה

בענין למה הבכורות מתענין בע"פ

השו"ע פסק בריש סימן ת"ע דהבכורות מתענין בערב פסח בין בכור מאב ובין בכור מאם.

ודייקו האחרונים דכיון דמתענין על מה שהבכורות במצרים לא מתו רק שהתענו א"כ היה לנו לתקן דכל הצאצאים של הבכורות של מצריים יתענו ולא שיהי' תלוי מי שהוא עכשיו בכור.

וי"ל דהכוונה היא דהרי חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים ולפיכך כיון שאנו מרגישים שעכשיו היא יציאת מצרים לפיכך מי שהוא בכור עכשיו מתענה.

הערה קנ"ו

בענין שילפינן מכזית הראשון של פסח

הרמ"א כתב בסימן תרל"ט ולא יאכל בסוכה בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה וכ"כ האורחות חיים בהלכות סוכה הובא בב"י שם וכתב הט"ז שם דהטעם דהא מה שחייבים לאכול כזית בליל ראשון של סוכות ילפינן מחג המצות מגז"ש ט"ו ט"ו וכיון שכזית של פסח בלילה הראשון חייבים לאכול דוקא בלילה דבחג המצות כתוב בערב תאכלו אם כן גם כזית בלילה ראשון של סוכות צריך דוקא בלילה.

והתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב כתבו לבאר הטעם שצריך לאכול כזית מצה בלילה דוקא כיון שנאמר גבי קרבן פסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה איתקש לפסח.

וצ"ע דברי הט"ז שהביא מקור אחר שצריך לאכול כזית מצה דוקא בלילה מדכתיב במצה גופא בערב תאכלו מצות דמשמע דוקא בלילה ולא הביא הטעם שמביאים התוס' שילפינן מקרבן פסח שצריך דוקא בלילה.

וי"ל דהרי כיון שיש פלוגתא אי דבר הנלמד מהיקש חוזר ומלמד בגז"ש לפיכך לא רצה להביא הלימוד שילפינן מהיקש לקרבן פסח ואח"כ נלמוד את זה לגזירה שוה ט"ו ט"ו מחג הסוכות.

הערה קנ"ז

בענין שיש לאכול מצה בט"ו ניסן

תוס' במס' ברכות דף כ"ז הביאו שיטת ר' יודא החסיד שאפשר לאכול מצה מבעוד יום בתוספות יום טוב של פסח והקשה הגר"ח מבריסק דהרי במצה יש דין דבעי' שיהי' בחמשה עשר בחודש ואפי' אם חלה הקדושה מקודם אבל עדיין לא הגיע חמשה עשר בחודש וכן קשה על דברי תוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב איך היה הו"א שיכול לאכול מצה מבעוד יום אפי' בלי המיעוט של לילה.

וי"ל דהרי ידוע מה שאמרו חז"ל לאל גומר עלי דהקב"ה משנה הבריאה לפי מה שקובעין ב"ד וא"כ הו"א דכשהאדם מקבל תוספת שבת נעשה אצלו כבר יום חמשה עשר במציאות ויכול לאכול אז מצה וגם בלא"ה שפיר מסתבר כן דכמו שנעשה אצלו שבת למה לא יעשה אצלו יום חמשה עשר הלא הקדימו הלילה.

הערה קנ"ח

בענין מצה של טבל

תוס' במס' סוכה דף ל' ע"א סוד"ה משום הקשו למה לי קרא למעט מצה של טבל שאין יוצאין בה ידי המצוה תיפוק לי' מטעם מצוה הבא בעבירה.

והקשה השאגת ארי' בסימן צ"ב דהרי אם אין לו מצה אחרת יכול לקיים את המצוה מטעם עשה דמצה דוחה לא תעשה דטבל ולא הוי מצוה הבא בעבירה ולכן צריך פסוק.

וי"ל דסוברין התוס' דמצוה הבא בעבירה היא מציאות שהוי דבר מאוס ולא שייך לומר בה דלא הוי מצוה הבא בעבירה כשעשה דוחה אותה דמ"מ הוי דבר מאוס שאוכל טבל.

ובזה מיושב נמי למה לא תירצו שמירי כשכפאו לאכול מצה דאז אינו עובר עבירה דהוי אונס ואפ"ה אינו יוצא משום דהוי טבל.

ולפי הנ"ל מובן דסוברין התוס' דמ"מ כיון שיש כאן כבר איסור הוי מאוס ואין יוצאין בה אפי' באונס.

הערה קנ"ט

בענין שיחזור ויאכל אם לא הסב

התוס' בפסחים דף ק"ח הסתפקו האם הסיבה מעכבת בד' כוסות אבל במצה ודאי מעכב ההסיבה וצריך לחזור ולאכול בהסיבה.

ודייקו האחרונים דמה יהני שיחזור ויאכל הלא כבר יצא מה"ת בפעם הראשונה בלי הסיבה והסיבה היא רק מדרבנן.

וי"ל דאה"נ ומ"מ חייב לחזור ולאכול מדרבנן.

א"נ דכיון דרבנן תקנו שלא יצא החיוב דאוריתא רק בצורה כזה של הסיבה אינו יוצא אפי' מדאוריתא עד שיסב.

הערה ק"ס

בענין הבולע מצה יצא

המנחת חינוך במצוה שכ"ה ס"ק י"א דייק מדברי רש"י בסוכה דף כ"ז ע"ב שלדין לכם צריך שיהא שוה פרוטה ולפי זה צריך שתהא המצה שוה פרוטה.

ודייקו האחרונים דהרי מבואר בתוס' בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה לא גבי תחב לו חבירו בבית הבליעה שאם יחזור ויוציאו אין זה שוה כלום דמאוס הוא ואין לו שויות ממון והרי כיון שבבליעת המצה מקיים המצוה אם כן איך יוצא בה ידי חובתה והרי בשעת הבליעה היא כבר מאוסה ואינה שוה פרוטה א"כ אין זה נחשב לכלום דהרי בפחות מפרוטה לא נחשב לכם.

וי"ל דרק כשיש שותפות בדבר לא שייך שיקנה אדם חלק שותפות בחפץ אם אין לו שו"פ אבל כשהחפץ היא כבר שלו זה לא נפקע בזה שהחפץ נעשה פחות משו"פ.

ועוד דלפי דבריו יש להקשות בכל פעם כשאדם אוכל מצה הרי בשעה שבולע אחר שלעסו הרי אינו שו"פ והלעיסה אינו המצוה רק מה שבולע וע"כ דמ"מ כיון שבשעה שנטלו לפיו היה שו"פ די בזה.

הערה קס"א

בענין למה אין מברכין על דבר שאכל באונס

הרמ"א סימן ר"ד כתב שאם אנסוהו לאכול אע"ג שהחייך נהנה אינו מברך הואיל ואכל באונס.

ודייקו האחרונים דהשו"ע סימן תע"ה פסק כדעת הראשונים שאם כפאוהו לאכול מצה יצא דאע"פ שמצות צריכות כוונה מכל מקום כיון שנהנה יצא ולא דמי לכפאוהו ליטול לולב וכיוצא בזה והטעם כתב הר"ן שהרי מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה הרי שהנאה הבא לו בעל כורחו חשיבא הנאה לעבירה והוא הדין לגבי מצוה ואם כן למה גבי ברכה לא תועיל הנאה שבא ע"י כפי'.

וי"ל דהרי הברכה היא מה שאדם מודה לד' על דבר זה וכיון שהוא אינו רוצה בדבר זה אז אע"ג דבמציאות יש לו הנאה לא שייך שיודה על דבר שאין רצונו בכך.

הערה קס"ב

בענין הלימוד של פסח משבת

הרמב"ם פ"ז דחמץ ומצה ה"א כתב וז"ל מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים כליל ט"ו שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת ומנין שבליל ט"ו תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים.

ודייקו האחרונים דאיך תלה מצות סיפור יציאת מצרים במצות זכירת יום השבת והרי בשבת המצוה זכירה בלבד ובליל פסח החיוב לספר בניסים ונפלאות ואם כן אינם דומין זה לזה.

וי"ל דהרי בשבת כיון שאומרים שהקב"ה ברא העולם בששה ימים וביום השבעי שבת הרי בזה גופי' מספרין כבר אלפי ורבבות ניסים שנעשים בהעולם בכל יום נמצא דגם בשבת מספרים הניסים ונפלאות רק שלא צריכין להאריך כ"כ בפרטים שמובן מאיליו גודל הנס.

הערה קס"ג

בענין רוב כוס

קי"ל שצריך לאכול כזית מצה כדי לצאת ידי חובה ודייקו האחרונים דמדוע צריך לאכול כזית מצה ולא סגי ברוב כמו בשתיית כוס דסגי ברוב וכן בשחיטה שסגי בשחיטת רוב הסימנים.

וי"ל דכל מדות חכמים כך היא שאפי' חסר כחוט השערה חסר כבר מהשיעור כמבואר בר"ה י"ג ע"א אבל בכוס רק בעינן חשיבות שישתה כל הכוס [דהרי אין שיעור מיוחד כמה בעינן שיהי' הכוס דאפי' מכוס גדול נמי יש לשתות כל הכוס] ולפיכך די ברוב הכוס שנקרא כבר כאילו שתה כל הכוס דרוב כוס נמי יש לו חשיבות וכן בשחיטת סמנים דכבר נשחט אפי' בחצי הסימנים דהבהמה אינו יכול לחיות עוד רק דמ"מ בעינן שיהי' דבר חשוב שישחוט כל השני הקנים ולפיכך די ברוב אבל כשהיא דין בשיעור בעינן שיעור מלא.

הערה קס"ד

בענין לברך על מצה גזולה

המ"ב כתב שאדם שקנה מהגזולין ד' מינים יצא ידי חובה משום דהוי יאוש ושינוי רשות ונחלקו המג"א והגר"א שם לענין ברכה שלדעת המג"א יכול

לברך ולדעת הגר"א אינו יכול לברך והביא המשנה ברורה זו מחלוקת זו גבי ציצית וכן גבי תפילין וכן לגבי שופר.

ודייקו האחרונים דמדוע גבי מצה כתב המ"ב שאם גזל מצה ונתנו לאחר אותו אחר יצא בה דהוי יאוש ושינוי רשות ואף יכול לברך עליה ברכת מצה ולא הזכיר שם שלדעת הגר"א אינו יכול לברך כמו שהזכיר בשאר מצוות.

וי"ל דקודם כל גבי מצה לא כתיב ממש לכם רק ילפינן מחלה ושם לא בעינן שלא יהי' גזול.

ועוד דבמצה הרי יש סברת הריטב"א דקודם שיצא בה כבר לעסו וא"כ הוי גם שינוי מעשה.

הערה קס"ה

בענין לברך על מצה שרוי'

בשו"ע או"ח סימן תס"א ס"ד פוסק ע"פ מה שאמרו בגמרא פסחים דף מ"א ע"א שאדם יוצא ידי חובתו במצה שרוי' ויש אומרים דוקא שרוי' במים ויש מתירים גם ביין ובדרשת המהרי"ל דף י"ז ע"א כתב שאם שרה ביין עליו לברך תחילה בורא פרי הגפן ודייקו האחרונים דהרי היין כאן היא טפל להמצה ולא עדיף מחרוסת שהיא מצוה ואעפ"כ אין לברך עליה כשטובל בה את המרור כיון שהיא טפילה למרור.

וי"ל דשאני חרוסת שבא רק להמתיק המרור מהארס שבה אבל הכא אדרבה אולי רוצה בעיקר היין ורק לוקח המצה שיהי' כעין כף שיוכל לשתות היין.

הערה קס"ו

בענין למה לא שואלים על הד' כוסות

בהגדה של פסח נתקן לשאול ד' קושיות ודייקו האחרונים דאמאי לא מזכירים בשאלות מה נשתנה שהלילה הזה שותים ד' כוסות.

וי"ל דקודם כל הלא לא ראה עדיין הילד ששותין ד' כוסות זה כבר תירצו הרבה אחרונים אבל בלא"ה נראה שלא קשה כלל שהרי כל השנה נמי שותין במשך סעודה אחד ארוכה ד' כוסות של יין או אפי' יותר.

הערה קס"ז

בענין הסיבה למה בעינן ד' כוסות

במס' פסחים דף ק"ח ע"א שנינו אמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בד' כוסות ופרש"י בטעם דד' כוסות שלשה נגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק וכוס פרעה בידי וגו' ורבעית בברכת המזון.

ודייקו האחרונים דהרי רש"י בעצמו בדף צ"ט ע"ב ד"ה ולא כתב בהדי' שהסיבה שחכמים תקנו לשתות ד' כוסות בליל הסדר היא נגד ד' לשונות של גאולה האמורין בגלות מצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בפרשת וארא וכיצד אם כן רש"י סותר את עצמו ומנמק אחרת את טעם התקנה.

וי"ל דאי משום ד' לשונות של גאולה היו יכולין ליקח ד' מצות או ד' פירות ולמה דוקא כוסות לפיכך הוצרך לומר טעם האחר למה בעינן דוקא כוסות.

הערה קס"ח

בענין מ"ש מצה מד' כוסות בהסיבה

בתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה הרי מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות.

ודייקו האחרונים דצ"ע אמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

וי"ל דבמצה ודאי לא יצא שהרי לא היה שם שום סימן של חירות אבל בשתיית היין דעצם שתיין היין לשלעצמו היא כבר דרך חירות אולי לא בעי' שיהי' גם בדרך הסיבה.

הערה קס"ט

בענין שומע כעונה בד' כוסות

תוס' בתחילת ערבי פסחים ד"ה לא יפחתו כתבו להסתפק האם כל אחד צריך ד' כוסות או שמספיק אם יש כוס לאחד שמוציא את כולם באמירת ההגדה ובביאור ספק התוס' כתב החזו"א או"ח סי' כ"ט אות ג' שזה תלוי בהגדרת המושג של שומע כעונה והביא החזו"א שם מספר בית הלוי שחידש שבברכת כהנים לא מהני שומע כעונה מפני שבברכת כהנים יש תנאי של קול רם ולזה לא מהני שומע כעונה והחזו"א תלה את חידושו של הבית הלוי בספק התוס' האם המשמיע מוציא את השומע אף לגבי תנאים נוספים שיש באמירה כגון קול רם שבברכת כהנים ועל הכוס שבהגדה.

ודייקו האחרונים דלדברי החזו"א לפי הצד בתוס' שכל אחד צריך שיהא כוסו לפניו אם כן איך יוצאים בקריאת התורה ובקריאת המגילה והרי זה כקורא בעל פה משום שבקריאת המגילה יש תנאי שתהי' קריאה מתוך הכתב אם כן לגבי השומע יהי' כקורא בעל פה כיון שהתנאים המיוחדים לא מתיחסים לשומע.

וי"ל דלגבי קריאת התורה אין שום חיוב דמכח צורת המצוה בעינן שיהי' לו ספר לפניו רק דבעי' שיקרא בפנים ואם לא יהי' לו ס"ת בפניו הלא יקרא בע"פ וכיון שליכא חיוב כזה עליו ממילא שפיר יוצא ע"י שמיעה דאז די בזה דמה ששמע היא מתוך הכתב ולא בעינן שיהי' כאילו יש ספר לפניו שאין שום חיוב מכח צורת המצוה שיהי' ספר לפניו ולא דמי לכוס דכך הוא צורת המצוה דבעי' שיחזיק בידו הכוס.

הערה ק"ע

בענין הסיבה בד' כוסות

בגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרינן בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא

מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמריןן ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמריןן ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

ודייקו האחרונים דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריכין להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ואינו מובן דאם הראשונות צריכין הסיבה אין יכולין להשלים את זה בהאחרונות דהרי בהאחרונות לא תקינו הסיבה כלל כמו שאינו יכול להשלים את זה בבוקר.

הערה קע"א

בענין אכל מצה בלי הסיבה

כתב השו"ע סימן תע"ב ס"ז כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה.

ודייקו האחרונים דלמה אם אכל מצה בלי הסיבה צריך לחזור ולאכול מצה בשנית הרי יש לו עצה פשוטה שידלג על אכילת מרור ויאכל מיד כורך מצה ומרור ויצא ידי חובת שניהם שהרי כל הטעם שאוכלין את המצה והמרור כל אחד בפני עצמו היא כמבואר בפסחים קט"ו ע"א משום דאי יאכלנו ביחד אתי מרור דרבנן ומבטל טעם דאורייתא אבל כאן הרי את חיוב המצוה מן התורה כבר יצא בלי הסיבה ולגבי קיום דרבנן נחשב מרור דרבנן כמרור דרשות שהרי עכשיו חיוב שניהם אינו אלא מדרבנן ואם כן הוא יכול לאכול את שניהם מיד בכריכה ולצאת ידי מצה ומרור וכורך ביחד.

וי"ל דכיון דרבנן תקנו שיצא ידי חובת המצה בהסיבה אז אם אכל בלא הסיבה ולא אכלו בצורה שחייבו חז"ל לקיים המצוה דאורייתא לא יצא אף מה"ת.

הערה קע"ב

בענין לצאת בד' כוסות שאינו שלו

בירושלמי שבת פרק ח' מסתפק האם יוצאין ד' כוסות ביין של שבעית ופי' הקרבן העדה דהספק היא אם זה נקרא שלכם ויש שדייקו דאם בדברבנן כתב התוס' בסוכה ל' ע"א דלא חיישינן משום מצוה הבא בעבירה כ"ש שלא חיישינן משום לכם.

וי"ל דדוקא משום מצוה הבא בעבירה לא חיישינן אבל עכ"פ בעינן שיהי' שלו דאטו שייך שיעשה מצוה בחפץ של אחר אפי' מדרבנן.

הערה קע"ג.

בענין אי יין שבעית הוי שלכם.

בירושלמי שבת פרק ח' מסתפק אם יוצאין ד' כוסות ביין שביעית ובקרבת העדה פי' דהספק היא אם יוצאין ביין שביעית כיון שזה אינו שלכם.

ויש שדייקו דהרי כתיב בהדי' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

וי"ל דאדרבה הרי כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולעבדיך ולתושבת ולשכירך הרי זה אינו רק שלו רק של כולם ולפיכך לא הוי שלכם.

הערה קע"ד

בענין אי יוצא ביין שאסור בהנאה

בירושלמי בשביעית מסתפק האם יוצאין ידי חובת ד' כוסות ביין שביעית ופי' הפני משה דהספק היא אם יכול לצאת בו אע"ג שאסור בהנאה כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו.

והקשו האחרונים דקשה ממה שכתב הר"ן בנדרים דף ט"ו ע"ב דהיכן שיש הנאת הגוף בהדי דמקיים המצוה ודאי דהוי הנאה ולא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו רק דעצם המצוה אינו הנאה.

וי"ל דהרי הכא ביין יש הנאה בשעת השתי אבל אח"כ זה גורם צער שזה משכר ועושה כאב ראש כמו שמצינו בריב"א שהיה חובש ראשו מפסח עד שבועות מחמת היין ויש לומר שזהו ספיקת הירושלמי האם זה נראה הנאה או צער.

הערה קע"ה

בענין אין עושין מצוות חבילות (ב')

בג' מקומות בירושלמי בשבת פ"ח ובשקלים פ"ג ובפסחים פ"י מסתפק אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ויש שפירשו שהספק היא האם זה נקרא שעושין מצות חבילות חבילות שיש מצוה לשתות יין של שביעית וגם יש המצוה של ד' כוסות.

ודייקו האחרונים דהרי במשנה בפסחים דף ל"ה ע"ב מבואר בהדי' שהכהנים יוצאין ידי חובת מצה בחלה ובתרומה אע"פ שאכילת תרומה היא מצוה ונחשבת עבודה כדאיתא בפסחים דף ע"ב ע"ב ולא נחשב עשיית מצוות חבילות חבילות ומאי שנא תרומה משביעית.

וי"ל דשאני הכא דחוץ מהמצוה שיש בד' כוסות ובשביעית יש בכל כוס המצוה שאומר בה קידוש או הגדה ברכת המזון או הלל ולפיכך מספקא לי' להירושלמי אי בכי האי גונא שיש ג' מצות אמרינן אין עושין מצות חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים על פי' זה דספק הירושלמי היא מחמת שאין עושין מצות חבילות חבילות מדברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט הלכה י"ג שכתב היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת השבת מברך ברכת המזון תחילה ואח"כ מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכה מ"ז ב' מצות של תורה הן הרי מבואר ברמב"ם שהגדיר להדי' שענין זה של עושין מצות חבילות חבילות היא רק בשתי מצות של תורה ומשמע דבמצות דרבנן אפשר לעשות גם כמה

מצוות כאחת ואין בזה משום מצוות חבילות ואם כן בעניננו שמצות ד' כוסות היא תקנת חכמים וגם קדושת השביעית בזמן הזה היא לדעת הרמב"ם רק מדרבנן אם כן לא צריך להיות חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הספק של הירושלמי היא כיון שאומרים עליו קידוש הגדה ברהמ"ז והלל ביחד עם קדושת שביעית א"כ הוי בו גם מצוה דאוריתא.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם.

סיימתי יום כ' סיון תשע"ב.

יו"ד של זקני הרה"ח ר' ישראל ב"ר מנחם מנדל ז"ל.

ת. נ. צ. ב. ה.

מערכות בעניני פסח

סימן א'

בענין אי' הד' כוסות היא להתמי' התינוקות

כיון דהרבה פעמים זה לא מועיל להתמי' התינוקות ויכול להיות ברכה לבטלה.

ובזה מיושב נמי שהמהר"ל פרק מ"ט כתב שמצוות ד' כוסות מצוה אחת הם ומעכבות זו את זו וכשאינן לו ד' כוסות אינו מצוה כלל על מקצתן והקשו האחרונים דהרי המשנה במנחות בהקומץ רבה דף כ"ז – כ"ח מונה דברים המעכבים זה את זה ארבעה מיני לולב שבעה קני מנורה ד' ציצית מעכבים זה את זה ולכאורה לפי דברי המהר"ל הו"ל לחשוב גם ד' כוסות שמעכבים זה את זה.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא צריך למתני שפשוט דכיון דכל הטעם היא להתמי' התינוקות מובן דאם אינו שותה ד' כוסות אינו מתמי' בכלל התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שתנן בפסחים דף צ"ט ע"ב לא יפחיתו לו מד' כוסות וכתב התוס' שם דמלשון המשנה משמע שלא צריך ד' כוסות כי אם

תנן בפסחים דף צ"ט ע"א וכן פסק הרמב"ם פ"ז מחמץ ומצה ה"ז כל אחד ואחד בין אנשים בין נשים חייב לשתות בלילה הזה ד' כוסות של יין ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה ודייקו האחרונים דצ"ע מדוע לא ראו חז"ל לתקן ברכה על מצות ד' כוסות שיברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לשתות ד' כוסות כמו שמברכים על מרור אף שהיא מדרבנן בזמן הזה.

והנראה בזה היא שיש לחקור בהא שחייבו חז"ל לשתות ד' כוסות של יין נגד ד' לשונות של גאולה האם הפי' היא שזהו רק נגד זה או שהוא בעיקר להתמי' התינוקות וע"י שישאלו יאמרו להם שהוא נגד ד' לשונות של גאולה ועי"ז יוכל לקיים והגדת לבנך.

ובזה מובן למה לא תקנו ברכה על זה דהרי על הדברים שתקנו להתמי' התינוקות לא תקנו ברכה כמו שלא תקנו ברכה על כפרס ומי מלח וחלוקת אגוזין

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא להתמי' התינוקת נמצא שזהו דבר התלוי באחרים ולפיכך סבר האבודרהם דאם עושין זה בבת אחת יש לתלות שהתינוק יתמי' עי"ז אבל אם אין עושין זה בבת אחת יתכן דבשעה שישתה הכוסות האחרים לא יהי' התינוק כאן בכלל ומי שיראה הכוסות האחרים אולי לא יראה הכוסות הראשונים.

ובזה מיושב נמי מה שדייקו האחרונים דאי נימא דהברכה של על ביעור חמץ כוללות עמה אף את הביעור אם כן קשה הרי הבדיקה היא בלילה והביעור היא ביום בשעה שישית ואם כן מחולקין הן ואינם מכונסים בפעם אחת ולפי"ז לא היה לנו לברך כלל.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא כשהיא עשויה להתמי' התינוקת אז בעינן שיהי' בפעם אחת דאל"ה יש לחוש שלא יראו כל המצוה ולא יהי' תמי' בכלל.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שהכוס הראשון מהד' כוסות היא כוס של קידוש והכוס השלישי היא כוס של ברכת המזון.

ודייקו האחרונים דדהרי יש לנו כלל שאין אומרים שני קדושות על כוס אחד משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות אם כן איך עושים בכוס ראשון קידוש ובכוס שלישי ברכת המזון הרי עי"ז הוא יוצא גם ידי קידוש וגם

לבעל הבית והוא מוציא את כולם דמאי שנא ד' כוסות מקידוש של כל השנה ודייקו האחרונים דצ"ע דברי התוס' דהרי מצוות ד' כוסות היא לשתות ד' כוסות וא"כ מה שייך שהוא מוציא את כולם בשמיעה והרי הוא כאן ענין של אכילה ושתיה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין היא להתמי' התינוקת די בזה דהבעה"ב מתמי' התינוקת כמו בעקירת הקערה וחלוקת האגוזים דרק הבעה"ב עושה זאת.

ובזה מיושב נמי מה שהאבודרהם כתב דהטעם למה אין מברכים ברכה על הד' כוסות היא כיון שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבבת אחת בלי הפסק ומצוות ד' כוסות אינה נעשית בבבת אחת שהרי אם שתאן בבבת אחת לא יצא וכן כתב האורחות חיים בהלכות פסח.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממצות ספירת העומר שלדעת הבה"ג והאורחות חיים בהלכות ספירת העומר מי ששכח לספור ספירת העומר באחד מימי הספירה אינו יכול לספור עוד כיון שצריך לספור שבעה שבועות תמימות דהיינו שכל מ"ט הימים הם מצוה אחת הנמשכת ובכל זאת מברכין על מצות ספירת העומר ומאי שנא ממצות ד' כוסות שאין מברכין כיון שאינה נעשית בבבת אחת.

באותו לילה לבני ישראל אבל לא מה שהיא רק להתמי' התינוקת כגון חלוקת אגוזים ועקירת הקערה שכל זה אין שואלין במה נשתנה.

ובזה מיושב נמי מה שבתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה עוד נסתפקו שם בשכח להסב בכוס שלישי מ"מ מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות.

ודייקו האחרונים דאמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דודאי מצה שהיא מצוה בעצם לעשותו ודאי שצריך לחזור ולאוכלו ולא מסתפק לי' אלא בכוסות כיון שהיא רק להתמי' התינוקת א"כ כיון דסוכו"ס הוא תמוה להם אפי' אם לא אוכלין בהסיבה א"כ אין צריכין לחזור ולאכול.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בתחילת ערבי פסחים ד"ה לא יפחתו כתבו להסתפק האם כל אחד צריך ד' כוסות או שמספיק אם יש כוס לאחד שמוציא את כולם באמירת ההגדה ובביאור ספק התוס' כתב החזו"א או"ח סי' כ"ט אות ג' שזה תלוי בהגדרת המושג של שומע כעונה והביא החזו"א שם מספר בית

ידי כוס מד' כוסות וכן ברהמ"ז וא"כ קשה הרי אין עושים מצות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דהד' כוסות לא הוי ממש מצוה בפנ"ע דאינו בא רק להתמי' התינוקת ולפיכך לא נקרא זה שעושה מצות חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בגמ' בפסחים דף ק"ח ע"ב ת"ר הכל חייבים בד' כוסות אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקת וכתב הרשב"ם שקטנים חייבים בד' כוסות משום שאף הן היו באותו הנס.

ודייקו האחרונים דמדוע צריך להגיע לטעם שגם הם היו באותו הנס תיפוק לי' מצד מצות חינוך.

ולפי הנ"ל מובן דלא שייך חינוך רק במצוה רגילה ולא במה שתקנו רק להתמי' התינוקת דאז זהו אדרבה להתמי' אותם ולא ללמד אותם לעשות כן דאז אין זה מתמי' אותם.

ובזה מיושב נמי מה שבהגדה של פסח נתקן לשאול ד' קושיות ודייקו האחרונים דאמאי לא מזכירים בשאלות מה נשתנה שהלילה הזה שותים ד' כוסות.

ולפי הנ"ל מובן דבמה נשתנה לא שואלין רק על מה שנתקן כדרך חירות שבזה יש להסביר החירות שנעשה

משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דצ"ע דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריך להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דאם הוא דבר התלוי בו שייך לומר שמכיון באחרונות להשלים הראשונות אבל אם זהו דבר התלוי בהתינוקות מה שייך להשלים בהאחרונות דבר שהיו צריכין להתמי' אותם בראשונות הלא אין התינוק יודע דההסיבה זו היא השלמה לכוסות הראשונות.

ובזה מיושב נמי מה שבירושלמי שבת פרק ח' מסתפק האם יוצאין ד' כוסות ביין של שביעית ופי' הקרבן העדה דהספק היא אם זה נקרא שלכם ויש שדייקו דאם בדרכן כתב התוס' בסוכה ל' ע"א דלא חיישינן משום מצוה הבא בעבירה כ"ש שלא חיישינן משום לכם.

הלוי שחידש שבברכת כהנים לא מהני שומע כעונה מפני שבברכת כהנים יש תנאי של קול רם ולזה לא מהני שומע כעונה והחזו"א תלה את חידושו של הבית הלוי בספק התוס' האם המשמיע מוציא את השומע אף לגבי תנאים נוספים שיש באמירה כגון קול רם שבברכת כהנים ועל הכוס שבהגדה.

והקשו האחרונים דלדברי החזו"א לפי הצד בתוס' שכל אחד צריך שיהא כוסו לפניו אם כן איך יוצאים בקריאת התורה ובקריאת המגילה והרי זה כקורא בעל פה משום שבקריאת המגילה יש תנאי שתהי' קריאה מתוך הכתב אם כן לגבי השומע יהי' כקורא בעל פה כיון שהתנאים המיוחדים לא מתייחסים לשומע.

ולפי הנ"ל מובן דהרי הכא המצוה היא להתמי' התינוקות נמצא שזה שיהי' לכל אחד כוס לפניו זהו צורת המצוה שהרי רק עי"ז מתמי' התינוק אבל התם בקריאת המגילה אין זה מצורת המצוה שיהי' המגילה לפניו רק שישמע קריאה כזה שנאמר מתוך הכתב אבל לא בעינן שיהי' בצורה כזה שיהי' המגילה לפניו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרין בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות

בפסחים דף ע"ב וז"ל נחשב עשיית מצוות חבילות חבילות ומאי שנא תרומה משביעית.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אינו רק המצוה בשבילו רק כדי להתמי' התינוקת ולפיכך הוי מצוה יותר גדול מלאכול חלה ותרומה.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים על פי' זה דספק הירושלמי היא מחמת שאין עושין מצות חבילות חבילות מדברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט הלכה י"ג שכתב היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת השבת מברך ברכת המזון תחילה ואח"כ מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכה מ"ז ב' מצות של תורה הן הרי מבואר ברמב"ם שהגדיר להדי' שענין זה של עושין מצות חבילות חבילות היא רק בשתי מצות של תורה ומשמע דבמצות דרבנן אפשר לעשות גם כמה מצוות כאחת ואין בזה משום מצות חבילות ואם כן בענינו שמצות ד' כוסות היא תקנת חכמים וגם קדושת השביעית בזה"ז היא לדעת הרמב"ם רק מדרבנן אם כן לא צריך להיות חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דהיא להתמי' התינוק שיוכל לקיים כי ישאלך וכו' ואמרת אליו וגו' והרי להתמי' התינוקת

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא כדי להתמי' התינוקת הרי לא שייך להתמי' התינוקת רק אם שותין מיין שלו אבל מה שאינו שלו בודאי ישתה הרבה כיון שהיא בחנם.

ובזה מיושב נמי מה שבירושלמי שבת פרק ח' מסתפק אם יוצאין ד' כוסות ביין שביעית ובקרבן העדה פי' דהספק היא אם יוצאין ביין שביעית כיון שזה אינו שלכם.

ויש שדייקו דהרי כתיב בהדי' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דזה אינו כדי להשביע הגוף שלו רק להתמי' התינוקת אפשר שאינו מותר שזה הוי לכם רק לאכלה וזה לא נקרא לאכלה.

ובזה מיושב מה שבג' מקומות בירושלמי בשבת פ"ח ובשקלים פ"ג ובפסחים פ"י מסתפק אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ויש שפירשו שהספק היא האם זה נקרא שעושין מצות חבילות חבילות שיש מצוה לשתות יין של שביעית וגם יש המצוה של ד' כוסות.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהרי במשנה בפסחים דף ל"ה ע"ב מבואר בהדי' שהכהנים יוצאין ידי חובת מצוה בחלה ובתרומה אע"פ שאכילת תרומה היא מצוה ונחשבת עבודה כדאיתא

היא מצוה דאוריתא רק דרבנן תקנו באיזה אופן יתמיה התינוקת.

ובזה מיושב נמי מה שבירושלמי מספקא ל"י אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ופירשו כמה אחרונים דהספק היא אם עושין מצות חבילות חבילות כיון שיש שתי מצות של ד' כוסות ואכילת יין שביעית והקשו האחרונים שצ"ע דהרי קי"ל שיוצאין במעשר שני ומדוע לא נחשב לחבילות חבילות שמקיים בבת אחת מצות מעשר שני ומצות מצה וע"כ צ"ל דמצות אכילת מעשר היא מצד החפצא ואכילת מצה היא מצד הגברא ואילו מצות שביעית מצותה היא מצד החפצא ושתיית ד' כוסות היא מצד הגברא ובאופן זה אין משום איסור עשית מצות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דגם השתיית הכוסות אינו חיוב גברא רק מצות חפצא דהתינוק יראה הד' כוסות וע"י הכוסות ישאל.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תע"ב סעיף ד' נפסק שאשה אינה צריכה הסיבה אלא אם כן היא אשה חשובה והרמ"א כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על הראב"ה שכתב שבזמן הזה אין להסב.

והקשו האחרונים שצ"ע דהראב"י כתב דבריו לכל אדם שאין צריך

להסב ובזה לא הסכים הרמ"א עמו ורק לענין דיעבד אם אכל בלא הסיבה בדיעבד יצא דסומך להקל על סמך דברי הראב"י ומה חילוק בין איש לאשה דמאחר שפסק שנשים שלנו כולם נשים חשובות וצריכות הסיבה למה הקל להן לסמוך על הראב"ה יותר מכל אדם.

ולפי הנ"ל מובן דנשים קילי יותר דהם אין צריכין לעשות שום פעולות להתמיי התינוקת דהמצוה היא רק על האנשים.

ובזה מיושב מה שבמשנה בפסחים דף צ"ט ע"ב איתא לא יפחתו לו מד' כוסות אפי' מן התמחוי ווהקשו האחרונים דצ"ע מדוע המשנה נקטה אפילו מן תמחוי מאי שנא תמחוי ומשמע שהיה הו"א דתמחוי לא מחיוב לדאוג לו ומדוע שלא יהי' מחיוב ומה החידוש בזה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שאינו שותה הד' כוסות להנאת גופו רק להתמיי התינוקת והרי התמחוי אינו עשוי רק לאכילה ושתי' של בני אדם מה ששותין להנאת גופם וא"כ הו"א שאסור קמ"ל דכיון דסוכו"ס יש גם הנאה להגוף אע"ג שהוא אינו מכוין לזה מותר.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם פ"ז מהלכות חמץ ומצה ה"ח

ובזה מיושב מה שהקשו האחרונים למה בד' כוסות אמרינן דכיון דכל אחד היא מצוה בפנ"ע מברכין עוה"פ בורא פרי הגפן ובכרפס אמרינן שיאמר בורא פרי האדמה ויפטור בזה את המרור הלא המרור היא נמי מצוה בפנ"ע וא"כ ה"נ היה לן לברך בורא פרי האדמה על המרור כיון שהיא מצוה בפנ"ע.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהענין של הד' כוסות היא להתמי' התינוקת יש לומר ברכה בכל אחד כדי להתמי' התינוקת.

ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית המצה ובשתיית ד' כוסות האלו ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך.

והקשו האחרונים דצ"ע מה שכתב ואם לאו אינו צריך והרי לכאורה היא שפת יתר שהרי כבר כתב הרי זה משובח דמבואר דאינו מעכב.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שרואין שיש ענין להתמי' התינוקת בהד' כוסות הו"א שעדיף שכל הסעודה יאכל בהסיבה כדי להתמי' התינוקת קמ"ל.

סימן ב'

בענין אי בדיקת החמץ הוי מצוה בפנ"ע או רק חלק מאיסור חמץ

גזירה מיוחד שמא יבוא לאוכלו אבל רש"י למד שזהו חלק מהאיסור דמחמת בל יראה חייב לבערו מן הבית ובזה מיושב דשאני בבדיקת חמץ שאם לא יבדקנו יהי' עליו האיסור של בל יראה וכדי שלא יעבור על איסור מסכים להפסיד ממון אבל רק כדי לעשות מצוה אינו מסכים להפסיד ממון.

ובזה מיושב נמי מה שמצינו במשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהוי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל ודייקו האחרונים דאמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצוה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

ולפי הנ"ל מובן דזהו דוקא כשעושה מצוה מיוחד ממילא אומר הוא הברכה אבל הכא דהבדיקה אינו מצוה בפנ"ע רק המשך מלאו דבל יראה

בגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצוה בממוני' הרי מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון ודייקו האחרונים דמ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם המצוה שיש לבדוק החמץ ולבערו הוי מצוה בפנ"ע שתקנו חז"ל כדי שלא יבוא לאוכלו או שיש לומר שזהו חלק מהמצוה של בל יראה דהיינו שיש איסורים שרק אסורים באכילה ויש שגם אסורים בהנאה ויש שאסורים להחזיקם בבית ולפיכך חמץ אסור להחזיקו בבית מחמת בל יראה אבל זה אינו תקנה מיוחד שיבוא לאוכלו וזהו תלוי במחלוקת רש"י ותוס' בריש פסחים דף ב' ע"א דתוס' למד שזהו

לא מתחייב בהברכה רק אם עשאו שליח לזה.

שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייאת זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע ודייקו האחרונים דמדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהיא רק המשך מהמצוה יש לחוש שישכח ממנה משא"כ מצוה חדשה שיש לו חשיבות לא חיישינן שישכח מזה.

ובזה מיושב נמי הא דבכל התורה כולה קי"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה

ולפי הנ"ל מובן דרק כשהיא מצוה בפנ"ע אי אפשר לקיימו ע"י גוי אבל הכא שכבר מקיים חלק מהמצוה בעצמו ע"י מה שאינו אוכל ולא נהנה מהחמץ רק שחלק אחד שהיא לבער החמץ לגמרי מהבית זה רוצה לעשות ע"י גוי שפיר מקיים המצוה בזה.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דלא הוי מצוה בפנ"ע רק סניף נוסף מהאיסור כללי של אכילת והנאת חמץ לפיכך לא מברכין על זה שהחיינו.

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

ודייקו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהבדיקה היא חלק מהאיסור של אכילת והנאת חמץ שזה נמשך למשך כל שבעה ימי הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהיא חלק מהאיסור של חמץ שנמשך למשך כל חג הפסח הרי לא הוי הפסק שהמצוה לא נגמר עדיין.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

ודייקן האחרונים דצ"ע אמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהבדיקה היא חלק מהאיסור של אכילת והנאת חמץ וה"נ אסור שיהי' ברשותו הרי אין העצם הבדיקה המצוה שנימא שאחר שמצא חתיכה אחד של חמץ יהי' כבר כאילו קיים איזה מצוה דהרי המצוה היא רק שלא יהי' החמץ ברשותו אבל לא עצם הבדיקה.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי ודייק בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

ולפי הנ"ל מובן דזה אינו סייג בפנ"ע רק חלק מעצם המצוה של האיסור של חמץ דכמו שאסור באכילה והנאה ה"נ אסור שיהי' בביטול.

ובזה מיושב נמי מה שהעיסור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ף גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על הבדיקה משום שבדיקת חמץ דרבנן והביעור היא העיקר ולכן עליו מברכין וכתב העיסור שנראה מדבריו שהביעור היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישורף למחרת.

ודייקן החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה בליל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

ודייקו האחרונים דצ"ע מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא לא עצם הבדיקה רק שלא יהי' החמץ בביתו דכמו שאסור באכילה והנאה אסור נמי שיהי' בביתו וברשותו חמץ נמצא דעד שלא נתבער כל החמץ שברשותו לא עשה כלום.

ובזה מיושב נמי מה שהב"י באו"ח סימן תל"ב כתב לבאר מדוע אין מברכין על ביטול חמץ שהיא מהתורה ובדיקת חמץ שהיא מדרכנן מברכין ותירץ דאין מברכין על ביטול חמץ משום שהיא דבר שבלב ואין מברכין על דבר שבלב.

ודייקו האחרונים דצ"ע ממה שפסק הגר"א סימן מ"ז שעל הרהור בדברי תורה צריך לברך משום דהוי מצוה דכתיב והגית בו יומם ולילה הרי הוי דברים שבלב ואין מברכין אמנם הבית יוסף שם פליג וסבירא ל' שעל הרהור לא מברכין אבל לדעת הגר"א קשה דהרי גם הוא סובר דבביטול חמץ אין מברכין מהאי טעמא דהוי הרהור בעלמא.

ולפי הנ"ל מובן דאם היה סיבת הבדיקה והביטול כדי שלא יאכלנו צריך לבטלו כל הזמן שלא יהי' חשוב בעינו לכולם ולא יבוא לאוכלו א"כ הוי כדברי תורה שמהרהר בהם כל הזמן אבל כיון דהמצוה היא רק שלא יעבור על כל יראה א"כ די ברגע אחד שחושב שמבטלו בלבד ועל הרהור כזה ודאי אין צריך לברך.

ובזה מיושב נמי מה שקשה לכאורה דהרי ידוע דכשמבטל חמץ עושהו כעפרא דארעא.

ודייקו המפרשים דהאיך מהני ביטול חמץ בזה שעושהו האדם כעפרא דארעא הלא אמרינן בפ"ק דסוכה דאם היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה ובא למעטה והניח בתוכה כרים וכסתות וביטול לא מהני דבטלה דעתו אצל כל אדם ואם כן איך מועיל ביטול כזה להפקיע מדבר שהוא אוכל תורת מאכל מעליו שלא יקבל טומאה על ידי זה שיאמר האדם שמחשיבהו כעפרא דארעא ולא יעבור עליו בבל יראה הרי בטלה דעתו אצל כל אדם.

ולפי הנ"ל מובן דאם החשש היא שיכוא לאוכלו א"כ בעינן שיבטלנו לגמרי כעפרא דארעא אבל אי הביטול היא משום האיסור הרי די בזה דהוי הפקר.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בריש הלכות חמץ ומצה כתב שהקונה חמץ או המחמץ עיסה בפסח לוקה

האיסור של בל יראה ולא משום שיבוא לאוכלו וזהו אפי' לרגע אחד.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בבל יראה ובל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ודייקו האחרונים דהרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אין איסור בעצם השהיהת החמץ שאז יש לחוש שיבוא לאוכלו רק דכיון שצריך לקיים בל יראה וכיון שבדעתו לבערו אח"כ אינו עובר בכלל אבל הכא עצם הגזילה היא איסור ולפיכך לא מהני מה שהוא ע"מ להשיבו.

ובזה מיושב נמי מה שמצינו בגמ' פסחים בריש כל שעה שהאריכו בענין חמץ בפסח שאסור בהנאה והביאו לזה כמה לימודים ולכאורה הלא אמרינן בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה וילפינן מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר'

משום בל יראה ובל ימצא והיינו משום שעבר בלאו דבל יראה ע"י מעשה ממילא לוקה כדין לאו שיש בו מעשה.

ודייקו האחרונים דצ"ע בזה שהרי לכאורה אין מעשה בעצם העבירה שהרי מעשה הקני' אינו גוף העבירה אלא רק אמצעי להגיע לאיסור שהוא שיהיה חמץ בביתו אם כן אמאי נחשב לאו שיש בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאם הבדיקה היא משום אכילה האיסור היא רק השהי' אבל אם היא משום האיסור הרי ברגע אחד כבר עובר אפי' בלי שהי'.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם כתב בפ"א מהל' חמץ ומצה דאינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חימצו שעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ מקודם אע"פ שעבר אינו לוקה מפני שלא עשה בו מעשה ומאידך כתב הרמב"ם בהלכות גניבה פ"ז ה"ג לענין הלאו של לא יהי' בביתך אבן ואבן כל מי שמששה בביתו מדה חסירה עובר על לא תעשה ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה ודייקו האחרונים דצ"ע למה לא חילק הרמב"ם שאם קנה מדה חסירה דלוקה משום שעשה בה מעשה ומאי שנא מחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דהתם האיסור היא השהי' אבל הכא היא מחמת

יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד
איסור הנאה.
ולפי הנ"ל מובן דאין רא"י מהא
שהצריכה התורה שריפה דהכא
שאני דצריכין להשביתו מחמת האיסור
שלא יהי' בביתו דאסור כ"כ עד שאסור
להחזיקו בביתו ולא משום שאסור
בהנאה.

סימן ג'

בענין אי הבדיקה משום גלוסקא יפה או שלא יבוא לאוכלו

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי לי' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניתא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה

– שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בכל זה היא דרש"י ותוס' לשיטתן לקמן דף ד' ע"ב מדאורייתא בביטול בעלמא סגיא דלרש"י ענין הביטול היא ענין של ביטול בלב דחושב בלבו דאין להחמץ שום חשיבות אצלו ובזה נעשה בטל כעפרא דארעא וממילא צריכין לבדוק בבית שלא יהי' שם גלוסקא יפה דזה ודאי לא היה מבטל אילו ידע שיש שם חתיכת חמץ טוב כזה וממילא מדאורייתא די בביטול בעלמא רק דהחכמים הצריכוה לבדוק כדאי שלא יהי' טעות בהביטול נמצא דגם הבדיקה היא כדאי שהביטול יהי' בסדר ועי"ז לא יעבור בבל יראה ובל ימצא.

אבל התוס' סוברין דענין הביטול היא ענין של הפקר וממילא אין נפק"מ

דהכוונה משעה שישית ולפי' תוס' הכוונה היא רק לאחר שעה שישית.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי תקנת החכמים היא תחת הבדיקה ולכל אחד לפי שיטתו דלפי' רש"י דהעיקר היא שלא יהי' עוד ממון שלו נמצא דתקנת חכמים היא בשעה שישית שמעכשיו אינו עוד ממון שלו כדאי שלא יעבור עליו וממילא אינו יכול לקדש בו אבל לפי' התוס' דכל הגזירה היא שלא יבוא לאוכלו א"כ כל התקנת חכמים היא רק בשעה שישית שעשאוהו כאילו אינו עוד בברשותו וממילא אינו יכול להפקירו עוד דהרי הדין היא דאין אדם יכול להפקיר דבר שאינו ברשותו אבל לענין קידושין שפיר הווי' שלו דעדיין נשאר בבעלותו ויכול לקדש בה עד אחר שעה שישית דהרי יכול לקדש בדבר שאינו ברשותו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לקמן דף ח' מטה החולקת בתוך הבית לפרש"י הפי' היא אם יש לחוש שיש חמץ תחת המטה ולפי' התוס' היא דיש מטה המפסקת מן הקצה אל הקצה ואינו יכול לעבור רק אם הולך על המטה או תחת המטה.

ולפי' הנ"ל מובן דלפי' רש"י אין לומר כפי' התוס' דמאי נפק"מ אם יכול לעבור בקלות או לא סוכו"ס יש חמץ בצד האחר ויש לחוש שיש חמץ חשוב דלא מהני עליו הביטול א"כ יעבור

אי יש שם גלוסקה יפה דממילא מפקיר הכל ויכול להפקיר אפי' דבר שווה אלפי זוזין והבדיקה היא רק כדאי להשגיח שלא ישארו אפי' פתותין אצלו ולא יבוא לאוכלו אבל לפי' רש"י אינו בודק הדברים הקטנים רק הדברים החשובים אבל הדברים הקטנים ממילא בטלי ע"י הביטול ולא חיישינן שמא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת רש"י ותוס' בדף ד' ע"א ד"ה אם משמסר המפתח דלרש"י חייב בבדיקה רק אם החזיק בבית ע"י המפתח ולתוס' חייב אפי' לא החזיק בה כיון דיש לו המפתח חייב כבר.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי לפרש"י הבדיקה היא כדאי להוציא החמץ היפה מרשותו דע"ז לא מהני ביטול נמצא דהבדיקה היא רק כדאי להוציא החמץ מרשותו שלא יהי' לו בכלל נכסיו החמץ ואם עדיין לא החזיק בהבית נמצא דאין לו שום קנין בהחמץ שהיא בבית ואע"ג דיש לו המפתח ויש לחוש שיבוא לאוכלו אין לחוש לזה אבל לפי' התוס' דעיקר חיוב הבדיקה היא שלא יבוא לאוכלו א"כ כיון שיש לו המפתח אע"ג דלא החזיק בהבית חייב לבדוק כדאי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת לקמן דף ו' ע"ב דפי' רש"י אהא דהמקדש משש שעות ולמעלה אין חוששין לקידושין

הכניס שם פת בוודאי לא נאמר דהיא בדוק שאין שם פת דאין דבר כזה דיש רק חזקת בדוק לגמרי או כלום כמו שאין חזקת טהרה לחצאין לענין שאין שם שרץ אבל לא שאין שם מצורע דהרי יש או חזקת טהרה או חזקת טומאה.

ובזה מובן נמי המחלוקת לקמן דף י"ב ע"ב אימתי שלא בשעת ביעורו דלפי' רש"י היא שלא בשעת ביעורו בשש ובשעת ביעורו מכאן ואילך ולפי' התוס' בשעת ביעורו היא בשש ושלא בשעת ביעורו היינו לאחר שש דהיא בשריפה כמו נותר דהרי לפי' רש"י הבדיקה היא שלא יהי' שלו ולפיכך צריך לבערו מן העולם ע"י שריפה דאי רק מפרר וזורה לרוח הווי עדיין שלו אבל משעה שביעית ואילך ממילא אינו שלו עוד כיוון דאינו ברשותו דאסור בהנאה אבל לפי' התוס' דהעיקר היא שלא יבוא לאוכלו א"כ די בזה שמפרר וזורה לרוח דאינו יכול לאוכלו רק דלאחר זמנו אז יש לשורפו מטעם מיוחד דהווי כמו נותר דהיא בשריפה וק"ל.

עליו בבל יראה ובל ימצא משא"כ לפי' התוס' דלא חיישינן לזה דאפי' יש חמץ חשוב די בההפקר שמפקירו וכל החשש היא רק שיבוא לאוכלו וא"כ כיוון שיש מטה באמצע ידבר ולא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת בין רש"י ותוס' בדף ט' ע"ב ד"ה היינו תשע חניות דהקשו התוס' לפי' רש"י דאיך מדמי לט' חניות הלא הכא הוי בחזקת בדוק.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי לפי' רש"י אינו בכלל בחזקת בדוק דהרי אינו בודק כל החמץ רק אם יש דברים חשובין אבל שאר החמץ ממילא בטל ע"י הביטול שאינו מחשיבו אבל לפי' התוס' דהחשש היא שמא יבוא לאוכלו א"כ צריך לבדוק ולהוציא כל החמץ לפיכך פריך דהווי בחזקת בדוק ואין להקשות דהרי לפי' רש"י היא בחזקת בדוק מחמץ חשוב א"כ מה יש לחשוש עכשיו דהרי זה עדיין לא מוקי לה בחזקת בדוק כמו אם אחד יבדקנו שאין בה פת אבל עדיין לא בדק אם יש שם עוגות חמץ ואח"כ יש ספק אם אחד

סימן ד'

בענין שעיקר מצוות אכילת מצה היא כדי לקיים מצוות והגדת לבנך

ממילא אינו מקיים בכלל המצוות עשה של מצה ואינו עובר על כל תוס'.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ראש השנה אומרת הגמ' ששטה שאכל מצה ולאחר מכן נתרפא לא יצא ידי חובתו וחייב לאכול פעם נוספת לאחר שהתרפא משום ששטה אינו בר חיובא ונמצא שבשעת אכילתו לא היה בר חיובא הרי לנו שאין אדם יוצא ידי חובתו כשמקיימה בזמן שאינו בר חיובא.

והקשו האחרונים דבמס' יבמות מובא שגוי שהיה לו בנים ולאחר מכן התגייר אם בניו שנולדו לו בהיותו גוי אכן מתייחסים אחריו הריהו מקיים מצוות פרי' ורבי' בבניו שנולדו לו בגיותו למרות שבן נח אינו מצווה על פרי' ורבי' ולכאורה כיצד יתכן הדבר הרי אין אדם יוצא ידי חובת המצווה כשמקיימו בזמן שאינו בר חיובא.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא במצה דהמצוה אינו עצם אכילת המצוה רק מה שיוצא מזה שעיי"ז מקיים מצוות והגדת לבנך הרי בעינן שיהי' לו השכל לקיים הוהגדת לבנך משא"כ בפרי' ורבי' דהעיקר היא עצם הדבר שיהי' לו ילדים וזה יש לו ואין נפק"מ אי היה יהודי בעת שנולדו.

הקשו האחרונים לדעת הגר"א ז"ל דיש קיום מצוה באכילת מצות כל השבעת ימים של פסח על כל כזית וכזית אמאי אין מברכים על כל כזית וכזית ואף דהוי מצוה קיומית מ"ש מהא דמברכות הנשים על מצות עשה שהזמן גרמא אף דהוי מצוה קיומית.

והנראה בזה היא דהמצוה שיש לאכול הכזית מצה בליל פסח אין המצוה רק לאכול אלא עיקר המצוה היא שעיי"ז מקיים מצוות והגדת לבנך שהבן רואה המצות שאכלו כשיצאו ממצרים ועל זה מברכין נמצא דבשאר ימות הפסח כיון שליכא עוד המצוה של והגדת לבנך אין מברכין על זה עוד.

ובזה מיושב נמי מה שהיושב בסוכה לאחר חג הסוכות עובר על כל תוס' כמובא במס' סוכה מ"ח ובשו"ע סי' תרס"ו סעיף א' והקשו האחרונים דמדוע האוכל מצה לאחר חג הפסח אינו עובר על כל תוס'.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה לאכול מצה היא רק אם חושב נמי לקיים עיי"ז והגדת לבנך וכיון שאינו מכוין לקיים אחר ליל הראשון של פסח וכ"ש כשנגמר הפסח המצוה של והגדת לבנך

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת הגר"א שיש מצוה בכל שבעת ימי הפסח כשאוכל מצה והטעם שאין מברכין על אכילת מצה כל שבעה היא משום דהוי מצוה קיומית ומשום הכי אין מברכין כיון שלא שייך לומר וצונו כיון שהוא אינו מצווה.

והקשו האחרונים א"כ מדוע כהן שרוצה לאכול בתרומה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו על אכילת תרומה ואע"פ שאין זה מצוה חיובית אלא מצוה קיומית בכל זאת מברך ואומר וצונו ומאי שנא כאן שלא מברכין כן.

ולפי הנ"ל מובן דשאני בפסח שלא רק דהוי מצוה קיומית רק דלא שייך בכלל המצוה של והגדת לבנך שזה שייך רק בליל פסח ולפיכך אין מברכין על זה.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע פוסק ששוטה שאכל מצה ונתרפא חייב לחזור ולאכול לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצוות וכתב המשנה ברורה בשערי ציון שזה נאמר דוקא בשוטה שאינו נחשב איש אבל מי שעוסק במצוה ואכל מצה אף שהיה פטור מלאכול מצה משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מכל מקום אינו חייב לחזור ולאכול כיון שהוא בכלל איש ורק התורה לא חייב אותו.

ויש שדייקו דלפי מה שכתב הריטב"א בסוכה דף כ"ה ע"א דעוסק במצוה פטור מן המצוה הפי' היא שלגביו אין שום חיוב של המצוה ואם יעזוב המצוה הקודמות ויעסוק במצוה אחרת הרי הוא כמבטל מצוה ולפי"ז אם אכל מצה באותו שעה יצטרך לחזור ולאכול שהרי לא עשה מצוה באכילתו.

ולפי הנ"ל מובן דשאני גבי מצה דעיקר המצוה היא לקיים והגדת לבנך וכיון שמ"מ הגיד לבנו הסיפור ע"י אכילת מצה יצא אע"ג דהוא בעצמו לא היה מחיוב באכילת המצוה.

ובזה מיושב נמי מה שהחת"ס בתשובותיו חלק חו"מ סימן קצ"ו כתב שמצות עשה של אכילת מצה בליל פסח היא המצוה היחידה שנשארה לנו מכל המצוות שקיומם ע"י אכילה שבכל התורה שהרי אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר רק מצוה זו משנה לשנה.

ודייק האחרונים דהתינח שמצות אכילה בשבת יום טוב אינה מצות אכילה בפנ"ע אלא היא בכלל המצוה דשבת ויום טוב אבל הלא בחג הסוכות ישנה מצות אכילת כזית לחם בסוכה בליל א' דסוכות אף בזמן הזה ואם כן למה כתב החתם סופר שרק מצות עשה של אכילת מצה נשארה לנו.

ולפי הנ"ל מובן דכוונת החת"ס היא שזהו המצוה היחידה שמקיימין

איזה מצוה ע"י האכילה שע"י האכילה מקיימין המצוה של והגדת לבנך כמו בקדשים שהיו כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים אבל לא מדבר על המצוה של עצם האכילה.

ובזה מיושב נמי מה שבמנחת חינוך מבואר שמי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב במצות אכילת מצה.

והקשו האחרונים מאי שנא ממה שנפסק בשו"ע סימן תקפ"ט סעיף ה' שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא את עצמו בתקיעת שופר כיון שצד עבדות שבו אינו יכול להוציא את צד החירות שבו ואילו באכילת מצה על אף שהאכילה נעשית גם ע"י צד עבדות שבו יוצא ידי חובתו ולא אמרינן דאין צד העבדות יכול להוציא את צד החירות שבו.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהעיקר היא מה שצד הבן חורין רואה ע"ז הסיפור של יציאת מצרים וא"כ אין נפק"מ מי אכל המצה דאפי' ע"י אכילת העבד סוכו"ס ע"ז רואה סיפור ומתקיים ע"ז מצות סיפור יציאת מצרים לחלק הבר חורין.

ובזה מיושב נמי מה שהאוכל מצה בליל ראשון יותר מכשיעור נחשבת התוספות בכלל מצות עשה של בערב תאכלו מצות כדמוכח בגמ' פסחים דף ק"ז ע"ב שמבואר שרבא היה שותה

הרבה יין בערב פסח כדי שזה יגרם לו שיהי' לו תיאבון בלילה לאכול הרבה מצות ואע"פ ששיעור אכילת מצה היא בכזית בלבד מ"מ כשאוכל יותר גם התוספות על שיעור כזית נכלל במצות עשה של אכילת מצה וכ"כ השדי חמד בשם המהר"ל מפראג בספרו גבורת ד' שאף שמקיים את המצוה של בערב תאכלו מצות מכל מקום אם אוכל יותר מקיים גם כן המצוה.

והקשו האחרונים מדברי התוס' בקידושין דף ל"ח ע"א ד"ה אקרוי עומר שכתבו לתרץ קושיות הירושלמי דלמה לא אכלו בני ישראל מצות בליל פסח משום איסור חדש הרי מצות עשה של אכילת מצה תדחה את הלא תעשה של חדש ותירצו התוס' שיש לגזור כזית ראשון אטו כזית שני שמא יבוא לאכול יותר מכזית ולפי דברי המהר"ל שגם באכילת כזית שני מקיים המצוה אם כן עדיין שפיר ידחה אכילת כזית שני את הלא תעשה של חדש.

ולפי הנ"ל מובן דמה שאוכל אפי' יותר מכזית עדיין מקיים המצוה של והגדת לבנך אבל אינו מקיים עוד עצם המצוה של בערב תאכלו מצות שזה קיים כבר ע"י אכילת כזית ורק העשה של בערב תאכלו יכול לדחות הלאו של חדש.

ובזה מיושב נמי מה שהחיד"א בספר חיים שאל ח"א סימן ד' כתב

שאם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אפי' אם אמרינן שבחצי שיעור ליכא מצוה כלל מכל מקום חייב לאכול חצי זית שבידו כדי שלא תשתכח תורת המצוה לגמרי וצ"ע הרי עובר על כל תגרע בזה שאוכל חצי שיעור ויסוד עבירת כל תגרע משום שנעשה שינוי בצורת המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דעדיין מקיים בזה מצוות והגדת לבנך דהרי אפי' בפחות מכזית הרי רואה בנו המצה שאכלו בצאתם ממצרים ולפיכך כיון שיצא עכ"פ חלק מהמצוה לא נקרא שעובר על כל תגרע.

ובזה מיושב נמי מה שאמרינן בהגדה כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך מצה ומרור ואוכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ובגמ' בפסחים קט"ו ע"א מובא שרבנן נחלקו על הלל וסוברין שאין לכוין ביחד את המצה ומרור משום שסברו שמצה בזמן הזה דאוריתא ומרור דרבנן ומכיון שמצות מבטלות זו את זו יבוא המרור שהיא מדרבנן ויבטל את המצה שהיא דאוריתא.

ודי"ק בספר משיבת נפש דמדוע היו רבנן צריכים את הטעם של מצוות מבטלות זו את זו והלא יכלו להקשות על הלל מכח הכלל שאין עושין מצות חבילות חבילות עי"ש מה שתירץ.

ולפי הנ"ל מובן דהרי ע"כ מקיים בפעם אחת שני מצוות אכילת מצה וגם והגדת לבנך וע"כ דגילה התורה דבזה ליכא דין של אין עושין חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בקידושין ל"ח ע"א הביאו את קושיות הירושלמי למה לא אכלו בניי כשבאו לארץ ישראל מצה של חדש נתי עשה דמצה וידחה לא תעשה דחדש.

ודי"ק בספר עיון המועדים דכיון דחצי שיעור אסור מן התורה והמצוה של אכילת מצה לא תתקיים אלא עד שיאכל כל הכזית א"כ לא הוי בעידנא שהרי מיד שמתחיל לאכול עובר על איסור חדש ואילו קיום המצוה של מצה היא רק לאחר שיאכל כזית עי"ש מה שתירץ.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הרי תיכף במשהוא הראשון כבר מקיים המצוה של והגדת לבנך ע"י זה שבנו רואה מה שאכלו בצאתם ממצרים וא"כ הוי בעידנא.

ובזה מיושב נמי מה שהמשנה למלך מצדד לומר שאפשר לצאת ידי חובת מצות של אכילה כשאוכלים שלא כדרך אכילה והקשה בספר עיון המועדים שיש להביא ראי' מראש השנה כ"ט ע"ב שמבואר שם שאדם מוציא חבירו בברכת הלחם של אכילת מצה מפני שאי אפשר ליהנות בלי ברכה

לא יצא וצריך לחזור ולקרוא לאחר הקבורה והרי הטעם במת היא מחמת שהוא עסוק במצוה ולפי מה שכתב בשער הציון מדוע צריך לחזור על קריאת שמע ותפלה מאי שנא ממצה שלא צריך לחזור אף ששניהם בגדר הפטור של עוסק במצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא בפסח שאין עיקר המצוה האכילה רק מה שיוצא מזה שבנו רואה ומבין הסיפור וכיון דבמציאות הבין בנו הסיפור די בזה אע"ג שהוא בעצמו לא היה מחויב במצוה כלל משא"כ בק"ש דעיקר המצוה היא הקריאה של קריאת שמע עצמו.

ובזה מיושב נמי מה שהמהר"ל בהגדה של פסח כתב שאם אוכל בליל פסח כמה כזיתים מצה נחשב שמקיים יותר המצוה וראי' לזה מהגמ' בפסחים דף ק"ז ע"ב רבא הוי שתי חמרא כולי יומא דמעלי פיסחא כדי שיגביר את התיאבון שיאכל יותר מצה.

ויש שהקשו מדוע לא מצינו מצוה זאת בשאר המצוות כגון בשופר ראש השנה שאם תקע כל היום נימא דהוסיף מצוה ומדוע מצינו כן רק במצוה.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא דכל כמה שאוכל יותר יותר נקבע הסיפור בלב בניו.

ובזה מיושב נמי מה שהרשב"א בברכות ל"ח ע"ב ד"ה לא הוא כתב דבעינן

והרי מקושרת ברכת הנהנין לברכת המצוה ולפי המשנה למלך הרי משכחת ל' שיאכל שלא כדרך אכילה ויקיים המצוה אע"פ שאינו צריך לברך אז ברכת הנהנין ונשאר בצ"ע.

ולפי הנ"ל מובן דהרי הברכה מברכין על החלק שמקיים והגדת לבנך והרי והגדת לבנך מקיים רק כשאוכל כדרך אכילה כמו שאכלו אבותינו בצאתם ממצרים.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים דף מ"ג ע"א אמר ר"א נשים חייבות באכילת מצה שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו' כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה ובתוס' במגילה דף ד' ע"א הקשה דלמה לא קאמר מטעם שאף הן היו באותו הנס.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ הו"א דכיון שליכא בהם החלק של והגדת לבנך לא יתחייבו כלל.

ובזה מיושב נמי מה שהשער הציון סימן תע"ה ס"ק ל"ט כתב שאם אכל מצה בשעה שעוסק במצוה אחרת יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולאכול מצה על אף שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ודייק בספר עיון המועדים דצ"ע ממה שנפסק בשו"ע סימן ע"א סעיף א' שאם מת לו מת פטור מקריאת שמע ומתפלה ובמ"ב סק"ג כתב שאם קרא

טעם מצה לעיכובא ומפרש דמה"ט אמרו בפסחים קט"ו אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא.

וצ"ע דהאיך יפרנס לפ"ז מימרא דרבא בפסחים קט"ו ע"ב בלע מצה יצא.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה שאין עיקר המצוה מה שבולע כיון שאין עיקר המצוה עצם האכילה רק מה שמכניס המאכל לפיו שבזה רואה הבן שלו איך שאכלו אבותינו המצה בצאתם ממצרים.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א סימן ר"ד כתב שאם אנסוהו לאכול אע"ג שהחייך נהנה אינו מברך הואיל ואכל באונס.

וצ"ע דהשו"ע סימן תע"ה פסק כדעת הראשונים שאם כפאוהו לאכול מצה יצא דאע"פ שמצות צריכות כוונה מכל מקום כיון שנהנה יצא ולא דמי לכפאוהו ליטול לולב וכיוצא בזה והטעם כתב הר"ן שהרי מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה הרי שהנאה הבא לו בעל כורחו חשיבא הנאה לעבירה והוא הדין לגבי מצה ואם כן למה גבי ברכה לא תועיל הנאה שבא ע"י כפי'.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה דלא בעינן שירצה לאכול המצה רק דהעיקר היא שבמציאות יאכל וכיון דבמציאות אכל המצה הרי כבר קיים בזה מצוות והגדת לבנך אע"ג שלא נקרא אכילה מעליא לגבי ברכת הנהנין כיון דסוכו"ס היה שם צורה של אכילה.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שיהי' כאן טעם מצה שע"ז יראה הבן מה שאכלו אבותינו בצאתם ממצרים אבל לא בעינן שבאמת יטעום עכשיו הטעם של המצה דאין העיקר עצם האכילה רק מה שבנו רואה מזה.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך במצוה שכ"ה ס"ק י"א דייק מדברי רש"י בסוכה דף כ"ז ע"ב שלדין לכם צריך שיהא שוה פרוטה ולפי זה צריך שתהא המצה שוה פרוטה וצ"ע דהרי מבואר בתוס' בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה לא גבי תחב לו חבירו בבית הבליעה שאם יחזור ויוציאו אין זה שוה כלום דמאוס הוא ואין לו שויות ממון והרי כיון שבבליעת המצה מקיים המצוה אם כן איך יוצא בה ידי חובתה והרי בשעת הבליעה היא כבר מאוסה ואינה שוה פרוטה א"כ אין זה נחשב לכלום דהרי בפחות מפרוטה לא נחשב לכם.

סימן ה'

בענין אי חיוב הבדיקה היא על הבית או על האדם

בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייאת זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע והקשו האחרונים דקשה מדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצוה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהחיוב היא על הבית ולא על האדם יש לחוש שישכח מזה כיון שאין החיוב עליו כמו בקריאת שמע.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצוה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחימץ בידים בצק בפסח מכיון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור כל יראה וכל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה.

במשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהוי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל והקשו האחרונים דיש להבין אמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פי"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצווה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהוא שלוחו לומר הברכה.

והנראה בזה היא דיש לחקור בענין בדיקת חמץ האם החיוב היא על האדם לבדוק הבית או דהחיוב היא על הבית שיהי' בדוק ולפי"ז מובן היטב דלא דמי לשאר מצוות דמי שבדק הוא עושה המצוה וממילא יכול לברך אבל הכא אין החיוב על מי שבדק רק על הבית שיהי' בדוק נמצא שהוא אינו עושה המצוה רק מי שהבית שלו ולפיכך אי לאו דעשאו שליח על הברכה לא היה יכול לברך.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה

חלב בשוגג עובר על איסור ולכן יש לבטל את החמץ לאחר הבדיקה שמא נשאר בביתו חמץ שלא מצאו.

והקשו האחרונים דקשה הלא דוקא אוכל חלב בשוגג חייב בקרבן כשעובר על איסור בלא כוונה מכיון שנהנה בעת עשיית האיסור כמבואר בכריתות י"ט ע"ב אולם אדם המשהה חמץ בביתו בלא שהתכוין לכך מדוע יחשב כמי שעבר איסור בשוגג הרי לא נהנה בכך.

ולפי הנ"ל מובן דהחיוב היא על הבית גם אם לא נהנה דהרי לא שייך הנאה בבית.

ובזה מיושב נמי שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא מצוה שיש על האדם לא מקיים ע"י שליח עכו"ם אבל חיוב שיש על הבית הרי העיקר

והקשו האחרונים דקשה דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאיסור בשר וחלב היא חיוב על האדם אבל חמץ בביתו אינו חיוב שלו לפיכך אינו עובר רק בעושה מעשה בידים לקנות חמץ.

ובזה מיושב נמי מה שברמב"ם פסק דאינו לוקה על לאו דלא יראה רק אם קנה חמץ בפסח והקשו האחרונים דקשה דהלא קי"ל בתמורה דף ו' דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וא"כ האיך נעשה הקנין של החמץ בפסח.

ולפי הנ"ל מובן דרחמנא רק אמר להבית שלא יהי' בו חמץ ולא להאדם הקונה אותו ויש לעיין בזה.

ובזה מיושב נמי מה שהמג"א מביא בשם הטור בסי' תל"ד ס"ק ה' שאדם שנמצא חמץ בביתו בפסח בלי שידע על כך עובר בשוגג על איסור בל יראה ובל ימצא כשם שאדם האוכל

היא שאין חמץ בבית ולמה בעינן שיעשנו יהודי.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דאין האדם מברך שהחיינו רק על חיוב שיש עליו ולא על חיוב שיש על הבית.

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

וצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי המצוה היא על הבית שיהי' בדוק כל החג נמצא דהמצוה נמשך כל החג.

ובזה מיושב מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי.

ודייק בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר

חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

ולפי הנ"ל מובן דלגבי האדם הוי רק סייג שלא יבוא לאכול אבל חוץ מזה יש חיוב ממש על הבית ולפיכך יש לברך מחמת חובה זו.

ובזה מיושב נמי מה שהעיסור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ף גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על הבדיקה משום שבדיקת חמץ דרבנן והביעור היא העיקר ולכן מברכין על הביעור וכתב העיסור שנראה מדבריו שהביעור היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישורף למחרת.

ודייק החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה בליל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהחיוב היא על הבית שיהי' בדוק כל שמונה נמצא דהמצוה נמשך כל הזמן ורק החיוב של האדם לבדוק נפסק כבר.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

והקשו האחרונים דצ"ע מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוא הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל דהחויב היא על הבתים מובן דעל כל הבתים יש חיוב אחד שיהי' בדוק לפיכך לא הוא הפסק בין בית לבית אבל בטלית קטן הרי החיוב היא על האדם ובכל טלית מקיים מצוה נפרדת.

ובזה מיושב נמי מה שהב"י באו"ח סימן תל"ב כתב לבאר מדוע אין מברכין על ביטול חמץ שהיא מהתורה ובדיקת חמץ שהיא מדרכנן מברכין ותירץ שאין מברכין על ביטול חמץ משום שהיא דבר שבלב ואין מברכים על דבר שבלב.

והקשו האחרונים דצ"ע ממה שפסק הגר"א סימן מ"ז שעל הרהור בדברי תורה צריך לברך משום דהוי מצוה דכתיב והגית בו יומם ולילה הרי הוי דברים שבלב ואין מברכין אמנם הבית יוסף שם פליג וסבירא לי' שעל

בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

והקשו האחרונים דצ"ע אמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

ולפי הנ"ל מובן דהתם החיוב היא על האדם ולפיכך אינו יכול להפסיק באמצע החיוב שלו אבל הכא העיקר היא שהבית נעשה נקי ואינו תלוי בהאדם הבודק שהוא יכול לדבר כמה שרוצה.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ.

והקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאוריתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דהדין דספיקא לקולא היא רק לגבי בני אדם ולא כשהחיוב היא על הבית.

הרהור לא מברכים אבל לדעת הגר"א קשה דהרי גם הוא סובר דבביטול חמץ אין מברכין מהאי טעמא דהוי הרהור בעלמא.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דבדיקת חמץ היא חיוב רק על הבית שלא יהי' שם חמץ ולפיכך בבדיקה שעושה מעשה מברך אבל בביטול דהוי לא מעשה ולא חיוב אינו מברך אבל בד"ת מברך על החיוב והמצוה אע"ג שהיא בלא מעשה רק בהרהור.

ובזה מיושב נמי מה שבספר הישר לר"ת כתב שמצוה הנמשך כגון תורה ותפלה אומרים לעסוק בדברי תורה ולהניח תפילין ומה שהיא רק לרגע קטן אומרים על וא"כ הקשה בספר המכריע להרי"ד דלמה בבדיקת חמץ אומרים על ביעור חמץ ובהדלקת נר חנוכה אומרים להדליק נר חנוכה הלא מצות בדיקה היא מצוה הנמשך כל שבעה אם נכנס עכבר עם חמץ ובנר חנוכה אחר שהדלקי אם כבתה אין זקוק לה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה נמשך על הבית אבל הפעולה של האדם נגמר תיכף אחר הבדיקה ורק אם יש שם חמץ מתחיל פעולה חדשה של בדיקה ורק החיוב של הבית נמשך למשך שמונה ימים.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בריש הלכות חמץ ומצה כתב שהקונה

חמץ או המחמץ עיסה בפסח לוקה משום כל יראה וכל ימצא והיינו משום שעבר בלאו דכל יראה ע"י מעשה ממילא לוקה כדין לאו שיש בו מעשה.

והקשו האחרונים דצ"ע בזה שהרי לכאורה אין מעשה בעצם העבירה שהרי מעשה הקני' אינו גוף העבירה אלא רק אמצעי להגיע לאיסור שהוא שיהוי חמץ בביתו אם כן אמאי נחשב לאו שיש בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דשיהוי החמץ היא חובת הבית וחובת גברא היא שלא לקנות חמץ.

ובזה מיושב נמי מה שבתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בכל יראה וכל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

והקשו האחרונים דצ"ע הרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דהרי הכא בחמץ החיוב היא רק על הבית ולא דמי לגזל דהאיסור היא על האדם בעצמו שלא יגזול.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בענין

וצריך ביאור החילוק בין קנה לירש מדוע חמץ אפשר לקנות ולהוריש חמץ אינו ממון.

ולפי הנ"ל שיש חיוב על הבית מובן דהא שקונה מהני שיעבור על מה שמשהו בביתו אע"ג דלא הוי ממש שלו דמ"מ משהו אותו בביתו אבל ודאי לא הוי שלו ממש שיוכל להורישו.

ובזה מיושב נמי שמסתימת הפוסקים נראה שאדם עובר בל יראה אם יש לו כזית חמץ אף אם אינו שוה פרוטה והקשו האחרונים דצ"ע מאי שנא מאתרוג דכתב רש"י בסוכה דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב שלו לענין שיעבור על בל יראה ובל ימצא אם אינו שוה פרוטה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהחיוב היא על הבית ולענין החיוב על הבית לא בעינן שיהי' שוה פרוטה דרק מה שנוגע לאדם שיהי' מקרי שלו בעינן שוה פרוטה וזה לא שייך אצל בית.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ

חמץ בפסח שאסור בהנאה והביאו כמה לימודים לזה ולכאורה הלא אמרינן בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ולפי הנ"ל מובן דמהא דכתב התורה לשרוף יש לומר דהיא משום חיוב הבית אבל אין לפשוט מזה דאסור בהנאה להאדם דהרי יתכן דחייב לשרוף משום הבית.

ובזה מיושב נמי מה שהנודע ביהודא מהדו"ק או"ח סימן ב' כתב שאם מת אחד אחר שש שעות ולא מכר או ביטל את החמץ אין היורשים חייבים לבער וגם החמץ אחר הפסח מותר דחמץ אינו ממון להורישו לבניו.

ודייק בספר עיון המועדים דהרי הנודע ביהודה בסימן י"ט כתב ליישב דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ומצה שאם קנה חמץ בפסח הרי זה לוקה והקשו הא אין זכי' באיסורי הנאה ועל זה תירץ דכיון דלענין בל יראה גילה התורה דהוי שלו הוי ממון לענין זכי'

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהחויב היא על הבית שיהי' בדוק לא איכפת לן בכלל על האדם אם הוא רוצה בקיומו או לא לגבי החויב של בדיקה.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא דחמץ.

והקשו האחרונים דצ"ע שהרי גם בלי חומרא דחמץ יהי' אסור משום דחיישינן שמא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי שהתנה להחזיר לא התקיים תתבטל המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש אמיתי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהעיקר היא שלא יהי' בבית נמצא דאה"נ דנתברר שהיא שלו הרי מ"מ במציאות לא היה בבית א"כ די בזה.

אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דבשלמא אי היה החויב עליו לא היה מהני הקנין דמכח חזקת מרא קמא נעשה עוה"פ שלו אבל לגבי החויב של הבית מהני הקנין שיפקע החויב מהבית.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי שלאחר הפסח יקנה ממנו.

והקשו האחרונים דצ"ע דהרי קי"ל שכל שרוצה בקיומו אסור ואם כן האיך שרי לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

סימן ו'

אי הבדיקה הוי כדי שייזכור לאכול מצה ולא חמץ
או כדי שלא יאכל החמץ עצמו

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ו' ע"א בגמ' הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין צריך לבער וכתבו התוס' ד"ה יחד לו בית פ"ה דלא קיבל עליו אחריות וק' לר"י וכו' ופר"ת דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי מפיק מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שלא יחד לו בית וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה – שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזהי"ת דרש"י סובר דהא דצוה התורה לבער החמץ היא כדי שיהי' היכר להאדם דעי"ז שיבער החמץ יזכור שאסור לאכול חמץ וחייב לאכול מצה דהרי האדם רגיל לאכול חמץ כל השנה וק' לאדם להפסיק את הרגלו אבל התוס' למד דהיא גזירה דרבנן דצריך לבער החמץ כדי שלא יאכל החמץ עצמו.

משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע

ובזה מובן המחלוקת לגבי ביטול דרש"י סובר דמבטל לגמרי החמץ והוי כעפרא דארעא ולא חיישינן שיאכל החמץ עצמו רק דהבדיקה הוי היכר דע"ז יזכור שלא לאכול חמץ אחר ולאכול המצה אבל התוס' פירשו דהפקיר החמץ ולפיכך עדיין יש לחוש שיבוא לאוכלו ולפיכך צריכין עוד בדיקה.

ובזה מובן המחלוקת לגבי מי שבידו המפתח דלפרש"י כיון דכל הסיבה דצריך לבער החמץ היא משום היכר א"כ לא חייב התורה רק בהבית שלו ולא שיצטרך לבדוק כל בית שיש לו המפתח ממנו אבל לפי' התוס' דהחשש היא שיאכל החמץ שבבית עצמו לפיכך אי יש לו המפתח שבבית צריך לבער החמץ כיון דחיישינן שיבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת אי ביחד לו בית להעכו"ם די בזה אפי' אי קיבל עליו אחריות דלפרש"י דהחיוב היא על האדם לבער החמץ משום היכר לפיכך אי קיבל עליו אחריות דהוי קצת שלו עדיין יש עליו החיוב לבערו אבל לפי' תוס' דכל החשש היא שיבוא לאוכלו לפיכך אי יחד לו בית דאין לו דריסת הרגל לשם אין לחוש שיבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת במקדש בחיטי דקרדוניתא דלרש"י דאם החמץ

שלו חייב לבערו משום היכר אז ע"כ דחז"ל הפקיעו ממנו החמץ לגמרי כיון דזה היה החיוב שלו דכל חמץ שבעולם יבער משום היכר אבל לפי' תוס' דכל התקנה היא רק שלא יהי' ברשותו שלא יבוא לאוכלו א"כ לא עשו שלא יהי' שלו דהרי די בזה שאינו ברשותו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי מטה המפסקת בתוך הבית דלפרש"י צריך לבער כל החמץ שבביתו כדאי שיהי' לו לזכרון ולפיכך אי יש לחוש שנכנס חמץ תחת המטה צריך לבערו אבל לפי' התוס' העיקר היא אם יכול להגיע לשם וכיון שאינו יכול להגיע שם אין לחוש שיבוא לאוכלו.

ובזה מיושב נמי קושיות התוס' בדף ט' ע"ב ד"ה תשע חניות על פי' רש"י דמה הדמיון להכא דהלא הבית היא בחזקת בדוק ולפי הנ"ל מובן דהרי לפרש"י דהוי רק חיוב על האדם שיעשה זכרון להחמץ ממילא אין לו שום שייכות להבית שיהי' שייך לומר דהבית היא בחזקת בדוק אבל לפי' התוס' היא חיוב דכל הבית צריך להיות בדוק כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לקמן י"ב ע"ב דלרש"י בשעה שישית היא בשריפה ואחר שעה שישית השבתו בכל דבר דהרי עד שעה שישית הענין היא שישרפנו כדאי שיהי' לו לזכרון שאסור להיות לו חמץ מכאן ואילך

ס"ק י' דאם הבעה"ב ממנה אחר לשליח לבדוק יכול לברך דהוי שליח של הבעה"ב גם לענין הברכה ולכאורה למה לי' לומר דהוי שליח על הברכה הלא הכלל בכל התורה היא דמי שעושה המצוה מברך בין שעושה אותו בשביל עצמו ובין שעושה אותו בשביל אחרים.

ולפי הנ"ל מובן דהרי הכא המצוה לבער החמץ היא כדאי שהבעה"ב יזכור לבער החמץ נמצא דאפי' כשהשליח בודק היא רק כדאי שהבעה"ב יזכור לבדוק א"כ לא עשה השליח כלל המצוה.

לפיכך לא די בזה שיזרקנו סתם דהתורה רצה דווקא שישרפנו שזהו דבר הנשאר בזכרון אבל לאחר הזמן שליכא עוד המצווה של הבדיקה יכול לעשות מה שרוצה בה העיקר שלא יראה ולא ימצא.

אבל לפי' התוס' דעיקר מצוות הבדיקה היא שלא יבוא לאוכלו א"כ די שרק יזרקנו מרשותו ויכול לזרוק לרוח או לים ורק לאחר שעה שביעית שאסור בהנאה יש לשורפו כמו נותר.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרונים על הא דכתב המשנ"ב בסי' תל"ד

סימן ז'

בענין שהד' כוסות היא ענין של פרסום הנס

כוסות וא"כ מה שייך שהוא מוציא את כולם בשמיעה והרי הוא כאן ענין של אכילה ושתי'.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הענין של הד' כוסות היא לפרסם הנס ממילא מובן דכל מי שהוא בבית הרי רואה בזה שהבעה"ב שותה ד' כוסות וממילא מתפרסם הנס ולא מתפרסם הנס יותר אם כל אחד שותה דהרי כל אחד שבבית ממילא רואה הד' כוסות של הבעה"ב נמצא שאין הפי' שהוא מוציא אותם רק דלא היה לכתחילה החיוב על יותר מאדם אחד בכל בית.

ובזה מיושב מה שהאבודרהם כתב דהטעם למה אין מברכים ברכה על הד' כוסות היא כיון שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבית אחת בלי הפסק ומצוות ד' כוסות אינה נעשית בבית אחת שהרי אם שתאן בבית אחת לא יצא וכן כתב האורחות חיים בהלכות פסח.

והקשו האחרונים דצ"ע ממצות ספירת העומר שלדעת הבה"ג והאורחות חיים בהלכות ספירת העומר מי ששכח לספור ספירת העומר באחד מימי הספירה אינו יכול לספור עוד כיון שצריך לספור שבעה שבועות

המהר"ל פרק מ"ט כתב שמצוות ד' כוסות מצוה אחת הם ומעכבות זו את זו וכשאין לו ד' כוסות אינו מצוה כלל על מקצתן והקשו האחרונים דצ"ע דהרי המשנה במנחות בהקומץ רבה דף כ"ז—כ"ח מונה דברים המעכבים זה את זה ארבעה מיני לולב שבעה קני מגורה ד' ציצית מעכבים זה את זה ולכאורה לפי דברי המהר"ל הו"ל לחשוב גם ד' כוסות שמעכבים זה את זה.

והנראה בזה היא דהענין של ד' כוסות היא ענין של פרסום הנס לפרסם הנס דעיי' שרואין ששותין כ"כ יין מתפרסם הנס נמצא דלא היה צריך למתני שד' כוסות מעכבות זה את זה דהרי כיון דכל הטעם ששותין יין היא מחמת פרסום הנס הרי מובן מאיליו דאם אין שותין ד' כוסות הלא ליכא כלל פרסום הנס.

ובזה מיושב נמי מה שתנן בפסחים דף צ"ט ע"ב לא יפחיתו לו מד' כוסות וכתב התוס' שם דמלשון המשנה משמע שלא צריך ד' כוסות כי אם לבעל הבית והוא מוציא את כולם דמאי שנא ד' כוסות מקידוש של כל השנה והקשו האחרונים דצ"ע דברי התוס' דהרי מצוות ד' כוסות היא לשתות ד'

המהרי"ל בסדר הגדה כתב וז"ל אמר מהר"י סגל דהטעם למה לא מייחדין ברכה על הד' כוסות כגון וצונו לשתות ד' כוסות נראה לו משום דהן מפוזרין ולא מכונסין בפעם אחת והיינו נמי טעמא דלא מברך על הלל דליל פסח מאחר דמחולק מקצתו קודם סעודה ומקצתו אחריה עכ"ל והקשו האחרונים צ"ע דאי נימא דהברכה כוללות עמה אף את הביעור אם כן קשה הרי הבדיקה היא בלילה והביעור היא ביום בשעה שישית ואם כן מחולקין הן ואינם מכונסים בפעם אחת ולפ"ז לא היה לנו לברך כלל.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הלל וד' כוסות שהיא משום פרסום הנס בעינן שכל אחד ישמע הכל אבל הבדיקה והביעור שזהו רק שייך להאדם הבודק בעצמו לא נפק"מ אי עושה הכל בפעם אחת או לא.

ובזה מיושב מה שבהגדה של פסח נתקן לשאול ד' קושיות והקשו האחרונים דצ"ע אמאי לא מזכירים בשאלות מה נשתנה שהלילה הזה שותים ד' כוסות.

ולפי הנ"ל מובן דאין שואלין רק בהני מצות שנתקנו משום והגדת לבנך ומחמת חירות אבל לא מה שנתקן משום פרסום הנס.

ובזה מיושב מה שבתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולוהו נסתפקו במי

תמימות דהיינו שכל מ"ט הימים הם מצוה אחת המתמשכת ובכל זאת מברכין על מצות ספירת העומר ומאי שנא ממצות ד' כוסות שאין מברכין כיון שאינה נעשית בבת אחת.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא כיון שזהו דבר התלוי באחרים א"כ מובן דאם לא יעשה הכל בבת אחת הלא לא יראו האנשים האחרים שהוא שותה ד' כוסות רק שהוא שותה ב' או ג' כוסות שזהו דבר הרגיל נמצא שלא נתפרסם הנס כלל.

ובזה מיושב מה שידוע שהכוס הראשון מהד' כוסות היא כוס של קידוש והכוס השלישי היא כוס של ברכת המזון והקשו האחרונים דצ"ע דהרי יש לנו כלל שאין אומרים שני קדושות על כוס אחד משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות אם כן איך עושים בכוס ראשון קידוש ובכוס שלישי ברכת המזון הרי עי"ז הוא יוצא גם ידי קידוש וגם ידי כוס מד' כוסות וכן ברהמ"ז וא"כ קשה הרי אין עושים מצות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אין המצוה רק הפרסום הנס וזה בא רק עי"ז ששותה ד' כוסות שזהו יותר מהרגיל נמצא שהמצוה של ד' כוסות אינו ביחד עם האמירה ולא דמי למי שאומר שני דברים על כוס אחד.

בקריאת התורה ובקריאת המגילה והרי זה כקורא בעל פה משום שבקריאת המגילה יש תנאי שתהי' קריאה מתוך הכתב אם כן לגבי השומע יהי' כקורא בעל פה כין שהתנאים המיוחדים לא מתיחסים לשומע.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא דבעינן פרסום הנס הוי הד' כוסות חלק מצורת המצוה שעיי"ז רואה כל אחד שיש ד' כוסות ומתפרסם הנס אבל בקריאת המגילה לא בעינן שיהי' המגילה לפניו ודי בזה ששומע מאחד שקורא בפנים דעצם הדבר שיהי' המגילה לפניו אינו חלק מהמצוה רק משום דבר טכני שצריך לקרוא מתוך הכתב.

ובזה מיושב מה שבגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרינן בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דצ"ע דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא

ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות והקשו האחרונים דצ"ע אמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא מצה שהיא עצם מצות החג שעיי"ז מקיימין הוגדת לבנך זה מעכב אם לא אכל בהסיבה אבל לא מה שהוא רק משום פרסום הנס.

ובזה מיושב מה שתוס' בתחילת ערבי פסחים ד"ה לא יפחתו כתבו להסתפק האם כל אחד צריך ד' כוסות או שמספיק אם יש כוס לאחד שמוציא את כולם באמירת ההגדה וביאור ספק התוס' כתב החזו"א או"ח סי' כ"ט אות ג' שזה תלוי בהגדרת המושג של שומע כעונה והביא החזו"א שם מספר בית הלוי שחידש שבברכת כהנים לא מהני שומע כעונה מפני שבברכת כהנים יש תנאי של קול רם ולזה לא מהני שומע כעונה והחזו"א תלה את חידושו של הבית הלוי בספק התוס' האם המשמיע מוציא את השומע אף לגבי תנאים נוספים שיש באמירה כגון קול רם שבברכת כהנים ועל הכוס שבהגדה.

והקשו האחרונים דצ"ע לדברי החזו"א לפי הצד בתוס' שכל אחד צריך שיהא כוסו לפניו אם כן איך יוצאים

ולפי הנ"ל מובן דכיון שזהו משום פרסום הנס הרי אין זה נקרא לאכלה ולא מותר לכם אלא לאכלה.

ובזה מיושב מה שבג' מקומות בירושלמי בשבת פ"ח ובשקלים פ"ג ובפסחים פ"י מסתפק אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ויש שפירשו שהספק היא האם זה נקרא שעושין מצות חבילות חבילות שיש מצוה לשתות יין של שביעית וגם יש המצוה של ד' כוסות.

והקשו האחרונים דצריך עיון דהרי במשנה בפסחים דף ל"ה ע"ב מבואר בהדי' שהכהנים יוצאין ידי חובת מצה בחלה ובתרומה אף על פי שאכילת תרומה היא מצוה ונחשבת עבודה כדאיתא בפסחים דף ע"ב ע"ב ולא נחשב עשיית מצוות חבילות חבילות וימאי שנא תרומה משביעית.

ולפי הנ"ל מובן דהתם עצם אכילת התרומה זהו המצוה אבל הכא אין המצוה עצם האכילה רק מה שמתפרסם ע"י האכילה א"כ לא נקרא זה חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים על פ"י זה דספק הירושלמי היא מחמת שאין עושין מצות חבילות חבילות מדברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט הלכה י"ג שכתב היה אוכל

צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריכן להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דלא שייך להשלים שאלו שרואין הראשונות אולי אינם רואין האחרונות וכ"ש שלא יודעין הרואים האחרונות שזהו תשלומין בשביל הראשונות.

ובזה מיושב נמי מה שבירושלמי שבת פרק ח' מסתפק האם יוצאין ד' כוסות ביין של שביעית ופי' הקרבן העדה דהספק היא אם זה נקרא שלכם ויש שדייקו דאם בדרבנן כתב התוס' בסוכה ל' ע"א דלא חיישינן משום מצוה הבא בעבירה כ"ש שלא חיישינן משום לכם.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהעיקר היא משום פרסום הנס ופשוט שליכא פרסום הנס רק כששותה ד' כוסות מיין שלו אבל משל אחרים הדרך היא לשתות הרבה כיון שהוא בחנם.

ובזה מיושב מה שבירושלמי שבת פרק ח' מסתפק אם יוצאין ד' כוסות ביין שביעית ובקרבן העדה פ"י דהספק היא אם יוצאין ביין שביעית כיון שזה אינו שלכם.

ויש שדייקו דהרי כתיב בהדי' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

חבילות שמקיים בבת אחת מצות מעשר שני ומצות מצה וע"כ צ"ל דמצות אכילת מעשר היא מצד החפצא ואכילת מצה היא מצד הגברא ואילו מצות שביעית מצותה היא מצד החפצא ושתיית הד' כוסות היא חובת הגוף ובאופן זה אין משום איסור עשית מצות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהענין של הד' כוסות היא ענין של פרסום הנס נמצא שזה אינו חובה על הגוף רק דהחפצא מפרסם הנס א"כ הוי שניהן מצוה בחפצא.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנה בפסחים דף צ"ט ע"ב איתא לא יפחתו לו מד' כוסות אפי' מן התמחוי והקשו האחרונים דצ"ע מדוע המשנה נקטה אפילו מן תמחוי מאי שנא תמחוי ומשמע שהיה הו"א דתמחוי לא מחיוב לדאוג לו ומדוע שלא יהי' מחיוב ומה החידוש בזה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהיא רק לפרסם הנס הו"א דזה אינו מותר מן התמחוי כיון דתמחוי עשוי רק להנאת הגוף וזה אינו שותה להנאת הגוף רק כדי לפרסם הנס.

ובזה מיושב מה שהקשו האחרונים למה בד' כוסות אמרינן דכיון דכל אחד הוא מצוה בפנ"ע מברכין

וגמר אכילתו עם הכנסת השבת מברך ברכת המזון תחילה ואחר כך מקדש על כוס שני, ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכת המזון ב' מצות של תורה הן הרי מבואר ברמב"ם שהגדיר להדי' שענין זה של עושין מצות חבילות חבילות היא רק בשתי מצות של תורה ומשמע דבמצות דרבנן אפשר לעשות גם כמה מצוות כאחת ואין בזה משום מצות חבילות ואם כן בעניננו שמצות ד' כוסות היא תקנת חכמים וגם קדושת השביעית בזה"ז היא לדעת הרמב"ם רק מדרבנן אם כן לא צריך להיות חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דודאי לפרסם הנס של יציאת מצרים היא דאורייתא רק דחכמים תקנו שיעשו זה ע"י הד' כוסות אבל עצם פרסום הנס היא דאורייתא לפיכך יש בזה הענין של אין עושין מצות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שבירושלמי מספקא ל' אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ופירשו כמה אחרונים דהספק היא אם עושין מצות חבילות חבילות כיון שיש שתי מצות של ד' כוסות ואכילת יין שביעית והקשו האחרונים דצ"ע דהרי קי"ל שיוצאין במעשר שני ומדוע לא נחשב לחבילות

עוה"פ בורא פרי הגפן ובכרפס אמרינן
 שיאמר בורא פרי האדמה ויפטור בזה
 את המרור הלא המרור היא נמי מצוה
 בפנ"ע וא"כ ה"נ היה לן לברך בורא
 פרי האדמה על המרור כיון שהיא מצוה
 בפנ"ע.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהענין היא
 לפרסם הנס צריכין לברך בכל
 כוס שעיי"ז מתפרסם הנס שרואין ששותין
 כוס מיוחד בכוונה ולא ששותה סתם
 מחמת צמאון דאי לא יברך לא היו
 יודעים ששותה דוקא בשביל זה.

סימן ה'

בענין אי חיוב בדיקה הוי חיוב בקום ועשה או בשב ואל תעשה

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל"י וכו' ופ"י רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ו' ע"א בגמ' הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין צריך לבער וכתבו התוס' ד"ה יחד לו בית פ"ה דלא קיבל עליו אחריות וק' לר"י וכו' ופר"ת דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי מפיך מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שלא יחד לו בית וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופ"י רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פ"י דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופ"י רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי - אין ביעור חמץ אלא שריפה - שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בכל זה היא שיש לחקור מהו החיוב של התורה שאמר לא יראה ולא ימצא האם הוי חיוב בקום ועשה דצריך לבער החמץ או הוי רק מצוה בשב ואל תעשה דאם אין לו חמץ אינו חייב לקנות חמץ ולבערו דהעיקר היא רק שלא יראה ולא ימצא חמץ בביתו.

משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע

ובזה נחלקו רש"י ותוס' דלפרש"י החיוב היא לבער החמץ בקום ועשה לפיכך פי' דלפיכך יש לבדוק החמץ דזהו החיוב של לא יראה ולא ימצא אבל לפי פי' תוס' אינו חייב משום כל יראה לבדוק ולבער החמץ דזהו רק חיוב של שב ואל תעשה שלא יהי' לו חמץ כדאי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ד' ע"ב לגבי ביטול דלפרש"י הפי' היא דמבטלו לגמרי בלבד ולפי' תוס' הפי' היא דמפקירו דהרי לפי' רש"י בעינן שיבער החמץ בקום ועשה לפיכך צריך לבטל החמץ ועי"ז מקיים מצוות השבתה של כל יראה ולא ימצא אבל לפי' התוס' דהעיקר היא שלא יהי' החמץ ברשותו די בזה דמפקירו דאז ממילא אין לו עוד חמץ וממילא קיים כל יראה וכל ימצא בשב ואל תעשה.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי שוכר בית דלפי' רש"י תלוי אי הבית היא שלו ולתוס' תלוי אם יש לו המפתח ליכנס שאם אין לו מפתח אע"ג שהבית שלו אינו חייב לבער דהרי לפי' רש"י כיון דיש לו חיוב בקום ועשה לבער החמץ ממילא אי הוי בית שלו חייב בכל אופן לבערו אבל לתוס' דהעיקר היא שלא יראה החמץ א"כ כיון דאין לו מפתח ליכנס ממילא אינו מצוי עוד אצלו החמץ א"כ אינו חייב לבערו עוד אע"ג דהיא ברשותו.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ו' ע"א גבי מי שאומר הרי הבית לפניך דלפי' רש"י בעי' שלא יקבל אחריות עליו ולפי' התוס' די במה שאומר הרי הבית לפניך דלפי' רש"י דיש חיוב עליו לבער החמץ לא מהני במה שאומר הרי הבית לפניך דהרי החמץ היא באחריותו וחייב לבערו בקום ועשה ואינו יכול להפקיע עצמו מהמצוה ע"י שכל הבית לא יהי' שלו אבל לתוס' דכל החיוב לבערו היא רק שלא יעבור בכל יראה וכל ימצא א"כ כיון דאומר לו הרי הבית לפניך א"כ אינו רואה עוד ולא מצוי אצלו החמץ ממילא אין עליו חיוב לעשות כלום דהעיקר היא שלא יהי' חמץ בביתו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי מטה המפסקת בתוך הבית דרש"י פי' אי חיישינן דנפל שם חמץ תחת המטה ותוס' פי' אי יכול לעבור על המטה לצד השני של הבית שיש שם חמץ דלפרש"י מובן דאין נפק"מ אי יכול להגיע להחמץ או לא רק דהיכן שיש חמץ חייב לבערו אבל לפי' התוס' דכל החיוב לבערו היא כדאי שלא יבוא לידי ראוי' ומציאה ממילא כיון דיש מטה המפסקת וברור שלא ימצא החמץ בפסח אינו חייב לבערו בקום ועשה [דהרי כבר ממילא אינו חמץ שלו שכבר ביטלו והוי הפקר] וליכא השם שיבוא לאוכלו דהמטה מפסקת.

ובזה מובן נמי המחלוקת לקמן י"ב דרש"י סובר דער שעה שישית

יכול לבערו בכל דבר דהעיקר היא שלא יעבור כל רגע שמשעה החמץ אבל לפי התוס' הרי עד זמן איסור ליכא שום חיוב לבערו בקום ועשה רק דצריך לעשות שלא יעבור בכל יראה בפסח ממילא יכול להשבית החמץ בכל דבר לפררו ולזורקו לרוח דהעיקר היא שלא יראה החמץ בפסח רק דלאחר הזמן דהוי איסור ילפינן מנותר לחייבו בשריפה.

השבתתו דוקא בשריפה ואח"כ השבתתו בכל דבר ותוס' לומד להיפך דעד זמן איסור השבתתו בכל דבר ואח"כ בשריפה.

ולפי הנ"ל מובן דלפרש"י דחייב לבער החמץ בקום ועשה ממילא צריך דוקא לשורפו כמו בכל איסורי הנאה דהיא דוקא בשריפה אבל לאחר איסורו

סימן ט'

בענין שיש לבדוק החמץ רק מחמת הרחק מן הכיעור

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביארה הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי הוא כאילו היא שרוף.

והקשו האחרונים דקשה לדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאוים אלו אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

והנראה בכל זה היא שיש לחקור האם הא שחייבו חז"ל לבדוק החמץ ולבערו היא משום שזהו מצוה בפנ"ע לבדוק החמץ או דאינו חיוב ממש רק דהוי רק סייג וגדר שתקנו חז"ל מחמת הרחק מן הכיעור וכדומה לו לפיכך אמרו שיבדוק החמץ מביתו כדי שלא יהי' בסמיכות של החמץ ולפ"ז מובן דכדי להתרחק מן הכיעור לא בעי' איזה שיעור של כיעור רק מכל מה שהיא יש להתרחק מזה.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהוי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל והקשו האחרונים שיש להבין אמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פי"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצוה בפועל אף אם הוא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהבדיקה אינו מצוה רק גדר וסייג של התרחקות מהכיעור אינו יכול לברך כל זמן שלא עשאו שליח להברכה כיון שהוא אינו עושה שום מצוה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייטא זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע ודייקו האחרונים דקשה מדוע לפני בדיקת חמץ

ובא הפסח ולא ביערו ולא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה וצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא שייך לעבור על איסור בלי מעשה דמה שמניח החמץ בלי מעשה אינו איסור רק גדר של הרחק מן הכיעור.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

ודייקו האחרונים שקשה דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור בל יראה ובל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא שהרי עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמוה דהרי ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא גם ללא מעשה.

אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמוכא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהוי ענין של התרחקות מהאיסור יש לחוש דהאדם ישכח מזה.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות פי"ג ה"ב כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד תחסום אותה בשעת מלאכה ואחד תחסום אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הוי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

והקשו האחרונים דקשה דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח

בדיקה הלא הוי ספק וספיקא דרבנן לקולא כיון דמיירי כשביטל כדאמרין לקמן בגמ' ובשלמא בעלמא צריכין בדיקה כיוון דיש חזקת איסור אבל עכשיו כשכבר בדקו למה ניחש דגורר ממקום למקום.

ולפי הנ"ל מובן [דא"ה"נ] דאינו חייב להתרחק מן הדין רק משום הרחק מן הכיעור.

ובזה מיושב נמי מה שכנ"ל ברמב"ם פסק דאינו לוקה על לאו דלא יראה רק אם קנה חמץ בפסח וקשה דהלא קי"ל בתמורה דף ו' דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני וא"כ האיך נעשה הקנין של החמץ בפסח.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא הוי איסור ממש שאמר רחמנא לא תעביד דהוי רק ענין של הרחק מן הכיעור.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בס' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה

ולפי הנ"ל מובן דבלי מעשה לא שייך לעבור על האיסור דמה שיש חמץ אינו רק גדר של הרחק מן הכיעור ולא האיסור בעצמו.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצווה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחמץ בידים בצק בפסח מכיוון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור בל יראה ובל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה ודייקו האחרונים שקשה דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דלהניח אינו תועבה רק עבר על הרחק מן הכיעור אבל לא איסור ממש.

ובזה מיושב נמי מה שכנ"ל במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה וקשה דאפי' אם חוששין למה צריכין

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שכתב שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

והקשו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי צריכין להתרחק כל הפסח מזה נמצא דהמצוה נמשך כל הפסח.

ובזה מיושב נמי מה שהעיסור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ף גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על הבדיקה משום שבדיקת חמץ דרבנן והביעור היא העיקר ולכן עליו מברכין וכתב העיסור שנראה מדבריו שהביעור היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישורף למחרת.

ודייק החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה לביל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

ולפי הנ"ל מובן דהרי צריכין להתרחק כל הפסח מזה נמצא דהמצוה נמשך כל הפסח.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר

שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא הוי מצוה ממש רק גדר וסייג של הרחק מן הכיעור לפיכך יכול לעשות זה ע"י שליח.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דאין אומרים שהחיינו רק על מצוה ממש ולא על דבר שהוי רק גדר וסייג מחמת הרחק מן הכיעור.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית והקשו האחרונים דצ"ע מאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ שאין חיוב מן הדין רק בג' מ"מ יש לבדוק מחמת הרחק מן הכיעור.

סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא להתרחק מן הכיעור היא מצוה אחת עד שיינקה כל הרשות שלו מן החמץ.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים כתבו שמה שהצריכו חכמים לבער את החמץ כדי שלא יבוא לאוכלו ואילו בשאר איסורי אכילה והנאה לא הצריכו לבער היא משום שמאכלות אסורות אסורים לעולם ובדיל מיני' משא"כ חמץ מותר כל השנה ולא נאסר רק בפסח ולא בדילי מיני'.

והקשו האחרונים שצ"ע דלפ"ז אמאי לא חשש ביוה"כ שיבוא לאוכלו דהרי התם ג"כ מותר כל השנה ורק ביוה"כ אסור ולא בדילין מיני' ואם כן יצטרכו לעשות ביעור או לעשות מחיצה מסביב י' טפחים שלא יבואו לאוכלו כמו בחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהענין היא להתרחק מהכיעור מובן דרק בחמץ יש לומר דהוי כיעור אבל ביום כיפורים ודאי לא שייך לומר דכל האוכל הוי כיעור שיצטרכו להתרחק ממנו.

בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

והקשו האחרונים דצ"ע אמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הוי הכל מצוה אחד שיתרחק לגמרי ממנו עד לא יהי' ברשותו כלל.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ והקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאוריתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ דאינו חייב מן הדין מ"מ יש לעשות גדר מחמת הרחק מן הכיעור.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ודייקן האחרונים שצ"ע מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח'

ביטל את החמץ אין היורשים חייבים לבער וגם החמץ אחר הפסח מותר דחמץ אינו ממון להורישו לבניו.

ודיין בספר עיון המועדים דהרי הנודע ביהודה בסימן י"ט כתב ליישב דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ומצה שאם קנה חמץ בפסח הרי זה לוקה והקשו הא אין אין זכי' באיסורי הנאה ועל זה תירץ דכיון דלענין כל יראה גילה התורה דהוי שלו הוי ממון לענין זכי' וצריך ביאור החילוק בין קנה לירש מדוע חמץ אפשר לקנות ולהוריש חמץ אינו ממון.

ולפי הנ"ל מובן שקנה לענין שיהי' עליו חיוב להתרחק ממנו מחמת חיוב להתרחק מן הכיעור אבל עדיין לא הוי שלו לגמרי לענין שיוכל להורישו.

ובזה מיושב נמי מה שמסתימת הפוסקים נראה שאדם עובר כל יראה אם יש לו כזית חמץ אף אם אינו עובר שוה פרוטה.

והקשו האחרונים דצ"ע מאי שנא מאתרוג דכתב רש"י בסוכה דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב שלו לענין שיעבור על כל יראה וכל ימצא אם אינו שוה פרוטה.

ולפי הנ"ל מובן דלא נחשב כשלו רק דמ"מ צריך להתרחק ממנו משום

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל שאם משהה ברשותו חמץ בפסח בזמן הזה עובר עליו בכל יראה וכל ימצא וצ"ע דהנה הגאון החת"ס תמה דהאיך שייך שיהודי יעבור על כל יראה בזמן הזה הרי החכמים הפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית ולא מהני הא דעשאו הכתוב כאילו היא ברשותו רק על החלק שהתורה הפקיע ממנו ולא על מה שחז"ל הפקיעו ממנו.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דסוכו"ס היא בביתו חייב לבערו משום הרחק מן הכיעור ורק כשזה שייך לאחרים אז אין לו ברירה שאינו יכול לבער חמץ ששייך לאחרים.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בכל יראה וכל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ודיין האחרונים דצ"ע הרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הוי רק גדר וסייג ולא איסור ממש ולא דמי לגזול.

ובזה מיושב נמי מה שהנודע ביהודא מהדו"ק או"ח סימן ב' כתב שאם מת אחד אחר שש שעות ולא מכר או

כן האיך שרי לישראל לומר כך לגוי
הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ
בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דאע"ג דרוצה בקיומו
מ"מ העיקר היא שלא יהי'
הישראל אצלו וכיון שהגוי קנאו הרי
כבר נתרחק ממנו היהודי.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן
תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר
למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר
והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא
דחמץ.

והקשו האחרונים שהרי גם בלי חומרא
דחמץ יהי' אסור משום דחיישינן
שמא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי
שהתנה להחזיר לא התקיים תבטל
המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ
אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש
אמיתי.

ולפי הנ"ל מובן דלא איכפת לן אי
נתברר אח"כ דהיה שלו דהרי
העיקר היא שלא יהי' סמוך לישראל
ובמציאות כבר התרחק ממנו היהודי.

הרחק מן הכיעור ואין להקשות דאם כן
יתרחק גם מחמץ של אחרים שהרי אם
יש לו בעלים אחרים אז מה יכול לעשות.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון
המועדים הביא בשם הפוסקים
דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי
על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא
מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת
רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ
אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא
דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת
מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ
איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ הוי ברשות הגוי
כל זמן הפסח א"כ הרי התרחק
מן הכיעור אע"ג דבדיני ממונות זה הוי
עדיין שלו.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן
ת"נ כתב שמותר לישראל לומר
לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי
שלאחר הפסח יקנה ממנו.

והקשו האחרונים דצ"ע דהרי קי"ל
שכל שרוצה בקיומו אסור ואם

סימן י'

בענין שסיפור יציאת מצרים היא משום הלל והודאה

בימי החנוכה מברכין שעשה ניסים לאבותינו וכו'.

ובזה מיושב נמי מה שאמרינן בהגדה של פסח מצה זו על שום מה מרור זה וכו'.

והקשו האחרונים דמדוע בימי החנוכה אנו מברכים רק שעשה ניסים לאבותינו מה שאין כן בפסח בנס יציאת מצרים מזכירין ג"כ אילו אותנו גאל עמהם.

ודייקו האחרונים דלמה במצות אחרות אין צריכים לפרש את טעמי המצוה ודוקא במצות אלו של פסח יש חיוב לומר את טעם המצוה.

והנראה בזה היא דהמצוה של סיפור יציאת מצרים אינו סתם לפרסם הנס רק שעי"ז שמספר הנס בזה נותנין שבח והודאה לד' על הניסים ולפיכך לא די לספר סתם מעשה שהיה רק יש להוסיף שאנו נותנין שבח והודאה כיון שגם אותנו גאל עמהם שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו הרי אנו ובנינו היינו משועבדים לפרעה במצרים שבזה נותן שבח והודאה לד'.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא להודות ולהלל הרי רק בזה שמספר הניסים שהיו שמקודם היה מר ואח"כ פסח הקב"ה על בתי בני ישראל בזה נותן שבח והודאה כראוי.

ובזה מיושב נמי מה שבהגדה של פסח אומרים שכל המרבה לספר הרי זה משובח.

ובזה מיושב נמי מה שבהגדה של פסח אומרים יכול מבעוד יום ולכאורה איזה הו"א היא שיעשה המצוה מבעוד יום כשעדיין לא פסח.

והקשו האחרונים דמדוע דוקא במצות סיפור יציאת מצרים אמרו חז"ל שכל המרבה לספר הרי זה משובח ולא בשאר מצות ששייך להוסיף בהן.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שזהו חלק מההלל והודאה והרי אומרים הלל בערב פסח בהקרבת הקרבן וא"כ הו"א דה"ה שיאמרו אז סיפור יציאת מצרים.

ולפי הנ"ל מובן דבשלמא אי היה רק ענין של פרסום הנס הרי כיון שכבר פרסם הנס אין שום ענין להרבות עוד בסיפור הזה אבל כיון שזהו חלק מההלל והודאה בודאי כל מה שמרבה בזה הרי זה משובח.

של הלל והודאה צריך לומר הסיפור
בפה ולא מהני שחושב הסיפור
במחשבה.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בקידושין
כ"ט ע"ב מונה המצוות שהאב
חייב לעשות לבנו כגון למולו ולפדותו
וללמדו תורה ולכאורה למה לא חשיב
נמי המצוה של והגדת לבנך.

ולפי הנ"ל מובן דבלא"ה חייב לספר
כדי להודות ולהלל אפי' בינו
לבין עצמו.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בפסחים
קט"ו ע"ב אמר רב אחא בר יעקב
סומא פטור מלומר הגדה וכו' מאן
דאמר אגדתא בי רב יוסף וביאר המנחת
חינוך מצוה כ"א דכוונת הגמ' במה
שאמר מאן אמר אגדתא היא שאחד
אומר והשאר שומעים ומזה הוכיח
שאפשר לצאת ידי חובת סיפור יציאת
מצרים ע"י שומע כעונה וכן מבואר
במאירי.

והקשו האחרונים דאיך שייך שומע
כעונה במצות סיפור יציאת
מצרים הרי ידוע חידושו של הבית הלוי
שאינן כהן אחד יכול להוציא את חבריו
בברכת כהנים משום שצריך לומר ברכת
כהנים בקול רם ולא יוכל להוציא את
חבריו בזה וא"כ לפ"ז צ"ע דאיך מוציא
את חבריו במצות סיפור יציאת מצרים

ובזה מיושב נמי מה שכתב בשו"ת
הרשב"א סימן ר"מ שמי שאינו
בקי אסור לו לקרוא את ההגדה בליל
פסח שחל להיות בשבת כיון שחכמים
העמידו את דבריהם אף בשל תורה
בשב ואל תעשה.

ודייקו האחרונים דאמאי מצות עשה
דוהגדת לבנך לא תדחה משום
ספק שמא יטה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דעיקר הסיפור
היא רק משום הלל והודאה הרי
כיון שיכול להלל ע"י אמירת הלל ושאר
דברים לא דחו בשביל זה החשש של
שמא יטה כיון שלא יתבטל המצוה
לגמרי.

ובזה מיושב נמי מה שהפמ"ג כתב
בסימן ער"ה מ"ז ס"ק ח' בשם
הפוסקים שאדם שאין ההגדה שגורה
בפיו ואין ברשותו אלא נר שמן בלבד
מותר לו לקרוא לאור הנר שכן סיפור
יציאת מצרים דוחה את איסור הקריאה
לאור הנר.

וצ"ע מדוע בשאר שבתות השנה אסור
ללמוד תורה לאור הנר ואין
אומרים שתבוא מצות תלמוד תורה
ותדחה את איסור הקריאה לאור הנר.

ולפי הנ"ל מובן דשאני בתלמוד תורה
שיכול גם ללמוד במחשבה בלי
קריאה אבל הסיפור כיון שזה הוי ענין

הלא המצוה היא שישמעו אחרים וזה אינו יכול לצאת בשומע כעונה דהרי המצוה אינו מה שאומר רק מה שאומר לחבירו וזה לא מהני שהשומע יהי כאילו דיבר אל חבירו.

ובזה מיושב נמי מה שידוע הקושיא למה אין מברכין על המצוה של סיפור יציאת מצרים.

ולפי הנ"ל מובן דאין עיקר המצוה להגיד לבנו רק להודות ולהלל שמברכין לקרוא את ההלל.

סימן י"א

בענין אי חיוב בדיקה כדי שלא יקנה לו ביתו החמץ עוה"פ

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנתיא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה

– שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה היא דנחלקו רש"י ותוס' מהו הסיבה שיש לבדוק החמץ דלפרש"י הענין היא דיש לבדוק החמץ כיון דאם החמץ היא ברשותו הרי יקנה החמץ עוה"פ בפסח דהרי אפי' אם היא הפקר הרי יקנה החמץ עוה"פ ולפיכך צריך לבערו כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא אבל לפי' התוס' הטעם למה צריך לבדוק היא רק כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת בענין הביטול דלפרש"י דהחשש היא שע"י הבית יחזור ויקנה החמץ א"כ לא מספיק להפקיר החמץ דהרי עדיין יחזור ויזכה בה הבית לפיכך צריך שיבטל אותו לגמרי אבל לפי' התוס' דכל החשש

היא שיבוא לאוכלו א"כ לא חיישינן רק כשהחמץ שלו ולא כשהפקירו.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ד' במי שמסר המפתח לחבירו דלפרש"י קונה ע"ז הבית ולפיכך צריך לבדוק ולפי' תוס' אינו תלוי במי שקונה הבית רק אם יש לו המפתח שיוכל להיכנס.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי לפי' רש"י עיקר החשש היא רק דהבית שלו יקנה החמץ לפיכך יש לחוש רק כשקנה הבית ע"י המפתח דרק אז הוי בית שלו שיקנה על ידו אבל לפי' התוס' דהחשש היא שיבוא לאוכלו א"כ אינו תלוי אי הוי שלו רק אי יכול ליכנס לשם.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ו' ע"ב לענין המקדש בחיטי קרדונייתא משש שעות ולמעלה אינה מקודשת דלפי' רש"י הפי' היא דגם בשעה שישית אינה מקודשת ולפי' תוס' היא רק משעה שביעית.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי לפי' רש"י כל החשש היא שלא יחזור ויקנה אותו ועי"ז יעבור עליו לפיכך ע"כ במה שתקנו חז"ל שיהי' אסור בשישית היינו דגם אז הפקיעו ממנו לגמרי החמץ שלא יוכל לחזור ולקנות אותו כדי שלא יעבור עליו ע"י שביתו יחזור ויקנה אותו ולפיכך אינו יכול לקדש בו אבל לפי' התוס' העיקר של הבדיקה היא שלא יבוא לאוכלו לפיכך חייבו אותו

חז"ל דגם בשעה שישית יבער החמץ מביתו אבל לא הפקיעו ממנו החמץ שלא יוכל לקדש בה ורק בשעה שביעית שאסור בהנאה אז אינו יכול לקדש בה.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ח' ע"א גבי מטה המפסקת בתוך הבית דלפרש"י תלוי אי יש חמץ תחת המטה ולפי' תוס' השאלה היא אם יכולין ליכנס תחת המטה להגיע להחלק השני של הבית.

דלפי' רש"י דהחשש היא שיקנה הבית החמץ להאדם בעינן שלא יוכל להגיע שום חמץ תחת המטה דאם יש חמץ הרי קונה לו הבית החמץ ועובר עליו ולא מהני הא דאינו יכול להגיע אל החמץ אבל לפי' תוס' דכל החשש היא שיבוא לאוכלו לפיכך רק חיישינן אי יכול להגיע מעבר להמטה במקום שהחמץ שם שאז חיישינן שיאכלנו אבל במה שיש החמץ בבית כשאינו יכול להגיע לשם לא חיישינן.

ובזה מובן נמי מה שכתבו התוס' בדף ט' ע"ב בד"ה תשע חניות הקשו על פי' רש"י דשאני הכא גבי בית בדוק דהבית היא בחזקת בדוק.

ולפי' הנ"ל מובן דלפרש"י דאין הבדיקה דין בהבית רק דמענין טכני אינו יכול להיות בהבית כיון דאז יקנה לו החמץ לא שייך לומר דהבית היא בחזקת בדוק אבל לפי' התוס' הדין היא בהבית

הרי הכלל היא דמי שעושה המצוה בין לעצמו ובין לאחרים מברך.

שאסור שיהי' שם חמץ שמא יבוא לאוכלו א"כ כיון דכבר בדקו הוי הבית בחזקת בדוק.

ולפי הנ"ל מובן דהרי כל המצוה היא רק כדי שלא יקנה ביתו לו א"כ הבדיקה עצמו אינו מצווה נמצא דאינו עושה עכשיו השליח שום מצווה ואינו יכול לברך אי לאו משום דהוי שליח גם על הברכה.

ובזה מיושב נמי קושיות האחרונים על הא דכתב המשנ"ב בסי' תל"ד ס"ק י' דמי שעושה שליח לבדוק בשבילו יכול גם השליח לברך דהוי גם שליח על הברכה דלכאורה הלא אפי' בלא"ה

סימן י"ב

בענין אי' הד' כוסות היא ענין של שמחה

לא יצא וכן כתב האורחות חיים בהלכות פסח.

והקשו האחרונים ממצות ספירת העומר שלדעת הבה"ג והאורחות חיים

בהלכות ספירת העומר מי ששכח לספור ספירת העומר באחד מימי הספירה אינו יכול לספור עוד כיון שצריך לספור שבעה שבועות תמימות דהיינו שכל מ"ט הימים הם מצוה אחת המתמשכת ובכל זאת מברכין על מצות ספירת העומר ומאי שנא ממצות ד' כוסות שאין מברכין כיון שאינה נעשית בבת אחת.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהענין היא שהיין יביא לו שמחה א"כ מובן שיש ספק אולי לא יביא לו שמחה רק אם שותה הד' כוסות בבת אחת אבל בשאר דברים מה נפק"מ אי עושה בבת אחת או לא.

ידוע שהכוס הראשון מהד' כוסות היא כוס של קידוש והכוס השלישי היא כוס של ברכת המזון.

והקשו האחרונים דהרי יש לנו כלל שאין אומרים שני קדושות על כוס אחד משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות אם כן איך עושים בכוס

המהר"ל פרק מ"ט כתב שמצוות ד' כוסות מצוה אחת הם ומעכבות זו את זו וכשאינן לו ד' כוסות אינו מצוה כלל על מקצתן.

והקשו האחרונים דהרי המשנה במנחות בהקומץ רבה דף כ"ז – כ"ח מונה דברים המעכבים זה את זה ארבעה מיני לולב שבעה קני מנורה ד' ציצית מעכבים זה את זה ולכאורה לפי דברי המהר"ל הו"ל לחשוב גם ד' כוסות שמעכבים זה את זה.

והנראה בזה היא דהענין של ד' כוסות היא ענין של שמחה דעי"ז ששותין כ"כ יין נעשה בשמחה נמצא דלא היה צריך למתני שד' כוסות מעכבות זה את זה דהרי כיון דכל הטעם ששותין יין היא כדי שיהי' בשמחה הרי מובן מאיליו דאם אין שותין ד' כוסות הלא ליכא כלל שמחה דשמחה בא רק אחר ד' כוסות דבפחות מזה רגילין לשותות כל השנה.

ובזה מיושב מה שהאבודרהם כתב דהטעם למה אין מברכים ברכה על הד' כוסות היא כיון שאין מברכין אלא על מצוה הנעשית בבבת אחת בלי הפסק ומצוות ד' כוסות אינה נעשית בבבת אחת שהרי אם שתאן בבבת אחת

בהגדה של פסח נתקן לשאול ד' קושיות והקשו האחרונים דאמאי לא מזכירים בשאלות מה נשתנה שהלילה הזה שותים ד' כוסות.

ולפי הנ"ל מובן דאין שואלין רק בהני מצות שנתקנו משום והגדת לבנך ומחמת חירות אבל לא מה שנתקן משום שמחה.

בתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולוהו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה הרי מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות.

והקשו האחרונים דאמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא מצה שהיא עצם מצות החג שעי"ז מקיימין הוגדת לבנך זה מעכב אם לא אכל בהסיבה אבל לא מה שהוא רק משום שמחה.

תוס' בתחילת ערבי פסחים ד"ה לא יפחתו כתבו להסתפק האם כל אחד צריך ד' כוסות או שמספיק אם יש כוס לאחד שמוציא את כולם באמירת ההגדה ובביאור ספק התוס' כתב החזו"א או"ח סי' כ"ט אות ג' שזה תלוי בהגדרת המושג של שומע כעונה והביא החזו"א שם מספר בית הלוי שחידש שבברכת

ראשון קידוש ובכוס שלישי ברכת המזון הרי עי"ז הוא יוצא גם ידי קידוש וגם ידי כוס מד' כוסות וכן ברהמ"ז וא"כ קשה הרי אין עושים מצות חבילות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אין המצוה רק השמחה וזה בא רק עי"ז ששותה הד' כוסות שזהו יותר מהרגיל נמצא שהמצוה של ד' כוסות אינו ביחד עם האמירה ולא דמי למי שאומר שני דברים על כוס אחד.

המהרי"ל בסדר הגדה כתב וז"ל אמר מהרי" סגל דהטעם למה לא מייחדין ברכה על הד' כוסות כגון וצונו לשותות ד' כוסות נראה לו משום דהן מפורזין ולא מכונסין בפעם אחת והיינו נמי טעמא דלא מברך על הלל דליל פסח מאחר דמחולק מקצתו קודם סעודה ומקצתו אחריה עכ"ל ודייקו האחרונים דאי נימא דהברכה של בדיקת חמץ כוללות עמה אף את הביעור אם כן קשה הרי הבדיקה היא בלילה והביעור היא ביום בשעה שישית ואם כן מחולקין הן ואינם מכונסים בפעם אחת ולפי"ז לא היה לנו לברך כלל.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הלל וד' כוסות שהיא משום שמחה בעינן שיעשה הכל בבת אחת שזה מביא לו שמחה אבל הבדיקה והביעור שזה אינו משום שמחה לא נפק"מ אי עושה הכל בפעם אחת או לא.

הראשונות צריכות הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריך להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון ששותין הכוסות כדי להרבות בשמחה מובן דבכל כוס יש יותר שמחה ובכוסות האחרונות יש יותר שמחה מהראשונות ולפיכך אם תקנו בהראשונות שליכא כ"כ שמחה להסב כדי להרבות השמחה לא שייך להשלים זה בהאחרונות שממילא יש כבר שמחה מחמת רבוי היין.

בירושלמי שבת פרק ח' מסתפק האם יוצאין ד' כוסות ביין של שבעית ופי' הקרבן העדה דהספק היא אם זה נקרא שלכם.

ויש שדייקו דאם בדרבנן כתב התוס' בסוכה ל' ע"א דלא חיישינן משום

כהנים לא מהני שומע כעונה מפני שברכת כהנים יש תנאי של קול רם ולזה לא מהני שומע כעונה והחזו"א תלה את חידושו של הבית הלוי בספק התוס' האם המשציע מוציא את השומע אף לגבי תנאים נוספים שיש באמירה כגון קול רם שבברכת כהנים ועל הכוס שבהגדה.

והקשו האחרונים דצ"ע לדברי החזו"א לפי הצד בתוס' שכל אחד צריך שיהא כוסו לפניו אם כן איך יוצאים בקריאת התורה ובקריאת המגילה והרי זה כקורא בעל פה משום שבקריאת המגילה יש תנאי שתהי' קריאה מתוך הכתב אם כן לגבי השומע יהי' כקורא בעל פה כיון שהתנאים המיוחדים לא מתיחסים לשומע.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא דבעינן שמחה הוי הד' כוסות חלק מצורת המצוה שע"ז רואה כל אחד שיש ד' כוסות ומתרבה השמחה אבל בקריאת המגילה לא בעינן שיהי' המגילה לפניו ודי בזה ששומע מאחד שקורא בפנים דעצם הדבר שיהי' המגילה לפניו אינו חלק מהמצוה רק משום דבר טכני שצריך לקרוא מתוך הכתב.

בגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרין בגמ' שגם שני כוסות

מצוה הבא בעבירה כ"ש שלא חיישינן משום לכם.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהעיקר היא משום שמחה ופשוט שליכא שמחה רק כששותה ד' כוסות מיין שלו אבל משל אחרים אין לו שמחה כ"כ כיון שאין לו יין משלו לשתות כמו שאין יוצאין חיוב שמחה בבגד שאול דזהו חלק מהשמחה מה שיש להאדם בגד חדש משלו ואולי יש להביא קצת ראי' לזה ממה שכתב הרמב"ם שגם עני חייב למכור כסותו כדי שיהי' לו יין לד' כוסות ולכאורה הו"ל לשאול מאחד יין ולא למכור כסותו וע"כ דלא מהני יין שאול רק יין שלו שבזה יש לו שמחה ויש לדחות דהרי ה"נ היה יכול ללוות ממון ולקנות יין וע"כ דהרמב"ם נקט דוגמא אחד וה"ה שיכול לשאול יין או ללוות ממון לקנות יין וצ"ע.

בירושלמי שבת פרק ח' מסתפק אם יוצאין ד' כוסות ביין שביעית ובקרבן העדה פ"י דהספק היא אם יוצאין ביין שביעית כיון שזה אינו שלכם.

ויש שדייקו דהרי כתיב בהדי' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שזהו משום שמחה הרי אין זה נקרא לאכלה ולא מותר לכם אלא לאכלה.

בג' מקומות בירושלמי בשבת פ"ח ובשקלים פ"ג ובפסחים פ"י מסתפק אם יכולין לצאת ד' כוסות ביין שביעית ויש שפירשו שהספק היא האם זה נקרא שעושיין מצות חבילות חבילות שיש מצוה לשתות יין של שביעית וגם יש המצוה של ד' כוסות.

והקשו האחרונים דהרי במשנה בפסחים דף ל"ה ע"ב מבואר בהדי' שהכהנים יוצאין ידי חובת מצה בחלה ובתרומה אע"פ שאכילת תרומה היא מצוה ונחשבת עבודה כדאייתא בפסחים דף ע"ב ע"ב ולא נחשב עשיית מצוות חבילות חבילות ומאי שנא תרומה משביעית.

ולפי הנ"ל מובן דהתם עצם אכילת התרומה זהו המצוה אבל הכא אין המצוה עצם האכילה רק מה שבא לידי שמחה ע"י האכילה א"כ לא נקרא זה חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים על פ"י זה דספק הירושלמי היא מחמת שאין עושיין מצות חבילות חבילות מדברי הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"ט הלכה י"ג שכתב היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת השבת מברך ברכת המזון תחילה ואח"כ מקדש על כוס שני ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושיין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכהמ"ז ב' מצות של תורה הן הרי מבואר ברמב"ם שהגדיר להדי'

שענין זה של עושין מצות חבילות חבילות היא רק בשתי מצות של תורה ומשמע דבמצות דרבנן אפשר לעשות גם כמה מצוות כאחת ואין בזה משום מצות חבילות ואם כן בעניננו שמצות ד' כוסות היא תקנת חכמים וגם קדושת השביעית בזה"ז היא לדעת הרמב"ם רק מדרבנן אם כן לא צריך להיות חסרון של אין עושין מצוות חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנה בפסחים דף צ"ט ע"ב איתא לא יפחתו לו מד' כוסות אפי' מן התמחוי.

והקשו האחרונים דמדוע המשנה נקטה אפילו מן תמחוי מאי שנא תמחוי ומשמע שהיה הו"א דתמחוי לא מחיוב לדאוג לו ומדוע שלא יהי' מחיוב ומה החידוש בזה.

ולפי הנ"ל מובן דודאי להיות בשמחה היא דאוריתא רק דחכמים תקנו שיעשו זה ע"י הד' כוסות אבל עצם מצות שמחה היא דאוריתא לפיכך יש בזה הענין של אין עושין מצות חבילות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהיא רק בשביל שמחה הו"א דזה אינו מותר מן התמחוי כיון דתמחוי עשוי רק לאכילה ושתי' וזה אינו שותה לשובע הגוף רק כדי לבוא לידי שמחה.

סימן י"ג

בענין אי בדיקת חמץ היא כדי שישאלו התינוקות

ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהווי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל.

והקשו האחרונים שיש להבין אמאי כתב דיכול לברך משום דהווי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פי"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצווה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהוא שלוחו לומר הברכה.

ולפי הנ"ל מובן דזה שבדק אינו ממש מצוה רק דהיא כדי שישאלו התינוקות ולפיכך לא היה הבדיקה מחייב השליח בברכה אי לאו שעשאו שליח על הברכה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייטא זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע.

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביארה הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי היא כאילו היא שרוף.

והקשו האחרונים לדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאווים אלו אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי היא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

והנראה בזה היא דיש לומר דהענין לבדוק החמץ היא גם חלק ממה שתקן התורה כדי שישאלו התינוקות ועי"ז יוכלו לספר להם גודל הנס שהיה ביציאת מצרים ולפיכך אפי' אם ליכא שיעור כזית ומדין חמץ לא היה חייב לבערו עדיין חייב לבדוק כדי להתמי' התינוקות שיבואו לשאול הד' קושיות.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל

והקשו האחרונים דקשה מדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דלא הוי מצוה ממש רק כדי שישאלו יש לחוש שישכח.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות פ"ג ה"ב כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הווי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

והקשו האחרונים דקשה דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ

בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה וצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאם משאיר חמץ לא הוי ממש איסור רק דמפסיד שלא ישאלו התינוקות ולפיכך אינו לוקה רק אם קונה חמץ בהדי'.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

והקשו האחרונים דקשה דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור בל יראה ובל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא שהרי

עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמוה דהרי ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא גם ללא מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאין יכולין לעבור בלי מעשה דמה שצריכים שלא להשאיר חמץ היא רק כדי שישאלו הילדים ולא משום איסור.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצווה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחמץ בידים בצק בפסח מכיוון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור בל יראה ובל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה.

והקשו האחרונים דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה לא הוי איסור רק כדי שישאלו.

ולפי הנ"ל מובן דלהשאיר חמץ אינו איסור ממש דכל הענין היא רק כדי שישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שכנ"ל במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה.

והקשו האחרונים דאפי' אם חוששין למה צריכין בדיקה הלא הווי ספק וספיקא דרבנן לקולא כיון דמירי כשביטל כדאמרין לקמן בגמ' ובשלמא בעלמא צריכין בדיקה כיוון דיש חזקת איסור אבל עכשיו כשכבר בדקו למה נישח דגור ממקום למקום.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ מן הדין אין צריכין לבדוק ומ"מ נוהגין לבדוק כדי שישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דהרי לא הוי חיוב גמור רק כדי שישאלו התינוקות א"כ יכולין לעשות זה גם ע"י גוי.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דלא הוי חיוב ממש רק להתמי' התינוקת וע"ז לא מברכין שהחיינו.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

והקשו האחרונים מאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא להתמי' התינוקת אפי' אם אינו חייב מן הדין לבדוק.

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שכתב שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

ודייקו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה נמשך עד הסדר כדי שישאלו התינוקת.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי.

ודייק בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

ולפי הנ"ל מובן דזה אינו סייג רק מצוה בפנ"ע כדי שישאלו התינוקת.

ובזה מיושב נמי מה שהעיסור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ף גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על הבדיקה משום שבדיקת חמץ דרבנן והביעור היא העיקר ולכן עליו מברכין וכתב העיסור שנראה מדבריו שהביעור

היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישרוף למחרת.

ודייק החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה בליל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

ולפי הנ"ל מובן המצוה נמשך עד הסדר כדי שישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

והקשו האחרונים דאמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

ולפי הנ"ל מובן דהכל מצוה אחד שלא נגמר עד שלא יהי' ברשותו כדי שישאלו דאין הילד שואל עד שרואה שמנקין לגמרי החמץ שאז הוי מלתא דתמי'.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ והקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאורייתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דאח"כ לא צריך מן הדין רק כדי שישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

והקשו האחרונים מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דהוי מצוה אחת שרק כשמנקה הכל שואל הילד.

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל שאם משהה ברשותו חמץ בפסח בזמן הזה עובר עליו בבל יראה ובל ימצא.

והנה הגאון החת"ס תמה דהאיך שייך שיהודי יעבור על בל יראה בזמן הזה הרי החכמים הפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית ולא מהני הא דעשאו

הלאו של לא יהי' בביתך אבן ואבן כל מי שמושה בביתו מדה חסירה עובר על לא תעשה ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה.

והקשו האחרונים למה לא חילק הרמב"ם שאם קנה מדה חסירה דלוקה משום שעשה בה מעשה ומאי שנא מחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דהתם האיסור היא השהי' אבל הכא ע"י הקני' לא ישאלו יותר.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בבל יראה ובל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ודייקו האחרונים הרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דהכא לא הוי איסור ממש רק שישאלו התינוקת.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בענין חמץ בפסח שאסור בהנאה והביאו כמה לימודים לזה ולכאורה הלא אמרין בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש

הכתוב כאילו היא ברשותו רק על החלק שהתורה הפקיע ממנו ולא על מה שחז"ל הפקיעו ממנו.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ הו"ל לבדוק כדי שישאלו אע"ג דלא הוי בכלל שלו שהפקיעו החמץ ממנו.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בריש הלכות חמץ ומצה כתב שהקונה חמץ או המחמץ עיסה בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא והיינו משום שעבר בלאו דבל יראה ע"י מעשה מילא לוקה כדין לאו שיש בו מעשה.

ודייקו האחרונים שהרי לכאורה אין מעשה בעצם העבירה שהרי מעשה הקני' אינו גוף העבירה אלא רק אמצעי להגיע לאיסור שהוא שיהי חמץ בביתו אם כן אמאי נחשב לאו שיש בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבזה שקונה אין התינוק שואל יותר דהרי רואה שקונה חמץ נמצא דעצם הקני' היא עבירה.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם כתב בפ"א מהל' חמץ ומצה דאינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חימצו שעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ מקודם אע"פ שעבר אינו לוקה מפני שלא עשה בו מעשה ומאידך כתב הרמב"ם בהלכות גניבה פ"ז ה"ג לענין

ובזה מיושב נמי מה שמסתימת הפוסקים נראה שאדם עובר כל יראה אם יש לו כזית חמץ אף אם אינו עובר שוה פרוטה.

ודייקן האחרונים דמאי שנא מאתרוג דכתב רש"י בסוכה דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב שלו לענין שיעבור על כל יראה וכל ימצא אם אינו שוה פרוטה.

ולפי הנ"ל מובן דלא בעינן שיהי' ממש שלו דהעיקר היא רק שישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ אינו ברשותו ועי"ז ישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי שלאחר הפסח יקנה ממנו.

הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ולפי הנ"ל מובן דשורפין כדי שישאלו התינוקות ואין ללמוד מזה שאסור בהנאה.

ובזה מיושב נמי מה שהנודע ביהודה מהדו"ק או"ח סימן ב' כתב שאם מת אחד אחר שש שעות ולא מכר או ביטל את החמץ אין היורשים חייבים לבער וגם החמץ אחר הפסח מותר דחמץ אינו ממון להורישו לבניו.

ודייק בספר עיון המועדים דהרי הנודע ביהודה בסימן י"ט כתב ליישב דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות חמץ ומצה שאם קנה חמץ בפסח הרי זה לוקה והקשו הא אין זכ"י באיסורי הנאה ועל זה תירץ דכיון דלענין כל יראה גילת התורה דהוי שלו הוי ממון לענין זכ"י וצריך ביאור החילוק בין קנה לירש מדוע חמץ אפשר לקנות ולהוריש חמץ אינו ממון.

ולפי הנ"ל מובן דקנה ועי"ז הפסיד שלא ישאלו התינוקות אבל אינו שלו לגמרי שיוכל להורישו.

והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא דחמץ.

ויש שדייקו שהרי גם בלי חומרא דחמץ יהי' אסור משום דחיישינן שמא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי שהתנה להחזיר לא התקיים תתבטל המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש אמיתי.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שאינו ברשותו ואז ישאלו התינוקות.

ודייקו האחרונים דהרי קי"ל שכל שרוצה בקיומו אסור ואם כן האיך שרי לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שאינו ברשותו שאז ישאלו התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר

סימן י"ד

בענין שעיקר אכילת מצה היא להרבות בהלל והודאה

ולפי הנ"ל מובן דעיקר שבח והודאה היא רק בליל הראשון שהמצה מעורר את האדם ליתן שבח והודאה כיון דעונין על המצה דברים הרבה אבל לא בשאר הימים וכ"ש שלא לאחר הפסח.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ראש השנה אומרת הגמ' ששוטה שאכל מצה ולאחר מכן נתרפא לא יצא ידי חובתו וחייב לאכול פעם נוספת לאחר שהתרפא משום ששוטה אינו בר חיובא ונמצא שבשעת אכילתו לא היה בר חיובא הרי לנו שאין אדם יוצא ידי חובתו כשמקיימה בזמן שאינו בר חיובא.

והקשו האחרונים דבמס' יבמות מובא שגוי שהיה לו בנים ולאחר מכן התגייר אם בניו שנולדו לו בהיותו גוי אכן מתייחסים אחריו הריהו מקיים מצוות פרי' ורבי' בבניו שנולדו לו בגיותו למרות שבן נח אינו מצווה על פרי' ורבי' ולכאורה כיצד יתכן הדבר הרי אין אדם יוצא ידי חובת המצווה כשמקיימו בזמן שאינו בר חיובא.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא גבי מצה שהעיקר היא שע"י האכילה יתעורר האדם ליתן שבח והודאה להשי"ת על כל הניסים וכיון שהיה

הקשו האחרונים לדעת הגר"א ז"ל דיש קיום מצוה באכילת מצות כל השבעת ימים של פסח על כל כזית וכזית צריך להבין אמאי אין מברכים על כל כזית וכזית ואף דהוי מצוה קיומית מ"ש מהא דמברכות הנשים על מצות עשה שהזמן גרמא אף דהוי מצוה קיומית.

והנראה בזה היא דעיקר מצוות אכילת מצה אינו עצם האכילה רק מה שע"י אכילת מצה מתעורר האדם להודות ולהלל לד' על גודל הניסים ודבר זה יש רק בכזית הראשון שזה מעורר את האדם להודות ולהלל כיון שיש חיוב אז ביחד עם המצה לספר גודל הניסים ורואה גודל הניסים שהיה לאבותינו בצאתם ממצרים שפרעה גרשם ביד חזקה אבל בשאר הימים שזה לא מעורר את האדם להודות ולהלל אין מברכין עוד.

ובזה מיושב נמי מה שהיושב בסוכה לאחר חג הסוכות עובר על בל תוסיף כמובא במס' סוכה מ"ח ובשו"ע סי' תרס"ו סעיף א'.

והקשו האחרונים דמדוע האוכל מצה לאחר חג הפסח אינו עובר על בל תוסיף.

שוטה וזה לא עורר אצלו שום התעוררות ליתן שבח והודאה לא יצא אבל גבי פרי' ורבי' העיקר היא מה שיש לו ילדים בסוף שמרבה בשוב העולם וכיון שהרבה בשוב העולם די בזה.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת הגר"א שיש מצוה בכל שבעת ימי הפסח כשאוכל מצה והטעם שאין מברכין על אכילת מצה כל שבעה היא משום שהי מצוה קיומית ומשום הכי אין מברכין כיון שלא שייך לומר וצונו כיון שהוא אינו מצווה.

והקשו האחרונים א"כ מדוע כהן שרוצה לאכול בתרומה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו על אכילת תרומה ואע"פ שאין זה מצוה חיובית אלא מצוה קיומית בכל זאת מברך ואומר וצונו ומאי שנא כאן שלא מברכין כן.

ולפי הנ"ל מובן דשאני בפסח שלא רק דהוי מצוה קיומית רק דלא שייך בכלל הענין להרבות בשבח והודאה שזה שייך רק בליל פסח ולפיכך אין מברכין על זה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב ד"ה עד שתחשך כתבו שאין לאכול מצה מבעוד יום עד שתחשך גם אם קיבל עליו יום טוב של פסח ואף שבשאר ימים טובים יכול לקדש ולאכול מבעוד יום מ"מ בפסח

אינו יכול לאכול את המצה מבעוד יום כיון שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור הוקשו לפסח ומשמע מדבריהם שלולא המיעוט של בלילה היה יכול לאכול מצה בתוספות יום טוב כיון שתוספות נחשבת כיו"ט גם לקיום מצות הנוהגות בחג כגון אכילת מצה.

והקשו האחרונים ממה שכתבו התוס' בכתובות דף מ"ז ע"א ד"ה דמסר לה דבתוספות יום טוב אפשר לישא אשה ואין זה בכלל המיעוט של ושמחת בחגך ולא באשתך כיון שאין חיוב שמחה בתוספות יום טוב הרי מבואר דהזמן של תוספות יום טוב לא נחשב כיום טוב לגבי מצות שמחת יום טוב וזה סותר למה שכתבו בפסחים שזמן תוספות יום טוב נחשב חג גבי אכילת מצה אלולא המיעוט של הלילה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני גבי מצה שהעיקר היא להרבות בשבח והודאה וא"כ הו"א דיכול אפי' בתוס' יו"ט לאכול המצה כדי שבלי ליל ירבה בשבח והודאה כשיהי' בלילה ממש קמ"ל דגם האכילת מצה בעצמו צריך לקיים בלילה.

ובזה מיושב נמי מה שבמנחת חינוך מבואר שמי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב במצות אכילת מצה.

והקשו האחרונים מאי שנא ממה שנפסק בשו"ע סימן תקפ"ט סעיף ה'

שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא את עצמו בתקיעת שופר כיון שצד עבדות שבו אינו יכול להוציא את צד החירות שבו ואילו באכילת מצה על אף שהאכילה נעשית גם ע"י צד עבדות שבו יוצא ידי חובתו ולא אמרינן דאין צד העבדות יכול להוציא את צד החירות שבו.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהעיקר היא מה שצד הבן חורין מרבה בשבח והודאה ע"י אכילת המצה וא"כ אין נפק"מ מי אכל המצה דאפי' ע"י אכילת העבד סוכו"ס ע"ז מתרבה השבח והודאה להבר חורין.

ובזה מיושב נמי מה שהאוכל מצה בליל ראשון יותר מכשיעור נחשבת התוספות בכלל מצות עשה של בערב תאכלו מצות כדמוכח בגמ' פסחים דף ק"ז ע"ב שמבואר שרבא היה שותה הרבה יין בערב פסח כדי שזה יגרם לו שיהי' לו תיאבון בלילה לאכול הרבה מצות ואע"פ ששיעור אכילת מצה היא בכזית בלבד מ"מ כשאוכל יותר גם התוספות על שיעור כזית נכלל במצות עשה של אכילת מצה וכ"כ השדי חמד בשם המהר"ל מפראג בספרו גבורת ד' שאף שמקיים את המצוה של בערב תאכלו מצות מכל מקום אם אוכל יותר מקיים גם כן המצוה.

והקשו האחרונים מדברי התוס' בקידושין דף ל"ח ע"א ד"ה

אקרוב עומר שכתבו לתרץ קושיות הירושלמי דלמה לא אכלו בני ישראל מצות בליל פסח משום איסור חדש הרי מצות עשה של אכילת מצה תדחה את הלא תעשה של חדש ותירצו התוס' שיש לגזור כזית ראשון אטו כזית שני שמא יבוא לאכול יותר מכזית ולפי דברי המהר"ל שגם באכילת כזית שני מקיים המצוה אם כן עדיין שפיר ידחה אכילת כזית שני את הלא תעשה של חדש.

ולפי הנ"ל מובן דבמה שאוכל אפי' יותר מכזית עדיין מרבה בשבח והודאה אבל אינו מקיים עוד עצם המצוה של בערב תאכלו מצות שזה קיים כבר ע"י אכילת כזית ורק העשה של בערב תאכלו יכול לדחות הלאו של חדש.

ובזה מיושב נמי מה שהחיד"א בספר חיים שאל ח"א סימן ד' כתב שאם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אפי' אם אמרינן שבחצי שיעור ליכא מצוה כלל מכל מקום חייב לאכול חצי זית שבידו כדי שלא תשתכח תורת המצוה לגמרי.

והקשהו האחרונים דהרי עובר על כל תגרע בזה שאוכל חצי שיעור ויסוד עבירת כל תגרע משום שנעשה שינוי בצורת המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דנמי מרבה ע"ז בשבח והודאה דהרי

אפי' בפחות מכזית מתרבה אצלו ההתעוררות ליתן שבח והודאה כשרואה מה שאכלו בצאתם ממצרים ולפיכך כיון שיצא עכ"פ חלק מהמצוה לא נקרא שעובר על כל תגרע.

ובזה מיושב נמי מה שאמרינן בהגדה כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך מצה ומרור ואוכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ובגמ' בפסחים קט"ו ע"א מובא שרבנן נחלקו על הלל וסוברין שאין לכרוך ביחד את המצה ומרור משום שסברו שמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומכיון שמצות מבטלות זו את זו יבוא המרור שהיא מדרבנן ויבטל את המצוה שהיא דאורייתא.

ודייק בספר משיבת נפש דמדוע היו רבנן צריכים את הטעם של מצוות מבטלות זו את זו והלא יכלו להקשות על הלל מכח הכלל שאין עושין מצות חבילות חבילות עי"ש מה שתירץ.

ולפי הנ"ל מובן דהרי ע"כ מקיים בפעם אחת שני מצוות אכילת מצה וגם ליתן שבח והודאה עי"ז וגם האכילת המצה בעצמו היא שבח והודאה וע"כ דגילה התורה דבזה ליכא דין של אין עושין חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בקידושין ל"ח ע"א הביאו את קושיות

הירושלמי למה לא אכלו בני"י כשבאו לארץ ישראל מצה של חדש נייתי עשה דמצה וידחה לא תעשה דחדש.

ודייק בספר עיון המועדים דכיון דחצי שיעור אסור מן התורה והמצוה של אכילת מצה לא תתקיים אלא עד שיאכל כל הכזית א"כ לא הוי בעידנא שהרי מיד שמתחיל לאכול עובר על איסור חדש ואילו קיום המצוה של מצה היא רק לאחר שיאכל כזית עי"ש מה שתירץ.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הרי תיכף במשהוא הראשון כבר מקיים המצוה של שבח והודאה עי"י זה שרואה מה שאכלו בצאתם ממצרים וא"כ הוי בעידנא.

ובזה מיושב נמי מה שהשער הציון סימן תע"ה ס"ק ל"ט כתב שאם אכל מצה בשעה שעוסק במצוה אחרת יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולאכול מצה על אף שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ודייק בספר עיון המועדים דצ"ע ממה שנפסק בשו"ע סימן ע"א סעיף א' שאם מת לו מת פטור מקריאת שמע ומתפלה ובמ"ב סק"ג כתב שאם קרא לא יצא וצריך לחזור ולקרוא לאחר הקבורה והרי הטעם במת היא מחמת שהוא עסוק במצוה ולפי מה שכתב בשער הציון מדוע צריך לחזור על

קריאת שמע ותפלה מאי שנא ממצה שלא צריך לחזור אף ששניהם בגדר הפטור של עוסק במצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא בפסח שאין עיקר המצוה האכילה רק מה שיוצא מזה שמתרבה השבח והודאה וכיון דבמציאות התרבה השבח והודאה עי"ז די בזה אע"ג שהוא בעצמו לא היה מחיוב במצוה כלל משא"כ בק"ש דעיקר המצוה היא הקריאה של קריאת שמע עצמו.

ובזה מיושב נמי מה שהמהר"ל בהגדה של פסח כתב שאם אוכל בליל פסח כמה כזיתים מצה נחשב שמקיים יותר המצוה וראי' לזה מהגמ' בפסחים דף ק"ז ע"ב רבא הוי שתי חמרא כולי יומא דמעלי פיסחא כדי שיגביר את התיאבון שיאכל יותר מצה.

ויש שהקשו מדוע לא מצינו מצוה זאת בשאר המצוות כגון בשופר ראש השנה שאם תקע כל היום נימא דהוסיף מצוה ומדוע מצינו כן רק במצה.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא דכל כמה שאוכל יותר מתרבה יותר ויותר ההתעוררות ליתן שבח והודאה.

ובזה מיושב נמי מה שהרשב"א בברכות ל"ח ע"ב ד"ה לא הוא כתב דבעינן טעם מצה לעיכובא ומפרש דמה"ט אמרו בפסחים קט"ו אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא.

והקשו האחרונים דהאיך יפרנס לפ"ז מימרא דרבא בפסחים קט"ו ע"ב בלע מצה יצא.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שיהי' כאן טעם מצה שע"ז מתרבה השבח והודאה כשרואה מה שאכלו אבותינו בצאתם ממצרים אבל לא בעינן שבאמת יטעום עכשיו הטעם של המצה דאין העיקר עצם העכילה רק מה שמתרבה השמחה.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א כתב בסיומן תרל"ט ולא יאכל בסוכה בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה וכ"כ האורחות חיים בהלכות סוכה הובא בב"י שם וכתב הט"ז שם דהטעם דהא מה שחייבים לאכול כזית בליל ראשון של סוכות ילפינן מחג המצות מגז"ש ט"ו ט"ו וכיון שכזית של פסח בלילה הראשון חייבים לאכול דוקא בלילה דבחג המצות כתוב בערב תאכלו אם כן גם כזית בלילה ראשון של סוכות צריך דוקא בלילה והתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב כתבו לבאר הטעם שצריך לאכול כזית מצה בלילה דוקא כיון שנאמר גבי קרבן פסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה איתקש לפסח והקשו האחרונים דצ"ע דברי הט"ז שהביא מקור אחר שצריך לאכול כזית מצה דוקא בלילה מדכתיב במצה גופא בערב תאכלו מצות דמשמע דוקא בלילה ולא הביא הטעם שמביאים התוס'.

שילפינן מקרבן פסח שצריך דוקא בלילה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי עיקר המצוה של מצה היא התוצאה שיתרבה השבח והודאה עי"ז א"כ אי רק משום הלימוד של אכילת פסח הו"א דיכול לאכול בתוס' יו"ט כדי כשיבוא הלילה ירבה בשבח והודאה שזהו עיקר המצוה כמו שאוכלין הפסח בלילה ממש ה"נ ירבה בשבח והודאה בלילה ממש קמ"ל הקרא בערב תאכלו מצות דהאכילה גופי' בעינן שיהי' בלילה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' במס' ברכות דף כ"ז הביאו שיטת ר' יודא החסיד שאפשר לאכול מצה מבעוד יום בתוספות יום טוב של פסח והקשה הגר"ח מבריסק דהרי במצה יש דין דבעי' שיהי' בחמשה עשר בחודש ואפי' אם חלה הקדושה מקודם אבל עדיין לא הגיע חמשה עשר בחודש וכן קשה על דברי תוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב איך היה הו"א שיכול לאכול מצה מבעוד יום אפי' בלי המיעוט של לילה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דהעיקר היא שירבה בשבח והודאה ע"י אכילת המצות בחמשה עשר אבל עצם האכילה לא בעי' שיהי' בחמשה עשר דהרי העיקר היא התוצאה.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך במצוה שכ"ה ס"ק י"א דייק

מדברי רש"י בסוכה דף כ"ז ע"ב שלדין לכם צריך שיהא שוה פרוטה ולפי זה צריך שתהא המצה שוה פרוטה.

והקשו האחרונים דהרי מבואר בתוס' בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה לא גבי תחב לו חבירו בבית הבליעה שאם יחזור ויוציאו אין זה שוה כלום דמאוס הוא ואין לו שויות ממון והרי כיון שבבליעת המצה מקיים המצוה אם כן איך יוצא בה ידי חובתה והרי בשעת הבליעה היא כבר מאוסה ואינה שוה פרוטה א"כ אין זה נחשב לכלום דהרי בפחות מפרוטה לא נחשב לכם.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה שאין עיקר המצוה מה שבולע כיון שאין עיקר המצוה עצם האכילה רק מה שמכניס המאכל לפיו שבזה מתרבה השבח והודאה כשרואה איך שאכלו אבותינו המצה בצאתם ממצרים.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א סימן ר"ד כתב שאם אנסוהו לאכול אע"ג שהחזיק נהנה אינו מברך הואיל ואכל באונס.

והקשו האחרונים דהשו"ע סימן תע"ה פסק כדעת הראשונים שאם כפאוהו לאכול מצה יצא דאע"פ שמצות צריכות כוונה מכל מקום כיון שנהנה יצא ולא דמי לכפאוהו ליטול לולב וכיוצא בזה והטעם כתב הר"ן שהרי מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה

הרי שהנאה הבא לו בעל כורחו חשיבא
הנאה לעבירה והוא הדין לגבי מצוה
ואם כן למה גבי ברכה לא תועיל הנאה
שבא ע"י כפי'.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה
דלא בעינן שירצה לאכול המצה

רק דהעיקר היא שבמציאות יאכל שע"ז
מתרבה השבח והודאה וכיון דבמציאות
אכל המצה הרי כבר התרבה השבח
והודאה אע"ג שלא נקרא אכילה מעליא
לגבי ברכת הנהנין כיון דסוכו"ס היה
שם צורה של אכילה וראה איך שאכלו
אבותינו בצאתם ממצרים.

סימן ט"ו

בענין אי בדיקה הוי כדי לפרסם הנס או כדי שלא יבוא לאוכלו

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ו' ע"א בגמ' הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין צריך לבער וכתבו התוס' ד"ה יחד לו בית פ"ה דלא קיבל עליו אחריות וק' לר"י וכו' ופר"ת דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי מפיך מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שלא יחד לו בית וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת

דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזה"ה דרש"י סובר דהענין של בדיקת חמץ היא ענין של זכר להנס שעשה הקב"ה בזה שלא הספיק בציקם של אבותינו להחמיץ לפיכך כדי להראות להתינוקת הנס יש לבער החמץ לגמרי מהבית מדאורייתא דזהו חיוב התורה כדאי לפרסם הנס או כדי שישאלו התינוקות.

אבל התוס' למדו דהיא רק גזירה מדרבנן כדאי שלא יבואו לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי ביטול דרש"י למד דהבדיקה היא ענין של פרסום הנס וזה לא שייך לעשות רק בחמץ שלו אבל לא בחמץ של הפקר לפיכך פי' דביטול היינו דביטולו דהוי אצלו כעפרא דארעא אבל עדיין הוי שלו לפיכך יכול לפרסם הנס ע"י שמבערו מהבית.

צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחר אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידענין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה – שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש

אבל לפי התוס' דהעיקר היא שלא יבוא לאוכלו לא שייך לפרש דהוי אצלו כעפרא דארעא דהרי אז לא יבוא לאוכלו כיון דאינו חשוב אצלו ולמה צריכין בדיקה וע"כ הוצרך לפרש דהוי הפקר ולפיכך עדיין יש לחוש שיבוא לאוכלו כ"ז שהוא בביתו.

ובזה מיושב נמי המחלוקת לגבי מסירת המפתח דלפרש"י דהיא משום פרסום הנס או כדי שישאלו בניו זהו שייך רק כשמבער החמץ בבית שלו ולפיכך תלוי אי קני הבית או לא אבל לפי התוס' דהחשש היא אם יבוא לאוכלו לפיכך תלוי אי יכול ליכנס לשם או לא.

ובזה מובן נמי המחלוקת במי שיחד בית לעכו"ם דלרש"י דוקא אי לא קיבל עליו אחריות דאי קיבל עליו אחריות יש עליו חיוב לבערו כדי לפרסם הנס אבל לפי התוס' דהכל תלוי אי יבוא לאוכלו בזה אמרינן דכיון דיחד

הבית לעכו"ם ולא יבוא שם אינו חייב לבערו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מטה המפסקת בתוך הבית דלפרש"י דבכל מקום שיש לו חמץ שלו צריך לבערו לפרסם הנס ה"נ יש לבערו אי ישנו תחת המטה אבל לפי התוס' אם אינו יכול לעבור לצד השני של המטה אע"ג דיודע שיש שם חמץ אינו חייב לבערו כיון דלא יבוא לאוכלו.

ובזה מיושב נמי קושיות התוס' על רש"י דף ט' ע"ב בד"ה תשע חניות דהא שאני הכא דהבית בחזקת בדוק ולפי הנ"ל מובן דהרי לפי רש"י אין שום חיוב דהבית יהי בדוק רק שאהדם יבער כל המץ שיש לו ועי"ז יפרסם הנס ואינו תלוי כלל בהבית שיהי שייך לומר דהבית היא בחזקת בדוק אבל לפי תוס' דהעיקר היא דהבית יהי בדוק כדאי שלא יאכלנו שייך לומר דהבית היא בחזקת בדוק.

סימן ט"ז

בענין שיש לחלק בין עצם המצוה לפועל יוצא

ודייקן האחרונים דבגמ' אמרו דקטן שמודר הנאה אסור ללמדו תורה וכתב בר"ן דהיא משום איסור ספי' לקטן ולכאורה אמאי לא נימא כיון דהוי חינוך ומצוה ללמדו תורה אין איסור ספי'.

ועוד קשה דבתוס' בקידושין ל"ח ע"א הביאו קושות הירושלמי דאמאי לא אכלו מצה של חדש כשבאו לא"י משום איסור חדש יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש.

ויש שהקשו מהגמ' בפסחים ל"ה דמבואר שם דאפשר לצאת ידי חובת מצה רק במצה כזאת שאילו היה חמץ היה בה איסור בל תאכל חמץ אבל מצה שאם היה חמץ לא היה בה איסור בל תאכל חמץ אין יוצאין בה ידי חובת מצה כגון מצה של טבל שאילו היה חמץ לא היה חל איסור דבל תאכל חמץ משום שהיא כבר אסור משום טבל ואין איסור חל על איסור וא"כ ה"נ חדש ואיך רצה הירושלמי שיאכלו חדש מ"ש טבל מחדש שגם בחדש אם היה חמץ לא היה משום בל תאכל חמץ שכבר אסור משום חדש.

ועוד יש לדייק דבמשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם

בגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצווה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

והקשו האחרונים דמ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

ועוד צ"ע דמבואר בתוס' בפסחים דף פ"ח ע"א בד"ה שה לבית מ"מ דקטן יתום יכול לאכול קרבן פסח אף בקרבן שלא נמנה עליו ואף שאין מאכילין בפסח אלא על המנוין על הקרבן ואסור לספות לקטן איסור בידיים מ"מ מותר להאכילו בקרבן פסח דאיסור ספי' ילפינן מלא תאכלום שנאמר אצל שרצים ונבילות דשם הוי רק איסור אבל הכא בקרבן פסח דיש בזה גם חינוך מצווה שרי לספות איסור בידים.

לעדות כאשר לא נלמד א"כ איך אמרינן בגמ' דילפינן עבד מאשה לפוטרו ממצוות ראי' הרי מבואר שם דילפינן מאשה רק להחמיר ולא להקל.

והנה ידוע דהמהרי"ל היה נוהג ליתן על שולחנו כל הכלים שהיה לו משכון ולכאורה האין עשה את זה הלא מבואר בהמפקיד שמי שנוטל בהמת חבירו ליראות בה הוי כמשתמש בה והוי שואל והרי שואל שלא מדעת הוי גזלן.

והנראה בכל זה היא ע"פ מה שיש לחלק בין עצם המצוה להיכן דהוי רק פועל יוצא מהמצווה ולפיכך בבדיקת חמץ דעצם הבדיקה הווי המצוה ניחא לי' להפסיד ממון עבור זה אבל בהלימוד עצם המצוה היא ללמוד והעיון בהספר הוי רק דבר שעוזר לו ויכול ללמוד בלי זה ממילא אינו רוצה להפסיד ממון בעבור זה.

ובזה מיושב נמי מה שהקשינו מחינוך דקרבת פסח דבלימוד לקטן אינו מחנכו לעשות מצוה זו ללמוד הלכה זו דהרי אין שום ענין ללמוד דווקא הלכה זו ואינו מחנכו ללמוד כל היום א"כ לא דמי לפסח שמלמדו לאכול קרבן פסח זו אבל הכא בלימוד אין שום חיוב ללמוד דווקא דבר זה רק דכפועל יוצא מזה ידע איך ללמוד דברים אחרים א"כ הווי רק פועל יוצא.

הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהוי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל.

ודייקו האחרונים דאמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצווה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

ועוד צ"ע דבגמ' חגיגה ד' ע"א אמרינן דעבדים כנענים פטורים מראי' דילפינן בגז"ש לה לה מאשה כשם שנשים פטורות מראי' כך עבדים פטורים.

והקשו האחרונים מהתוס' בב"ק פ"ח ע"א ד"ה יהא עבד כשר לעדות דמבואר שם דילפינן עבד מאשה רק להחמיר עליו ולא להקל עליו דהתם שקלינן וטרינן בגמ' להכשיר עבד לעדות והקשה שם בתוס' דהא ילפינן בכל דוכתא גז"ש דלה לה מאשה א"כ כשם שאשה פסולה לעדות כך עבד פסול לעדות ות' דכל מה דילפינן עבד מאשה היינו להחמיר על העבד לעשותו כישראל-ל לכל הפחות בהמצות שהאשה חייבת בהן אבל לגרוע מאיש ולפוסלו

אינו מברך אי לאו שעשאו שליח על הברכה.

ובזה מיושב נמי למה אין ללמוד לפסול עבדים לעדות דאינו דין מיוחד באשה רק פועל יוצא ממה שאינו שומרת כל המצות.

ובזה מיושב נמי קושיות למה יש ליהנות מהמשכונות מ"ש מהא דליראות בה אסור דהתם יש לו הנאה ממה שהיא ברשותו אבל הכא הראי' אינו תלוי אי הוי ברשותו או לא ואינו רק פועל יוצא דעי"ז שהיא בביתו נהנה ממנו אבל אין לו הנאה מעצם הגניבה שהיא מה שלקחו לרשותו.

ובזה מיושב נמי מה שהקשינו דבלא"ה אין יוצאין בחדש כמו שאין יוצאין בטבל דהתם לא הוי עצם הדבר איסור כמו טבל רק כפועל יוצא מזה שאסור לאכול קודם העומר נעשה איסור חדש וממילא אינו מגרע מחשיבות המצה.

ובזה מיושב נמי הקושיא משליח דכיון דהוי רק פועל יוצא מזה שמנקה השליח הבית ממילא נעשה הבית שלא יהי' בה חמץ הוי רק פועל יוצא דהשליח אינו עושה המעשה המצוה בעצמו רק שמנקה הבית ועי"ז כפועל יוצא מזה נמצא דהבעה"ב יש לו בית נקי מחמץ דהמצוה אינו הבדיקה עצמה ולפיכך

סימן י"ז

בענין אי בדיקת חמץ היא מחמת היכר שיזכרו לאכול מצות ולא חמץ

שיעור כזית רק דכל שנראה כעת כמו כזית יש לבערו שע"ז יהי היכר שיזכרו לאכול מצה ולא חמץ.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצווה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

ויש שהקשו מ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דזה הוי זכרון שלא לבוא לידי איסור כרת לאכול חמץ הרי זה חשוב להאדם ומסכים לאבד ממון בשביל זה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביאר הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי הוא כאילו הוא שרוף והקשו האחרונים לדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאוים אלו אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם הא שחייבו חז"ל לבדוק החמץ ולבערו אע"ג דמן התורה די בביטול בעלמא האם זהו כמו הוספה על דין תורה דעדיין עוברין על איסור חמץ עד שיבערנו לגמרי מביתו או שמן הדין גם מדברי חז"ל די בביטול ומה שהצריכו לבדוק אינו מדין איסור חמץ רק שזהו תקנה מיוחד שתקנו שע"ז יזכרו לאכול מצה ולא חמץ ולפ"ז מובן שתקנה זה היא היא אפי' אם לא נקרא ע"פ דין.

בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומבריתא זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע.

ודייקו האחרונים דמדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דאינו מצוה ממש רק תקנה בעלמא משום היכר יש לחוש יותר שישכח ממנו.

ובזה מיושב נמי מה שכנ"ל במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה.

ויש שהקשו דאפי אם חוששין למה צריכין בדיקה הלא הווי ספק וספיקא דרבנן לקולא כיון דמירי כשביטל כדאמרינן לקמן בגמ' ובשלמא בעלמא צריכין בדיקה כיוון דיש חזקת איסור אבל עכשיו כשכבר בדקו למה ניחש דגרר ממקום למקום.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ דיש לתלות להקל מ"מ תקנו חז"ל שיבדוק כדי שיהי' היכר שיזכור שלא לאכול חמץ ולאכול מצה.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם

ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דלא הווי חיוב ממש רק דהוי תקנה בעלמא מדברי חז"ל יכולין לצאת בזה ע"י שליח דהעיקר היא שלא יהי' החמץ בביתו שעיי"ז יהי' לו היכר.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא רק כעין תקנה בעלמא שיהי' לו היכר אין לברך עליו שהחיינו שאין לברך רק על מצוה גמורה.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

ויש שדייקו דמאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף

ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ מעיקר הדין יש להקל מ"מ חייבו חז"ל כיון שלא רצו שיהי' אפי' דבר אחד של חמץ כיון שרק אז יש היכר שלא לאכול חמץ ולאכול מצה.

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שאין מברכין ברכת שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכינו על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

והקשו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה נמשך למשך כל ימי הפסח שלא יהי' שום חמץ בביתו שעיי"ז יכור שלא לאכול חמץ.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ.

והקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאוריתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק. **ולפי** הנ"ל מובן דאע"ג מעיקר הדין יש לתלות לקולא מ"מ תקנו כדי שיהי' היכר.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

ודייקו האחרונים מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא שלא ישאר שום חמץ בכל רשותו שרק אז יש היכר וכל זמן שלא גמר כל הבדיקה ליכא שום היכר נמצא שכל הבדיקה היא דבר אחד.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בענין חמץ בפסח שאסור בהנאה והביאו כמה לימודים לזה ולכאורה הלא אמרינן בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה

נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ולפי הנ"ל מובן דאי לאו דכתב התורה בהדי' שאסור בהנאה היינו אומרים דגם כוונת התורה לשורפו היה רק גם משום היכר שעיי"ז יזכרו שלא לאכול חמץ ולא משום שהיא איסור הנאה.

ובזה מיושב נמי מה שמסתימת הפוסקים נראה שאדם חייב לבער אם יש לו כזית חמץ אף אם אינו שוה פרוטה.

והקשו האחרונים דמאי שנא מאתרוג דכתב רש"י בסוכה דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב שלו לענין שיתחייב לבערו אם אינו שוה פרוטה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שזהו תקנה מיוחד לבער כדי לזכור לאכול מצה ולא חמץ א"כ לא בעינן שלכם דהוי תקנה בעלמא.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא

מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ כיון דבמציאות החמץ היא בבית הנכרי או סגור כבר יש לו היכר שלא לאוכלו ודי בזה.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי שלאחר הפסח יקנה ממנו.

והקשו האחרונים דהרי קי"ל שכל שרוצה בקיומו אסור ואם כן האיך שרי לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא שלא יהי' החמץ בביתו כדי שיהי' לו היכר שלא לאכול חמץ.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא דחמץ.

והקשו האחרונים שהרי גם בלי חומרא דחמץ יהי' אסור משום דחיישינן שמא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי

שהתנה להחזיר לא התקיים תבטל
המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ
אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש
אמיתי.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שלא לא
יהי ברשותו ולא נפק"מ אי נתברר
שהיה שייך לו דהרי במציאות לא היה
ברשותו והיה היכר שלא לאכול החמץ.

סימן י"ח

בעינן אי הבדיקה הוי חובת גברא או חובת הבית (ב')

דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י

בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאוריתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בכל זה היא דהרי יש לחקור דיש לומר דהיא חיוב על האדם לבדוק כדאי שלא יבוא לאוכלו וממילא כתוצאה מזה צריך לבער הבית ומאידיך י"ל דהחיוב היא על הבית להיות נקי מחמץ ורק כתוצאה מזה שצריך להיות הבית נקי מחמץ ממילא צריך לבער החמץ בגופו.

ולפ"ז י"ל דרש"י סבר דהחיוב היא על הבית שיהי' בדוק לפיכך פי' דהטעם למה צריכין לבדוק היא כדאי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא דהיינו דהיא חיוב הבית שלא יראה ובל ימצא חמץ בבית אבל התוס' סברי דהוי חובת הגוף שלא יבוא לאוכלו לפיכך פי' דהחיוב הא כדאי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי ביטול דרש"י פי' דהיא ביטול ותוס' פי'

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי - אין ביעור חמץ אלא שריפה - שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא

חמץ אבל לפי התוס' דהמצווה היא לבער בעצמו ממילא אי יפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית לא יוכל לקיים המצווה לפיכך הניחו אותו ברשותו עד שעה שביעית כדאי שיוכל לקיים המצווה רק דלאחר שעה שביעית הפקיע ממנו התורה החמץ כיון שנאסר בהנאה.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ח' בהפי' מטה המפסקת דלפי' רש"י הפי' היא דלא חיישין שנכנס תחת המטה ולפי' התוס' היא דלא חיישין שיעבור בצד השני של המטה דלפי' רש"י דהחשש היא על הבית שלא יהי' בביתו חמץ לא איכפת לן אי יש לו דרך לשם או לא אבל לפי' התוס' דעיקר החיוב היא על האדם כדי שלא יכשל באכילת חמץ ממילא לא חיישין אי יש החמץ בבית רק תלוי אי יכול להגיע לשם.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף י"ב ע"ב דלרש"י אמרי' דלכתחילה קודם שש ובשעה שישית יעשה שריפה אבל לאחר שש דכבר עובר כל רגע שמשעה אותו ממילא יבערנו בכל דרך שיכול דהעיקר היא רק שלא יהי' בביתו אבל לפי התוס' דהעיקר היא על האדם לשורפו א"כ הוי כמו נותר שחייב התורה לשורפו דאמרינן דהיא דווקא בשריפה א"כ ה"נ הכא יש לעשותו בשריפה דווקא אבל קודם שש דלא הגיע עדיין זמן ביעורו יכול לבערו בכל דרך שרוצה כיון דליכא עדיין חיוב התורה של תשביתו עליו.

דהיא הפקר דלפי רש"י החיוב היא על הבית שלא יהי' בה חמץ וברגע שנעשה כעפרא בעלמא דאין בה חמץ ממילא כבר יצא המצווה אבל לפי תוס' דהחיוב היא לבער החמץ אין לו רשות לבטל החמץ דהמצווה היא לבער החמץ ולא לבטלו רק דכשמפקירו הרי אינו כבר שלו וממילא אין עליו בכלל מצווה לבערו.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ד' ע"א גבי מסירת המפתחות דלפרש"י דהחיוב היא על הבית של האדם ממילא אינו חייב לבדוק רק כשקנה הבית ע"י המפתחות אבל אי לא קנה הבית אינו חייב לבדוק דהחיוב היא רק על הבית אבל לפי התוס' דהחיוב היא על האדם אז כיון שיש לו כבר המפתחות שיכול ליכנס אע"ג דלא קנה עדיין הבית חייב לבדוק דאין החיוב על הבית רק על האדם.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי קידושין דף ו' ע"ב דלפי' רש"י לא הוי שלו בשעה שישית ולפי' תוס' לא הוי שלו רק בשעה שביעית.

ולפי' הנ"ל מובן דהרי לפי רש"י העיקר היא שלא יהי' לו חמץ בבית ולפיכך ממילא מובן דחכמים הפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית כדאי שיקיים המצווה בזה שביתו נקי מחמץ ולא יראה חמץ בביתו כל השבעת ימים כיון שליכא חיוב על האדם לבדוק ולבער החמץ רק דהעיקר היא שלא יהי' בביתו

סימן י"ט

בענין שהסיבה היא להתמי' התינוקות

בפעם הראשונה בלי הסיבה והסיבה היא רק מדרבנן.

ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא להתמי' התינוקות וכיון שמתמי' התינוקות אח"כ די בזה.

ובזה מיושב נמי מה שבתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה הרי מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות.

והקשו האחרונים דאמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דודאי צריכין דלכה"פ בהמצה יתמיהו התינוקות כיון דהמצה היא הגורם להוהגדת לבנך כמו שכתוב בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך אבל הכוסות שאינו חלק מהוהגדת לבנך בזה מסתפק לי' אולי לא בעי' שיתמיהו התינוקות אז.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני

השו"ע פסק שכל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בלי הסיבה וצ"ע דבגמ' בר"ה דף כ"ח ע"א שנינו שלחו לי' לאבוא דשמואל כפאו ואכל מצה יצא וכן נפסק בשו"ע אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו נכרים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח והקשה האבי עזרי דאמאי יצא הרי אין לך היפך דרך חירות גדול מזה שהרי אין הוא חפץ באכילה ואונסים אותו לאכול ואם כן אף אם היסב מכל מקום אין כאן דרך חירות ולדעת השו"ע לא יצא וצריך לאכול כזית מצה שנית.

והנראה בזה היא דהסיבה שצריכין להסב אינו באמת משום דרך חירות רק דהעיקר היא רק להתמי' התינוקות ולפיכך אע"ג שלא נראה דרך חירות נמי יצא דהעיקר היא מה שהתמי' התינוקות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים דף ק"ח הסתפקו האם הסיבה מעכבת בד' כוסות אבל במצה ודאי מעכב הסיבה וצריך לחזור ולאכול בהסיבה.

והקשו האחרונים דמה יהני שיחזור ויאכל הלא כבר יצא מה"ת

שידלג על אכילת מרור ויאכל מיד כורך מצה ומרור ויצא ידי חובת שניהם שהרי כל הטעם שאוכלין את המצה והמרור כל אחד בפני עצמו היא כמבואר בפסחים קט"ו ע"א משום דאי יאכלנו ביחד אתי מרור דרבנן ומבטל טעם דאוריתא אבל כאן הרי את חיוב המצוה מן התורה כבר יצא בלי הסיבה ולגבי קיום דרבנן נחשב מרור דרבנן כמרור דרשות שהרי עכשיו חיוב שניהם אינו אלא מדרבנן ואם כן הוא יכול לאכול את שניהם מיד בכריכה ולצאת ידי מצה ומרור וכורך ביחד.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של ההסיבה היא כדי להתמי' התינוקת נמצא שזהו חלק של הוגדת לבנך שע"ז שואל התינוק נמצא שאולי לא יצא כלל אפי' מדאוריתא בלי הסיבה דרבנן תקנו שיאכל המצה בצורה כזה וזהרי הכלל היא דכל היכן דתקנו רבנן שיעשה המצוה באיזה צורה אז אם שינה לא יצא אפי' מדאוריתא [.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תע"ב סעיף ד' נפסק שאשה אינה צריכה הסיבה אלא אם כן היא אשה חשובה והרמ"א כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על הראב"ה שכתב שבזמן הזה אין להסב.

והקשו האחרונים דהראב"י כתב דבריו לכל אדם שאין צריך להסב ובזה לא הסכים הרמ"א עמו ורק לענין

כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרינן בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריך להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הטעם של ההסיבה היא כדי להתמי' התינוקת מובן דזה לא שייך רק בכוסות הראשונות קודם שאלת התינוקת ולא בכוסות האחרונות כשגמרו כל כבר כל הסיפור וכל הסעודה.

ובזה מיושב נמי מה שכתב השו"ע סימן תע"ב ס"ז כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה.

והקשו האחרונים דלמה אם אכל מצה בלי הסיבה צריך לחזור ולאכול מצה בשנית הרי יש לו עצה פשוטה

דיעבד אם אכל בלא הסיבה בדיעבד יצא דסומך להקל על סמך דברי הראב"י ומה חילוק בין איש לאשה דמאחר שפסק שנשים שלנו כולם נשים חשובות וצריכות הסיבה למה הקל להן לסמוך על הראב"י יותר מכל אדם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הטעם של ההסיבה היא להתמי' התינוקת ועל כל הדברים שעושין להתמי' התינוקת כגון הגבהת הקערה וחלוקת האגוזין אין מברכין.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של ההסיבה היא כדי להתמי' התינוקת והרי חיוב זה להתמי' התינוקת אינו על הנשים דחיוב והגדת לבנך היא על האב לפיכך לעולם קיל בנשים יותר מבאנשים.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרי"ץ גאות בספרו מאה שערים סימן צ"ה תלמוד אצל רבו אין צריך הסיבה ואע"ג דהסיבה מצוה וכבוד רבו מצוה כבוד רבו עדיף דכבוד התורה עדיף והובאו דבריו בשער הציון בסימן תע"ב אות כ'.

ובזה מיושב נמי מה שתנן במשנה ריש ערבי פסחים דף צ"ט ע"ב אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב והקשו האחרונים דמה בא המשנה לחדש וכי היתה הו"א שעני יהא פטור מן המצוות.

ודייקו האחרונים דלמה צריך לטעם דכבוד התורה עדיף הא הסיבה דרבנן וכבוד התורה דאורייתא ופשיטא דאין כח לחייבו לעבור על דין תורה שכן היא בכל התורה אפי' בב' מצוות שוות קי"ל שב ואל תעשה עדיף.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שכל החיוב היא רק כדי להתמי' התינוקת הו"א דהרי יכול להתמי' התינוקת בשאר דברים.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם להסיבה היא להתמי' התינוקת שע"ז יוכל לבוא לספר הסיפור של יציאת מצרים שזהו עיקר המצוה הלילה א"כ הו"א שזה עדיף מהכל.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים דלמה אין מברכין על מצות הסיבה.

סימן כ'

בענין אי הבדיקה והביעור הוי מצוה אחד או שני מצות נפרדות

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנתיא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה

– שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזה"ת דיש לחקור האם הא דבודק ואח"כ מבער החמץ הוי כולו מצוה אחד דהמצוה היא לבדוק החמץ ולבערו או דיש לומר דיש בזה שני חלקים חלק אחד מה שבדק החמץ שלא יהי' בסמוך לו שלא יבוא לאוכלו ואח"כ יש מצוה נפרדת לבער את החמץ.

ויש לומר דבזה נחלקו רש"י ותוס' דרש"י סבר דיש מצוה לבערו לגמרי כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא אבל אין שום מצוה להוציא מהבית רק לבערו לגמרי אבל תוס' למדו דיש מצוה נפרדת רק להרחיקו מעליו כדי שלא יבוא לאוכלו ואח"כ יש מצוה מיוחד לבערו.

שעה שביעית חייב לבער מכח תקנת התורה ואז אינו יכול לקדש בו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מטה החולקת בתוך הבית דלפרש"י בעינן שלא יהי' שום חמץ תחת המטה כיון דבכלל תקנת חז"ל נכלל נמי שיבערו לגמרי אבל לפי' התוס' די בזה שאינו יכול להגיע שם שלא יבוא לאוכלו דהמצוה היא רק להרחיקו מעליו ע"י הבדיקה.

ובזה מיושב נמי קושיות התוס' על רש"י בדף ט' ע"ב ד"ה תשע חניות דמה הדמיון להכא הלא הכא הבית בחזקת בדוק ולפי הנ"ל מובן דהרי לפי' רש"י המצוה היא שיבער החמץ ואין להבדיקה שום שייכות להבית שיוכלו לומר דהבית היא בחזקת בדוק דהבדיקה היא רק ענין טכני לסייע להביעור.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף י"ב ע"ב לגבי שריפת חמץ בשעה שישית דלפרש"י בשעה שישית שורפין ולפי' תוס' בשעה שישית השבתתו בכל דבר דהרי לפי' רש"י החיוב לבדוק היא לבערו לגמרי אבל לפי' התוס' דכל החיוב היא רק שלא יבוא לאוכלו די בזה שמפררו וזרקו לרוח.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי ביטול דלפי' רש"י לא די בזה שמפקירו דבעי' שיבערו אותו לפיכך צריכין שיבטל אותו לגמרי שיהי' כעפרא דארעא אבל לפי' התוס' די בזה שמפקירו דאז כיון דלא הוי עוד שלו לא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת לגבי מסירת המפתח דלפרש"י תלוי אם הוא שלו דאז חייב לבערו אבל לפי' תוס' דכל החיוב היא רק להוציא מביתו שלא יבוא לאוכלו א"כ העיקר תלוי אי יכול לאוכלו דאם יש לו המפתח יכול לאוכלו ואם לאו לא.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי מי שמקדש את האשה בשעה שישית דלפרש"י דחייב לבערו לגמרי מכח חיוב בדיקה עד שעה שישית א"כ מובן דאינו שלו ואינו יכול לקדש בו אבל לפי' התוס' דהחיוב חז"ל היא רק להוציא מביתו שלא יבוא לאוכלו נמצא דבשעה שישית דהוי אסור רק מכח תקנת חז"ל א"כ די בזה שאינו בביתו אבל עדיין יכול לקדש בו כיון דאינו חייב לבערו מכח תקנת חז"ל של בדיקה ורק לאחר

סימן כ"א

בענין שיעקר אכילת מצה היא כדי להרבות בשמחה

שמחה אבל לא בשאר הימים וכ"ש שלא לאחר הפסח.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ראש השנה אומרת הגמ' ששוטה שאכל מצה ולאחר מכן נתרפא לא יצא ידי חובתו וחייב לאכול פעם נוספת לאחר שהתרפא משום ששוטה אינו בר חיובא ונמצא שבשעת אכילתו לא היה בר חיובא הרי לנו שאין אדם יוצא ידי חובתו כשמקיימה בזמן שאינו בר חיובא.

והקשו האחרונים דבמס' יבמות מובא שגוי שהיה לו בנים ולאחר מכן התגייר אם בניו שנולדו לו בהיותו גוי אכן מתייחסים אחריו הריהו מקיים מצוות פרי' ורבי' בבניו שנולדו לו בגיותו למרות שבן נח אינו מצווה על פרי' ורבי' ולכאורה כיצד יתכן הדבר הרי אין אדם יוצא ידי חובת המצווה כשמקיימו בזמן שאינו בר חיובא.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא גבי מצה שהעיקר היא שע"י האכילה יתעורר לשמחה וכיון שהיה שוטה וזה לא עורר אצלו שום שמחה לא יצא אבל גבי פרי' ורבי' העיקר היא מה שיש לו ילדים בסוף שמרבה בישוב העולם וכיון שהרבה בישוב העולם די בזה.

הקשו האחרונים לדעת הגר"א ז"ל דיש קיום מצוה באכילת מצות כל השבעת ימים של פסח על כל כזית וכזית צריך להבין אמאי אין מברכים על כל כזית וכזית ואף דהוי מצוה קיומית מ"ש מהא דמברכות הנשים על מצות עשה שהזמן גרמא אף דהוי מצוה קיומית.

והנראה בזה היא דעיקר מצוות אכילת מצה אינו עצם האכילה רק מה שע"י אכילת מצה מתעורר האדם לשמחה ודבר זה יש רק בכזית הראשון שזה מעורר בו השמחה כיון שיש חיוב אז ביחד עם המצה לספר גודל הניסים ורואה גודל הניסים שהיה לאבותינו בצאתם ממצרים שפרעה גרשם ביד חזקה אבל בשאר הימים שזה לא מעורר עוד השמחה אין מברכין עוד.

ובזה מיושב נמי מה שהיושב בסוכה לאחר חג הסוכות עובר על כל תוסף כמובא במס' סוכה מ"ח ובשו"ע סי' תרס"ו סעיף א'.

והקשו האחרונים דמדוע האוכל מצה לאחר חג הפסח אינו עובר על כל תוסף.

ולפי הנ"ל מובן דעיקר השמחה היא רק כליל הראשון שהמצה מעורר

כיו"ט גם לקיום מצות הנוהגות בחג כגון אכילת מצה.

ודייקו האחרונים ממה שכתבו התוס' בכתובות דף מ"ז ע"א ד"ה דמסר לה דבתוספות יום טוב אפשר לישא אשה ואין זה בכלל המיעוט של ושמחת בחגך ולא באשתך כיון שאין חיוב שמחה בתוספות יום טוב הרי מבואר דהזמן של תוספות יום טוב לא נחשב כיום טוב לגבי מצות שמחת יום טוב וזה סותר למה שכתבו בפסחים שזמן תוספות יום טוב נחשב חג גבי אכילת מצה אלולא המיעוט של הלילה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני גבי מצה שהעיקר היא להרבות בשמחה וא"כ הו"א דיכול אפי' בתוס' יו"ט לאכול המצה כדי שבלי יו"ט ירבה בשמחה וישמח כשיהי' בלילה ממש קמ"ל דגם האכילת מצה בעצמו צריך לקיים בלילה.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע פוסק ששוטה שאכל מצה ונתרפא חייב לחזור ולאכול לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצוות וכתב המשנה ברורה בשערי ציון שזה נאמר דוקא בשוטה שאינו נחשב איש אבל מי שעוסק במצוה ואכל מצה אף שהיה פטור מלאכול מצה משום שהעוסק במצוה פטור מן המצוה מכל מקום אינו חייב לחזור ולאכול כיון שהוא בכלל איש ורק התורה לא חייב אותו.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת הגר"א שיש מצוה בכל שבעת ימי הפסח כשאוכל מצה והטעם שאין מברכין על אכילת מצה כל שבעה היא משום שהוי מצוה קיומית ומשום הכי אין מברכין כיון שלא שייך לומר וצונו כיון שהוא אינו מצווה.

והקשו האחרונים דא"כ מדוע כהן שרוצה לאכול בתרומה מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו על אכילת תרומה ואע"פ שאין זה מצוה חיובית אלא מצוה קיומית בכל זאת מברך ואומר וצונו ומאי שנא כאן שלא מברכין כן.

ולפי הנ"ל מובן דשאני בפסח שלא רק דהוי מצוה קיומית רק דלא שייך בכלל המצוה להרבות בשמחה שזה שייך רק בליל פסח ולפיכך אין מברכין על זה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב ד"ה עד שתחשך כתבו שאין לאכול מצה מבעוד יום עד שתחשך גם אם קיבל עליו יום טוב של פסח ואף שבשאר ימים טובים יכול לקדש ולאכול מבעוד יום מ"מ בפסח אינו יכול לאכול את המצה מבעוד יום כיון שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור הוקשו לפסח ומשמע מדבריהם שלולא המיעוט של בלילה היה יכול לאכול מצה בתוספות יום טוב כיון שתוספות נחשבת

ולפי הנ"ל מובן דכוונת החת"ס היא שזהו המצוה היחידה שמקיימין איזה מצוה ע"י האכילה שע"י האכילה מקיימין המצוה של שמחה כמו בקדשים שהיו כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים אבל לא מדבר על המצוה של עצם האכילה.

ובזה מיושב נמי מה שבמנחת חינוך מבואר שמי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב במצות אכילת מצה.

והקשו האחרונים דמאי שנא ממה שנפסק בשו"ע סימן תקפ"ט סעיף ה' שמי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא את עצמו בתקיעת שופר כיון שצד עבדות שבו אינו יכול להוציא את צד החירות שבו ואילו באכילת מצה על אף שהאכילה נעשית גם ע"י צד עבדות שבו יוצא ידי חובתו ולא אמרינן דאין צד העבדות יכול להוציא את צד החירות שבו.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהעיקר היא מה שצד הבן חורין מרבה בשמחה ע"י אכילת המצה וא"כ אין נפק"מ מי אכל המצה דאפי' ע"י אכילת העבד סוכו"ס עי"ז מתרבה השמחה לחלק הבר חורין.

ובזה מיושב נמי מה שהאוכל מצה בליל ראשון יותר מכשיעור נחשבת התוספות בכלל מצות עשה של בערב תאכלו מצות כדמוכח בגמ' פסחים

והקשו האחרונים לפי מה שכתב הריטב"א בסוכה דף כ"ה ע"א דעוסק במצוה פטור מן המצוה הפי' היא שלגביו אין שום חיוב של המצוה ואם יעזוב המצוה הקודמות ויעסוק במצוה אחרת הרי הוא כמבטל מצוה ולפ"ז אם אכל מצה באותו שעה יצטרך לחזור ולאכול שהרי לא עשה מצוה באכילתו.

ולפי הנ"ל מובן דשאני גבי מצה דעיקר המצוה היא להרבות בשמחה וכיון שמ"מ הרבה בשמחה ע"י אכילת מצה יצא אע"ג דהוא בעצמו לא היה מחיוב באכילת המצה [אבל שוטה הלא אינו מבין בכלל שיש להרבות בשמחה ע"י אכילת המצה].

ובזה מיושב נמי מה שהחת"ס בתשובותיו חלק חו"מ סימן קצ"ו כתב שמצות עשה של אכילת מצה בליל פסח היא המצוה היחידה שנשארה לנו מכל המצוות שקיומם ע"י אכילה שבכל התורה שהרי אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר רק מצוה זו משנה לשנה.

והקשו האחרונים התינח שמצות אכילה בשבת יום טוב אינה מצות אכילה בפנ"ע אלא היא בכלל המצוה דשבת ויום טוב אבל הלא בחג הסוכות ישנה מצות אכילת כזית לחם בסוכה בליל א' דסוכות אף בזמן הזה ואם כן למה כתב החתם סופר שרק מצות עשה של אכילת מצה נשארה לנו.

שאם אין לו רק פחות מכזית מצה בליל פסח אפי' אם אמרינן שבחצי שיעור ליכא מצוה כלל מכל מקום חייב לאכול חצי זית שבידו כדי שלא תשתכח תורת המצוה לגמרי.

והקשו האחרונים דהרי עובר על כל תגרע בזה שאוכל חצי שיעור ויסוד עבירת כל תגרע משום שנעשה שינוי בצורת המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דעדיין מקיים בזה מצוות שמחה דהרי אפי' בפחות מכזית מתרבה אצלו השמחה כשרואה מה שאכלו בצאתם ממצרים ולפיכך כיון שיצא עכ"פ חלק מהמצוה לא נקרא שעובר על כל תגרע.

ובזה מיושב נמי מה שאמרינן בהגדה כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קיים היה כורך מצה ומרור ואוכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ובגמ' בפסחים קט"ו ע"א מובא שרבנן נחלקו על הלל וסוברין שאין לכרוך ביחד את המצה ומרור משום שסברו שמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן ומכיון שמצות מבטלות זו את זו יבוא המרור שהיא מדרבנן ויבטל את המצוה שהיא דאורייתא.

ודייק בספר משיבת נפש דמדוע היו רבנן צריכים את הטעם של מצוות מבטלות זו את זו והלא יכלו להקשות על הלל מכח הכלל שאין

דף ק"ז ע"ב שמבואר שרבא היה שותה הרבה יין בערב פסח כדי שזה יגרם לו שיהי' לו תיאבון בלילה לאכול הרבה מצות ואע"פ ששיעור אכילת מצה היא בכזית בלבד מ"מ כשאוכל יותר גם התוספות על שיעור כזית נכלל במצות עשה של אכילת מצה וכ"כ השדי חמד בשם המהר"ל מפראג בספרו גבורת ד' שאף שמקיים את המצוה של בערב תאכלו מצות מכל מקום אם אוכל יותר מקיים גם כן המצוה.

והקשו האחרונים מדברי התוס' בקידושין דף ל"ח ע"א ד"ה אקרוב עומר שכתבו לתרץ קושיות הירושלמי דלמה לא אכלו בני ישראל מצות בליל פסח משום איסור חדש הרי מצות עשה של אכילת מצה תדחה את הלא תעשה של חדש ותירצו התוס' שיש לגזור כזית ראשון אטו כזית שני שמא יבוא לאכול יותר מכזית ולפי דברי המהר"ל שגם באכילת כזית שני מקיים המצוה אם כן עדיין שפיר ידחה אכילת כזית שני את הלא תעשה של חדש.

ולפי הנ"ל מובן דמה שאוכל אפי' יותר מכזית עדיין מרבה בשמחה אבל אינו מקיים עוד עצם המצוה של בערב תאכלו מצות שזה קיים כבר ע"י אכילת כזית ורק העשה של בערב תאכלו יכול לדחות הלאו של חדש.

ובזה מיושב נמי מה שהחיד"א בספר חיים שאל ח"א סימן ד' כתב

עושין מצות חבילות חבילות עי"ש מה שתירץ.

מצה על אף שעוסק במצוה פטור מן המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי ע"כ מקיים בפעם אחת שני מצוות אכילת מצה ומצוות שמחה וע"כ דגילה התורה דבזה ליכא דין של אין עושין חבילות חבילות.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בקידושין ל"ח ע"א הביאו את קושיות הירושלמי למה לא אכלו בני"י כשבאו לארץ ישראל מצה של חדש נתי עשה דמצה וידחה לא תעשה דחדש.

ודייק בספר עיון המועדים דכיון דחצי שיעור אסור מן התורה והמצוה של אכילת מצה לא תתקיים אלא עד שיאכל כל הכזית א"כ לא הוי בעידנא שהרי מיד שמתחיל לאכול עובר על איסור חדש ואילו קיום המצוה של מצה היא רק לאחר שיאכל כזית עי"ש מה שתירץ.

ולפי הנ"ל מובן דהכא הרי תיכף במשהוא הראשון כבר מקיים המצוה של להרבות בשמחה ע"י זה שרואה מה שאכלו בצאתם ממצרים וא"כ הוי בעידנא.

ובזה מיושב נמי מה שהשערי ציון סימן תע"ה ס"ק ל"ט כתב שאם אכל מצה בשעה שעוסק במצוה אחרת יצא ידי חובה ואינו צריך לחזור ולאכול

ודייק בספר עיון המועדים דצ"ע ממה שנפסק בשו"ע סימן ע"א סעיף א' שאם מת לו מת פטור מקריאת שמע ומתפלה ובמ"ב סק"ג כתב שאם קרא לא יצא וצריך לחזור ולקרוא לאחר הקבורה והרי הטעם במת היא מחמת שהוא עסוק במצוה ולפי מה שכתב בשער הציון מדוע צריך לחזור על קריאת שמע ותפלה מאי שנא ממצה שלא צריך לחזור אף ששניהם בגדר הפטור של עוסק במצוה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא בפסח שאין עיקר המצוה האכילה רק מה שיוצא מזה שמתרבה השמחה וכיון דבמצאות התרבה השמחה די בזה אע"ג שהוא בעצמו לא היה מחויב במצוה כלל משא"כ בק"ש דעיקר המצוה היא הקריאה של קריאת שמע עצמו.

ובזה מיושב נמי מה שהמהר"ל בהגדה של פסח כתב שאם אוכל בליל פסח כמה כזיתים מצה נחשב שמקיים יותר המצוה וראי' לזה מהגמ' בפסחים דף ק"ז ע"ב רבא הוי שתי חמרא כולי יומא דמעלי פיסחא כדי שיגביר את התיאבון שיאכל יותר מצה.

ויש שהקשו מדוע לא מצינו מצוה זאת בשאר המצוות כגון בשופר ראש

כן גם כזית בלילה ראשון של סוכות צריך דוקא בלילה והתוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב כתבו לבאר הטעם שצריך לאכול כזית מצה בלילה דוקא כיון שנאמר גבי קרבן פסח ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה איתקש לפסח.

ודייקו האחרונים דצ"ע דברי הט"ז שהביא מקור אחר שצריך לאכול כזית מצה דוקא בלילה מדכתיב במצה גופא בערב תאכלו מצות דמשמע דוקא בלילה ולא הביא הטעם שמביאים התוס' שילפינן מקרבן פסח שצריך דוקא בלילה.

ולפי הנ"ל מובן דהרי עיקר המצוה של מצה היא התוצאה שיתרבה השמחה א"כ אי רק משום הלימוד של אכילת פסח הו"א דיכול לאכול בתוס' יו"ט כדי כשיבוא הלילה יהי בשמחה שזהו עיקר המצוה כמו שאוכלין הפסח בלילה ממש ה"נ יהי בשמחה בלילה ממש קמ"ל הקרא בערב תאכלו מצות דהאכילה גופי' בעינן שיהי בלילה.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' במס' ברכות דף כ"ז הביאו שיטת ר' יודא החסיד שאפשר לאכול מצה מבעוד יום בתוספות יום טוב של פסח והקשה הגר"ח מבריסק דהרי במצה יש דין דבעי' שיהי בחמשה עשר בחודש ואפי' אם חלה הקדושה מקודם אבל עדיין לא הגיע חמשה עשר בחודש וכן קשה על דברי תוס' בפסחים דף צ"ט ע"ב

השנה שאם תקע כל היום נימא דהוסיף מצוה ומדוע מצינו כן רק במצה.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא דכל כמה שאוכל יותר מתרבה השמחה יותר ויותר.

ובזה מיושב נמי מה שהרשב"א בברכות ל"ח ע"ב ד"ה לא הוא כתב דבעינן טעם מצה לעיכובא ומפרש דמה"ט אמרו בפסחים קט"ו אתי מרור דרבנן ומבטל טעם מצה דאורייתא.

ודייקו האחרונים דהאיך יפרנס לפ"ז מימרא דרבא בפסחים קט"ו ע"ב בלע מצה יצא.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שיהי' כאן טעם מצה שעיי"ז מתרבה אצלו השמחה כשרואה מה שאכלו אבותינו בצאתם ממצרים אבל לא בעינן שבאמת יטעום עכשיו הטעם של המצה דאין העיקר עצם העכילה רק מה שמתרבה השמחה.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א כתב בסימן תרל"ט ולא יאכל בסוכה בלילה הראשונה עד שיהא ודאי לילה וכ"כ האורחות חיים בהלכות סוכה הובא בב"י שם וכתב הט"ז שם דהטעם דהא מה שחייבים לאכול כזית בליל ראשון של סוכות ילפינן מחג המצות מגז"ש ט"ו ט"ו וכיון שכזית של פסח בלילה הראשון חייבים לאכול דוקא בלילה דבחג המצות כתוב בערב תאכלו אם

רק מה שמכניס המאכל לפיו שבזה מתרבה השמחה כשרואה איך שאכלו אבותינו המצה בצאתם ממצרים.

ובזה מיושב נמי מה שהרמ"א סימן ר"ד כתב שאם אנסוהו לאכול אע"ג שהחייך נהנה אינו מברך הואיל ואכל באונס.

והקשו האחרונים דהשו"ע סימן תע"ה פסק כדעת הראשונים שאם כפאוהו לאכול מצה יצא דאע"פ שמצות צריכות כוונה מכל מקום כיון שנהנה יצא ולא דמי לכפאוהו ליטול לולב וכיוצא בזה והטעם כתב הר"ן שהרי מתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה הרי שהנאה הבא לו בעל כורחו חשיבא הנאה לעבירה והוא הדין לגבי מצוה ואם כן למה גבי ברכה לא תועיל הנאה שבא ע"י כפי'.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה דלא בעינן שירצה לאכול המצה רק דהעיקר היא שבמציאות יאכל שע"ז מתרבה השמחה וכיון דבמציאות אכל המצה הרי כבר התרבה השמחה אע"ג שלא נקרא אכילה מעליא לגבי ברכת הנהנין כיון דסוכו"ס היה שם צורה של אכילה.

איך היה הו"א שיכול לאכול מצה מבעוד יום אפי' בלי המיעוט של לילה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דהעיקר היא שיהי' בשמחה ע"י אכילת המצות בחמשה עשר אבל עצם האכילה לא בעי' שיהי' בחמשה עשר דהרי העיקר היא התוצאה.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך במצוה שכ"ה ס"ק י"א דייק מדברי רש"י בסוכה דף כ"ז ע"ב שלדין לכם צריך שיהא שוה פרוטה ולפי זה צריך שתהא המצה שוה פרוטה.

והקשו האחרונים דהרי מבואר בתוס' בכתובות דף ל' ע"ב ד"ה לא גבי תחב לו חבירו בבית הבליעה שאם יחזור ויוציאו אין זה שוה כלום דמאוס הוא ואין לו שויות ממון והרי כיון שבבליעת המצה מקיים המצוה אם כן איך יוצא בה ידי חובתה והרי בשעת הבליעה היא כבר מאוסה ואינה שוה פרוטה א"כ אין זה נחשב לכלום דהרי בפחות מפרוטה לא נחשב לכם.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא גבי מצה שאין עיקר המצוה מה שבולע כיון שאין עיקר המצוה עצם האכילה

סימן כ"ב

בענין שבדיקת חמץ היא רק משום פרסום הנס

אין עדיין כ"כ פרסום הנס וא"כ מובן דכיון דהוי רק משום פרסום אז אפי' אם אינו כשיעור כזית דהוי כשרוף מ"מ כיון דבמצאות יש בו פרסום הנס כיון שנראה ככזית לפיכך חייבין לבודקו ורק לענין לעבור על הלאו בעינן שיהי' שיעור של כזית ממש.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצווה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

יש שהקשו דמ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהוי משום פרסום הנס הוי חביב יותר שמוכן

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביאר הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי הוא כאילו הוא שרוף והקשו האחרונים דלדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור כל יראה וכל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאוים אלו אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

והנראה בזה היא דהרי ידוע שיטת הרמב"ם שאין אדם לוקה משום לאו של כל יראה ולא ימצא רק אם קונה חמץ נמצא דאפי' מדאורייתא אם לא בדק החמץ רק הניח כל החמץ אינו עובר על הלאו וא"כ למה עושין בדיקת חמץ מה"ת וע"כ צ"ל דהחוב של בדיקת חמץ זהו רק משום פרסום הנס דעי"ז שבודקין כל החמץ מתפרסם הנס לכל אחד דמזה שאוכלין רק מזה ולא חמץ

אפי' להפסיד ממון על זה יותר משאר מצוות.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייאת זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע.

ויש שדייקו דמדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דבדיקת חמץ אינו מצוה ממש רק תקנה מיוחד לפרסום הנס יש לחוש שיכח ממנו.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות פ"ג ה"ב כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הוי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל

לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

והקשו האחרונים דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאוין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה וצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבלא מעשה לא עוברים כלל על הלאו דבלא מעשה לא הוי רק ענין בעלמא של פרסום הנס ולפיכך אין לוקין עליו.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבלי מעשה לא הוי איסור לאו רק ענין של פרסום הנס.

ובזה מיושב נמי מה שכנ"ל במתני' אין חוששין שמא גיררה חולדה.

והקשו האחרונים דאפי אם חוששין למה צריכין בדיקה הלא הווי ספק וספיקא דרבנן לקולא כיון דמירי כשביטל כדאמרין לקמן בגמ' ובשלמא בעלמא צריכין בדיקה כיוון דיש חזקת איסור אבל עכשיו כשכבר בדקו למה נישחש דגור ממקום למקום.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ מן הדין יש להקל מ"מ תקנו שיבדקו כדי לפרסם הנס.

ובזה מיושב נמי מה שהמג"א מביא בשם הטור בסי' תל"ד ס"ק ה' שאדם שנמצא חמץ בביתו בפסח בלי שידע על כך עובר בשוגג על איסור בל יראה ובל ימצא כשם שאדם האוכל חלב בשוגג עובר על איסור ולכן יש לבטל את החמץ לאחר הבדיקה שמא נשאר בביתו חמץ שלא מצאו.

והקשו האחרונים דהלא דוקא אוכל חלב בשוגג חייב בקרבן כשעובר על איסור בלא כוונה מכיון

והקשו האחרונים דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור בל יראה ובל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא שהרי עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמוה דהרי ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא גם ללא מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבלי מעשה אין עוברים דהוי רק ענין של פרסום הנס.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצווה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחמץ בידים בצק בפסח מכיון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור בל יראה ובל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה.

והקשו האחרונים דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם

שנהנה בעת עשיית האיסור כמבואר בכריתות י"ט ע"ב אולם אדם המשהה חמץ בביתו בלא שהתכוין לכך מדוע יחשב כמי שעבר איסור בשוגג הרי לא נהנה בכך.

ולפי הנ"ל מובן דאין הכוונה דעובר ממש על הלאו רק שעובר על התקנה שיש לפרסם הנס.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזור רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהוי רק תקנה כדי לפרסם הנס א"כ יוצאין גם על ידי גוי.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהוי רק תקנה כדי לפרסם הנס אין צריכין לברך שהחיינו שאין מברכין רק על חיוב גמור.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

והקשו האחרונים דמאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ מן הדין אין צריכין לבדוק מ"מ תקנו שיבדקו משום פרסום הנס.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי ודייק בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

בפסח שאסור בהנאה והביאו כמה לימודים לזה ולכאורה הלא אמרין בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א דגם הא שהוצרך התורה לשורפו היא כדאי לפרסם הנס ולא משום שאסור בהנאה.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שלא יהי' בביתו דעי"ז מתפרסם הנס ולא נפק"מ אם מדיני ממונות זה שייך לו.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר

ולפי הנ"ל מובן דזה לא הוי רק סייג רק מצוה בפנ"ע כדי שיתפרסם הנס.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ וצ"ע דהנה הקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאוריתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ מן הדין אין לבדוק מ"מ תקנו כן מחמת תקנה כדי לפרסם הנס.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

והקשו האחרונים מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהיא משום פרסום הנס וזה יש רק כשמנקה כל החמץ שברשותו נמצא דכל הבדיקה הכל הוי מצוה אחד.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בענין חמץ

למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר
והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא
דחמץ.

ויש שתמהו שהרי גם בלי חומרא דחמץ
יהי' אסור משום דחיישנן שמא
לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי שהתנה
להחזיר לא התקיים תבטל המתנה
ויעבור בבל יראה למפרע א"כ אמאי
זה נחשב רק חומרא ולא חשש אמיתי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דבמציאות לא
היה בביתו ונתפרסם הנס די בזה
ולא נפק"מ אי יתברר שהיה שייך לו
דהעיקר היא שלא היה בביתו ונתפרסם
הנס.

לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי
שלאחר הפסח יקנה ממנו.

ויש שדייקו דהרי קי"ל שכל שרוצה
בקיומו אסור ואם כן האיך שרי
לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה
בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל
לקנותו לאחר הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דהעיקר היא שלא
יהי' החמץ בביתו שע"ז מתפרסם
הנס ולא איכפת לן אי הגוי מחזיקו
בשבילו ואם רוצה בקיומו.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן
תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר

סימן כ"ג

האם יש חיוב מיוחד לבדוק או דהוי רק ענין טכני שעי"ז יוכל לבערו

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנתיא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה

– שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאוריתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזה"ת היא דיש לחקור האם יש חיוב מיוחד לבדוק החמץ או דהבדיקה הוי רק ענין טכני.

דצריכין לבדוק כמו שבדוקין הטריפות ושאר איסורים.

ונראה דבזה נחלקו רש"י ותוס' דרש"י סובר דהבדיקה היא רק ענין טכני שלא יעבור בכל יראה ובל ימצא אבל לפי' התוס' הוי דין מיוחד שחייב לבדוק כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת גבי ביטול דלפי' רש"י דהוי כעפרא דעלמא ועדיין הוי שלו לפיכך צריך לבדוק כדי שיוכל לבערו אבל לפי' התוס' דכבר הפקירו וממילא אינו שלו בכלל רק דיש תקנה

מיוחד דצריך לבדוק החמץ כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מסירת המפתח דלפרש"י כיון דהחמץ אינו שלו ואינו עובר עליו למה יצטרך לבדוקו אבל לפי התוס' דהיא תקנה מיוחד לבדוק כדי שלא יבוא לאוכלו וא"כ אם יש לו המפתח שיכול לבוא לשם חייב לבדוק כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי יחד לו בית ועדיין יש לו אחריות עליו דלפי רש"י הרי כיון דעובר עליו בבל יראה כיון דיש לו אחריות על החמץ צריך לבדוק אם יש שם חמץ אבל לפי התוס' לא תלוי בזה רק דאפי' אם יש עליו אחריות כיון דיחד לו בית ולא יבוא לאוכלו אין מה לחייב אותו בבדיקה.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מי שקדש בשעה שישית דלפרש"י אינו מקודש כיון דהחייב בדיקה היא ענין טכני של הביעור וכיון דצריך לבערו אינו יכול לקדש בו דהרי צריך לבערו אבל לפי התוס' דהוי תקנה מיוחד שלא יבוא לאוכלו אבל יכול לקדש בו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מטה החולקת בתוך הבית דלפרש"י

דהבדיקה הוי ענין טכני שלא יעבור על בל יראה צריך ליזהר שלא ישאר שום חמץ אבל לפי התוס' דהיא ענין מיוחד לבדוק כדי שלא יבוא לאוכלו א"כ אם מפסיק המטה דלא יבוא לאוכלו די בזה.

ובזה מיושב נמי קושיות התוס' על פי' רש"י בדף ט' ע"ב ד"ה היינו תשע חניות דשאני הכא דהבית היא בחזקת בדוק ולפי הנ"ל מובן דהרי לפרש"י הוי כל הבדיקה ענין טכני דצריך לבדוק כדי שידע איפה החמץ שיוכל לבערו א"כ אינו חיוב על הבית רק על האדם כמו שבדיקת טריפות אינו חובת הבית שלא יאכלו שם טריפות אבל לפי התוס' דהיא חיוב מיוחד על הבית לבדוקו כדי שלא יבוא לאוכלו נמצא דשייך לומר דהבית היא בחזקת בדוק.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף י"ב ע"ב אי בשעה שישית חייב לשורפו דלפרש"י דהבדיקה היא ענין טכני של הביעור נמצא דכשאמרו חז"ל לבדוק הכוונה היא דצריך לשורפו דכל הבדיקה שחייבו חז"ל היא רק כדי לסייע בהביעור אבל לפי תוס' דהיא תקנה מיוחד שלא יבוא לאוכלו א"כ יכול גם לפזר ולזרות לרוח העיקר היא שלא יבוא לאוכלו.

סימן כ"ד

בענין שהסיבה היא כדי להרבות בשמחה

בפעם הראשונה בלי הסיבה והסיבה היא רק מדרבנן.

ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא להרבות בשמחה וכיון שהרבה בשמחה אח"כ די בזה.

ובזה מיושב נמי מה שבתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולהו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה עוד נסתפקו שם בשכח להסב בכוס שלישי מ"מ מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות ויש שתמהו דאמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הדין של הסיבה היא להרבות בשמחה א"כ בד' כוסות דבזה גופי' מרבה בשמחה במה ששותה ד' כוסות מובן דמספקא לי' דאולי לא בעי' שיסב.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרינן בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות

השו"ע פסק שכל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בלי הסיבה וצ"ע דבגמ' בר"ה דף כ"ח ע"א שנינו שלחו לי' לאבוא דשמואל כפאו ואכל מצה יצא וכן נפסק בשו"ע אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו נכרים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח והקשה האבי עזרי דאמאי יצא הרי אין לך היפך דרך חירות גדול מזה שהרי אין הוא חפץ באכילה ואונסים אותו לאכול ואם כן אף אם היסב מכל מקום אין כאן דרך חירות ולדעת השו"ע לא יצא וצריך לאכול כזית מצה שנית.

והנראה בזה היא דהסיבה שצריכין להסב אינו באמת משום דרך חירות רק דהעיקר היא רק להרבות בשמחה ולפיכך אע"ג שלא נראה דרך חירות נמי יצא דהעיקר היא מה שהרבה בשמחה ע"י ההסיבה.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים דף ק"ח הסתפקו האם הסיבה מעכבת בד' כוסות אבל במצה ודאי מעכב ההסיבה וצריך לחזור ולאכול בהסיבה.

והקשו האחרונים דמה יהני שיחזור ויאכל הלא כבר יצא מה"ת

הטעם שאוכלין את המצה והמרור כל אחד בפני עצמו היא כמבואר בפסחים קט"ו ע"א משום דאי יאכלנו ביחד אתי מרור דרבנן ומבטל טעם דאוריתא אבל כאן הרי את חיוב המצה מן התורה כבר יצא בלי הסיבה ולגבי קיום דרבנן נחשב מרור דרבנן כמרור דרשות שהרי עכשיו חיוב שניהם אינו אלא מדרבנן ואם כן הוא יכול לאכול את שניהם מיד בכריכה ולצאת ידי מצה ומרור וכורך ביחד.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של ההסיבה היא כדי להרבות בשמחה נמצא שזהו חלק של מצות החג שעיי"ז מתרבה השמחה נמצא שאולי לא יצא כלל אפי' מדאוריתא בלי הסיבה דרבנן תקנו שיאכל המצה בצורה כזה.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תע"ב סעיף ד' נפסק שאשה אינה צריכה הסיבה אלא אם כן היא אשה חשובה והרמ"א כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על הראב"ה שכתב שבזמן הזה אין להסב.

והקשו האחרונים דהראב"י כתב דבריו לכל אדם שאין צריך להסב ובזה לא הסכים הרמ"א עמו ורק לענין דיעבד אם אכל בלא הסיבה בדיעבד יצא דסומך להקל על סמך דברי הראב"י

הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצה לא אמרין ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריך להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הטעם של ההסיבה היא כדי להרבות בשמחה מובן דזה לא שייך רק בכוסות הראשונות שזהו לפני הסעודה ולא בכוסות האחרונות כשגמרו כל כבר כל הסיפור וכל הסעודה.

ובזה מיושב נמי מה שכתב השו"ע סימן תע"ב ס"ז כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה וצ"ע למה אם אכל מצה בלי הסיבה צריך לחזור ולאכול מצה בשנית הרי יש לו עצה פשוטה שידלג על אכילת מרור ויאכל מיד כורך מצה ומרור ויצא ידי חובת שניהם שהרי כל

דעני פטור דהרי יכול להרבות בשמחה
בשאר דברים.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרי"ץ גאות
בספרו מאה שערים סימן צ"ה
תלמוד אצל רבו אין צריך הסיבה ואע"ג
דהסיבה מצוה וכבוד רבו מצוה כבוד
רבו עדיף דכבוד התורה עדיף והובאו
דבריו בשער הציון בסימן תע"ב אות כ'.

ויש שדייקו דלמה צריך לטעם דכבוד
התורה עדיף הא הסיבה דרבנן
וכבוד התורה דאוריתא ופשיטא דאין
כח לחייבו לעבור על דין תורה שכן
היא בכל התורה אפי' בב' מצוות שוות
קי"ל שב ואל תעשה עדיף.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם להסיבה
היא להרבות בשמחה שזהו עיקר
המצוה של החג א"כ הו"א שזה עדיף
מהכל.

ומה חילוק בין איש לאשה דמאחר
שפסק שנשים שלנו כולם נשים חשובות
וצריכות הסיבה למה הקל להן לסמוך
על הראב"ה יותר מכל אדם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של
ההסיבה היא כדי להרבות
בשמחה והרי חיוב זה להרבות שמחה
אינו על הנשים דהחיוב לקנות לנשים
בגדי צבעונים וכדו' היא על הבעל
לקנות לאשה לפיכך לעולם קיל בנשים
יותר מבאנשים.

ובזה מיושב נמי מה שתנן במשנה ריש
ערבי פסחים דף צ"ט ע"ב אפילו
עני שבישראל לא יאכל עד שיסב והקשו
האחרונים דמה בא המשנה לחדש וכי
היתה הו"א שעני יהא פטור מן המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שכל החיוב היא
רק כדי להרבות בשמחה הו"א

סימן כ"ה

בענין אי לבער החמץ ולאכול מצה הוי כולו מצוה אחד או שני מצוות נפרדות

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנתיא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה

– שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאורייתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזהי"ת היא דיש לחקור האם הא דצוה התורה לבער החמץ ולאכול מצה הוי כולו מצוה אחת דיבער החמץ ויאכל מצה דהיינו דכמו שיש איסור לשחוט הפסח כל זמן שיש לו חמץ בבית כמו שילפינן מקרא דלא תשחט על חמץ דם זבחי ה"נ יש איסור לאכול מצה כל זמן שיש חמץ או דכל אחד הוי מצוה בפנ"ע חד מצוה לבער החמץ וחד מצוה לאכול המצה.

וי"ל דבזה נחלקו רש"י ותוס' דלפרש"י הוי כולו מצוה אחד לבער החמץ ולאכול מצה ולפיכך פי' דצריך לבטלו לגמרי שיהי' כעפרא דארעא כדאי שאח"כ יוכל לאכול רק מצה כשלא יהי' עוד החמץ אבל לפי' תוס' החיוב

היא רק להפקיר החמץ מה"ת ואפי' דהחמץ נשאר במקומו לא איכפת לן דלא בעינן דבעת אכילת מצה לא יהי' שם שום חמץ.

ברשותו שיוכל לקדש בו אבל לפי' תוס' דרק בעי' שלא יוכל לאוכלו אבל עדיין הוי שלו א"כ יכול לקדש בו.

ובזה מובן המחלוקת גבי מסירת המפתח דלפרש"י צריך לבער כל חמץ שיש ברשותו ששייך לו דזהו חיוב על האדם שלא יאכל פסח ומצה כשיש לו חמץ כמו שדרשו חז"ל לא תאכל את הפסח ועדיין חמץ קיים לפיכך צריך לבער כל חמץ שיש לו בכל מקום שיהי' אבל לפי' התוס' דהחשש היא מדרבנן שלא יבוא לאוכלו לפיכך תלוי אי יש לו המפתח שיוכל ליכנס לשם לאכול.

ובזה מובן המחלוקת גבי מטה המחלקת דלפי' רש"י דבעי' שלא יהי' החמץ קיים כלל בשעה שאוכל מצה או פסח תלוי אי נכנס לשם חמץ אבל לפי' תוס' תלוי אי יכול להגיע לשם.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי יחד לו בית להעכו"ם דלפרש"י לא די בזה רק אם אינו מקבל אחריות דאז אינו בכלל נכסיו כלל דרק אז נקרא דאין החמץ קיים שיוכל לאכול מצה ופסח אבל לפי' תוס' דהעיקר היא שלא יבוא לאוכלו נמצא דתלוי אי יוכל ליכנס לשם וכיון דיחד לו בית שאינו נכנס לשם לא חיישינן שיבוא לאכול.

ובזה מובן נמי מה שהקשה התוס' על פי' רש"י בדף ט' ע"ב ד"ה היינו תשע חניות דשאני הכא דהבית היא בחזקת בדוק ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא שלא יהי' לו חמץ בשעה שאוכל מצה ופסח א"כ אינו תלוי כלל בהבית שיוכלו לומר הבית בחזקת בדוק דהחיוב אינו על הבית רק על האדם שצריך לאכול מצה כשאין שם חמץ אבל לפי' תוס' דהבית צריך להיות נקי מחמץ שלא יבוא לאוכלו א"כ הוי הבית בחזקת בדוק שזהו דין על הבית שלא יהי' שם חמץ כדי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת לגבי שעה שישית אי חייב לשורפו דלפרש"י חייב לשורפו שלא יהי' בכלל החמץ אבל לפי' התוס' די בזה שפררו וזורה לרוח דהעיקר היא שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מי שקדש בשעה שישית דלפרש"י דבעי' שלא יהי' החמץ קיים כלל א"כ אינו

סימן כ"ו

בענין שסיפור יציאת מצרים היא כדי להרבות בשמחה

ולפי הנ"ל מובן דשאני בפסח דעיקר המצוה היא היא רק להרבות בשמחה ועיקר השמחה היא רק כשזוכר שגם אותנו גאל עמהם.

ובזה מיושב נמי מה שבהגדה של פסח אומרים יכול מבעוד יום ולכאורה איזה הו"א היא שיעשה המצוה מבעוד יום כשעדיין לא פסח.

ולפי הנ"ל מובן דהרי עיקר המצוה היא שיתמלא בשמחה ע"י הסיפור נמצא דאפי' אם מספר מבעוד יום הרי העיקר היא שיהי' בשמחה עי"ז בליל פסח אם כן יכול לספר אפילו ביום.

ובזה מיושב נמי מה שאמרינן בהגדה של פסח מצה זו על שום מה מרור זה וכו'.

ודייקו האחרונים דלמה במצות אחרות אין צריכים לפרש את טעמי המצוה ודוקא במצות אלו של פסח יש חיוב לומר את טעם המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהעיקר היא שיבוא לידי שמחה וזה בא רק ע"י שזוכר כל הניסים שהיה במצוה ובפסח שפסח על בתי אבותינו.

המהר"ל פי' דהטעם למה אין מברכין על ההגדה היא כיון שהיא בעיקר בהרהור דצריך להבין מה שאומר ואין המעשה כלום ואין מברכין על מצוה שעושה במחשבה רק כשעושה במעשה כגון מקרא מגילה שיוצא אפי' אם לא מברכין.

ודייקו האחרונים דהרי תקיעת שופר דהמצוה היא רק לשמוע וכן מגילה לנשים שהמצוה לנשים היא רק לשמוע ומברכין.

והנראה בזה היא דמצות סיפור יציאת מצרים היא בעיקר כדי להרבות בשמחה וזהו עיקר המצוה נמצא שאין עיקר המצוה מה ששומע הסיפור רק מה שע"י הסיפור מתמלא בשמחה ודבר זה שמתמלא בשמחה היא דבר שבלב אבל בתקיעת שופר המצוה היא עצם השמיעה של התקיעות.

ובזה מיושב נמי מה שבימי החנוכה מברכין שעשה ניסים לאבותינו וכו'.

וצ"ע מדוע בימי החנוכה אנו מברכים רק שעשה ניסים לאבותינו מה שאין כן בפסח בנס יציאת מצרים מזכירין ג"כ אילו אותנו גאל עמהם.

ובזה מיושב נמי מה שאיתא בהגדה של פסח שכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ודייק השו"מ דהרי כבר אמרו מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אין הסיפור ענין של שירה והודאה רק כדי להתמלא בשמחה על כל הניסים.

ובזה מיושב נמי מה שבהגדה של פסח אומרים שכל המרבה לספר הרי זה משובח.

ודייקו האחרונים דמדוע דוקא במצות סיפור יציאת מצרים אמרו חז"ל שכל המרבה לספר הרי זה משובח ולא בשאר מצות ששייך להוסיף בהן.

ולפי הנ"ל מובן דהכא מטרת המצוה היא להרבות בשמחה וכיון שכן כל מה שמרבה בהסיפור הוא מרבה בשמחה אבל בשאר המצוות שהמצוה היא הדיבור והאמירה הרי כיון שכבר אמר פעם אחת מה יש לו להגיד עוה"פ.

ובזה מיושב נמי מה שכתב בשו"ת הרשב"א סימן ר"מ שמי שאינו בקי אסור לו לקרוא את ההגדה בליל פסח שחל להיות בשבת כיון שחכמים העמידו את דבריהם אף בשל תורה בשב ואל תעשה.

ודייקו האחרונים דאמאי מצות עשה דוהגדת לבנך לא תדחה משום ספק שמא יטה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שזהו רק מטרה להגיע לשמחה הלא יש להרבות בשמחה בשאר אופנים ולפיכך אין זה דוחה החשש שמא יטה.

ובזה מיושב נמי מה שהפמ"ג כתב בסימן ער"ה מ"ז ס"ק ח' בשם הפוסקים שאדם שאין ההגדה שגורה בפיו ואין ברשותו אלא נר שמן בלבד מותר לו לקרוא לאור הנר שכן סיפור יציאת מצרים דוחה את איסור הקריאה לאור הנר.

ודייקו האחרונים מדוע בשאר שבתות השנה אסור ללמוד תורה לאור הנר ואין אומרים שתבוא מצות תלמוד תורה ותדחה את איסור הקריאה לאור הנר.

ולפי הנ"ל מובן דסובר הפמ"ג דשאני הכא דחוץ מעצם מצוה של אמירת ההגדה יש בה עוד מטרה להרבות בשמחה לפיכך זה חשוב יותר מסתם לימוד שאין בה עוד מטרה חוץ מעצם הלימוד.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו האחרונים על המנחת חינוך מצוה כ"א שכתב שיש לצאת מצות סיפור יציאת מצרים ע"י שומע כעונה דהרי ידוע

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' בקידושין כ"ט ע"ב מונה המצוות שהאב חייב לעשות לבנו כגון למולו ולפדותו וללמדו תורה ולכאורה למה לא חשיב נמי המצוה של והגדת לבנך.

ולפי הנ"ל מובן דזהו חיוב גם על האדם להרבות בשמחה בעצמו ולפיכך חייב לספר גם בינו לבין עצמו הסיפור.

ובזה מיושב נמי מה שידוע הקושיא למה אין מברכין על המצוה של סיפור יציאת מצרים.

ולפי הנ"ל מובן דאין מברכין על זה כיון שזהו רק אמצעי להגיע לידו שמחה ע"י הסיפור א"כ אין מברכין עליו.

מה שכתב הבית הלוי שלא ניתן לצאת ידי חובת ברכת כהנים על ידי שומע כעונה משום שאת ברכת כהנים צריך לומר בקול רם ולכן לא ניתן לצאת ידי חובה מדין שומע כעונה שכן נחשב לשומע כאילו אמר אך לא נחשב לו שאמר בקול רם וא"כ הכא גבי סיפור יציאת מצרים שנאמר לחם עוני ודרשו חז"ל זה שעונין עליו דברים הרבה ולשון עונים משמע בקול רם ואם כן איך יוצאים ע"י שומע כעונה הרי צריך לומר בקול רם.

ולפי הנ"ל מובן דהכא אין האמירה בקול רם רק המטרה שע"י ירבה בשמחה וכיון ששמע בקול רם הרי ממילא מתרבה בשמחה א"כ די בזה.

סימן כ"ז

בענין אי בדיקה וביעור הוי חד מצוה או שני מצות

לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא לי' לאינש לקיים מצווה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא לי' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

ויש שדייקו דמ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא לי' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא לי' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהכא ע"י הבדיקה מקיים שני דברים בין הבדיקה ובין הביעור דשניהם מצוה אחד לפיכך הוי זה חשוב יותר שמוכן להפסיד ממון על זה.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצווה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהווי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל.

ויש שתמהו דאמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה

במס' סוכה כ"ט ע"ב שנינו במשנה לולב של אשירה ושל עיר הנדחת פסול וביאר הגמ' את טעם הפסול לפי שהלולב צריך שיעור ולולב של אשירה ושל עיר הנדחת הואיל והם עומדים לישרף הרי זה כאילו אין שיעורם קיים שהעומד לישרף הרי היא כאילו היא שרוף והקשו האחרונים דלדעת ר' יודא בפסחים כ"א שאין ביעור חמץ אלא שריפה כיצד ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא בפסח והלא אין עוברים על לאוים אלו אלא אם יש בחמץ שיעור כזית וכיון דדינו של חמץ היא בשריפה הרי זה כאילו אין שיעורו קיים שהעומד לישרף הרי היא כשרוף ונמצא שאין בחמץ שיעור כזית.

והנראה בזה היא שיש לחקור האם הבדיקה וביעור הוי מצוה אחד או שני מצות נפרדות ולפי זה יש לומר דכיון דהבדיקה והביעור היא מצוה אחד א"כ אין לומר דאין לבדוק החמץ דהוי כשרוף דהרי הוי רק שרוף כיון שיש מצוה לבערו והבדיקה הוי חלק מזה המצוה.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים ד' ע"ב מסקינן דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק

הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצוה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

ולפי הנ"ל מובן דהו"א כיון שאינו עושה כל המצוה רק הבדיקה נמצא שעושה רק חצי המצוה א"כ אינו יכול לברך אי לאו שעשאו שליח בהדי' לזה.

ובזה מיושב נמי מה שבמס' ברכות ד' ע"ב שנינו אבל אדם בא מן השדה בערב ונכנס לבית הכנסת אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא קריאת שמע ומתפלל ומברייטא זו הוכיח במשנה ברורה שיש מצוה ללמוד לפני קריאת שמע.

והקשו האחרונים דמדוע לפני בדיקת חמץ אסור ללמוד תורה מחשש שמא ימשך כמובא בשו"ע או"ח סימן תל"א סעיף ב' ואילו לפני קריאת שמע לא רק שמותר ללמוד אלא אף מקיימים מצווה בכך ואין חוששין שמא ימשך.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שהיא שני מצוות הוי זה יותר חשוב שהרי הבדיקה והביעור הוי דבר אחד ולפיכך יש לחוש יותר.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות פ"ג הל' כ' כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הוי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

והקשו האחרונים דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאווין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה וצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא רק ביחד עם הביעור נמצא דבזה

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצווה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחימץ בידים בצק בפסח מכיון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור כל יראה וכל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה מעשה לא יאסר החמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה.

והקשו האחרונים דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבלא מעשה אינו עובר כלל רק אם עושה גם החלק השני שאינו מבעיר החמץ.

ובזה מיושב נמי מה שהמג"א מביא בשם הטור בס"י תל"ד ס"ק ה' שאדם שנמצא חמץ בביתו בפסח בלי שידע על כך עובר בשוגג על איסור כל יראה וכל ימצא כשם שאדם האוכל חלב בשוגג עובר על איסור ולכן יש

שלא בדק עדיין לא עבר על הלאו דמצות תשביתו יכול לקיים בזה ששורף רק כזית אבל בהשאר שמשאיר עדיין אינו לוקה רק כשקונה דאז הוי זה הלאו גופי' אבל כשרק לא בודק אינו עובר דהמצוה היא שלא להשאיר רק לשורפו וכיון שהוא כבר קיים מצות השבתה א"כ נשאר רק הלאו של לא ימצא וזה הוי רק חצי דבר.

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

והקשו האחרונים דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור כל יראה וכל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום כל יראה וכל ימצא שהרי עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמיה דהרי ניתן לעבור על איסור כל יראה וכל ימצא גם ללא מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דבזה שרק משאיר עדיין אינו עובר רק אם גם אינו שורף שום חמץ.

לבטל את החמץ לאחר הבדיקה שמא נשאר בביתו חמץ שלא מצאו.

ויש שדייקו דהלא דוקא אוכל חלב בשוגג חייב בקרבן כשעובר על איסור בלא כוונה מכיון שנהנה בעת עשיית האיסור כמבואר בכריתות י"ט ע"ב אולם אדם המשהה חמץ בביתו בלא שהתכוין לכך מדוע יחשב כמי שעבר איסור בשוגג הרי לא נהנה בכך.

ולפי הנ"ל מובן דהכא חמיר כיון שעבר גם על המצוה לשרוף החמץ נמצא שבין שלא בדק וגם לא שרף.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ הוא התחיל המצוה ובדק החמץ והגוי רק עשה החלק השני של המצוה לבערו א"כ נמצא דגם הוא עשה מחצית המצוה.

ובזה מיושב נמי מה שהקשו המפרשים דלמה אין מברכין שהחיינו על מצוות בדיקת וביעור חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהבדיקה והשריפה הוי דבר אחד ואין מברכין שהחיינו על שריפת איזה דבר דשהחיינו מברכין רק על דבר טוב ולא עד דבר של כלי' ושריפה לפיכך אין מברכין שהחיינו.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

ודייקו האחרונים דמאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דאה"נ דמכח האיסור אין חייבין לבדוק רק דכיון שיש גם מצות שריפה ממילא חייב לבדוק כדי שיוכל לשרוף החמץ.

ובזה מיושב נמי מה שהטור כתב בשם הרא"ש שכתב שאין מברכין ברכת

הבדיקה משום הביעור היא העיקר ולכן עליו מברכין וכתב העיטור שנראה מדבריו שהביעור היינו לשון שריפה והיא ברכה מן התורה ונמצא דהברכה היא בעת הבדיקה וקאי על הביעור שישרוף למחרת.

ודייק החק יעקב סי' תל"ב ס"ק ו' דלמה לא נחשב הפסק בין הברכה בליל י"ד למעשה הביעור ביום י"ד.

ולפי הנ"ל מובן דהכל הוי מצוה אחד דהבדיקה הוי ההתחלה של השריפה.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

ויש שדייקו דאמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

ולפי הנ"ל מובן דאין חשש שאחר דמצא חתיכה אחד של חמץ נאמר

שהחיינו על הבדיקה כיון שהבדיקה לצורך הרגל וסמכין על ברכת שהחיינו שאומר בקידוש.

ודייקו האחרונים דצ"ע טעמו של הרא"ש הלא מצות בדיקה היא לפני הרגל והיכן מצינו שמברכין ברכת זמן לאחר גמר עשיית המצוה.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה היא שיהי' גם שרוף וזהו מצוה הנמשך לכל החג שהחמץ יהי' שרוף.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי ודייק בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה אינו רק משום סייג רק דהוי חלק מהמצוה לשרוף החמץ שזהו מצוה בפנ"ע.

ובזה מיושב נמי מה שהעיטור בהלכות ביעור הביא את דעת הרי"ף גיאות שתיקנו ברכה על הביעור ולא על

דכבר הפסיק המצוה דהרי המצוה נמשך עד שישרפנו.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ וצ"ע דהנה הקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאוריתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דאפשר דמכח האיסור יש להקל מ"מ צריך לבדוק כדי שיוכל לשורפו.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

והקשו האחרונים מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהמצוה נמשך עד השריפה ודאי לא הוי הפסק מבית לבית.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם בריש הלכות חמץ ומצה כתב שהקונה חמץ או המחמץ עיסה בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא והיינו משום

שעבר בלאו דבל יראה ע"י מעשה ממילא לוקה כדין לאו שיש בו מעשה.

והקשו האחרונים שהרי לכאורה אין מעשה בעצם העבירה שהרי מעשה הקני' אינו גוף העבירה אלא רק אמצעי להגיע לאיסור שהוא שיהוי חמץ בביתו אם כן אמאי נחשב לאו שיש בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דברגע שקונה החמץ חייב על מה ששלא שרף חמצו.

ובזה מיושב נמי מה שהרמב"ם כתב בפ"א מהל' חמץ ומצה דאינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא אם כן קנה חמץ בפסח או חימצו שעשה בו מעשה אבל אם היה לו חמץ מקודם אע"פ שעבר אינו לוקה מפני שלא עשה בו מעשה ומאידך כתב הרמב"ם בהלכות גניבה פ"ז ה"ג לענין הלאו של לא יהי' בביתך אבן ואבן כל מי שמשהה בביתו מדה חסירה עובר על לא תעשה ואין לוקין על לאו זה שהרי אין בו מעשה.

ודייקו האחרונים דלמה לא חילק הרמב"ם שאם קנה מדה חסירה דלוקה משום שעשה בה מעשה ומאי שנא מחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דדוקא הכא יש איסור בעצם הקני' כיון שאז יש לו חמץ שלא שרף אבל התם אין הקני' רק הכנה שיעבור אח"כ כשישהנו בביתו.

החמץ היא כדי לשורפו דהוי דבר אחד אבל אין לפשוט מזה דהוי אסור בהנאה.

ובזה מיושב נמי מה שבספר עיון המועדים הביא בשם הפוסקים דהטעם למה מהני למכור החמץ לנכרי על אף שדעת ר"ת ורוב הפוסקים דלא מהני קנין כסף בנכרי מ"מ כיון דדעת רש"י דמהני הרי הוי ספק וכל החמץ אחר פסח הוי רק ספיקא דרבנן וספיקא דרבנן לקולא והקשה דהרי מכח חזקת מרא קמא נפסק דהוי של הבעלים וא"כ איך מהני הקנין לענין חמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכל המצוה היא שיבדוק כדי לשורפו אבל הכא דבמציאות לא היה ברשותו אז אע"ג דמדיני ממון הוי שלו מחמת חזקת מרא קמא אינו עובר כיון שלא היה בידו לשורפו וכל החיוב של הבדיקה היא רק כדי לשורפו.

ובזה מיושב נמי מה שהטור בסימן ת"נ כתב שמותר לישראל לומר לגוי שיקנה לעצמו חמץ בפסח כדי שלאחר הפסח יקנה ממנו.

ויש שדייקו דהרי קי"ל שכל שרוצה בקיומו אסור ואם כן האין שרי לישראל לומר כך לגוי הרי נמצא שרוצה בקיומו של החמץ בפסח כדי שיוכל לקנותו לאחר הפסח.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דבמציאות לא היה ברשותו ולא היה שייך שישורפו אינו עובר עליו.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בכל יראה ובל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ויש שדייקו דהרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהכל הוי מצוה אחד ממש משא"כ התם דהלאו הוי איסור בפנ"ע אבל הכא כל האיסור היא להשהות ולא לשורפו אבל אם בדעתו לשורפו אינו עובר.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים בריש כל שעה האריכו בענין חמץ בפסח שאסור בהנאה והביאו כמה לימודים לזה ולכאורה הלא אמרינן בסוף פרק שני דקידושין דכלאי הכרם אסורין בהנאה מדכתיב פן תקדש פן תוקד אש הרי דמהא שהצריכה התורה שריפה נלמד שאסור בהנאה וכ"כ התוס' בפסחים דף כ"ב ע"א ד"ה אותו שקדשים שנפסלו אסורין בהנאה מדאצריך רחמנא שריפה ואם כן הכא נמי בחמץ מדאצריך רחמנא שריפה לר' יודא או שאר השבתות לרבנן יש ללמוד איסור הנאה.

ולפי הנ"ל מובן דשאני הכא דהתורה רק קאמר הטעם שצריך לבדוק

שהתנה להחזיר לא התקיים תתבטל
המתנה ויעבור בבל יראה למפרע א"כ
אמאי זה נחשב רק חומרא ולא חשש
אמיתי.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן
תמ"ח סעיף ג' נפסק שאי אפשר
למכור חמץ לגוי במתנה על מנת להחזיר
והאחרונים כתבו דהיא משום חומרא
דחמץ.

ולפי הנ"ל מובן דכל החיוב של הבדיקה
היא רק כדי שישרפנו וכיון
דבמציאות לא היה ברשותו ולא היה
יכול לשורפו אינו עובר עליו.

והקשו האחרונים שהרי גם בלי חומרא
דחמץ יהי' אסור משום דחיישינן
שלא לא יחזיר הגוי וכיון שהתנאי

סימן כ"ח

בענין שההסיבה היא כדי לפרסם הנס

בפעם הראשונה בלי הסיבה והסיבה היא רק מדרבנן.

ולפי הנ"ל מובן דהרי העיקר היא לפרסם הנס וכיון שמפרסם הנס אחר כך די בזה.

ובזה מיושב נמי מה שבתוס' בפסחים ק"ח ע"א ד"ה כולו נסתפקו במי ששכח ולא היסב בשתיית הכוסות האם יחזור וישתה הרי מוכח שנסתפקו האם דין הסיבה היא לעיכובא בקיום מצות ד' כוסות וצ"ע אמאי נסתפקו רק בד' כוסות הרי כמו כן יש להסתפק במי שאכל מצה בלא הסיבה האם יחזור ויאכל מצה בהסיבה.

ולפי הנ"ל מובן דודאי צריכין דלכה"פ בהמצה יתפרסם הנס כיון דהמצה היא הגורם לזהגדת לבנך כמו כתיב בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך אבל הכוסות שאינו חלק מהוגדת לבנך בזה מסתפק ל"י אולי לא בעי' שיתפרסם הנס אז.

ובזה מיושב נמי מה שבגמ' פסחים דף ק"ח ע"א ישנה מחלוקת האם שני כוסות ראשונות צריכות הסיבה או שני כוסות אחרונות צריכות הסיבה ואמרין בגמ' שגם שני כוסות הראשונות צריכות

השו"ע פסק שכל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בלי הסיבה וצ"ע דבגמ' בר"ה דף כ"ח ע"א שנינו שלחו ל"י לאבוא דשמואל כפאו ואכל מצה יצא וכן נפסק בשו"ע אכל מצה בלא כוונה כגון שאנסוהו נכרים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו כיון שהוא יודע שהלילה פסח והקשה האבי עזרי דאמאי יצא הרי אין לך היפך דרך חירות גדול מזה שהרי אין הוא חפץ באכילה ואונסים אותו לאכול ואם כן אף אם היסב מכל מקום אין כאן דרך חירות ולדעת השו"ע לא יצא וצריך לאכול כזית מצה שנית.

והנראה בזה היא דהסיבה שצריכין להסב אינו באמת משום דרך חירות רק דהעיקר היא רק לפרסם הנס ולפיכך אע"ג שלא נראה דרך חירות נמי יצא דהעיקר היא מה שפרסם הנס ע"י ההסיבה.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים דף ק"ח הסתפקו האם הסיבה מעכבת בד' כוסות אבל במצה ודאי מעכב ההסיבה וצריך לחזור ולאכול בהסיבה.

והקשו האחרונים דמה יהני שיחזור ויאכל הלא כבר יצא מה"ת

הסיבה וכן שנים האחרונות ובפשטות משמע שהיא מספק והקשה הר"ן דמדוע לא אמריןן ספיקא דרבנן לקולא וכתב הר"ן ליישב שכיון שאם נאמר כאן ספיקא דרבנן לקולא יוצא שהוא מבטל את המצוה שהרי הוא לא ייסב בשום כוס ולבטל את המצוה לא אמריןן ספיקא דרבנן לקולא היכן שיש ביטול מצוה.

והקשו האחרונים דהרי כיון שהוא לא היסב בראשונות ודאי הוא צריך להסב באחרונות מצד ממה נפשך שאם צריכן להסב באחרונות הרי הוא ודאי חייב בהסיבה ואם הראשונות חייבין בהסיבה הרי הוא חייב להסב באחרונות להשלים הראשונות וא"כ למה יתבטל לגמרי.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דכל הטעם של ההסיבה היא כדי לפרסם הנס מובן דזה לא שייך רק בכוסות הראשונות בעת אמירת ההגדה ולא בכוסות האחרונות כשגמרו כל כבר כל הסיפור וכל הסעודה.

ובזה מיושב נמי מה שכתב השו"ע סימן תע"ב ס"ז כל מי שצריך הסיבה אם אכל או שתה בלא הסיבה לא יצא וצריך לחזור ולאכול ולשתות בהסיבה.

ודייקו האחרונים דלמה אם אכל מצה בלי הסיבה צריך לחזור ולאכול מצה בשנית הרי יש לו עצה פשוטה

שידלג על אכילת מרור ויאכל מיד כורך מצה ומרור ויצא ידי חובת שניהם שהרי כל הטעם שאוכלין את המצה והמרור כל אחד בפני עצמו היא כמבואר בפסחים קט"ו ע"א משום דאי יאכלנו ביחד אתי מרור דרבנן ומבטל טעם דאורייתא אבל כאן הרי את חיוב המצוה מן התורה כבר יצא בלי הסיבה ולגבי קיום דרבנן נחשב מרור דרבנן כמרור דרשות שהרי עכשיו חיוב שניהם אינו אלא מדרבנן ואם כן הוא יכול לאכול את שניהם מיד בכריכה ולצאת ידי מצה ומרור וכורך ביחד.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של ההסיבה היא כדי לפרסם הנס נמצא שזהו חלק של הוגדת לבנך שעי"ז מתפרסם הנס נמצא שאולי לא יצא כלל אפי' מדאורייתא בלי הסיבה דרבנן תקנו שיאכל המצה בצורה כזה.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תע"ב סעיף ד' נפסק שאשה אינה צריכה הסיבה אלא אם כן היא אשה חשובה והרמ"א כתב וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות אך לא נהגו להסב כי סמכו על הראב"ה שכתב שבזמן הזה אין להסב.

ודייקו האחרונים דצ"ע דהראב"י כתב דבריו לכל אדם שאין צריך להסב ובזה לא הסכים הרמ"א עמו ורק לענין דיעבד אם אכל בלא הסיבה בדיעבד יצא דסומך להקל על סמך

דברי הראב"י ומה חילוק בין איש לאשה
דמאחר שפסק שנשים שלנו כולם נשים
חשובות וצריכות הסיבה למה הקל להן
לסמוך על הראב"י יותר מכל אדם.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם של
ההסיבה היא כדי לפרסם הנס
והרי חיוב זה לפרסם הנס אינו על
הנשים דחיוב והגדת לבנך היא על האב
לפיכך לעולם קיל בנשים יותר מבאנשים.

ובזה מיושב נמי מה שתנן במשנה ריש
ערבי פסחים דף צ"ט ע"ב אפילו
עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ודייקו
האחרונים דצ"ע מה בא המשנה לחדש
וכי היתה הו"א שעני יהא פטור מן
המצוות.

ולפי הנ"ל מובן דכיון שכל החיוב היא
רק כדי לפרסם הנס הו"א דהרי
יכול לפרסם הנס בשאר דברים.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרי"ן
גאות בספרו מאה שערים סימן
צ"ה תלמוד אצל רבו אין צריך הסיבה
ואע"ג דהסיבה מצוה וכבוד רבו מצוה
כבוד רבו עדיף דכבוד התורה עדיף
והובאו דבריו בשער הציון בסימן תע"ב
אות כ'.

ודייקו האחרונים דצ"ע למה צריך לטעם
דכבוד התורה עדיף הא הסיבה
דרבנן וכבוד התורה דאורייתא ופשיטא
דאין כח לחייבו לעבור על דין תורה
שכן היא בכל התורה אפי' בב' מצוות
שוות קי"ל שב ואל תעשה עדיף.

ולפי הנ"ל מובן דכיון דהטעם לההסיבה
היא לפרסם הנס שעיי"ז יוכל לבוא
לספר הסיפור של יציאת מצרים שזהו
עיקר המצוה הלילה א"כ הו"א שזה
עדיף מהכל.

סימן כ"ט

אי חיוב בדיקה היא כדי שיבוא לשורפו או שלא יבוא לאוכלו

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ו' ע"א בגמ' הפקידו אצלו זקוק לבער יחד לו בית אין צריך לבער וכתבו התוס' ד"ה יחד לו בית פ"ה דלא קיבל עליו אחריות וק' לר"י וכו' ופר"ת דאפילו באחריות מיירי ומשום הכי מפיך מלא ימצא דלא חשיב מצוי כיון שלא יחד לו בית וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש

חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

בגמ' י"ב ע"ב אמר ר' יודא אימתי – אין ביעור חמץ אלא שריפה – שלא בשעת ביעורו אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר ופי' רש"י שלא בשעת ביעורו בתחילת שש וכל שש דאכתי מדאוריתא שרי אבל בשעת ביעורו בשבע שהוא מוזהר מן התורה השבתתו בכל דבר.

ובתוד"ה אימתי שלא בשעת ביעורו כתב שפי' ר"ת דשלא בשעת ביעורו היינו אחר שש שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים וטעם משום דיליף מנותר והיינו לאחר איסורו אבל בשעת ביעורו דהיינו בשש כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בזה בעזה"י היא די"ל דאם יש חיוב לשרוף החמץ אז מובן דיש חיוב לבדוק החמץ כדי שיוכל לשרפו אח"כ וזהו שיטת רש"י לקמן דף י"ב ע"ב דבשעה שישית חיוב לשרפו לפיכך יש חיוב מן התורה לבדוק כדי לשרפו אבל לפי' התוס' דאין חיוב לשרפו עד שעה שביעית ממילא אין חיוב לבודק ולחפש אחריו

משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדניא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחד אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתוד"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע

דאדרבה בכל מקום שהיא הוי כמפור
וזורה לרוח ורק יש חיוב מדרבנן לבדוק
כדי שלא יבוא לאוכלו.

התוס' כיון דכל חיוב הבדיקה היא רק
כדי שלא יבוא לאוכלו א"כ כיון דיחד
לו בית ולא יבוא לאוכלו אין מה
לחשוש.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי ביטול
דלפרש"י דהחיוב היא לבטלו
דנחשב אצלו כעפרא דארעא אבל עדיין
היא שלו וחייב לבדוק אחריו ולשורפו
אבל לפי' התוס' דכבר הוי הפקר ואינו
שלו למה יצטרך לבדוקו אי לאו משום
גזירה דרבנן שמא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מי
שמקדש בשעה שישית דלפרש"י
דהחיוב לבדוק חמץ פי' לשורוף אותו
אינו יכול לקדש בו אבל לפי' תוס'
דהחיוב היא רק להוציא מביתו שלא
יבוא לאוכלו הרי עדיין יכול לקדש בו.

ובזה מובן המחלוקת גבי מסירת המפתח
דלפרש"י דחייב לבדוק כדי שיוכל
לשורפו מובן דאינו חייב לבדוק רק
חמץ שהיא בבית שלו שחייב לשורפו
אבל לפי' התוס' דהיא גזירה מדרבנן
שמא יבוא לאוכלו א"כ אפי' אם אינו
שלו מ"מ אם יש לו מפתח שיוכל
ליכנס לשם ויש לחוש שיאכלנו חייב
לבדוק שם.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי מטה
החולקת בתוך הבית דלפרש"י
בעינן שלא יהי' בכלל שום חמץ דכל
חמץ שיש חייב לשורפו אבל לפי' התוס'
העיקר היא רק שלא יבוא לאוכלו וא"כ
די בזה שאינו יכול לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת גבי מי שיחד
הבית להעכו"ם ולא סילק עצמו
מהאחריות דלפי' רש"י לא די בזה עד
שיסלק עצמו לגמרי מהאחריות דהרי
כל זמן שהיא שלו הרי חייב לבדוק
אותן כיון דהיא באחריותו הרי חייב
לשורפו וממילא חייב לבדוקו אבל לפי'

ובזה מיושב קושיות התוס' בדף ט'
ע"ב ד"ה היינו תשע חניות דמה
הדמיון להכא הלא הבית היא בחזקת
בדוק ולפי הנ"ל מובן דלפי' רש"י החיוב
היא על האדם לבדוק ולבער כל החמץ
שלו כדי שיוכל לשורפו ולא תלוי כלל
בהבית שיהי' שייך לומר דהבית היא
בחזקת בדוק אבל לפי' התוס' העיקר
היא דהבית יהי' בדוק כדי שלא יבוא
לאוכלו.

סימן ל'

בענין אי הבדיקה בעצמו הוי מצוה אע"ג שלא מצא או השאיר חמץ

אח"כ ולפיכך אינו מוכן להפסיד ממון בשביל זה.

ובזה מיושב נמי מה שבמשנ"ב הלכות פסח סימן תל"ד סק"י כתב וז"ל ואם הבעה"ב אינו בודק כלל ומצוה לאחר לבדוק אותו אחר מברך דהווי כשלוחו גם לענין הברכה עכ"ל.

ודייקו האחרונים דיש להבין אמאי כתב דיכול לברך משום דהוי שלוחו לענין הברכה הלא בלא"ה הדין היא בכל המצוות דאחד העושה לעצמו ואחד העושה לאחרים מברך קודם עשייתו כמו שנפסק ברמב"ם פ"א מהל' ברכות הל' י' והיא דין כללי בהלכות ברכות דחיוב הברכה היא על העושה את המצוה בפועל אף אם היא שליח של אחר ולא משום שהיא שלוחו לומר הברכה.

ולפי הנ"ל מובן דהוא עשאו שליח רק לבדוק החמץ ולא למצוא חמץ ולבערו א"כ מובן דאינו יכול לברך לבער את החמץ אם לא שעשאו שליח גם על הברכה.

ובזה מיושב נמי מה שכתב הרמב"ם בהלכות שכירות פ"ג ה"ב כל המונע בהמה מלאכול בשעת מלאכה

בגמ' פסחים ד' ע"ב מסקין דהמשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק לא הוי מקח טעות אפי' באתרא דיהבי' אגרא ובדקי ויצטרך השוכר להוציא ממון בשביל הבדיקה משום דניחא ל' לאינש לקיים מצוה בממוני' מבואר דהאי סברא דניחא ל' לאינש היינו אפי' להוציא ולהפסיד ממון.

ודייקו האחרונים דיש להבין מ"ש מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' י"ד סעי' ד' דמותר ליטול טלית של חבירו שלא מדעתו משום דניחא ל' לאינש וכו' אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו משום שיפסיד אותם א"כ מבואר דסברא דניחא ל' לאינש היינו רק היכן דלא יפסיד ממון בשביל זה.

והנראה בכל זה היא שיש לחקור האם המצוה של הבדיקה היא רק כשמוצא החמץ אבל אם בדק ונשאר חמץ שלא מצא או שלא מצא שום חמץ לא קיים המצוה בכלל או שעצם הבדיקה היא מצוה בפני עצמו ואפי' אם בדק ולא מצא כלום או שבדק ולא מצא כל החמץ נמי קיים המצוה ולפי זה מובן דהכא הוי המצוה עצם הבדיקה ולא מציאת החמץ שע"ז אבל התם המצוה היא הלימוד ולא מה שמסתכל בספר וכ"ש שלא מה שהספר נקרע

ובזה מיושב נמי מה שידוע שיטת החינוך שעל לאו שניתן לעבור עליו הן ע"י מעשה וגם בלי מעשה אין לוקין עליו לכן כותב החינוך מצווה שפ"ז דאין לוקין על לאו של ולא תתורו אחרי לבבכם שכן על איסור זה ניתן לעבור עליו אף ע"י מחשבה ומשום כך גם כשעובר ע"י מעשה אין לוקין עליו.

ודייקו האחרונים דקשה דהחינוך בעצמו כותב לגבי איסור בל יראה ובל ימצא שאדם המשאיר חמץ בביתו בפסח אינו לוקה שהרי לא נעשה כל מעשה כדאי לעבור על האיסור ואין לוקין על לאו ללא מעשה אולם אדם הקונה חמץ בפסח או המחמץ עיסה בידים בפסח לוקה משום בל יראה ובל ימצא שהרי עשה מעשה ולפי דברי החינוך בולא תתורו תמוה דהרי ניתן לעבור על איסור בל יראה ובל ימצא גם ללא מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאינו עובר על הלאו בהשארת החמץ רק כשאינו בודק.

ובזה מיושב נמי מה שהמנחת חינוך מצווה תס"ט כותב דיתכן דהקונה חמץ בפסח או שחימץ בידים בצק בפסח מכיון שעל ידי מעשיו הוא עבר על איסור בל יראה ובל ימצא לאחר הפסח אסור לאכול החמץ מן התורה משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה ורק באופן דבו ישהה אדם חמץ בביתו בפסח כשאינו עושה

לוקה שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה והיא חסומה אפי' בקול לוקה ומקשה המגיד משנה דהלא הרמב"ם בעצמו פוסק דעקימת שפתים לא הוי מעשה מדוע א"כ פוסק הרמב"ם דאם חסמה בקול לוקה עונה על כך המגיד משנה תוך שהיא מחדש חידוש עצום שכל לאו שניתן לעבור עליו ע"י מעשה אף אם עוברים עליו בלא מעשה לוקים עליו ומכיון שניתן לעבור על איסור לא תחסום על ידי מעשה גם כשחסמה בקול לוקה.

וקשה דהרמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק א' הלכה ג' כותב אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח או חימצו כדאי שיעשה בו מעשה אבל אם היה לו החמץ קודם הפסח ובא הפסח ולא ביערו אלא הניחו ברשות אע"פ שעבר על שני לאווין אינו לוקה מן התורה מפני שלא עשה בו מעשה ודייקו האחרונים דצ"ע דכיצד עולים בקנה אחד חידושו של המגיד משנה עם דברי הרמב"ם הללו הכותב שאין לוקין על חמץ כשלא נעשה בו מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דלא יראה ולא ימצא בא רק לחייב את האדם לבדוק אבל אם בדק ועדיין נשאר חמץ אינו עובר על הלאו.

מעשה לא יאסר חמץ מכח לא תאכל כל תועבה אלא רק מדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה.

ודייקו האחרונים דקשה דהתוס' בתמורה כותבים בפירוש שאין לאכול בשר בחלב גם במקרה שחתיכת בשר נפלה מאילי' לתוך סיר הבשר משום לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך אסור באכילה מבואר מדברי התוס' דגם באיסור הנעשה ללא מעשה נאמר הלאו של לא תאכל כל תועבה כיצד א"כ כותב המנחת חינוך שעל לאו זה עוברים אך ורק באיסור הנעשה ע"י מעשה.

ולפי הנ"ל מובן דאין עוברין על מה שנשאר חמץ רק כשלא בדק.

ובזה מיושב נמי מה שהמג"א מביא בשם הטור בסי' תל"ד ס"ק ה' שאדם שנמצא חמץ בביתו בפסח בלי שידע על כך עובר בשוגג על איסור בל יראה ובל ימצא כשם שאדם האוכל חלב בשוגג עובר על איסור ולכן יש לבטל את החמץ לאחר הבדיקה שמא נשאר בביתו חמץ שלא מצאו.

ודייקו האחרונים דקשה הלא דוקא אוכל חלב בשוגג חייב בקרבן כשעובר על איסור בלא כוונה מכיון שנהנה בעת עשיית האיסור כמבואר בכריתות י"ט ע"ב אולם אדם המשהה חמץ בביתו בלא שהתכוין לכך מדוע

יחשב כמי שעבר איסור בשוגג הרי לא נהנה בכך.

ולפי הנ"ל מובן דעבר בשביל עצם הדבר שלא בדק החמץ.

ובזה מיושב נמי מה שבכל התורה כולה קימ"ל אין שליחות לעכו"ם ולכן מי שעשה מצוה ע"י גוי לא קיים המצוה והמג"א כתב בסי' תמ"ו סק"א מי שמצא חמץ ביו"ט מותר לומר לגוי להטילו לים דהוי שבות דשבות א' שבות דמוקצה ב' שבות דאמירה לעכו"ם לעשות מלאכה דרבנן ולא גזרו רבנן במקום מצוה.

והקשה הגרעק"א דהא אפי' אם יבערו על ידי הגוי אינו מקיים המצוה שהרי אין שליחות לעכו"ם ונמצא שהגוי ביערו ולא הוא.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה היא לבדוק ולא מה שמוציא החמץ מביתו.

ובזה מיושב נמי מה שהיד אפרים סוף סימן תל"ט כתב דבית שהיה בחזקת בדוק ושוב בא ומצא שם חתיכה אחת של חמץ צריך לחזור ולבדוק הבית.

ודייקו האחרונים דצ"ע מאי שנא מהמבואר בשו"ע הל' תולעים יו"ד סימן פ"ד סעיף ט' דדוקא אם נמצאו ג' תולעים בקצירה היא אסורה וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רע"ט ס"ד דס"ת שנמצאו בו ג' טעיות אסור לקרות

בו עד שיגיהו ורק אז הוא מוחזק כפסול ואם כן הכא נמי אמאי צריך לחזור ולבדוק הלא לא יצא הבית מחזקת בדיקה כל זמן שלא מצא ג' חתיכות.

ולפי הנ"ל מובן דהתם החיוב היא להוציא התולעים ועד שלא מוחזק ודאי שיש תולעים אין חיוב בדיקה אבל הכא עצם הבדיקה היא כבר מצוה לעצמו.

ובזה מיושב נמי מה שתוס' בריש פסחים דף ב' ע"א כתבו שמה שחייבו חכמים בבדיקה וביעור היינו משום גזירה שמא יבוא לאוכלו דאילו משום דינא דבל יראה ובל ימצא בביטול בעלמא סגי ודיין בספר עיון המועדים דא"כ מה שייך ברכת וצונו הלא עיקר חובת הביעור היא רק סייג שלא יעבור על איסור דאורייתא והרי מבואר בשבת דף כ"ג ע"א שמה שמברכין על מצות דרבנן היינו משום לא תסור והיינו דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומשמע דאם המצוה היא רק משום סייג אין לברך עליה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה אינו מה שימצא חמץ אחר כך רק דהבדיקה עצמה היא המצוה וא"כ אינו סייג רק המצוה עצמה.

ובזה מיושב נמי מה שבשו"ע סימן תל"ב ס"א כתב וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שיגמרו כל הבדיקה

ומבואר דאם הפסיק עד שלא התחיל לבדוק הוי ברכה לבטלה אבל באמצע הבדיקה יש רק מעלה וטוב שלא ידבר ומבואר באחרונים דהטעם היא שלא יסיח דעתו מלבדוק.

ודיין האחרונים דצ"ע אמאי לא יהי' בזה איסור גמור כמו בשוחט כמה בהמות בברכה אחת דמבואר בשו"ע יו"ד דאסור לדבר אלא בדברים שהם מעניני שחיטה עד שיגמרו לשחוט כל הבהמות ומאי שנא משיחה באמצע הבדיקה שזה רק חומרא ולא מעיקר הדין.

וי"ל דהתם תלוי בשחיטת הבהמות נמצא שאם מפסיק אחר שחיטת בהמה אחד הוי כהפסק אבל הבדיקה אינו תלוי במציאת החמץ וא"כ אפי' אם מפסיק לדבר, פשוט שכל זמן שלא בדק כל הבית אע"ג דכבר מצא הרבה חמץ עדיין לא נגמר המצוה.

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע ריש סימן תל"א כתב בתחילת י"ד ניסן בודקין את החמץ והקשו האחרונים לשיטת הרמב"ם שסובר דספיקא דאורייתא לקולא מן התורה אם כן אמאי הצריכו חכמים בדיקה כלל כיון דהוא רק ספק.

ולפי הנ"ל מובן דחיוב הבדיקה אינו תלוי במציאת חמץ ואפי' אם יש לתלות שלא ימצאו חמץ עדיין יש תקנת הבדיקה.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ חייב על מה שלא בדק בלי קשר להחמץ.

ובזה מיושב נמי מה שבספר הישר לר"ת כתב שמצוה הנמשך כגון תורה ותפלה אומרים לעסוק בדברי תורה ולהניח תפילין ומה שהיא רק לרגע קטן אומרים על וא"כ הקשה בספר המכריע להרי"ד דלמה בבדיקת חמץ אומרים על ביעור חמץ ובהדלקת נר חנוכה אומרים להדליק נר חנוכה הלא מצות בדיקה היא מצוה הנמשך כל שבעה אם נכנס עכבר עם חמץ ובנר חנוכה אחר שהדלקי אם כבתה אין זקוק לה.

ולפי הנ"ל מובן דהמצוה שלא יהי' חמץ נמשך כל שבעה אבל המצוה לבדוק היא דבר אחר לגמרי שזהו רק דבר שעושין בעת הבדיקה עצמה ואינו מצוה הנמשך.

ובזה מיושב נמי מה שהתוס' בפסחים כ"ט ע"ב כתבו שאם אדם משהה את החמץ על מנת לבערו אינו עובר בכל יראה ובל ימצא והטעם היא מפני שהיא ניתק לעשה.

ודייקו האחרונים דצ"ע הרי הלאו של לא תגזול ניתן לתשלומין וניתק לעשה של והשיב את הגזילה ואם כן אמאי אסור לגזול על מנת להשיב.

ולפי הנ"ל מובן דאין האיסור בזה שנשאר חמץ רק בזה שאינו בודק

ובזה מיושב נמי מה שהשו"ע או"ח סימן תל"ב סעיף ב' כתב שבברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים.

ודייקו האחרונים דצ"ע מהא דפסק השו"ע או"ח סי' ח' סעיף י"ג הלובש טלית קטן ומברך עליו כשהולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבא הפסק ואם כן גם כאן נימא שהליכה מבית לבית הוי הפסק ויצטרך לברך שנית.

ולפי הנ"ל מובן דאי הענין היה רק תלוי במציאת החמץ היה אפשר לומר דכיון דהולך לבקש חמץ אחרת בבית אחר צריך לברך אבל כיון דאינו תלוי בהחמץ רק דהבדיקה היא דבר בפנ"ע א"כ מובן דהכל הוי דבר אחד שרק ממשיך אותו בדיקה בכל הבתים ששייכין לו.

ובזה מיושב נמי מה שקי"ל שאם משהה ברשותו חמץ בפסח בזמן הזה עובר עליו בכל יראה ובל ימצא ודייקו האחרונים דצ"ע דהנה הגאון החת"ס תמה דהאיך שייך שיהודי יעבור על כל יראה בזמן הזה הרי החכמים הפקיעו ממנו החמץ בשעה שישית ולא מהני הא דעשאו הכתוב כאילו היא ברשותו רק על החלק שהתורה הפקיע ממנו ולא על מה שחז"ל הפקיעו ממנו.

אבל הכא שבדק חמץ ובדעתו לבערו
אינו עובר.

דף ל"ה דאם האתרוג היא איסורי הנאה
ואינו שוה פרוטה לא הוי שלכם וכן
לגבי סוכה א"כ לגבי חמץ מדוע נחשב
שלו לענין שיעבור על כל יראה ובל
ימצא אם אינו שוה פרוטה.

ובזה מיושב נמי מה שמסתימת הפוסקים
נראה שאדם עובר כל יראה אם
יש לו כזית חמץ אף אם אינו עובר
שוה פרוטה.

ולפי הנ"ל מובן דמ"מ יש חיוב לבדוק
הבית בלי שייכות להחמץ אפי'
אם אינו מוצא חמץ כלל וכ"ש כשיש
חמץ רק שאינו שו"פ.

ודי"קו האחרונים דצ"ע מאי שנא
מאתרוג דכתב רש"י בסוכה

סימן ל"א

חמץ הוי איסור גברא או איסור חפצא

קונה ואין נראה לר"י וכו' ומפרש ר"י דהכא שמסר לו המפתח ולא החזיק ומי שיש בידו מפתח כשחל י"ד חייב לבדוק דאותו שאין בידו מפתח איך יכנס ויבדוק וצ"ב במה נחלקו.

בדף ד' ע"ב בגמ' קמ"ל כיון דבדיקת חמץ מדרבנן דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי ל' וכו' ופי' רש"י ד"ה בביטול בעלמא דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה.

ובתוס' ד"ה מדאוריתא בביטול בעלמא סגי כתב וק' לר"י דהאי השבתה הבערה היא ולא ביטול וכו' ואומר ר"י דמדאוריתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה וצ"ב במה נחלקו.

בדף ז' ע"א בגמ' דאמר רב גידל אמר ר' חייא בר יוסף אמר רב המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנתיא אין חוששין לקידושין ופי' רש"י בד"ה משש שעות ולמעלה מתחילת שש דאיסורא דרבנן היא ובתוס' ד"ה משש שעות ולמעלה כתב ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף

במס' פסחים ב' ע"א במתני' אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר ופי' רש"י ד"ה בודקין שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא.

ובתוס' ד"ה אור לארבעה עשר בודקין את החמץ כתב וקשה לר"י דכיון שצריכין ביטול כמבואר בגמ' דף ו' ע"ב הבודק צריך שיבטל ומדאוריתא בביטול בעלמא סגי א"כ ע"כ דאין צריכין לבדוק כדי שלא יעבור עליו בכל יראה ובל ימצא דבלא"ה אינו עובר כיון שמבטל ולפיכך פי' דהטעם למה חכמים הצריכו לבדוק היא כדי שלא יבוא לאוכלו וצ"ב במה נחלקו.

והנה בדף ד' ע"א בגמ' אמר להו רב נחמן בר יצחק תנינא המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק ואם משמסר לו מפתחות חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ופי' רש"י ד"ה מסירת המפתח היא קנין השכירות ואם עד שלא מסר המפתח נכנס ליל ארבעה עשר חלה חובת הבדיקה על המשכיר שעדיין היתה ברשותו וכו'.

ובתוס' ד"ה אם משמסר המפתח כתב דפרש"י דמסירת המפתחות

שש ופר"ת דמסוף שש קאמר וצ"ב במה נחלקו.

בדף ח' ע"א בגמ' רשב"ג אומר מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת צריכה בדיקה ובתוס' ד"ה מטה החולקת כתב דפרש"י דלענין תחתיה מיירי וק' דלפי' לא הו"ל למימר החולקת אלא מפסקת ותו לא אלא י"ל חולקת בתוך הבית ומפסקת היינו שמונחת באמצע הבית וחולקת היינו שמגעת מכותל לכותל ואינו יכול לעבור מצד אחר אלא על גבי המטה או ישוח ויעבור תחתיה וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי וצ"ב במה נחלקו.

בדף ט' ע"ב בגמ' תשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ ואתא עכבר ושקל ולא ידעין אי מצה שקיל אי חמץ שקל היינו תשע חניות דתנן תשע חניות כולן מוכרות בשר שחיטה ואחת מוכרות בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספיקו אסור ובתור"ה היינו תשע חניות כתב דלפי מה שפ"ה דלענין בדיקה מיירי לא נהירא לר"י וכו' ועוד קשה דגבי תשע חניות ליכא חזקת היתר אבל הכא אוקמה אחזקת בדוק דהא בבדוק מיירי דאי לאו הכי פשיטא דבעי' בדיקה ונראה לר"י דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי' אי שרי לאכילה או לאו וצ"ב במה נחלקו.

והנראה בכל זה היא ע"פ מה שיש לחקור אם האיסור של חמץ

היא איסור גופא או איסור חפצא דהיינו די"ל דזהו איסור כמו חלב ודם רק דהאיסור היא רק על שבעת ימים אבל יש בה חומרא דלא רק שאסור באכילה רק שאסור אפילו להחזיקו בבית.

ומאידך י"ל דאין החמץ עצמו חפץ של איסור רק דאסור לאדם להחזיקו בבית שמא יבוא לאוכלו.

וי"ל דבזה נחלקו רש"י ותוס' דרש"י סבר דהוי איסור חפצא רק דהאיסור היא חמור כ"כ דלא רק דאסור באכילה רק דאסור אפי' להחזיקו בבית דצריך לבדוק כיון דהאיסור היא חמור כ"כ דאסור בבל יראה ובל ימצא אבל התוס' סברי דהחויב היא רק על האדם דחייב לבערו כדאי שלא יבוא לאוכלו.

ובזה מובן המחלוקת גבי ביטול דלפי רש"י שהיא איסור חפצא בעינן שיבטל החפצא עצמו ע"י שיעשנו כעפרא דארעא אבל לפי התוס' דאין החפץ עצמו האיסור דהחפץ בעצמו הוי היתר רק שאינו רשאי להיות ברשותו לפיכך אין צריכין לבטל החפץ עצמו רק שיפקרנו שלא יהי' עוד ברשותו.

ובזה מובן נמי המחלוקת גבי השוכר ביתו של חבירו דלפי' רש"י תלוי למי שייך הדירה ולפי' תוס' תלוי למי יש המפתח שיוכל ליכנס להדירה דהרי לפי' רש"י דהאיסור היא על החפצא א"כ אינו יכול להיות בהדירה שלו ואינו

תלוי אי יכול לבוא לשם או לא אבל לתוס' דכל החשש היא רק דיבוא לאוכלו ממילא מובן דהיכא דאינו יכול לבוא לאוכלו ממילא אין עליו חיוב בדיקה דהרי החפץ בעצמו אינו איסור.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ו' ע"ב גבי מקדש בחיטי קרדונייתא דלפי' רש"י היא כבר אסורה מתחילת שעה שישית ולפי' התוס' רק משעה שביעית דלפי' רש"י דהחמץ בעצם היא איסור ממילא אסרו החכמים החמץ משעה שישית אבל לפי' התוס' דאין החמץ עצם האיסור ממילא לא גזרו עליו איסור רק דלאחר שעה שביעית ממילא אינו שלו כיון דאינו יכול ליהנות ממנה.

ובזה נמי מובן המחלוקת לגבי מטה החולקת בתוך הבית דלפי' רש"י

החשש היא דנפל חמץ תחת המטה ולפי' התוס' החשש היא שיבוא לתוך הבית לאוכלו דלפי' רש"י לא מהני בזה שלא יוכל לבוא לתוך הבית דמ"מ האיסור היא בתוך ביתו אבל לפי' התוס' דהחשש היא רק על האדם דיבוא לאוכלו ממילא אינו אסור כ"ז שאינו יכול להגיע להחמץ בתוך הפסח.

ובזה מובן נמי המחלוקת בדף ט' ע"ב דהקשה התוס' על רש"י דהיא בחזקת בדוק דהרי לפי' רש"י דהיא איסור חפצא מובן דלא שייך לומר דהבית הוי בחזקת בדוק כמו שאין לומר דהבית הוי בחזקת שאין בו חלב ודם דאין לו שייכות עם הבית אבל לפי' התוס' דהאיסור היא על האדם שיהי' לו חמץ בתוך ביתו מובן דמהני היכן דהבית היא בחזקת בדוק.